III 12125 INV
MD 87836
C 6 STIP2

ANUARUL
MUZEULUI ETNOGRAFIC AL BUCOVINEI

FĂT-FRUMOS

ANUL III, NR. 3, 2001

SUCEAVA

https://biblioteca-digitala.ro

II 12125

ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL BUCOVINEI SUCEAVA
FĂT - FRUMOS

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL ETNOGRAFIC AL BUCOVINEI
S U C E A V A

ANUARUL FĂT – FRUMOS

ANUL III, NR. 3

EDITURA "PUBLISIMEDITOR"
- 2001 -

https://biblioteca-digitala.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Anuarul Muzeului Etnografic al Bucovinei
FĂT FRUMOS
256 p

Editura Publisimeditor

Colegiul de redacție: Violeta Marianciuc, Maria Olenici, Iustina Humă
Consilier editorial: Mihail Spânu
Coperta: Irina Țibulcă
Tehnoredactare computerizată: Iuliana Roşca

BIBLIOTECA
INV. 87836

ISBN: 973 – 98493 – 4 – 2

C.Z. 39(058)

Corespondența se va adresa la
MUZEUL ETNOGRAFIC AL BUCOVINEI
Suceava, str. Ciprian Porumbescu, nr.5, cod poştal 5800
Tel.: 030-214081, fax: 030-522979
e-mail: etnosv@yahoo.com

Tiparul executat la Tipografia S.C. ROF S.A. Suceava
Tel: 030 - 523476

https://biblioteca-digitala.ro

SUMAR

Prof. univ. dr. COSTICĂ BRÂNDUŞ: **Cuvânt înainte** 7

I. STUDII DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

AUREL PREPELIUC: **Consideraţii privind exploatarea pădurilor în Bucovina până la reîntregirea din 1918**..... 11

MIHAI CAMILAR: **Locuinţa tradiţională bucovineană, evoluţie planimetrică şi sisteme constructive**..... 15

VASILE ADĂSCĂLIŢEI: **O anexă a gospodăriei tradiţionale ţărăneşti: râmnicul, heleşteul sau iazul de peşte**..... 51

AUREL PREPELIUC: **Aspecte privind pomicultura şi viticultura în Bucovina până la cel de-al II-lea război mondial**..... 55

VASILICĂ DAN GHEORGHIŢĂ: **Importanţa credinţei creştine în viaţa satului românesc**..... 59

VIOLETA MARIANCIUC: **Biserica "Sf. Nicolae" din Broşteni, monument de arhitectură populară**..... 65

MARIA MĂRGINEANU: **Elemente caracteristice ale textilelor de interior din zonele Humor şi Rădăuţi**..... 69

MARIA OLENICI: **Soarele şi eclipsele de soare în ornamentica arhitecturală din judeţul Suceava**..... 77

NICOLAE COJOCARU: **O nouă contribuţie cu privire la etimologia refrenului "Ier doamne" în colindele româneşti**..... 87

IULIA BRÂNZĂ: **Puterea tradiţiei la polonezii din Bucovina**..... 91

https://biblioteca-digitala.ro

PETRU URSACHE: **Miorița şi Caloianul** 99

GRAȚIAN JUCAN: **Mihai Eminescu şi mitul popular** 109

AVRAMIA şi GHEORGHE DOLINSKI: **Poreclele din Arbore** 117

II. MUZEOLOGIE

ION CRUCEANU: **Câteva considerații privind zestrea patrimonială a Muzeului de Etnografie din oraşul Vatra Dornei** 121

IUSTINA HUMĂ: **Expoziție Centenar Constantin Colibaba** 125

III. RAPORT DE CERCETARE

Etnologia de urgență - campania de cercetare în zona Dornelor 1997 135

IV. CONSERVARE ŞI RESTAURARE

PAULA PASCU: **Prevenirea şi combaterea fenomenelor de degradare** 201

MIHAIL SPÂNU: **Depozitarea bunurilor din patrimoniul etnografic** 213

V. MEDALIOANE, NOTE, RECENZII

GEORGETA SIDORIUC: **Preocupări etnografice şi folclorice ale învățătoarei Eugenia Ioneț** 221

OCTAVIAN NESTOR: **Paul Leu, etnolog şi istoric literar la 75 de ani** 227

https://biblioteca-digitala.ro

Firească şi lăudabilă editarea anuală, începând cu 1999, a revistei "Făt Frumos", tânără prin media vârstei autorilor şi a celor care o coordonează. Este firească, în contextul general al ultimului deceniu, caracterizat prin "avântul" apariţiilor editoriale ştiinţifice şi de tot felul, dar şi pentru că era necesar să se reia apariţia revistei cu acelaşi titlu din perioada interbelică, de la Cernăuţi. Lăudabilă, între altele, este fiindcă exprimă dorinţa slujitorilor întru etnografie şi folclor de la Muzeul Etnografic al Bucovinei de a-şi face cunoscute rezultatele preocupărilor, de a evidenţia ce este specific în această parte de ţară în felul cum oamenii îşi construiesc gospodăriile, cum şi ce muncesc, cum se îmbracă, cum se închină la forţa divină sau petrec sărbătorile. Şi Bucovina este bogată în toate acestea, vechile tradiţii şi obiceiuri au rezistat în bună măsură asaltului modernismului cu orice preţ. Îndelungata sa istorie, cu perioade mai mult sau mai puţin tragice sau favorabile dezvoltării economice, s-a încrustat adânc în tot ceea ce ţine de viaţa oamenilor, în însăşi structura lor sufletească. Ca a tuturor românilor, de altfel, obligaţi a trăi la această răscruce a Europei.

Numele său – "Făt Frumos" – mă face să cred că revistei îi este hărăzit să crească, să devină cunoscută peste "nouă mări şi nouă ţări", viitor ce-i poate fi asigurat prin crearea unui pertinent comitet de redacţie care să vegheze asupra conţinutului ştiinţific al articolelor, asupra subiectelor abordate şi a redactării conform uzanţelor academice.

Prof. univ. dr. Costică Brânduş

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

I. STUDII DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA EXPLOATAREA PĂDURILOR ÎN BUCOVINA PÂNĂ LA REÎNTREGIREA DIN 1918

Aurel PREPELIUC

Bucovina – teritoriu denumit astfel de austrieci după pădurile de fag ("bucovinele") ce îl acopereau – a făcut parte integrantă, până în 1775, din Țara Moldovei.

După cum este şi normal într-o regiune bine împădurită, şi în Bucovina exploatarea lemnului ocupă un loc de frunte între ocupațiile locuitorilor.

Anexarea părții de nord a Moldovei la Austria a atras după sine, în mod inevitabil, impunerea sistemului economic austriac mai evoluat. Politica economică propriu-zisă a Habsburgilor a fost prefațată de un şir de acțiuni preliminare. S-au instituit mai întâi comisii de cartare şi inventariere; s-au întreprins acțiuni de delimitare şi hotărnicire a proprietăților, de cercetare şi clarificare a relațiilor de posesiune funciară; s-au efectuat investigații şi prospecțiuni geologice evaluându-se bogățiile existente sau presupuse a fi şi s-au luat măsuri pentru valorificarea tuturora cât mai cu folos[1].

Față de fondul silvic, care costituia o imensă avuție naturală dată fiind suprafața ocupată de păduri, administrația habsburgică a manifestat de la început un vădit interes. Primul guvernator al Bucovinei, gen. Gabriel Splény von Miháldy realiza importanța fondului silvic şi rolul mult mai important pe care industria prelucrării lemnului putea să îl joace în economia zonei: "...ar trebui promovate pe cât se poate şi alte fabrici pentru produse din lemn, ca mori de scânduri, fabrici de şindrilă, şipci, butoaie, căzi, ciubere, stupi şi tot felul de tacâmuri din lemn..."[2].

În 1776, structura pădurilor se prezenta astfel: din întreaga suprafață a Bucovinei de 1.069.500 ha, pădurile ocupau aproape jumătate adică 476.222 ha; între 1800-1900, ponderea fondului silvic al Bucovinei a scăzut uşor, în ce priveşte întreaga suprafață, de la 47,7% la 42,.3%[3].

Deşi la 7.01.1776 a fost emisă prima ordonanță pentru îngrijirea şi protejarea pădurilor (cea mai mare parte intrând în componența

---

[1] Mihai Iacobescu, **Din istoria Bucovinei**, vol.I (1775-1862), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993, p.187

[2] **Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice**, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1998, Descrierea districtului bucovinean de gen. Gabriel Splény von Miháldy (1775), p. 167

[3] Ibidem, p.222

https://biblioteca-digitala.ro

Fondului bisericesc), tăierile nesupravegheate au continuat încât guvernul s-a văzut nevoit să angajeze personal silvic calificat pentru îngrijirea şi parcelarea fondului silvic în vederea inventarierii cadastrale a regiunilor împădurite, aceşti primi forestieri fiind în exclusivitate germani[4].

Primele organe forestiere au fost constituite de către cel de-al doilea administrator al Bucovinei, Enzenberg, care a angajat doi silvicultori pentru a dirija tăierile ce trebuiau să furnizeze lemnul de construcţii în vederea pregătirilor pentru colonizările cu germani. Pe proprietăţile fondului, în 1786, prin decret al Consiliului aulic, a fost înfiinţată o supraveghere silvică constând din trei brigadieri silvici şi câţiva subordonaţi, care aveau mai ales sarcina de a preveni devastarea pădurilor şi tăierile ilegale[5].

În urma unei înalte dispoziţii, în 1786, în Bucovina iau fiinţă două joagăre acţionate hidraulic. Unul, aparţinând lui Majer Schätz a fost ridicat la Capu Codrului şi avea o singură pânză de gater. Costul acestei întreprinderi s-a ridicat la 287,7 florini şi realiza 20 de scânduri pe zi. În perioada 1 aprilie – sfârşitul lui octombrie 1786, acest gater a adus un profit net de 354 de florini. După alte informaţii, întrebuinţarea pe cale industrială a lemnului a început în 1812-1816 când în regiunea Cernăuţi au fost puse în funcţiune mai multe joagăre cu acţionare hidraulică[6].

În paralel cu exploatarea pădurilor, autorităţile austriece au acordat în continuare atenţie formării cadrelor forestiere specializate. Între 1887-1893 au fiuncţionat la ocoalele silvice Frătăuţi şi Codrii Cosminului (Franzthal) cursuri anuale de pădurari unde se primeau câte 10 elevi după un program întocmit şi aprobat de Ministerul Agriculturii din Viena, cel de la Codrii Cosminului funcţionând până la începutul primului război mondial[7].

În anul 1900 existau deja 31 joagăre cu aburi şi 123 cu acţionare hidraulică, care realizau împreună anual 500.000 m³ de cherestea. Fabrici de acest fel, cum ar fi cele ale lui Gotz în Berhomete sau în Vatra Dornei, prin amenajare, dotare corespunzătoare şi înzestrare tehnică, se numărau printre cele mai importante din Europa[8].

Un alt fenomen care a avut ca rezultat despăduriri pe mari suprafeţe în pădurile bucovinene, îl reprezintă înfiinţarea fabricilor de

---

[4] Erich Beck, **Zur Wirtschaftgeschichte der Deutschen in der Bukowina**, în **Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina**, Band 16, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, München, 1961, p.173

[5] Julius Anhauch, **Forstwirtschaft und Holzindustrie in der Bukowina**, Berlin, 1913, p.19

[6] Ibidem, p.39

[7] Pregătirea personalului silvic inferior necesar administraţiei Fondului Bisericesc, în **Bucovina Forestieră**, nr.1/1943, Cernăuţi, 1943, p.36

[8] Erich Beck, op.cit., p.173

https://biblioteca-digitala.ro

sticlă, fabrici care necesitau mari cantități de material lemnos. Deja la 1775, Spleny şi-a exprimat gândul de a înființa o sticlărie în Bucovina, dat fiind favorabilul debuşeu reprezentat de Moldova şi Țara Românească, dar încercarea sa din1782 a eşuat. Abia la 1793 ia ființă în Crasna, prin inițiativă privată, prima sticlărie din Bucovina pentru care Kriegshaber, arendaşul Fondului religios greco-ortodox Cuciur Mare şi St. Onofrei, a chemat aici sticlari din Boemia[9].

Până în epoca contemporană, alături de creşterea animalelor, lucrul la pădure a contituit o ocupație de bază pentru o mare parte a forței de muncă din zona montană a Bucovinei şi unicul mod de a-şi câştiga o pâine pentru cei lipsiți de pământ sau cu pământ puțin. Bogăția pădurilor bucovinene şi calitatea excepțională a lemnului, precum şi faptul că aparent, această resursă pare inepuizabilă, a făcut ca de timpuriu, încă din epoca de glorie a statului feudal Moldova, această materie primă să fie intens solicitată la export, iar calea cea mai facilă de transport era, la nivelul secolelor trecute, calea apei.

Plutăritul pe Bistrița apare în documente începând cu secolul al XV-lea, din timpul domniei lui Ştefan cel Mare[10], acest râu pretându-se cel mai bine plutăritului. Până în epoca modernă plutăritul a constituit ocupația multor sate din bazinul Bistriței Moldovene[11], fiind totuşi o ocupație sezonieră, condițiile atmosferice nepermițând navigația pe timp de iarnă, perioadă în care plutaşii luau parte la lucrul la pădure.

Sesizând importanța facilităților oferite de plutărit în valorificarea lemnului ca materie primă, dar şi a produselor finite din lemn ce se pretează transportului pe calea apei, generalul imperial Gabriel Splény von Miháldy recomanda în anul 1775 că "... ar trebui să se înființeze prin plutărit pe Prut şi pe Siret la graniță depositaria de acestea [produse din lemn, ca mori de scânduri, fabrici de şindrilă, şipci, butoaie, căzi, ciubere, stupi şi tot felul de tacâmuri din lemn] şi de lemnărie de construcție..."[12].

Prin colonizările mai mult sau mai puțin dirijate de către stat, începând cu primele decenii ale sec. al XIX-lea, întreprinzătorii din zonă au încercat să cucerească pentru industria lemnului de aici noi debuşee şi să trimită lemn din pădurile districtelor Dorna şi Iacobeni pe calea apei către Marea Neagră. Deja către 1850, mari cantități de lemn din pădurile Bucovinei au fost comercializate în Orient.

---

[9] Johann Poleck, **Zur Frage der Errictung eines romisch-katholischen Bischtums in der Bukowina**, Czernowitz, 1909, p.17

[10] **Etnografia Văii Bistriței**. Zona Bicaz, Piatra Neamnț, 1973, p.267

[11] Valer Butură, **Etnografia poporului român**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p.438

[12] **Bucovina în primele descrieri geografice**.... p. 167

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie menționat faptul că alături de români, care aveau o îndelungată tradiție în plutărit şi dintre coloniştii germani au existat bărbați care au practicat această meserie.

Plutăritul a fost o activitate spectaculoasă, întipărită în memoria colectivă a bucovinenilor, plutaşii fiind şi în prezent nişte eroi, nişte supraoameni. Un martor ocular al plutăritului pe Neagra Şarului, Pața Hortensia, îşi aminteşte de un plutaş vestit numit Buzilă: "Era un bărbat înalt, frumos, puternic; când pleca de pe Haită şi împlânta țapina şi striga – avea o voce puternică – vedeam cum valurile apei îl aruncă până la piept şi el se ținea în țapină, plutea pe apă şi eu îl priveam cum merge ... "[13]

[13] Informator Pața Hortensia, 54 ani, sat Gura Haitii, com. Neagra Şarului, interviu luat la data de 31 oct.2001

https://biblioteca-digitala.ro

LOCUINȚA TRADIȚIONALĂ BUCOVINEANĂ EVOLUȚIE PLANIMETRICĂ ŞI SISTEME CONSTRUCTIVE

Mihai CAMILAR

În entitatea culturală românească, Bucovina poate fi considerată ca una dintre vetrele de străveche civilizație care a dezvoltat şi acumulat unele dintre cele mai vechi tipuri morfo-structurale aparținând arhitecturii populare, multe dintre ele păstrându-se până în zilele noastre.

Aici, într-o margine a spațiului românesc, într-un ținut cu o puternică unitate etnoculturală şi lingvistică, păstrată în mod aparte chiar în condițiile tendențioase de desnaționalizare (vizând în primul rând rutenizarea Bucovinei), întâlnim de-a lungul anilor, alături de inegalabilele monumente de artă medievală şi exemplare de locuințe țărăneşti de o valoare aparte. Multe dintre aceste construcții țărăneşti aparținând unei epoci mai recente mai pot fi întâlnite şi astăzi în satele bucovinene ca martori culturali ai eroziunii timpului, exemplare care ar constitui motive de mândrie pentru muzeele în aer liber din România şi chiar din Europa.

Aici, ca şi pe întreg spațiul românesc, locuința a apărut ca o necesitate vitală, suscitând încă din cele mai vechi timpuri un efort suprem şi încununarea unui spirit inventiv.

Măiestria de a construi din lemn sau pământ, dezvoltată şi amplificată de-a lungul timpului de meşterii acestor meleaguri, alături de generoasa prezență a istoriei locale, sunt motive şi dovezi ce duc către o aplecare atentă şi asupra originalelor creații arhitectonice țărăneşti, subiect ce necesită o tratare exhaustivă, de viitor. Acest aspect îşi are motivația şi prin faptul că domeniul construcției locuinței a cunoscut un imens volum de cuprindere (de muncă), mereu îmbogățit de faptele varietății, de inovație, totul sub comanda factorului ocupațional local şi a asigurării unor condiții minime de confort.

Evoluția planimetrică şi volumetrică a locuinței tradiționale din acest ținut istoric a cunoscut un complex de particularizare tipologică favorizat de o serie de factori care şi-au pus amprenta într-un mod diferit. În general, în arhitectura populară bucovineană, hotărâtoare par a fi în primul rând condițiile naturale locale (teritoriul fiind acoperit cu păduri întinse), precum şi ocupațiile de bază din acest areal geografic, cu nevoile fireşti de creare a condițiilor specifice de creştere a animalelor, de prelucrare şi depozitare a produselor acestora sau de depozitare a roadelor pământului, cu timpul aici conturându-se complexe gospodăreşti specifice crescătorilor de animale.

https://biblioteca-digitala.ro

În Bucovina, nici un alt gen al artei populare nu s-a legat şi transpus mai bine în mediul local precum arhitectura tradiţională ţărănească, ridicarea adăpostului pentru om a suscitat îndrăzneală, simţ intuitiv şi chiar artistic, precum şi o judicioasă folosire a locului, mai ales la adaptarea locuinţei la terenul în pantă. Dar meşteşugul şi arta de a construi a concretizat în aceste locuri şi gustul pentru frumos al omului, dezvoltându-se în timp o adevărată civilizaţie a lemnului.

Realitatea geografică a zonei, puternic împădurită odinioară, a dus la răspândirea copleşitoare a construcţiilor din lemn din ţinuturile de deal şi munte, dar materialul perisabil din care au fost ridicate nu ne îngăduie să avem ca material de studiu decât exemplare rămase dintr-o epocă mai recentă. Dar, pe baza unor rezultate ale cercetărilor arheologice, a documentelor de epocă, a însemnărilor unor străini, precum şi a realităţilor din teren, putem creiona o imagine veridică asupra evoluţiei planimetrice şi volumetrice a locuinţei ţărăneşti din Bucovina, în paralel cu evoluţia sistemelor constructive, a tehnicilor de construcţie şi a materialelor folosite.

Privind retrospectiv putem afirma că aici s-au manifestat elemente de o străveche tradiţie arhitectonică locală cu elemente preluate şi adaptate într-o continuitate perfectă. În arhitectura locuinţei ţărăneşti bucovinene sunt vizibile cele două sisteme constructive europene, cel al cununilor orizontale de bârne, Blockbau, şi cel al unui schelet portant de lemn umplut cu diverse materiale, Fachwerk, primul fiind dominant aici. Din acest punct de vedere, arhitectura ţărănească bucovineană se înscrie în marea arie a arhitecturii nordice europene, Bucovina făcând parte din limita sudică a sistemului constructiv din bârne orizontale (Blockbau). În ceea ce priveşte plastica arhitectonică, teritoriul bucovinean a conservat forme arhaice cum ar fi casa de lemn cu acoperiş de draniţă sau paie în patru ape, apariţie unică în teritoriul european, continuând o tradiţie neolitică. Această formă de casă, specifică şi restului României, s-a dezvoltat într-un teritoriu distinct de cel al Europei Centrale, cu acoperişul în două ape şi cu frontonul decorat într-un stil baroc ruralizat, aşa cum se întâlneşte în Austria, Slovacia, Ungaria, Moravia sau Boemia. Remarcăm faptul că marea majoritate a construcţiilor din teritoriul studiat au fost făcute din lemn, material prin excelenţă primordial acestor locuri, şi că relaţia dintre lemn şi arbore a fost investită ca simbol al trăiniciei, ascensiunii, trecerii şi vieţii veşnice. Pentru localnicii din spaţiul bucovinean, lemnul întruchipa o calitate fundamentală, lemnul fiind înzestrat şi cu calităţi spirituale vitale, tradiţia locală considerându-l ca un material viu şi-l lega de noţiunile de existenţă, viaţă, naştere, obârşie şi de izvor.[1] Poate datorită

[1] Alexandru Nancu, **Calea Îndumnezeirii**, în: Ianus, nr. 1, Bucureşti, 2000, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro

atâtor virtuți atribuite lemnului, casa din lemn s-a constituit dintotdeauna ca un ax fundamental al vieții omului, un adevărat centru al universului, un "axis mundi" în jurul căruia gravitau practici şi obiceiuri aparținând unui creştinism cosmic de factură populară. Toate practicile de sorginte magică săvârşite în perimetrul casei aveau menirea de a întreține o legătură permanentă între pământean şi divinitatea din cer sau spiritele din văzduh.

Numeroase descoperiri arheologice vin în sprijinul ipotezelor şi afirmațiilor antropologice, de cele mai multe ori ajungând la coroborări deosebite în definirea unui stil arhitectonic local, aureolat de o spiritualitate aparte.

Arhitectura din lemn, dominantă în Bucovina, este justificată în afara multiplelor virtuți atribuite lemnului şi prin bogăția masei lemnoase, materialul de construcție fiind la îndemâna oricui într-o societate tradițională de tip arhaic, în timp ce în zonele joase de câmpie apare alt model constructiv, folosindu-se materiale mult mai puțin durabile (nuiele lutuite, stuf, paie sau chirpici din lut).

Locuințele din zonele joase de relief sunt nesemnificative din punct de vedere al vechimii, dar deosebite privind planimetria şi volumetria şi implicit arhitectura de interior. Această remarcă se referă numai la puținele exemplare de locuințe rămase din fericire până în zilele noastre (satele Şerbăuți, Corocăieşti, Siminicea).

În epocile mai îndepărtate nu se poate contura un raport de interdependență funcțional-organizatorică dintre locuință şi gospodărie, locuința străveche nu poate fi integrată unui concept planimetric gospodăresc precis, tipologia locuinței încadrându-se şi rezultând din interdependența altor factori formativi, deosebiți de cei din epocile mai apropiate. Ceva mai târziu, când nivelul ocupațional (cultura plantelor, creşterea animalelor, pădurăritul) începe să se concretizeze tot mai clar, tipologia locuinței recurge implicit din acest ultim raport. Abia către sfârşitul evului mediu se poate vorbi de o tipologie mai clară a locuinței, aceasta fiind acum condiționată în mare parte de formele ocupaționale locale. Acest raport este unul de tip biunivoc, deoarece, nu de puține ori, latura productivă determină configurația de ansamblu a unui complex gospodăresc şi interdependența funcțională organizatorică dintre locuință şi gospodărie.

În cercetarea locuinței tradiționale bucovinene nu trebuie niciodată ignorați factorii formativi care au definitivat tipologia locuinței, cu referiri directe la planimetrie, volumetrie, structura constructivă şi chiar expresia de decor. Nu trebuie să se ajungă la izolarea acestora de rapoartele de interdependență reciprocă, deoarece fiecare din aceşti factori condiționează şi chiar derivă din ceilalți, realizându-se un tot unitar, rezultanta regăsindu-se în specificul zonal al locuințelor din

https://biblioteca-digitala.ro

anumite zone etnografice: Suceava, Rădăuți, Humor, Câmpulung, Fălticeni, Dorna. Pe parcursul timpului se observă că evoluția factorilor formativi nu s-a manifestat izolat ci interdependent, ansamblul de interdependență generând modele noi de locuințe într-o strânsă corelare cu modelele anterioare, cu o evoluție îndelungată, scoțând în evidență continuitatea vechilor formule tipologice şi al perpetuării factorilor formativi până destul de târziu, în secolul al XX-lea.

Întotdeauna planimetria a fost determinată de funcționalitatea individuală a locuinței sau în raport cu tipologia complexului gospodăresc, fiind chiar o expresie sau o materializare a acestuia. În definirea tipologiei locuinței, planimetria este criteriul de bază. În spiritul acestui aspect vom analiza pe parcurs evoluția planimetrică a locuinței bucovinene, din punctul de vedere al creației de arhitectură în etapele sale distincte înregistrate de-a lungul timpului, evidențiind continuitatea formelor tipologice şi rolul factorilor generatori.

Locuința intenționat amenajată ca adăpost strict necesar împotriva intemperiilor, ca spațiu de derulare a unor îndeletniciri casnice, ca mediu de petrecere a unor momente specifice din viața omului, de trăire într-o ambianță plăcută între sacru şi profan a sărbătorilor de peste an, are un trecut multimilenar, originea ei fiind undeva în neoliticul timpuriu dacă nu cumva într-un trecut mult mai îndepărtat.

Urmele arheologice aparținând neoliticului[2], epocii bronzului[3], epocii fierului[4] de pe teritoriul Bucovinei, au vagi referiri asupra tipurilor de locuințe aparținând acelor timpuri. Totuşi putem afirma că, încă din neolitic, începe să se contureze o oarecare planimetrie şi chiar volumetrie, acest lucru fiind posibil pe baza reconstituirilor făcute în urma descoperirilor mai edificatoare şi dintr-o zonă învecinată cu cea în

---

[2] V. Ciurea, **Preistoria, viața omului primitiv în vechiul ținut al Sucevei (Baia de astăzi)**, în: Natura, nr. 6-8, 1931, p. 3-32; I. Nestor, **Cultura ceramicii liniare în Moldova**, în: **Studii şi Cercetări de Istorie Veche** (SCIV), II, 2, 1952, p. 21-26; Nicolae Ursulescu, Victorița Batariuc, **Cercetările arheologice de la Mihoveni** (Suceava) – 1973, în: "Suceava" Anuarul Muzeului Județean (AMJ) V, Suceava, 1978, p. 90, Silvia Teodor, **Săpăturile arheologice de la Budeni, com. Dolhasca** (Suceava), în: "Suceava", AMJ, V, Suceava, 1978, p. 141-146.

[3] Gr Foit, M. Ignat, **Orizonturi noi în cercetarea istorică la Siliştea Şcheii**, în: Zori Noi, an XXIV, nr. 6894/15 februarie 1970; Silvia Teodor, **Vestigii sporadice din epoca bronzului şi a fierului la Botoşana** (jud. Suceava), în: Suceava, AMJ, VI – VII, Suceava, 1979, p.45.

[4] Silvia Teodor, **Contribuții la cunoaşterea ceramicii din secolele III-II î,e.n. din Moldova**, în: S C I V, XVIII, 1967, p. 25-45; Idem, **Unele date cu privire la cultura geto-dacică din nordul Moldovei în lumina săpăturilor de la Botoşana**, în: S C I V , XX, 1, 1969; Silvia Teodor, P. Şandulschi, **Descoperiri din prima epocă a fierului la Lozna – Dealul Morii**, în: "Hierasus", anuar, Muzeul Botoşani, 1981, p. 13-44, fig. 2,3,4,5.

https://biblioteca-digitala.ro

studiu, aceea a județului Botoşani[5]. Avem informații referitoare la locuințele neolitice de suprafață, de plan rectangular cu acoperişul în două ape, cu frontoane la fațadele scurte, accesul în locuință făcându-se pe latura scurtă. Machetele de locuințe descoperite, având probabil o destinație ritualică de cult sunt de o mare importanță pentru noi privind planimetria şi volumetria caselor din neolitic[6]. Chiar dacă ne referim asupra unei arii ceva mai îndepărtate din punct de vedere teritorial, având în vedere circulația modelelor pe arii mari de răspândire, putem afirma că machetele amintite codifică aspecte ce pot oferi o imagine cât mai apropiată asupra locuințelor din neolitic şi că pot fi folosite ca o premiză pentru formularea cel puțin a unor ipoteze.

Locuințele aparținând neoliticului dezvoltat de unde avem mai multe date, aveau o formă rectangulară cu o suprafață de aproximativ 40-60 mp, fiind orientate în şiruri paralele pe direcția NE-SV, având o densitate mai mare pe locurile mai ridicate în cadrul aşezărilor. Aceste construcții aveau platforme de lut amestecate cu pleavă, ars la roşu, cu o grosime de 15-18 cm, platforma de lut fiind plasată peste o podină de lodbe de buşteni groşi având un diametru de 25-30 cm. Pereții erau construiți din împletituri de nuiele care erau lutuite şi încadrate de pari masivi bătuți la colțuri şi intermediar[7].

Studierea amănunțită a locuințelor din această epocă poate duce la furnizarea unor date mai detaliate privind începuturile conturării unei tipologii a locuinței de mai târziu.

Trecând peste o mare perioadă de timp, cea aparținând epocii bronzului şi fierului (implicit peste epoca clasică dacică) pentru care nu avem dovezi edificatoare privind locuințele de aici, putem afirma cu o oarecare îndrăzneală că la baza planimetriei locuinței medievale şi de mai târziu stă locuința aparținând perioadei prefeudale (din sec. V-VII), perioadă bine reprezentată în teritoriul bucovinean prin descoperirile arheologice de la Şipot (Suceava)[8], Botoşana[9], Udeşti[10], precum şi cele

[5] Aristotel Crâşmaru, Drăguşeni. **Contribuții la o monografie arheologică**, Botoşani, 1977, p.18, 98, 104, 105.

[6] D. Berciu, **Cultura Hamangia. Noi contribuții**, vol. I, Bucureşti, 1960, pl. VII-5; V. Dumitrescu, **Arta neolitică în România**, Bucureşti, 1966, passim; Iuliu Paul, **În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din aşezările culturilor Petreşti şi Cucuteni-Tripolis**, în: S C I V, nr. 1, 18, 1967, p. 3-24.

[7] Aristotel Crâşmaru, op. cit. p. 18.

[8] Dan Gh. Teodor, **Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI**, Iaşi, 1978, p.161, fig. 211.

[9] Ibidem, p. 161, fig. 2/4; Idem, **Civilizația romanică la est de Carpați în sec. V-VII. Aşezarea de la Botoşana**, Bucureşti, 1984.

[10] Mircea D. Matei, Alex. Rădulescu, **Şantierul arheologic Udeşti (jud. Suceava)**, în Studii şi Materiale. Istorie, 3, Suceava, 1973, p. 263 – 289.

https://biblioteca-digitala.ro

de la Zahareşti[11]. La aceste descoperiri se pot adăuga şi cele din judeţul Botoşani[12] care ne oferă date asemănătoare sau chiar identice cu cele din judeţul Suceava pentru întreaga perioadă prefeudală şi chiar pentru o perioadă mai extinsă.

Pentru modelele de locuinţă aparţinând mileniului I d. H., se poate constata o perpetuare a tipurilor de locuinţe din etapele anterioare. Pe baza materialelor arheologice publicate[13] se pot contura aspecte mult mai clare decât pentru etapele precedente. Pentru această perioadă, în special pentru secolele VI – VII, sunt specifice locuinţele de tip bordei şi locuinţele de suprafaţă cu o variantă a colibei.

Locuinţa de suprafaţă cu pardoseală uşor adâncită (25-50 cm), în raport cu nivelul de călcare, era de regulă monocelulară şi de formă sensibil pătrată. Pereţii acestei construcţii aveau scheletul din pari verticali, câte trei pe fiecare latură, înfipţi în sol şi cu lese de nuiele peste care se aplica o lutuială. Se pare că alături de tehnica de construcţie a pereţilor din nuiele apare acum şi tehnica de construcţie cu dulapi fixaţi orizontal între montanţii verticali şi prevăzuţi cu nuturi[14]. Credem că această tehnică constructivă s-a păstrat dintr-o epocă anterioară (epoca dacică), fiind vizibilă şi în etapele următoare, tehnică ce presupune unele cunoştinţe aparte şi, mai ales, unele specializate necesare operaţiilor de ecarisare a materialului de construcţie şi de nutuire. Locuinţele de suprafaţă ce apar sub forma colibelor, cu pereţii din nuiele, apar destul de sporadic în spaţiul bucovinean, acest tip de locuinţă fiind prevăzut şi cu o vatră simplă înconjurată cu pietre. Facem cuvenita precizare că prin colibă înţelegem (pentru studiul de faţă) acele construcţii simple care prin construcţia şi destinaţia utilitară aparţine mai degrabă unui tip sezonier agricol sau pastoral, utilizat în special în vremuri de răstrişte, în perioada migraţiilor, uşor de construit sau de refăcut după revenirea localnicilor pe vechile vetre de locuire. Dar, desigur că în paralel cu aceste construcţii au existat şi locuinţe mai durabile, unele probabil şi cu pereţii din bârne.

Al doilea tip de locuinţă din perioada prefeudală este aceea adâncită până la 1,40m, locuinţa de tip bordei[15]. Locuinţele de tip bordei

---

[11] Mircea D Matei ,Emil I Emandi,Octav Monoranu, **Habitatul medieval rural din bazinul superior al Şomuzului Mare şi al Moldovei (sec. XIV – XVII)**, Suceava, 1982, p. 95 – 104, fig. 8.

[12] Dan Gh. Teodor, **Descoperiri arheologice din secolele VI – XI e.n.**, în judeţul Botoşani, în: **Din trecutul judeţului Botoşani**, I., 1974, p. 103 şi urm,, Mircea Petrescu Dâmboviţa-Dan Gh. Teodor, **Sisteme de fortificaţie medievale timpurii la este de Carpaţi, Aşezarea de la Fundul Herţii (jud. Botoşani)**, Iaşi, 1987, p. 34-46.

[13] Dan Gh. Teodor, op. cit., 1978, p. 161; Mircea Petrescu Dâmboviţa, Dan Gh. Teodor, op., cit., p. 34-45; Mircea D Matei, Emil I Emandi, Octav Monoranu, op. cit., p. 95-104.

[14] Dan Gh. Teodor, op. cit., 1978, p. 161, fig. 2/1 şi fig. 2/4

[15] Mircea D Matei, Alex. Rădulescu, op. cit., p. 270 – 274, fig. 6 de la pag 273.

https://biblioteca-digitala.ro

din acest timp aveau dimensiunile cuprinse între 2,50 şi 2,75 m, podeaua fiind la 40 cm, pe una dintre laturi era prevăzută o vatră delimitată pe trei laturi de pietre de dimensiuni mari, a patra latură rămânând deschisă. Se pare că acest tip de locuință era destul de îngrijit lucrată, podeaua având o suprafață orizontală fără denivelări chiar dacă nu era lutuită[16]. În locuințele de tip bordei din aşezările sucevene (în mod special în aceea de la Udeşti), s-au găsit pe laturile pereților urme de pari care certifică construirea pereților din nuiele lutuite şi prezența lodbelor de lemn pentru căptuşirea acestora. Probabil că parii erau folosiți şi pentru susținerea acoperişului conceput în două ape[17] şi construit din stuf, pus pe un suport de ramuri, aceasta rezultând din marea cantitate de cenuşă foarte fină răspândită pe întreaga suprafață a podelei[18]. În ceea ce priveşte intrarea în locuințele de tip bordei, aceasta constă din trepte săpate în afara perimetrului construcției fără a avea vreo amenajare specială şi fără să fi fost placate cu piatră. Adaptarea locuirii la condițiile locale a dus şi la apariția unor noi sisteme constructive, acum întâlnindu-se şi locuințe rectangulare cu pereții din pământ compact, armați pe ambele fețe cu împletituri de nuiele[19], pereții având o grosime de 30-50 cm, cu deosebirea că aici lipitura nu avea numai rolul de izolator termic, ea aparținând probabil chiar esteticului decorativ.

Sistemul constructiv al cununilor de bârne orizontale, îmbinate "stâneşte" la colțuri, începe treptat să-şi lărgească prezența mai ales în zonele colinare şi de munte. Această tehnică constructivă se generalizează în epocile următoare, iar folosirea lemnului ecarisat în construcția locuințelor din perioada prefeudală poate fi pusă şi pe seama prezenței uneltelor de fier specifice meşteşugului dulgheritului[20], unelte deja mult perfecționate care într-o formă mai simplă, sunt prezente şi în epocile anterioare.

Este imposibil ca în acest spațiu restrâns să abordăm întreaga problematică a locuinței tradiționale, o abordare a acestei construcții în evoluția sa trebuie plasată pe coordonatele timpului, tipurile evolutive dezvoltându-se unul din altul în sensul spre mai bine şi mai confortabil.

Chiar dacă locuințele de tip bordei aparțin secolelor V-VII şi sunt destul de rar atestate în spațiul carpatin, prezența lor în teritoriul

[16] Dan Gh. Teodor, op. cit., 1978, p. 16; Mircea D Matei, Alex. Rădulescu, op. cit., p. 271.
[17] Mircea D Matei, Alex. Rădulescu, op. cit., p. 271
[18] Ibidem.
[19] Gh. Ştefan, I. Barnea, Maria Comşa, Eug. Comşa, **Dinogeția**, I. Bucureşti, 1967, p.33, fig. 15; Dan Gh. Teodor, op. cit., 1978, p.73, fig. 24/3
[20] Mircea Petrescu Dâmbovița, Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 52, fig. 29/3 şi 30/1-2

https://biblioteca-digitala.ro

bucovinean este relevantă prin descoperirile de aici[21], descoperiri care arată că tipul categorial al bordeiului este punctul de pornire ce ne introduce în şirul mai multor etape de dezvoltare ce corespund anumitor epoci istorice.

Ca tip funcțional-planimetric, bordeiul are o evoluție îndelungată, tip constructiv ce nu trebuie confundat neapărat numai cu locuința îngropată. Bordeiul, considerat fie ca locuință îngropată[22] sau mai târziu fiind incluse sub acest nume şi locuințele mici de suprafață, presupunea o construcție cu o singură încăpere, cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de monocelulară. Frecvența şi lesnicioasa sa folosință a făcut ca bordeiul să fie întâlnit pe întreaga durată a feudalismului, epocii moderne şi chiar în epoca contemporană. Şi astăzi locuințele de suprafață monocelulare, în special din zona de munte, poartă denumirea de bordei (zona Humor, Câmpulung, Dorna), de hâj în zona Rădăuțiului sau de cuhnie în cea a Sucevei.

În paralel cu bordeiul vechi îngropat în sol este atestat şi semibordeiul sau locuința parțial îngropată, tip aparținând din plin epocii prefeudale[23], prevăzut cu o instalație de încălzire destul de rudimentară, ce consta dintr-o vatră liberă mărginită cu pietre de râu sau, mai apoi, cu cuptoare circulare. Locuința caracteristică aşezărilor de tipul seliştilor din această parte a țării, din secolele IX – XI, aveau forma de semibordei rectangular prevăzut în colțul opus intrării cu un cuptor de încălzire şi chiar de copt, clădit fie pe pământ sau pe pietre lipite cu lut. Dar pe lângă locuințe de tip semibordei s-au descoperit şi locuințe de suprafață[24]. Construcțiile de suprafață s-au identificat mai greu din cauză că tălpile au fost aşezate fie direct pe pământ sau pe un şir de pietre puse mai des sau mai rar. În lipsa pietrelor, tălpile erau aşezate direct pe pământ şi erau protejate contra apei numai prin gardini de pământ, asemănător prispelor dar mai înguste. Locuințele semiîngropate au putut fi mai uşor identificate, deoarece resturile de materiale din care au fost construite au căzut în gropile parilor rămânând pe loc, sau puțin deranjate, sau arse. Orientarea locuințelor şi a locului intrărilor pe laturile sud-vestice erau preferate din cauza predominanței vânturilor de nord-est. Dar, intrarea şi ieşirea din aceste locuințe era destul de dificilă iar activitățile casnice impuneau o circulație permanentă, de aceea treptat s-au urcat către suprafață. Dealtfel, spre suprafață au fost şi sunt

[21] Mircea D Matei, Alex. Rădulescu, op. cit; Dan Gh. Teodor, **Civilizația romanică la est de Carpați**, sec. V-VII. **Aşezarea de la Botoşana**, Bucureşti, 1984.

[22] Pe anumite trepte istorice, termenul de bordei este atribuit şi locuințelor de suprafață, monocelulare, în special la cele temporare.

[23] Săpăturile efectuate de către Muzeul Județean Suceava în: "Suceava", A M J , 1978, p. 582; Dan Gh. Teodor, op. cit., 1978, p., 14-15.

[24] N. Zaharia, Mircea Petrescu Dâmbovița, Em. Zaharia, **Aşezările din Moldova de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea**, Bucureşti, 1970, p. 112-113.

https://biblioteca-digitala.ro

bordeie, folosite ca adăposturi temporare până în vremea noastră. Locuințele semiîngropate au coegzistat multă vreme nu numai cu cele de suprafață ci şi cu bordeiele propriu-zise.

Locuința monocelulară a fost dintotdeauna o construcție cu o realizare simplă, sistemul constructiv cel mai uşor de realizat chiar şi în epoci cu o tehnologie destul de empirică. Monocelulara a constituit în întreaga epocă prefeudală, perioada feudalismului timpuriu şi mai târziu, un spațiu de maximă concentrare a vieții de familie în care era adăpostit întreg mobilierul de interior şi membrii familiei. Aici, în acest spațiu, în jurul vetrei arhaice se practică întreg ceremonialul obiceiurilor de peste an sau cele din ciclul vieții omului. În acest spațiu, vatra deținea funcția centrală a habitatului uman, în relație cu ea se organiza nu numai spațiul locuibil dar şi timpul ce măsura ceremonialurile de factură mitico-magică. În tradiția românească ca şi la alte popoare, la ridicarea unei case se alegea mai întâi locul vetrei unde se înfigea un țăruş, acesta având rolul de axis-mundi, în jurul căruia se derula întreaga construcție. Vatra arhaică era locul destinat producerii şi întreținerii focului, ea fiind concepută ca o incintă circulară sau rectangulară, delimitată de câteva pietre de râu, pentru ca mai târziu să întâlnim un cuptor de încălzire şi loc pentru prepararea hranei şi chiar ca un "altar" pe care se ardeau ofrande ritualice. Hornul casei, adică locul pe unde era evacuat fumul, reprezenta în societățile tradiționale „o fereastră" având rolul de "poarta cerului", dar şi un spațiu pe unde pătrundeau duhurile malefice ce planau în jurul casei[25].

Rolul sacru pe care l-a deținut vatra casei în cadrul civilizației româneşti, este atestat şi de numeroasele interdicții impuse în incinta ei[26]. Vatra, ca element primordial al locuinței, a fost dintotdeauna un adevărat "altar domestic", un punct de convergență a spațiului intern cu cel aferent locuinței, o adevărată structură de sacralitate. Vatra la bucovineni a fost un simbol sau chiar un stâlp al statorniciei, de aici prin extensie ajungându-se la termenul de vatră strămoşească, tinerii care-şi satisfăceau stagiul militar se lăsau la vatră. Vatra a avut şi calitatea de punct central al locuinței, focul din vatra arhaică instituind de fapt omul, cel puțin ca semn cultural al originii, al revenirii la origini, a unei lumi în derivă.

Nu am recurs în mod gratuit la această paranteză exprimând câteva gânduri despre vatră ca element esențial din cadrul locuinței tradiționale ci am făcut-o pentru a arăta rolul deosebit îndeplinit de acest

---

[25] Mircea Eliade, **Sacru şi profanul**, Bucureşti, 1992, p. 50.

[26] A.D. Vasiliu, **Focul viu**, Bucureşti, 1943. p. 136, 143; Ioan Bogdan, Mihai Olos, Nicoară Timiş, Calendarul Maramureşului, Baia Mare, 1980, p. 24; Simion Florea Marian, **Nunta la români**, Bucureşti, 1995, p. 218

https://biblioteca-digitala.ro

„altar domestic" în viața materială şi spirituală a țăranului, de celebrare atât în plan vertical cât şi orizontal.

Locuința monocelulară, care a avut cea mai îndelungată existență (din neolitic şi până a astăzi), mai poate fi întâlnită şi astăzi fie sub destinația unei bucătării de vară sau ca un spațiu transformat în depozit de obiecte vechi din cadrul gospodăriei şi chiar ca spațiu de creştere a animalelor mici (porci, oi, etc.). Monocelularele de astăzi se deosebesc față de cele tradiționale nu atât prin materiale, tehnică de construcție sau planimetrie cât prin destinația lor. Sub diverse denumiri locale de bordei, odaie, hâj ele mai sunt funcționabile la adevărata lor valoare, în special în sezonul recoltatului fânului, dar şi în gospodării. În părțile Rădăuțiului şi în cele locuite de huțuli se mai întâlnesc bordeie monocelulare de o frumusețe constructivă aparte, cu pereții din bârne rotunde, având pereții laterali prelungiți către fațadă, în partea din față având un gang ce reprezintă un spațiu de folosință în plus. Monocelularele de aici impresionează încă prin echilibrul proporțiilor, decorul sobru dar plin de eleganță redat prin contrastul dintre brunul patinat al bârnelor pereților şi albul din chenarele din jurul ferestrelor sau a uşilor. Meritoriu este de semnalat că la Ciumârna-Falcău este un adevărat sat cu gospodării sezoniere în care majoritatea locuințelor sunt de tipul bordeielor monocelulare, aparținând locuitorilor din Straja care au proprietăți funciare pe moşia satului Falcău. Cele mai multe dintre aceste construcții datează de la începutul secolului al XX-lea.

Se poate constata că şi în domeniul arhitecturii populare, tradiția nu trebuie înțeleasă numai prin preluarea şi perpetuarea unor elemente perimate ce nu corespund exigențelor de viață, ci prin aceea ce este valoros, durabil şi sănătos, demn de o etapă de civilizație mai avansată. Tocmai de aceea, nu trebuie acuzat țăranul român ca fiind un ignorant sau dând dovadă de un conservatorism exagerat cum încă se mai vehiculează în unele medii. Obiectivele vechi păstrate până astăzi se datorează acelor anonimi iubitori de frumos, pentru care vechile case au oferit un confort pe măsura exigenței lor, obiective ce constituie un titlu de mândrie atât pentru satele păstrătoare ale acestor valori, dar mai ales pentru unitățile muzeale care le-au salvat de la dispariție.

Într-o altă etapă de evoluție a locuinței țărăneşti, etapa voievodală (care din punctul nostru de vedere este şi un început de noi expresii spectaculare), apar noi tipuri funcționale mai evoluate. Pentru această perioadă, în studierea evolutivă a locuinței, pe lângă criteriul planimetric trebuie avuți în vedere şi alți factori care-şi fac simțită prezența în conturarea profilului locuinței. Este vorba, în primul rând, de nivelul ocupațional de bază al populației locale, la care se adaugă factorii naturali, evenimentele politice şi juridice ale vremii, precum şi

https://biblioteca-digitala.ro

unele influențe străine survenite pe anumite trepte de civilizație, toate supuse în contextul unei eroziuni fireşti a timpului.

Realitatea locală a dus la conturarea într-un cadru evolutiv istoric a câtorva tipuri de locuințe care se diferențiază la mari distanțe cronologice, fie prin dimensiuni şi configurație planimetrică sau prin volumetrie, precum şi alte particularități de rezolvare zonală.

Într-o societate tradițională de tip autarhic cu un specific pastoral, omul a fost mult mai preocupat decât în vremurile moderne, de alegerea locului de casă, construirea şi ferirea adăpostului locuibil de forțele malefice, care ar fi perturbat cursul normal al vieții, recurgând la multe practici şi obiceiuri cu rol apotropaic. în epoca voievodală, într-un ținut ca într-o adevărată "poartă a furtunilor", când satele erau mereu pârjolite de către cotropitori, gândul permanent al oamenilor retraşi în locuri adăpostite sau reveniți pe vetrele părăsite, era acela de a repara sau de a ridica un nou adăpost în spiritul criteriilor constructive normate de tradiția locală.

Cunoaşterea locuințelor din epoca voievodală în evoluția lor planimetrică sau volumetrică, studierea lor fie pe baza descoperirilor arheologice sau a unor documente de cancelarie, sau chiar a câtorva rămase dintr-o epocă mai mult sau mai puțin îndepărtată, dar care păstrează încă izul medieval, duce în cele din urmă la ipoteze şi concluzii dintre cele mai interesante în legătură cu rostul şi atitudinea omului din aceste locuri, conturându-se mai clar şi pe această cale, a imaginii de civilizație a satului tradițional bucovinean.

Cristalizarea structurilor economico-sociale locale de tip feudal, proces cu debutul în etapa anterioară, cunoaşte începând din secolul al XVI-lea forme evolutiv ascendente. Acum începe conturarea tipurilor de aşezări (sate, târguri, reşedințe cneziale sau voievodale), generalizându-se structurile şi tehnologiile constructive. Totodată încep să se contureze principalele modele de locuințe săteşti, determinate de condițiile geo-climatice şi resursele economice ale teritoriului. În Evul Mediu, ca o caracteristică generală, era răsfirarea locuințelor adaptate reliefului, împrăştierea acestora fiind până prin secolul al XVIII-lea la un asemenea grad, "încât nici zece odăi nu erau la un loc dintr-un sat de câte o sută de case ci vârâți în văi şi dealuri, fiecare unde i-a venit după vremuri"[27].

În zona de podiş a Sucevei, starea aşezărilor bântuite de starea de incertitudine şi împilare a stăpânilor, nu putea fi alta decât aceea a grupurilor dispersate de locuințe sărace, adesea fără împrejmuiri, fără plantații de pomi. De cele mai multe ori satele de aici erau alcătuite din bordeie săpate în pământ sau de locuințe fragile de suprafață cu pereții din nuiele lutuite. Țăranii se obişnuiseră să-şi facă locuințe atât de

[27] Ilie Corfus, **Agricultura Țării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, Bucureşti, 1969, p. 276

https://biblioteca-digitala.ro

simple încât oricând să le poată părăsi fără nici o părere de rău. Situația de aici poate fi asemuită cu cea dintr-o altă zonă românească unde se arată că în sate nu se vedeau "decât nişte odăi în pământ ce le zic bordeie, unde intrând cineva nu va vedea decât o gaură în pământ, încât poate încăpea omul cu nevasta şi copii împrejurul vetrei şi un coş de nuiele scos afară din fața pământului şi lipit cu balegă şi după sobă încă o altă gaură prin care trebuia să scape fugind, cum va simți că au venit cineva la uşa-i, căci ştie că nu poate fi alt decât un trimis spre împlinirea de bani"[28]. Specific pentru zonele joase din ținutul Sucevei şi al Rădăuțiului este acum locuința îngropată (bordeiul) şi semiîngropată (semibordeiul), precum şi locuința de suprafață[29].

Bordeiul medieval oferea posibilități sporite de izolare termică şi eoliană precum şi o economisire de combustibil în anotimpul rece. Această construcție de formă dreptunghiulară păstrează principiul constructiv al edificiilor cu elemente portante verticale (stâlpi de colț şi cei din laturile construcției), adâncite în sol, dar acum se generalizează procedee tehnologice noi în prelucrarea lemnului, cu pereții construiți din dulapi de brad ecarisați, dispuşi în cununi orizontale în nuturile executate în stâlpi, iar în paralel sunt întâlnite şi locuințe cu pereți din nuiele cu lipitură de lut. Acoperişul acestor locuințe era conceput în două ape(table), fiind sprijinit lateral pe cosoroabe aşezate ca o cunună superioară a pereților iar grinda de coamă se sprijinea pe stâlpii centrali. Căpriorii acoperişului se sprijineau cu un capăt pe coamă iar cu celălalt pe cosoroabe, peste ei punându-se crengi lungi peste care se băteau paie, coceni şi deasupra acestora se punea pământ bătătorit[30].

Tot în perioada voievodală, în zonele de deal dar mai ales în cele de munte, zone puternic împădurite, se regăseşte sistemul constructiv Blockbau, atât la locuințele monocelulare cât şi la cele de tip mai evoluat, cu mai multe încăperi[31]. Acest sistem de construcție presupunea eliminarea parilor portanți de la colțuri şi de pe laturile locuințelor, o adevărată revoluție în arhitectura populară românească. Acum se întâlnesc şi case cu cununi de bârne aşezate pe tălpi masive

[28] Alex. A. Vasilescu, **Istoria clasei țărăneşti**, vol. I. Târgovişte, 1940, p. 32-33

[29] Mircea D Matei, Emil I Emandi, Octav Monoranu, op. cit., p. 52-63, 104-116. În aşezarea medievală de la Udeşti au fost descoperite mai multe locuințe de tip bordei şi semibordei decât de suprafață, autorul materialului de față participând aici, la campaniile arheologice din anii 1968, 1969, 1970, 1972, 1973, 1974 alături de cercetătorii Mircea D Matei şi Alex. Rădulescu

[30] C.N. Mateescu, **Aşezarea medievală de la Vădastra**, jud. Olt, Bucureşti, 1970, p. 339 – 341.

[31] Mircea D Matei, Emil I Emandi, **Habitatul medieval rural din bazinul superior al şomuzului Mare şi al Moldovei (secolele XIV – XVII)**, Ed. Academiei, Bucureşti, 1982, p.144

https://biblioteca-digitala.ro

de lemn, fixate pe o temelie de piatră, dar şi case cu pereții groşi, umpluți şi lutuiți cu lut[32].

În etapa clasică de evoluție a locuinței țărăneşti (sec. XV) apar tipuri funcționale noi, mai evoluate care nu-şi au corespondența în epocile anterioare. La Suceava, în secolul al XV-lea sunt semnalate cel puțin patru tipuri de locuințe civile: bordeiul, semibordeiul, locuința de suprafață şi locuința cu pivniță[33]. Primele două modele de locuințe sunt caracteristice periferiei târgului Sucevei şi, implicit, şi zonei rurale, planul acestora fiind dreptunghiular cu dimensiunile de 3,50x2,50m, adâncimea bordeielor variind între 1-1,50m, iar a semibordeielor între 0,50-0,60m[34]. Nu se specifică dacă planimetric erau de tip monocelular dar după dimensiuni este de presupus că se încadrau în această planimetrie, ele fiind asemănătoare dacă nu chiar identice, cu cele din zona rurală.

Acum, locuința monocelulară ca prototip străvechi devine nesatisfăcătoare, necorespunzând noilor cerințe de confort sau noii structuri economice a gospodăriei, urmând în mod firesc tendința de evoluție spre mai confortabil. Din vechea locuință monocelulară se dezvoltă casa cu tindă rece şi o cameră de locuit. Remarcăm că locuința din această parte a țării a suferit o evoluție în funcție de tindă, planimetria ei desfăşurându-se asimetric sau simetric în funcție de acest spațiu (tinda), sau şi prin adăugarea chilerului (spațiul din spatele casei). De acum se poate vorbi deja de un început de separație funcțională interioară, prin crearea unui spațiu special destinat locuirii, a camerei cu instalație de încălzire. În spațiul noii locuințe, tinda va prelua nişte funcții precise; pe lângă faptul că era un spațiu de legătură a camerei de locuit cu exteriorul şi spațiu de izolare de intemperii, ea devine şi locul de acces în podul casei, precum şi un loc de depozitare a unor produse alimentare sau a unor ustensile casnico-gospodăreşti. În tindă se depozita de obicei făina pusă în saci sau lădoaie de scândură, butoaiele cu murături, harnaşamentul cailor, piua de pisat grâul, râşnița, cofe, buduroaie, etc. Tinda acoperită era folosită în vremea ploioasă şi ca spațiu în care se îmblăteau cerealele păioase, trifoiul pentru sămânță sau fasole, aici avându-şi ieşirea şi fumul evacuat de la vatra din casă, fiind astfel dirijat în podul casei.

Intrarea directă în camera de locuit permitea pătrunderea frigului de afară, dar izolarea a fost rezolvată prin adăugarea tindei, acum existând o comunicare interioară între cameră şi tindă, casa cu tindă rece şi o cămară fiind intermediară cu aceea cu două camere de locuit

[32] Gh. Diaconu, **Observații cu privire la urmele vechiului târg al Sucevei în vremea asediilor otomane şi polone din veacul al XV-lea**, în: Studii şi Materiale de de Istorie Medie (S M I M), vol. I., Bucureşti, 1956, p. 267.
[33] Ibidem
[34] Ibidem

https://biblioteca-digitala.ro

de mai târziu. Intrarea în casă se făcea de pe prispă prin tindă, tinda căpătând funcția de încăpere tranzitorie, lăsând camerei în care familia îşi petrecea viața diurnă funcția de locuință cu vatră, ceea ce a însemnat un real progres şi în sensul îmbunătățirii condițiilor igienice.

În spațiul bucovinean, spre deosebire de alte zone româneşti nu s-au semnalat instalații de încălzire în tindă[35], aceasta rămânând în permanență un spațiu rece, neîncălzit. Totuşi, începând din secolul al XVIII-lea, apar şi unele excepții doar într-un spațiu limitat în care a penetrat şi s-a localizat populația huțulă venită din Galiția şi Pocuția. La locuințele țărăneşti de tip tindă-cameră (TC), în tinda de mari dimensiuni față de cea românească, se întâlnesc vetre rudimentare circulare cu cujbe, loc unde într-un colț, se prepară hrana pentru animale sau chiar hrana oamenilor. Locuința cu tindă rece, ca una aparținând unei vechi planimetrii, o întâlnim destul de frecvent pe tot parcursul secolelor XVIII-XIX, ea funcționând în exemplare reduse şi în secolul al XX-lea şi chiar în zilele noastre chiar dacă a suferit transformări neesențiale de-a lungul evoluției.

Pentru Suceava secolului al XV-lea cele mai importante mențiuni documentare referitoare la casele civile apar în legătură cu privilegiile comerciale acordate de domnitori negustorilor lipoveni, dar ele sunt semnalate şi cu alte ocazii[36]. Tot în secolul al XV-lea încep a fi menționate şi casele de la sate[37], fără a se face precizarea privind planimetria sau configurația lor. Începând cu secolul al XV-lea ştirile privind locuințele din Bucovina devin mai numeroase, multe făcând subiectul unor însemnări ale călătorilor străini[38], dar cele mai multe ştiri se referă la zonele de relief mai joase, unele ştiri dând chiar detalii despre aceste construcții. Astfel, Anton Verancsis (Verantio) în lucrarea intitulată *Descrierea Transilvaniei, Moldovei şi Țării Româneşti* apărută în jurul anului 1550, arată că "satele arată ca nişte colibe de păstori împrăştiați peste tot locul... iar casele sunt puțin ridicate de la pământ şi făcute din lemn, lipite cu lut şi acoperite cu paie şi stuf"[39]. Tot pentru această perioadă avem informații că şi dranița era folosită ia acoperişul

---

[35] Gr. Ionescu, **Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor**

[36] **Documente privind istoria României** (D I R), vol.I, (1384 – 1475), Moldova, p. 244; Mihai Costăchescu, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 281

[37] **Documentele Romaniae** (D R H), vol. I, Bucureşti, 1975, p. 321, 140; D R H, vol. II. Bucureşti, 1976, p. 230.

[38] **Călători străini despre țările Române**, vol. I Bucureşti, 1968, p. 404, Idem, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 382

[39] Ibidem, vol. I, p. 404.

https://biblioteca-digitala.ro

caselor[40] şi că, "casele sunt clădite din bârne şi în care locuitorii se apără de asprimea iernii"[41], sau chiar detalii privind construirea caselor din bârne masive pe o temelie de piatră şi lipite cu lut[42].

Datorită factorilor economici locali, din tipul de locuință cu tindă şi cameră începe să se dezvolte locuința cu tindă-cameră şi cămară în spatele tindei. Apare deci un element inedit – cămara – care preia funcția de depozitar a întregului avut al familiei, fie produsele alimentare sau unelte şi ustensile casnico-gospodăreşti. Casa cu tindă şi cămară constituie planimetric tipul de locuință ce cuprinde trei încăperi: tinda rece fără pod, cămara aşezată în fundul tindei, despărțită de aceasta de un perete prevăzut cu o uşă de acces, şi camera de locuit sau casa propriu-zisă.

Casa cu tindă rece, cameră şi cămară, specifică se pare nordului Moldovei, este un caz rar întâlnit în contextul arhitecturii populare româneşti, putând fi considerată chiar o improvizație locală, având drept argument condițiile economice, când prin adosarea la vechea monocelulară a unei încăperi de depozitare, vine în sprijinul păstrării produselor alimentare specifice unei zone pastorale în plină afirmare. Apariția acestei locuințe ca o improvizație locală rezultă şi din faptul că fiecare din cele două încăperi (camera de locuit şi cămara) au intrări separate, fără comunicare între ele.

În perioada voievodală, cu toată libertatea cunoscută în lumea satelor, când meşteşugul lemnăritului începe să se afirme tot mai mult, dezvoltarea planimetrică a locuințelor era mult lăsată pe seama menținerii formelor arhaice moştenite din epocile anterioare, chiar a deselor refaceri şi mai puțin a înnoirilor. Acum tipul cel mai frecvent îl formau locuințele joase de formă rectangulară cu talpa adâncită în sol, fără de amenajări speciale. Îngroparea tălpilor în pământ era o măsură de asigurare a stabilității scheletului construcției, consfințind şi faza trecerii de la locuința semiadâncită la locuința de suprafață, cu tălpile montate la nivelul de călcare şi chiar a folosirii temeliei de piatră. Dovezi despre acest tip de locuințe sunt descoperirile arheologice de la Mihoveni, Liteni, Bursuceni, Rotopăneşti, Udeşti, Volovăț şi Zvoriştea[43].

---

[40] Radu Popa, Monica Mărgineanu Cârstoi, **Mărturii despre civilizația medievală românească, Bucureşti**, 1979; Eugenia Neamțu-Stela Cheptea, **Oraşul medieval Baia în secolele XIV – XVII**, Iaşi, 1980, p. 23,29.

[41] **Călători străini...** vol. II Bucureşti, 1970, p. 382

[42] Idem, vol. IV, Bucureşti, 1972, p. 587

[43] N. Ursulescu, Paraschiva Victoria Batariuc, **Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava)** – 1973, în "Suceava", A M J, V, 1978, p. 51; Mircea D. Matei, Emil I Emandi, **Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Liteni – 1976 (com. Moara), jud. Suceava**, în "Suceava" A M J, V, 1978, p. 228-229; Nicolae Ursulescu, Mircea Ignat, **Săpături arheologice în județul Suceava (1972 – 1976)**, în "Suceava", IV, p. 318-324.

https://biblioteca-digitala.ro

În Evul Mediu timpuriu şi cel dezvoltat, când relaţia dintre vatră şi moşia satelor era mult mai liberă decât în epoca modernă, când se înregistrează o pătrundere progresivă a vetrei în detrimentul moşiei, oamenii ocupă noi teritorii de la est la vestul Bucovinei, prin acţiuni de defrişare[44], de cele mai multe ori casele fiind ridicate cu lemnul de pe loc. Numai în perimetrul podişului Sucevei sunt înregistrate peste 120 de acţiuni de defrişare pentru secolele XIV – XV[45], multe dintre ele având scopul înfiinţării de noi aşezări. Desigur că la ocuparea prin defrişare a locurilor de aşezări, până la durarea unor locuinţe mai durabile, formele cele mai des abordate erau cele ale bordeielor şi chiar ale colibelor.

Bordeiele medievale, care au existat în paralel cu locuinţele dezvoltate planimetric, erau adâncite în pământ sub nivelul de călcare, aceste locuinţe având pereţii căptuşiţi cu lemn, acoperite cu blăniri de lemn peste care se punea pământ şi paie. Dominant era aici sistemul Blockbau, în foarte multe cazuri lemnul din structura pereţilor fiind combinat cu ramuri subţiri sau tulpini de arbuşti şi cu mortar din pământ argilos. În zona de câmpie pereţii erau formaţi din două elemente distincte: unul de susţinere format din stâlpi masivi înfipţi în pământ şi altul de umplutură. Elementele de susţinere erau formate la locuinţele de suprafaţă de un schelet de grinzi orizontale aşezate pe pământ în chip de tălpi, altele formând cununi succesive. În zonele joase elementul de umplutură era format dintr-o împletitură de nuiele ţesută pe pari aşezaţi între grinzi şi stâlpi, peste această plasă fiind întins un strat gros de pământ lutos amestecat cu pleavă, paie şi balegă de cal.

Multă vreme în epoca voievodală au existat în paralel locuinţe de tipul celor descrise mai sus (bordeie, semibordeie, locuinţe de suprafaţă, monocelulare sau cu tindă şi cameră de locuit). Locuinţa cu tindă rece, cameră şi cămară specifică acestei etape este întâlnită destul de frecvent şi pe parcursul secolului al XVIII-lea[46] şi chiar mai târziu.

Exploatarea lemnului şi confecţionarea draniţei pe loc a determinat ca arhitectura să contureze un real progres cu un ridicat grad de măiestrie artistică. Acest aspect l-a determinat pe călătorul Johann Mayer să afirme în secolul al XVII-lea că aici "sunt numai case de lemn dar parte din ele sunt, în felul lor, încăpătoare şi destul de frumos

---

[44] Emil I Emandi, Octav Monoranu, **Aspecte ale economiei agricole medievale în aşezările din Podişul Sucevei în secolele XIV – XVI**, în "Suceava" A M J, VI – VII, 1979, p. 83.

[45] Mihai Costăchescu, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. I, Iaşi, 1931, p. 8, 16, 50, 76, 82, 108, 321; Teodor Balan, **Documente bucovinene**, vol. II, Cernăuţi, 1934, p. 52, 98, 130; D I R, A, Moldova, vol. II, sec. XV, p. 145, 146, 319, 135; Idem, vol. III, sec. XVI, p. 186, 226; D R H, vol. II, 1976, p. 76, 256, 290.

[46] **Die Osterreich Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Die Buckowina**, Wien, 1899, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

făcute"[47]. La 1633, Niccole Barsi ne dă unele amănunte privitoare la tehnica de construcție a locuințelor arătând că, "casele sunt făcute din bârne prinse unele de altele. Deasupra lor se pune lut cu paie tăiate mărunt, balegă de cal şi apă"[48]. De un real folos pentru cunoaşterea caselor din secolul al XVII-lea ne este şi jurnalul de călătorie al lui Paul de Alep, secretarul patriarhului Macarie, care trăind mulți ani pe pământul românesc ne-a lăsat unele amănunte şi în acest domeniu. El nota "casele în această țară... sunt clădite din lemn, din bârne şi scânduri, acoperişul este în două ape şi înalt pentru ca zăpada să nu rămână pe el. În fiecare casă este un cuptor care are pe dinafară un fel de cuptor de lut. În timpul iernii casele sunt mai calde decât băile"[49].

În Evul Mediu, țăranii liberi erau obligați să construiască casele stăpânilor locului, fiind obligați şi la unele contribuții în bani[50].

Credem că, începând de la sfârşitul secolului al XVII-lea dar mai mult în cel următor, în contextul unui nou climat economico-social favorabil, începe să-şi facă prezența o locuință de planimetrie simetrică, având tinda la mijloc şi două camere cu intrări separate. Această locuință este atestată din plin în teren în secolul al XIX-lea când sunt înregistrate şi unele adaptări constructive pentru animale, tinda rămânând la fel ca şi înainte doar un spațiu de acces. Pereții caselor de genul acesta erau din bârne rotunde, îmbinate la colțuri "stâneşte" şi era firesc ca la aceste construcții să dispară şi stâlpii de la colțuri precum şi cei intermediari. Ferestrele erau de mici dimensiuni şi marcate în bârnele pereților, având în ele bârdâzanul transparent care pe lângă că oferea pătrunderea luminii solare în timpul zilei mai şi izola interiorul de frigul de afară. Acum şi camera de locuit va fi preluată în proporții sporite, volumele clasice tinzând spre o extensie planimetrică. La locuința cu două camere (C T C), una era destinată pentru locuirea permanentă a familiei iar cealaltă cameră devine un spațiu de prezentare, camera „de curat" unde sunt păstrate obiectele de preț ale gospodăriei (în primul rând zestrea), ea fiind folosită numai la momente deosebite (botezuri, nunți, la moarte şi la sărbători). Această încăpere a căpătat diverse denumiri de la un loc la altul: "casa cea mare", "casa din vale", sau "cea casă". Accesul în locuință se face tot prin tindă, care rămâne predominant o încăpere de trecere fiind acum mai puțin folosită ca un spațiu depozitar. La casele mai vechi tinda nu era acoperită, cele din secolul al XIX-lea având tavanul tindei din dulapi sau din scânduri, la

[47] **Călători străini...**, vol. VI, 1973, p. 452

[48] **Nuova relatione del viagio fatta da Niccolo Barsi da Luca nell' anno 1632...** Ed Melanges del'ecole Roumane en France, 1925, PTI, p. 298 (apud) Gh. Diaconu, op. Cit., p. 277.

[49] **Călători străini...** vol. VI, Bucureşti, 1979, p. 77

[50] Emil Diaconesc, Dumitru Matei, **Alexandru cel Bun**, Bucureşti, 1979, p. 77

https://biblioteca-digitala.ro

fel cu cel din camere. Adâncimea tindei era egală cu cea a camerelor, afară de cazul când, în fundul acesteia, se construia în mod improvizat o cămară. De multe ori la aceste case, acoperişul cobora până destul de jos, el adăpostind în spatele casei poiata sau chilierul, încăperi cunoscute local sub denumirea de târlă sau şandrama. Târla se extindea uneori de-a lungul casei fiind despărţită în două, o cămară şi adăpostul oilor pe timpul iernii. Accesul în târlă se făcea fie direct prin tindă, printr-o uşă de acces, dar şi lateral pe la capătul casei. Acest tip de locuinţă o întâlnim şi la aşezările huţule dar de proporţii mai mari, aici, casele figurând de obicei cu două intrări, uşa din spatele casei fiind pentru accesul în spaţiul economic al gospodăriei de tip pastoral, cu curte dublă sau fiind o ieşire de refugiu în caz de nevoie. Tot în această etapă de dezvoltare a locuinţei, dar pe spaţii restrânse, apare ca un ecou al vechii case cu tindă – camera, sau mai degrabă sub influenţe străine (germane), planul de casă cu numai două camere (bicelulară), fără tindă, camerele fiind de dimensiuni aproximativ egale, una îndeplinind atributele locuirii diurne iar cealaltă devenind un spaţiu de prezentare ("casa cea mare"). Acest plan de locuinţă aparţine unei tipologii destul de ciudate sau mai precis era o improvizaţie, o modă planimetrică a timpului. Acest gen de locuinţă a avut o scurtă durată de existenţă, fiind întâlnită doar în anumite sate, în special unde s-au aşezat coloniştii germani. Asemenea locuinţe le-am găsit doar în satele Frasin, Mănăstirea Humorului, Vama şi Ilişeşti, ele având la vremea respectivă o răspândire de mică frecvenţă.

În Bucovina, chiar şi populaţia huţulă va adopta în arhitectura locuinţei sistemul planimetric românesc local, sau este de presupus că planimetria de aici avea o rază de răspândire destul de largă, ea fiind asemănătoare şi în zona de unde au penetrat huţulii (Galiţia şi Pocuţia).

Începând din secolul al XVIII-lea, în construirea caselor începe să apară treptat, dar câştigând teren, sistemul constructiv al cununilor de bârne cioplite în patru feţe şi îmbinate la colţuri în cheutori trapezoidale sau "coadă de rândunică" (cheutoare nemţească). Această inovaţie în construcţia caselor aducea un plus de prospeţime, de fineţe, bârnele cioplite asigurând o orizontalitate a suprafeţei, permiţând şi o lutuire mai bună a acestora şi, implicit, o izolare termică mai bună a interiorului.

O componentă a planimetriei casei tradiţionale bucovinene este şi prispa, element caracteristic pentru întreg spaţiul românesc, care face parte din planul casei, dar aici, poate mai mult decât în altă parte, prispa a cunoscut o atenţie şi dezvoltare aparte. Prispele arhaice, întâlnite în vremuri străvechi, constau dintr-o umplutură de lut bătută cu maiul şi piatră lipită cu pământ ce urca până la înălţimea temeliei, înconjurând construcţia ca un brâu protector, fiind totodată un izolator termic şi contra intemperiilor. Credem că prispa începe să apară odată cu podirea

https://biblioteca-digitala.ro

interiorului la casele ce aveau o temelie de piatră mai reliefată față de nivelul de călcare, fiind adăpostită de streaşina largă, mărginind locuința pe una sau trei laturi, iar în alte cazuri de jur împrejur. Dacă la început prispa era umplută cu pământ şi lutuită, în secolul al XIX-lea ea a început să fie înlocuită tot mai frecvent cu prispa de scânduri, sprijinită pe capetele tălpilor de la case. Dar, în mod evolutiv, prispa devine închisă cu scânduri căpătând denumirea de gang. Scândurile gangului erau simple sau traforate, acum prispa (gangul) fiind înzestrată cu stâlpi ornamentali decorați prin tehnica cioplirii-sculpturii, la intrare în gang fiind prezenți câte doi stâlpi de mici dimensiuni ce încadrează portița de la intrare. Morfologic, stâlpii caselor bucovinene, ornamentați unitar prin succesiunea simetrică a volumelor, mereu aceleaşi pe toată lungimea, sunt realizați prin procedee tehnice care permit o mai bună execuție a unor motive circulare şi o mai uşoară redare a contrastului din cadrul jocurilor de plin-gol. Când prispa este mai înaltă datorită înălțimii temeliei, accesul în casă se face prin trepte de piatră sau de lemn fixate în dreptul uşii de la intrare. La casele huțăneşti întâlnim prispe (ganguri) joase sau înalte cu balustrade (palimarul), lucrate din bârne cioplite sau chiar rotunde, aşezate orizontal, având la portița de la intrare stâlpi cu terminalul modelat în chip antropomorf. Prispa a avut o mare utilitate şi importanță pe întreg ținutul Bucovinei, aproape toată viața de gospodărie petrecându-se pe prispă. Vara aici se mânca, se dormea şi se lucra, aici, în pragul casei, se făceau primirile şi tăinuiau oamenii, stâlpii prispei având în partea superioară o prăjină care se numeşte "culme" pe care se aşează iarna şi vara țoale la aerisit. Tot în spațiul prispei, în partea de sus a stâlpilor, erau bătute cuie în care se atârnau după anotimp şiruri de ardei, legături de ceapă, busuioc, mărar, pe prispă în anotimpul toamnei se desfăca porumbul. De pe prispă vecinele strigă una la alta, de aici se poate urmări peste gard ce se petrece pe stradă.

Prispa desfăşurată pe una sau mai multe laturi, prin neutralitatea ce o impune asupra casei, este ca un filtru, o sită care cerne toate relele abătute asupra casei unificând toate liniile de forță ale construcției cu cele ale mediului înconjurător. Prispa a fost pentru locuință un prim prag (cerc) ce o apăra, la ridicarea casei fiind imolate diverse obiecte în mod ritualic cu rol apotropaic pentru aşezământ. Prispa (gangul) cu stâlpii ornamentați conferea locuinței un aspect aparte, o mândrie a gospodăriei, spațiu ce intra imediat în vizorul trecătorului. Pe "culmea" prispei se putea admira de pe uliță zestrea fetelor de măritat şi starea gospodăriilor, „fără de prispă o casă era fără de suflet".

Impunătoare prin proporțiile construcției, a raporturilor constante dintre înălțimea pereților şi acoperiş, dar şi a unui echilibru de interior atât cât a fost înțeles pentru tipul respectiv, locuinței tradiționale i se va

https://biblioteca-digitala.ro

adăuga ulterior în planimetrie un element arhitectonic nou – foişorul - element plasat în axul tindei.

Foişorul sau cerdacul (în terminologia locală) apare la un moment dat în paralel cu evoluția planimetrică a casei, aspect ce reflectă pe de o parte starea socială a localnicilor, dar şi interesul pentru ceva nou. Foişorul era conceput încă de la alegerea locului de casă fiind inclus în planul acesteia odată cu trasarea temeliei, făcând parte integrantă din planimetria casei dar nu se ştie precis momentul când apare acest element constructiv. Se pare totuşi că foişorul începe să figureze aici într-o planimetrie mai evoluată, odată cu dezvoltarea locuinței bicamerale de genul tindă-cameră (T C), fiind întâlnit aproape în toate zonele etnografice ale Bucovinei, mai frecvent în zonele Dorna, Câmpulung şi Rădăuți. În zona Sucevei el apare mai mult la vechile casei armeneşti, dar prezența sa aici nu trebuie pusă neapărat pe influența armeană. În zona locuită de huțuli, foişorul nu este întâlnit decât cu totul întâmplător şi atunci datorându-se unei implicări artificiale ca o influență din altă parte a Bucovinei, construcția foişorului neavând nimic comun cu tradiția locală huțănească.

Foişorul, cunoscut local şi sub denumirea de şopru[51], apare în perioada când elementele arhitectonice tradiționale încep să se înnoiască, să se transforme, când vechile planuri de locuințe capătă noi chemări spre îmbunătățirea confortului, uneori chiar şi sub influența unor factori civilizatori străini. Ca element de prim ordin arhitectural, funcțional şi chiar decorativ, foişorul a fost conceput şi implantat în planimetria caselor ca un spațiu de legătură a interiorului cu spațiul aferent (curtea). Foişorul este şi un spațiu de apărare a intrării în casă de intemperii sau chiar un loc de desfăşurare a unor activități casnico-gospodăreşti (tors, depănat, desfăcat porumbul etc.) şi chiar ca loc de odihnă în anotimpul cald. Foişorul a făcut corp comun cu locuința ca o structură unitară, legat de acesta fie prin temelia comună cu elementele din structura pereților sau prin acoperiş. În Bucovina foişorul este întâlnit mai frecvent la locuințele de plan simetric, cu două camere şi tinda mediană, el fiind plasat în axul tindei, dar este întâlnit şi la locuințele de plan asimetric (tindă-cămară). Odată cu evoluția planimetrică şi, în general, a arhitecturii casei tradiționale, foişorul a cunoscut mai multe faze evolutive. Cea mai veche formă a foişorului este aceea într-o "apă", el fiind redat prin simpla prelungire, prin distanțare a acoperişului, formă întâlnită la vechile case cu cameră şi tindă, în special în zona Dornelor unde are denumirea de şopru, caz destul de rar întâlnit în arhitectura populară românească. Acest aspect l-a determinat pe Paul Petrescu să afirme că acest tip de foişor apare la români numai în zona Pădurenilor

[51] Denumire întâlnită în zona etnografică Dorna, în special în partea sud-vestică a acestui teritoriu

https://biblioteca-digitala.ro

Hunedoarei şi nicăieri în altă parte, considerându-l ca specific acestei zone[52], afirmație contestată de noi având drept argument descoperirea acestui element constructiv în teren. Urmează în evoluția sa forme mai evoluate, în două "ape", cu frontonul înfundat cu scândură precum şi foişorul în trei "ape" care este şi cel mai artistic lucrat.

Faptul că foişorul de tip arhaic se întâlneşte numai la vechile case din Bucovina (zona etnografică Dorna)[53], ne îndreptăţeşte să afirmăm că acest tip constructiv aparține fondului vechi al arhitecturii populare bucovinene. Casele cu foişorul într-o pantă, puține la număr, rămase ca prin minune, sunt şi ultimele semnale de viață ale acestui element, el nefiind preluat în nici o formă modernă din arhitectură. La casele cu foişorul într-o pantă nu mai este prevăzută nici o amenajare specifică în interiorul acestuia, pe când la celelalte tipuri de foişoare pe treimea de jos, uneori până la jumătatea înălțimii, foişorul este înfundat cu bârne cioplite în patru fețe şi dispuse în cununi orizontale îmbinate la colțuri în "coadă de rândunică", iar la casele mai noi îngrăditura este din scânduri.

De la începutul secolului al XX-lea, foişorul începe să apară în arhitectura satelor şi sub forma mansardată, el fiind astfel cunoscut sub denumirea de "cerdac îmbrobodit", aspectul acestuia demonstrând o fericită preluare a tradiției arhitectonice locale şi transpunerea ei în contextul contemporaneității şi neabandonată total.

Secolul al XIX-lea reprezintă şi perioada de înflorire maximă a arhitecturii populare bucovinene, timp în care volumele devenite clasice tind spre o expresie planimetrică, totodată făcându-şi apariția şi noi expresii în decorul caselor, realitatea din teren oferindu-ne adevărate monumente ale acestui domeniu al artei populare. De la jumătatea secolului al XIX-lea încep să se construiască case cu o planimetrie mult mai dezvoltată având chiar şi patru camere cu gangul dispus de jur împrejurul construcției. Dacă vechii stâlpi ai caselor aveau numai un rol strict funcțional, fiind masivi, de secțiune circulară sau cel mulți ciopliți în patru fețe, odată cu preluarea susținerii acoperişului de către un număr sporit de grinzi (8 – 12), stâlpii încep să capete şi valențe decorative.

În procesul evolutiv de la funcțional la decorativ, deosebim exemplare de stâlpi realizați din lemn de esență tare sau moale, lucrați cu mult simț artistic, cu gustul frumosului, al echilibrului şi proporțiilor. În ornamentarea stâlpilor întâlnim succesiuni de poliedre suprapuse, trunchiuri de piramidă, uneori cu alternanțe de brățări de legătură sau stâlpi lucrați în sistemul funie. La alte exemplare se întâlneşte motivul "scara mâței", însoțit de dăltuiri dispuse în forme romboidale.

[52] Paul Petrescu, **Casa cu foişor la români**, în Studii şi Cercetări de Istoria Artei (SCIA), 1,1958, p.36

[53] Îl întâlnim încă în satele Glodu, Dorna Candreni, Ortoaia.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe suprafețele brățărilor apar şi reprezentări puternic stilizate, ilustrând astrul zilei care este imaginat prin "rozete şi morişti".

Morfologic, stâlpii caselor bucovinene, ornamentați unitar prin succesiunea simetrică a volumelor, mereu aceleaşi pe toată lungimea, sunt realizați prin procedee tehnice care permit o mai bună execuție a unor motive circulare şi o mai lesnicioasă redare a contrastului din cadrul jocurilor de plin-gol. Tot din cea de-a doua parte a secolului al XIX-lea încep să apară şi exemplare de case cu fruntarul decorat, legat organic de stâlpi, având decorul realizat prin tehnica cioplirii, uneori având şi muchiile aplatizate, dezvoltând registre largi. Aceste ornamente se concentrează în special deasupra uşilor şi ferestrelor sau către locul unde se îmbină cu stâlpii. La frunte apar şi stilizări geometrizante dintre care mai cunoscute sunt rozetele şi moriştile.

Consola, ca element funcțional-decorativ apărută ceva mai înainte în arhitectura locală, capătă în secolul al XIX-lea valențe deosebite, ea fiind întâlnită atât într-o tratare simplă sau de multiconsolă. Apărută ca rezultat al evoluției tehnicii de construcție, consola se întâlneşte la colțurile caselor având şi destinații secundare. Uneori se îmbogățeşte prin preluarea de funcții şi înfățişări de semne mitice, cel mai elocvent fiind "capul de cal". Multiconsola este o asociere orchestrată de console, unitară ca ansamblu şi semnificativă ca element ornamental. Într-un pachet de console, una, tratată simplă, are rol funcțional, iar celelalte, prin terminalul lor, au un rol pur decorativ.

Pe lângă aceste elemente constructiv-decorative mai amintim şi unele motive strict ornamentale (pomul vieții, dintele de lup, crucea) şi o întreagă gamă de figuri geometrice care, transpuse în anumite zone ale construcției, sporesc nota decorativă a acesteia.

Fără a folosi anumite criterii de apreciere, amintim la întâmplare câteva dintre cele mai valoroase exemplare de case rămase până în zilele noastre: casele Lateş, Saghin şi Roată din Câmpulung, Roşu Neculai din Ortoaia, Candrea Gavril din Dorna Candreni şi Todaşcă Ana din Coşna (zona etnografică Dorna), Nastiuc Gherasim (Ostra), Boca Leonte, Jucan Nicanor, Buburuzan Vasile, (Mănăstirea Humorului), Penelope Petre, Ieţcan Anastasia (Moldova Sulița), gospodăria Daniliuc din Plai Moldova Sulița, Brouca din Sălaş, com. Ulma, Seredeiuc Vasile din Izvoarele Sucevei, lista putând continua.

Demn de remarcat şi de apreciat este faptul că multe dintre monumentele amintite, precum şi alte mari valori de arhitectură populară bucovineană, au fost deja transferate în Muzeul Etnografic al Bucovinei Suceava, fiind astfel salvate de la distrugere şi dispariție putând fi puse în circuitul turistic.

Tot din secolul al XIX-lea, când arhitectura populară ajunge la un înalt nivel de dezvoltare, avem şi unele statistici privitoare la numărul

https://biblioteca-digitala.ro

meşterilor ce lucrau în acest domeniu. O statistică privind evoluția numerică a meseriaşilor între anii 1804-1862, arată că în acest ținut erau înregistrați 202[54] tâmplari, pentru ca la începutul secolului al XX-lea să fie înregistrați 45 de dulgheri şi 496 de stoleri[55]. Peste două decenii se înregistrează o creştere spectaculoasă a numărului celor ce lucrau în domeniul lemnăritului, recensământul din 1930 arătând că în mediul rural erau 11.105 meseriaşi lemnari, dintre care o mare parte erau constructori de case[56]. Dacă avem în vedere şi numărul dulgherilor ce lucrau fără autorizație, numărul meşterilor constructori era, desigur, mult mai mare.

Dar, în timp, începând cel puțin cu perioada interbelică şi mai mult în zilele noastre, expresia plastică a arhitecturii țărăneşti începe să servească tot mai mult prestigiului social şi, mai puțin, orizontului spiritual al oamenilor. Acum începe o redimensionare a spațiilor, atât din punct de vedere planimetric cât şi volumetric (pe verticală). Modelele de locuințe tradiționale din zonele etnografice ale Bucovinei încep să se diversifice, să se disipeze într-un cadru al interferenței etno-geografice ca expresie a noului statut social şi cultural al membrilor comunităților rurale. Remarcăm şi faptul că modelele arhitecturii populare au o disponibilitate mai redusă la schimbări şi modernizări decât cele urbane, care au un coeficient mai ridicat de adaptabilitate la influențele externe. Astăzi, specific orizontului arhitectural al satelor este dialogul între modelele tradiționale şi cele purtătoare al influențelor externe, dialog caracterizat fie prin îndepărtări sau reveniri de la tradiția locală, dar nu întotdeauna în modul cel mai reuşit.

Specific pentru Bucovina a fost începând din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea influența de transculturație germană, curent ce a schimbat radical aspectul satelor de aici față de restul Moldovei. Pe fondul tradițional local, fără a-l abandona, este vizibilă o extensie planimetrică a locuințelor.

Influența germană s-a manifestat în multiple aspecte începând cu dominarea tehnicii constructive din bârne cioplite în patru fețe şi îmbinarea la colțuri în cheutori trapezoidale (nemțeşti), la răspândirea ulterioară a caselor cu două sau chiar patru camere, apariția gospodăriilor cu şuri masive şi alte anexe polifuncționale, la dezvoltarea locuințelor pe verticală cu camere mansardate şi apariția caselor cu "pinion".

În prezent şi în spațiul bucovinean, în paralel cu o reorientare destul de tardivă către valorile tradiționale (care sunt superficial şi

---

[54] M. Iacobescu, **Din istoria Bucovinei**, I, Bucureşti, 1993, p.243

[55] I.E.Toroutiu, **Populația şi clasele sociale din Bucovina, Meseriaşii**, Bucureşti, 1938, p. 14

[56] Recensământul general al populației României din 29 decembrie, 1930, p.14

https://biblioteca-digitala.ro

stângaci valorificate în noile modele), se manifestă o îmbrățișare şi o abordare galopantă a unor curente post moderniste de circulație europeană, ce vehiculează valori antropocentriste care nu au nimic comun cu tradiția noastră locală sau națională. Dacă aceste modele străine ar fi preluate integru şi nu slutite sau deformate cu cele mai bizare făcături, nu ar duce la contrafaceri ce au ca finalitate substituirea sensibilității vizuale cu o sensibilitate tactilă, artificială. Aceste mutații stilistice, malefice chiar, ce presupun racordarea autenticului autohton la sfera modelelor europene, se manifestă în mod diferit de la o zonă la alta sau chiar de la un sat la altul, prezența "noutăților" este simțită pe întreg teritoriul Bucovinei şi chiar al întregii țări.

Principalele aspecte contemporane din evoluția locuinței săteşti se manifestă în primul rând ca o ripostă față de planimetria tradițională, înregistrându-se o altă orientare către abordare spațiilor casei, uneori ținându-se cont şi de specificul local. Camera de locuit, spațiile auxiliare, spațiile semideschise (prispa, foişoarele, balcoanele, verandele), sunt orientate astfel încât circuitul interior să folosească strict funcționalității activităților respective. Se manifestă şi extinderea la nivelul inferior a unor spații destinate fie depozitării, fie garajelor cu acces de la nivelul de călcare sau puțin coborât acestui nivel. De asemenea, se practică tot mai mult accesul la încăperile de la nivelul terenului (parter, demisol) bucătăria şi camera de locuit. Un alt aspect este abordarea sistemului de decomandare a încăperilor, repartizarea echilibrată a suprafețelor camerelor de locuit, nefiind specific mărimea suprafeței camerei de zi în detrimentul dormitorului, acesta explicându-se şi prin lipsa specializării încăperilor (camera de zi putând fi şi cameră de dormit). Se mai are în vedere şi amenajarea unei camere de prezentare pentru oaspeți, un fel de "casa cea mare", care nu păstrează mai nimic din arhitectura de interior tradițională şi care nu este încălzită.

Astăzi, în planimetria locuințelor, apar în locul prispelor şi al foişoarelor deschise, verande sau balcoane închise cu geamuri, aspect ce asigură o protecție termică sporită şi totodată permite şi o diversificare în folosirea acestora.

O caracteristică a locuinței tradiționale bucovinene a fost şi este, încă, adaptarea acesteia la terenul în pantă care pe lângă avantajul de ordin funcțional realizează şi accesul de la nivelul solului la fiecare nivel de locuire, asigură volumetriei o configurație în armonie cu terenul, încadrând astfel întreg edificiul în contextul mediului înconjurător.

Folosirea în planimetrie a formelor derivate din pătrat sau dreptunghi, îmbinarea într-un judicios echilibru al formelor geometrice în volumetrie (conul, piramida, etc.) cu tehnicile constructive, precum şi abordarea unui repertoriu decorativ de sorginte mitică, toate la un loc particularizează locuința bucovineană tradițională în spațiul carpatic şi,

https://biblioteca-digitala.ro

de ce nu, european. Locuința de aici se conturează în ansamblul personalității culturale ca o atitudine locală a artei constructive româneşti, atitudine care-i conferă un statut multimilenar în spațiul etnocultural european.

Privită prin prisma unicității şi varietății, a eleganței şi sobrietății, locuința tradițională bucovineană oferă încă un bogat material de studiu, iar transpunerea ei în contemporaneitate, dar mai ales proiectată în viitor într-un echilibru dintre tradiție şi inovație, ar fi cel mai frumos gest față de iscusiții meşteri anonimi care au conceput-o de-a lungul anilor.

https://biblioteca-digitala.ro

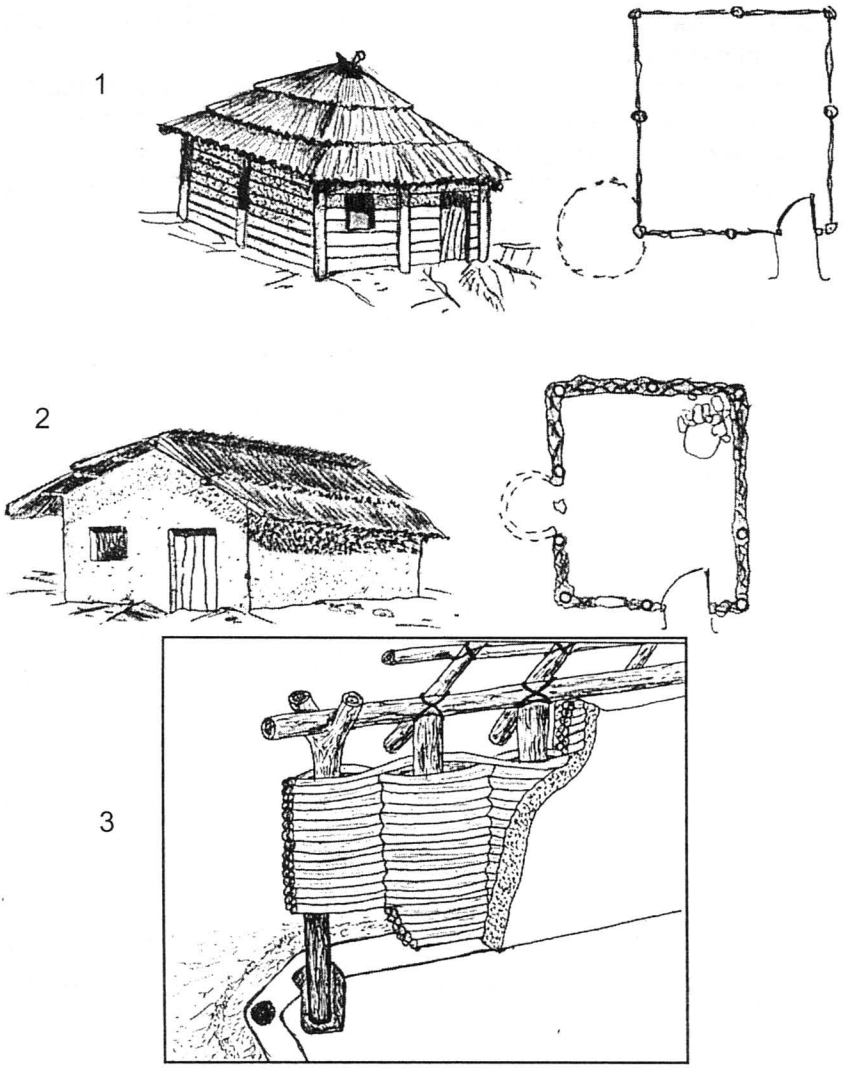

Fig. 1. Reconstituiri de case din secolele V-VII. 1 - Şipot Suceava;
2 - Botoşana (după Dan Gh. Teodor, Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI, Iaşi, 1978, p.161, fig.2/1 şi 2/4); 3 - perete din împletitură de nuiele şi cu lutuială

https://biblioteca-digitala.ro

1

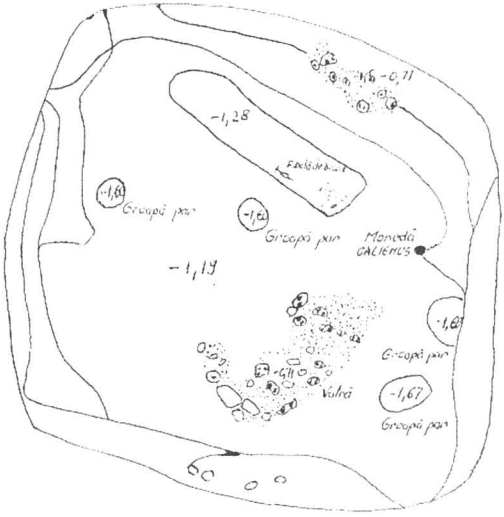

2

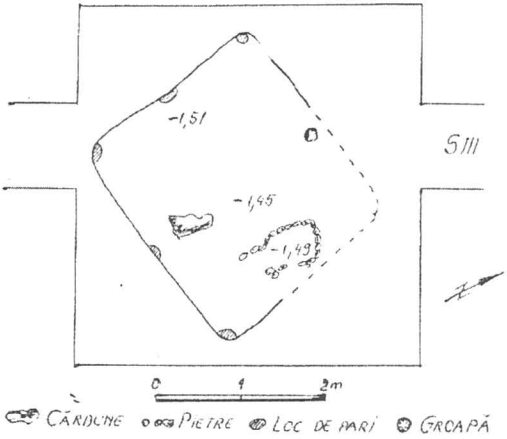

Fig. 2. Planuri de bordeie prefeudale. 1 - sec.IV; 2 - sec.VI-VII (Udeşti)

https://biblioteca-digitala.ro

1

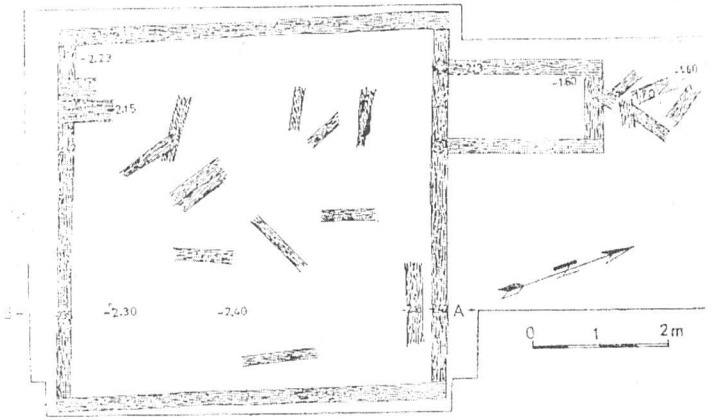

2

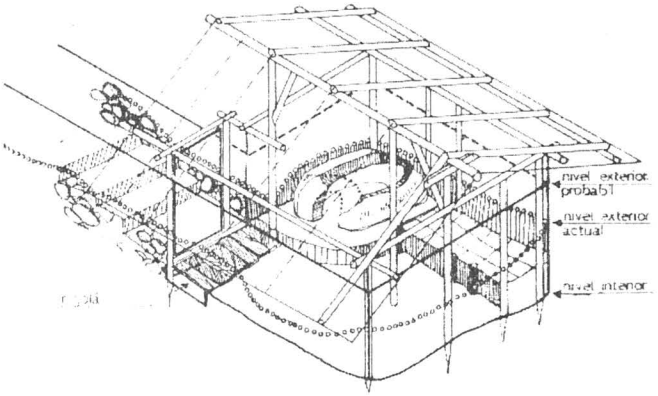

Fig.3. 1 - Plan de locuință din secolul al XIV-lea de la Baia (după Eug. Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Oraşul medieval Baia în secolele XIV-XVII*, Iaşi, 1980, fig.7, p.159); 2 - Reconstituirea unei locuințe semiadâncite din secolul al XV-lea (după Mircea D. Matei, *Civilizație urbană medievală românească*, Bucureşti, 1988, fig.28, p.212).

https://biblioteca-digitala.ro

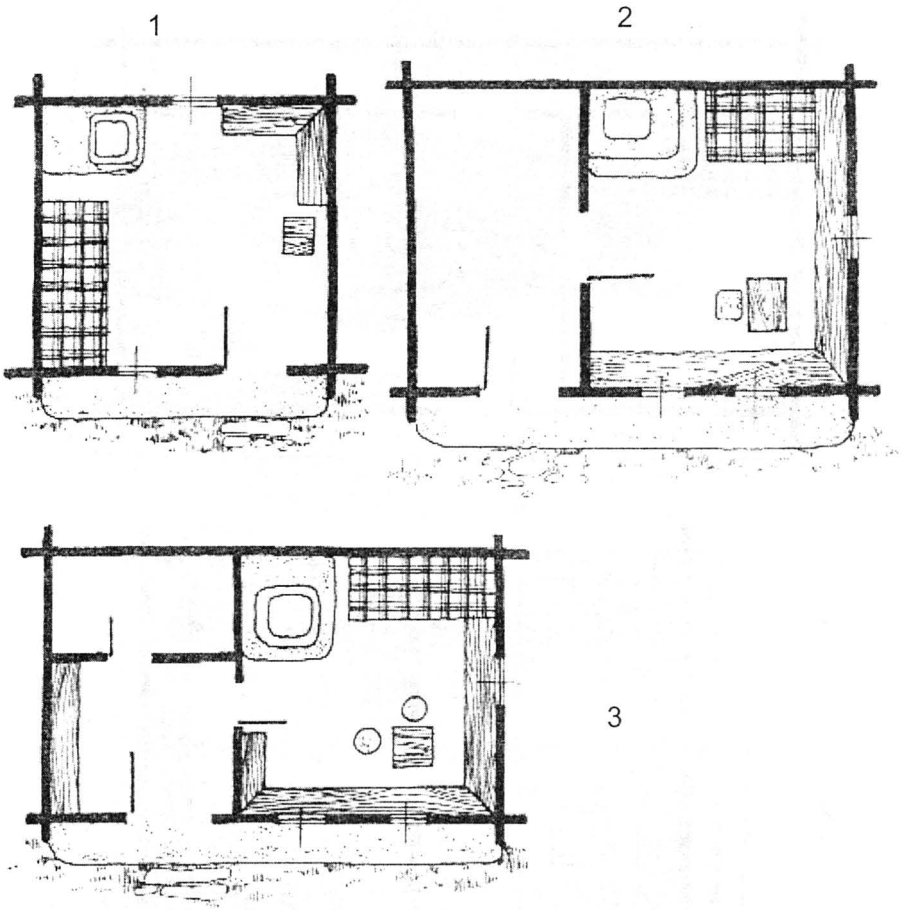

Fig. 4. Planuri de case din secolele XVIII-XIX. 1 - plan de monocelulară; 2 - plan de casă cu tindă şi cămară; 3 - plan de casă cu tindă, cameră şi cămară

https://biblioteca-digitala.ro

1

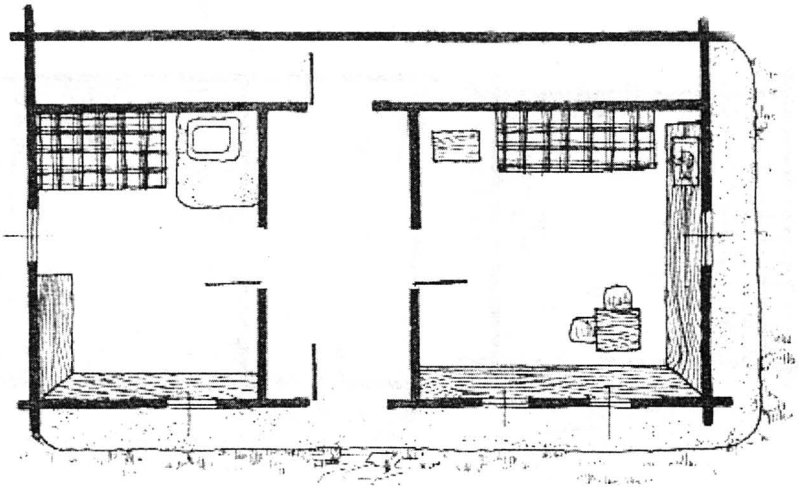

2

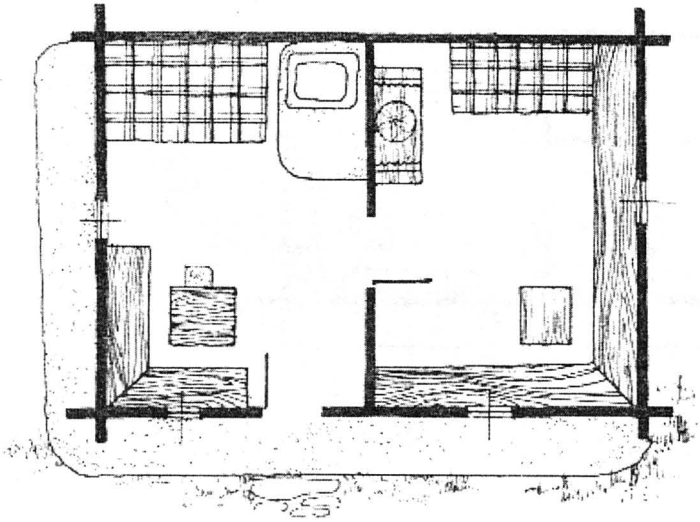

Fig.5. Planuri de case din secolul al XIX-lea. 1 - casă cu două camere şi tindă mediană; 2 - casă cu două camere

https://biblioteca-digitala.ro

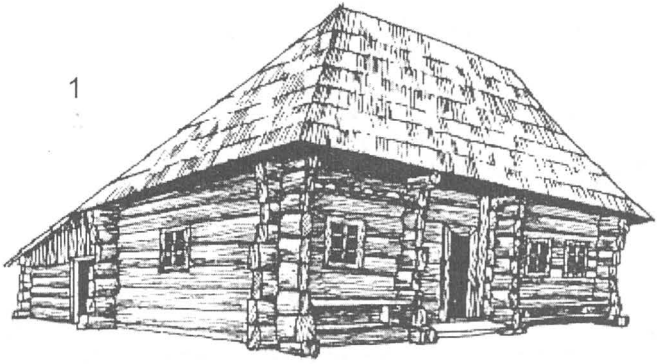

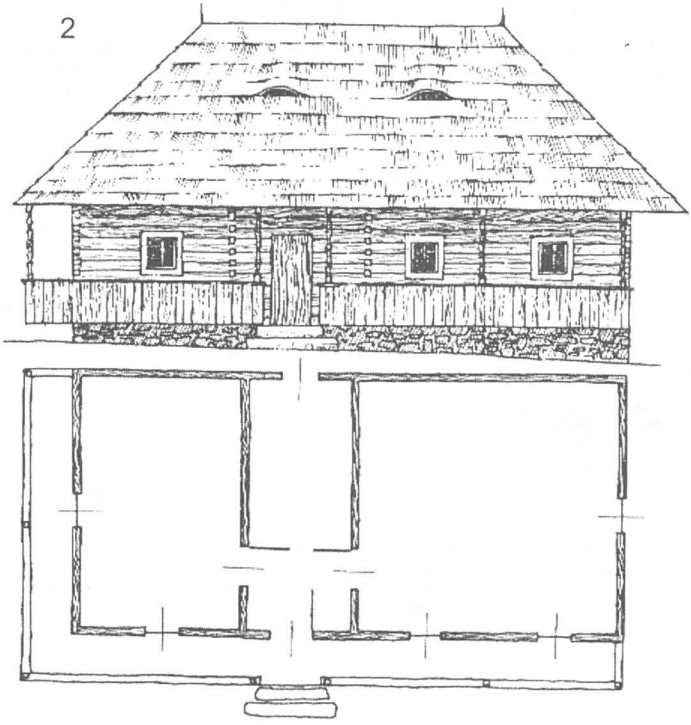

Fig. 6. Case cu două camere. 1- Ostra (sec. XVIII); 2 - Mănăstirea Humorului (sec. XIX).

https://biblioteca-digitala.ro

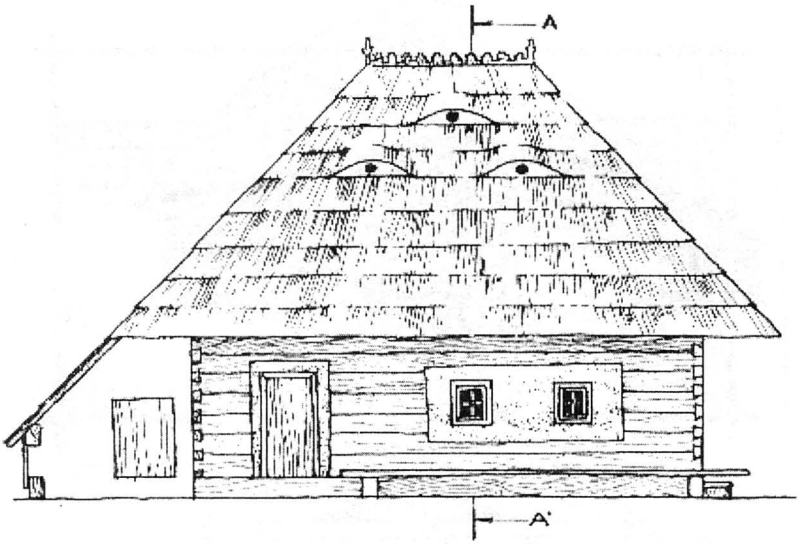

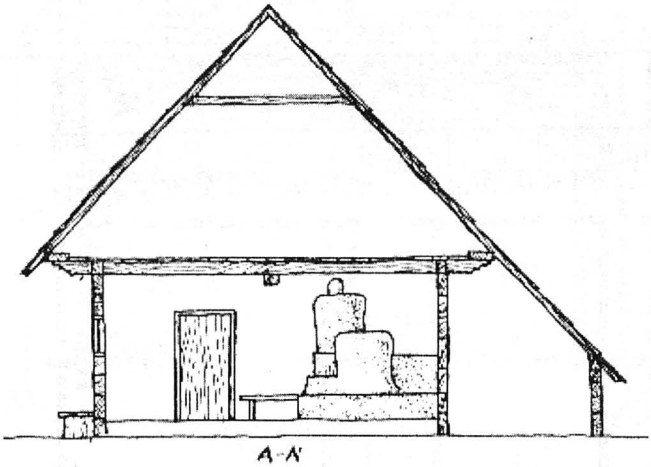

Fig. 7. Casă cu tindă şi cămară din Pârteştii de Jos.

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

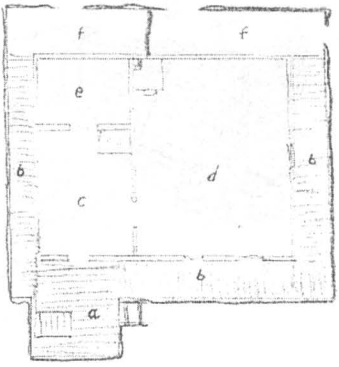

Fig. 8.Case din secolul al XIX-lea. 1 - casă cu acoperişul din paie (Şerbăuți); 2 - casă cu foişor în două ape (Broşteni); 3 - planul casei cu foişor: a - foişor, b - prispă, c- tindă, d - cameră, e - cămară, f - magazie.

https://biblioteca-digitala.ro

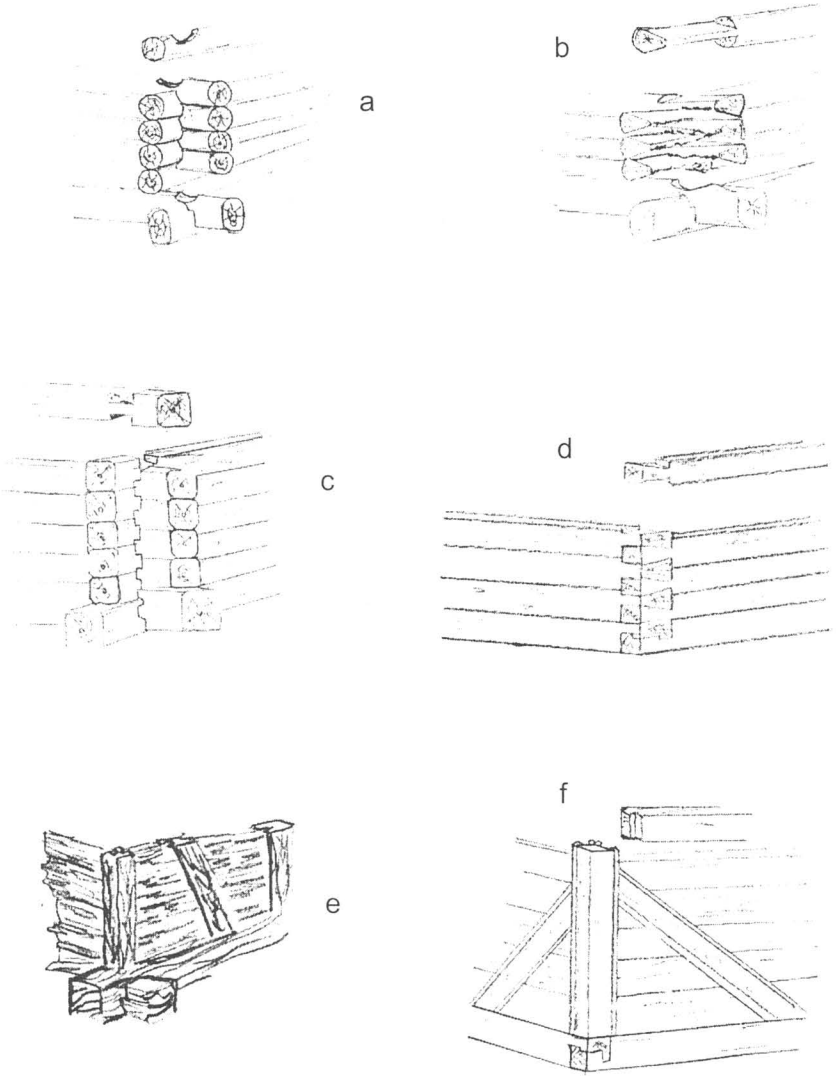

Fig.9. Tehnici de îmbinare a bârnelor la casele din lemn; a, b, c - tehnici româneşti; c - îmbinare nemțească ("coadă de rândunică"); e, f - tehnici de îmbinare în amnari.

https://biblioteca-digitala.ro

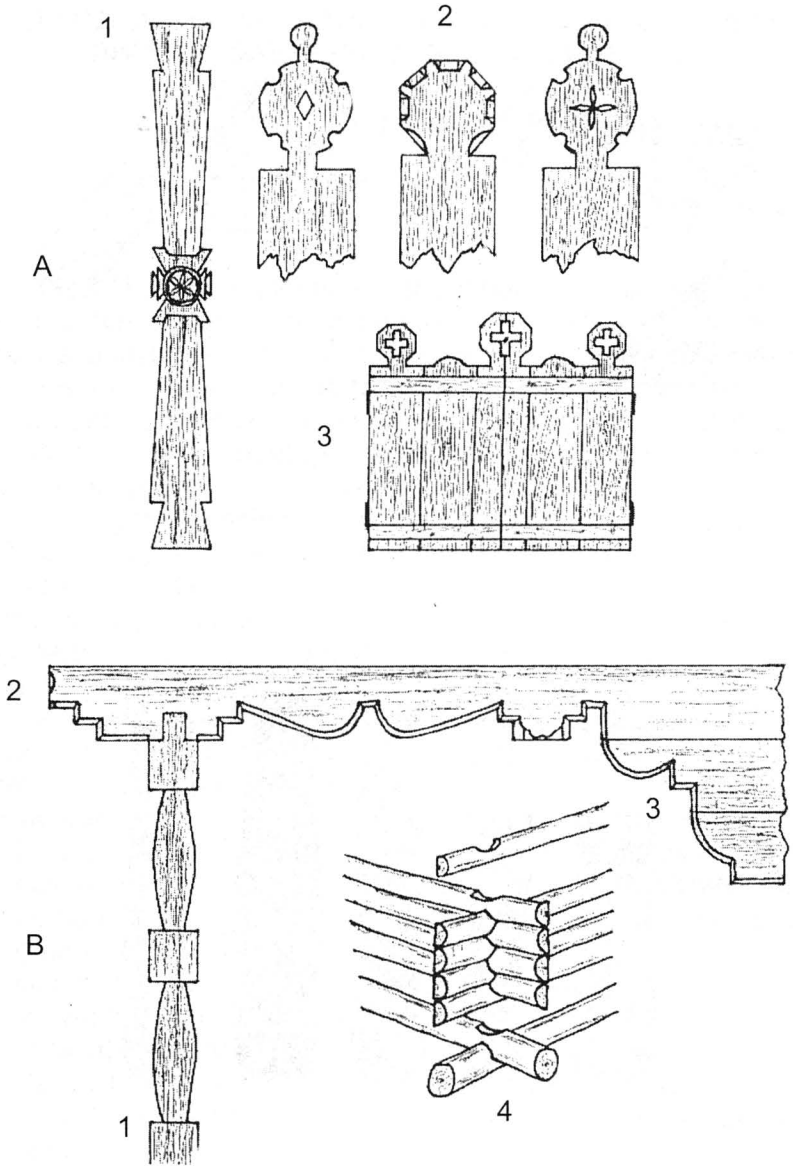

Fig. 10. Elemente constructive şi decorative la casele din lemn. A: 1 - stâlp ornamentat de la gangul unei case vechi; 2 - stâlpi de la portița gangului; 3 - portița de la gang. B: 1 - stâlp de gang; 2 - grindă; 3 - consolă; 4 - sistem de îmbinare a bârnelor la colțul casei.

https://biblioteca-digitala.ro

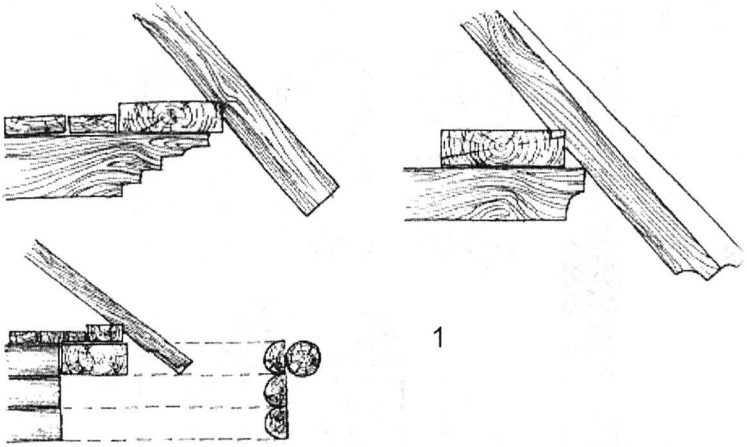

1

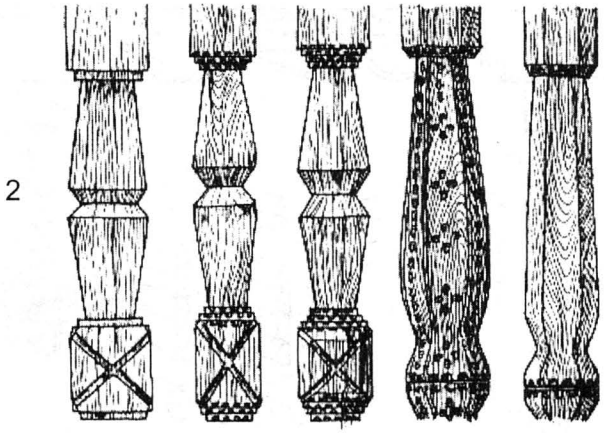

2

Fig. 11. Elemente constructiv-decorative la casele din lemn. 1 - tipuri de console; 2 - stâlpi de gang.

https://biblioteca-digitala.ro

O ANEXĂ A GOSPODĂRIEI TRADIȚIONALE ȚĂRĂNEȘTI: RÎMNICUL, HELEȘTEUL SAU IAZUL DE PEȘTE

(Chestionar etnografic pentru cercetarea acestuia)

Vasile ADĂSCĂLIȚEI

Dată fiind informația puțină și întîmplătoare recoltată pînă acum referitor la această anexă a gospodăriei tradiționale țărănești la români, rîmnicul sau iazul de pește numit și heleșteu, devine stringentă nevoia de a investiga intensiv această realitate, care – după cum știm – nu și-a găsit reprezentarea cuvenită în nici una din unitățile muzeografice de specialitate de la noi, poate și pentru că nu i s-a dedicat un studiu cu caracter monografic.

În vederea împlinirii scopului respectiv am elaborat această schiță de program de cercetare, copios completabilă. Am avea satisfacție dacă am simți că a fost luată în seamă, ajungîndu-se la redactarea și publicarea unor lucrări care să ducă la reconstituirea întregitoare pentru profilul complex al gospodăriilor săteşti din zonele de deal și de șes.

Aspectele asupra cărora am socotit necesar să insistăm sînt incluse în întrebările formulate și au în vedere atît ceea ce s-a mai păstrat încă la nivelul practicii și cunoașterii generale, cît și ceea ce contemporaneitatea noastră mai prezintă în forme concrete.

- Prin ce termen este denumită în graiul local această anexă a gospodăriei tradiționale? (în situația cînd sînt utilizați mai mulți termeni, căutați să apreciați varietatea înțelesului lor și stabiliți gradul de răspîndire pe care îl au).
- Dobîndiți informații asupra suprafețelor maxime și minime întîlnite în zonă, asupra varietății formelor pe care le au și căutați explicațiile cuvenite.
- Ce factori determină amplasarea acestora? (Nivelul de pantă socotit a fi optim; captarea unor izvoare și a altor surse de apă - cum sînt pîrîiele).
- Determinați raporturile dintre fîntîna din gospodărie și rîmnic!
- Distanța preferată între rîmnic și alte anexe gospodărești (cu consecințe poluante asupra mediului).
- Despre locul destinat grădinii de zarzavat, livezii. Este folosită apa din rîmnic pentru irigare?

https://biblioteca-digitala.ro

- Există interdicția îndătinată de a se construi rîmnic pe spații unde au fost cîndva locuințe umane?
- Cine sapă terenul? Gospodari sau inşi specializați? Ce anotimp este preferat pentru operația respectivă? De ce?
- Decizia şi tehnica de construcție sînt influențate şi dictate de factori anume? Cum se asigură funcționarea permanentă a rîmnicului?
- Care sînt însuşirile ideale ale apei? Este exclusă folosirea apei sălcii şi a celei sărate?
- Dar pentru fixarea digurilor de pămînt sunt folosite plase confecționate din împletituri de nuiele, sau porțiuni din bolovani de piatră?
- Malurile iazului au destinație uniformă sau variabilă funcțional? (Unul anume oferă acces pentru adăpatul vitelor, altul este destinat operației de hrănire a peştelui ş.a.m.d.)?
- Pentru asigurarea limpezimii apei se procedează la pietruirea fundului rîmnicului şi chiar la pardosirea acestuia cu dale de ciment (piatră)?
- Cum este limitat volumul de vegetație care duce la riscul de a ocupa prea mult din spațiul destinat mişcării libere a peştilor?
- Ce floră este curent întîlnită? (O parte a acesteia îşi găseşte întrebuințare în gospodărie?)
- Prin ce metode şi cu ajutorul căror dispozitive se evacuează apa suplimentară? Ce metode şi ce instrumente sunt folosite pentru aerisirea apei în chip periodic?
- Măsurile preventive luate împotriva fenomenelor de poluare a apei; bararea eventualelor viituri şi schimbarea cursului acestora atunci cînd provin de pe ogoare tratate cu îngrăşăminte, insecticide şi ierbicide.
- Date despre mediul ambiant oferit de aşezare sau creat de om.
  - Arbori şi plante preferate.
  - Luminozitatea locului.
- Destinațiile efective ale rîmnicului:
  - Creşterea peştelui
  - Folosirea ca rezervor de apă pentru irigarea grădinii de legume, zarzavat şi flori.
- Iazul este utilizat şi pentru adăparea directă a vitelor, ca şi pentru nevoile de apă ale păsărilor din gospodărie? Sau este extrasă cantitatea de apă necesară şi este oferită în teici plasate special în curte?
- În ce mod este asigurată curățirea şi înlăturarea depunerilor de mîl? Ce frecvență are această operație?

https://biblioteca-digitala.ro

- Instrumente speciale care asigură întreținerea rîmnicului. (Numiți-le, desenați-le şi fotografiați-le!)
- Mîlul curățat are întrebuințări particulare?
- Măsurile luate pentru iernat.
- Măsurile luate în timpul iernii. (Se taie copci în gheață în scopul aerisirii şi ozonării apei?)
- Notați credințele păstrate privind actele de comportament admis sau interzis membrilor familiei care stăpîneşte rîmnicul.
- Cine îngrijeşte în principal această anexă a gospodăriei? (Bărbatul, femeia, copiii?)
- Ce poveşti sau legende sunt în sat, legate de peştii crescuți în rîmnice?
- Există o sărbătoare a peştilor? Cînd anume? (Să se consemneze atît tradițiile păgîne cît şi cele creştine!)
- Gospodarii recunosc (identifică) exemplarele pe care le cresc (ca pe păsările şi animalele din curte)? Le dau nume particulare? Ce nume se dau peştilor? Pe ce baze se realizează distincția dintre exemplarele din rîmnic?
- Ce se crede despre comportamentul peştilor în legătură cu prognozarea vremii? Prin ce semne anunță ei ploaia, furtuna, vremea rece sau pe cea caldă?
- Date referitoare la creşterea şi îngrijirea peştilor. Diferențe în tratarea diferitelor specii.
- Alegerea soiurilor se face în funcție de care principii anume? (Care soiuri sunt mai frecvent întîlnite?)
- Hrana care se asigură peştilor: varietatea acesteia, procurarea şi prepararea ei.
- Date despre densitatea posibilă şi admisă.
- Cum se asigură continuitatea înmulțirii peştelui. Regulile aplicate.
- Timpul afectat acestor preocupări; zile faste şi zile nefaste; interdicții practicate şi din ce considerente anume.
- Recoltarea peştelui.
- Instrumentarul utilizat.
- Zile admise şi zile interzise (după ordinea lor calendaristică, după anotimpuri, după lunile din an, după locul ocupat în cursul săptămînii).
- Cantitatea obținută(maximă şi minimă).
- Se comercializează o parte din recoltă? Se dă sau se împrumută rudelor, vecinilor, consătenilor?
- Calitatea atinsă.
- Varietatea întrebuințării sale culinare; felurile de bucate preparate mai frecvent.
- Alte observații ale gospodarului privind peştele crescut în rîmnic.

https://biblioteca-digitala.ro

- Despre alte animale atrase de iaz şi atitudinea gospodarului faţă de ele (broasca, broasca ţestoasă, ariciul, şarpele de casă, etc). Observaţii şi credinţe în legătură cu acestea.
- Boli şi molime care pot să apară în cadrul populaţiei de peşte din rîmnic. Simptome, leacuri, măsuri de prevenire.
- Raporturile dintre gospodarii care au rîmnice sunt de colaborare? Fac schimburi de cunoştinţe şi îşi însuşesc unii de la alţii constatările realizate?
- Au existat iazuri sau rîmnice mai cuprinzătoare care să fi fost organizate în regim obştesc? Cine le administra şi după ce reguli?
- Dar despre iazurile marilor proprietari de terenuri funciare ce se cunoaşte în zonă?
- Se foloseau rîmnicele şi în alte scopuri, cum ar fi scufundarea butoaielor cu murături? Ce reţete se utilizau în prepararea conservelor respective?
- Aprecierile celor chestionaţi în legătură cu cauzele reducerii frecvenţei acestei anexe a gospodăriei ţărăneşti tradiţionale. Cîte rîmnice mai sunt astăzi în sat? Cîte erau acum 50 de ani?
- Interdicţii şi recomandări privind destinaţia ce poate fi atribuită terenului pe care a existat un rîmnic.
- Dacă în localitate sunt inşi recunoscuţi pentru priceperea şi experienţa lor în creşterea peştelui, să se lucreze cu ei chiar şi în cazurile cînd astăzi nu mai posedă rîmnice.
- Cine a adunat aceste informaţii? (Nume, prenume, ocupaţie, studii)
- Din ce localitate au fost recoltate datele? (Sat, comună, judeţ)
- De la cine au fost culese datele? (Nume, prenume, vîrstă, ocupaţie, ştiinţă de carte).
- Data la care s-a lucrat.

Este bine ca materialul rezultat de pe urma acestor anchete de teren să fie păstrat într-un fond arhivistic, de preferinţă la cel mai apropiat muzeu etnografic, pentru a putea fi folosit şi chiar refolosit după eventuala lui utilizare publicistică. Pentru aceasta, instituţia care-l va găzdui trebuie să-l catalogheze geografic, îndepărtîndu-se astfel riscul răvăşirii şi pierderii sale.

Şi mai bine este ca să fie publicate rezultatele ce se desprind din el, în articole şi materiale (mai reduse sau mai cuprinzătoare), valorificarea ştiinţifică şi publicistică reprezentînd scopul urmărit de acest demers care va putea întregi cunoştinţele despre gospodăria tradiţională la români.

În situaţia că simţiţi nevoia unor constatări suplimentare apelaţi la autorul acestor rînduri, care este dispus şi la o colaborare cu cineva interesat de abordarea acestei probleme.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE PRIVIND POMICULTURA ŞI VITICULTURA ÎN BUCOVINA PÂNĂ LA CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Aurel PREPELIUC

Evoluția cultivării pământului în Bucovina, de la constituirea provinciei prin anexarea austriacă şi până la ocupația rusească din 1940, a fost una din cele mai mari reuşite din SE-ul Europei. În Bucovina anterioară anului 1918, producția acesteia se afla, referindu-ne la media generală, deasupra tuturor țărilor coroanei austriece, cu excepția Austriei Inferioare şi a Moraviei.[1]

Preocupările strămoşilor noştri pentru pomicultură şi viticultură sunt foarte vechi, cu mult anterioare anexării austriece. În Uricariul lui Codrescu se menționează faptul că pe timpul lui Alexandru cel Bun, rădăşenii făceau comerț cu fructe, cu polonii. Dimitrie Cantemir în "Descrierea Moldovei" afirmă că: "Merele din Țara de Sus nu au coajă". În secolele XVI-XVIII, despre livezile din nordul Moldovei vorbesc şi mulți călători străini în trecere prin acest ținut, între care şi Matei D. Murano (1502), sau Paul din Alep (1650-1660).[2]

Secolul al XIX-lea abundă de referiri la adresa livezilor din principalul bazin al zonei Fălticeni – Rădăşeni; astfel, M. Niculăiasa (1975) citează două documente, din care unul datat 1803 spune că "răzeşii din Lămăşeni se îndeletnicesc din vechime cu negoțul de fructe: mere, pere, cireşe, vişine". În planul oraşului Fălticeni din 1850 se arată existența a 22 de livezi, din care una de 19 ha.[3].

Referitor la Bucovina propriu-zisă, în perioada ocupației militare austriece şi apoi în perioada anexării la Galiția, datele despre evoluția pomiculturii şi a viticulturii sunt relativ puține.

În 1817, în timpul călătoriei sale în Bucovina, împăratul Francisc I întâlnea livezi în raza unor localități ca: Frătăuți, Sfântu Ilie, Măzănăieşti sau Gura Humorului[4].

---

[1] **Zur Wirtschaftgeschichte der Deutschen in der Bukowina von Erich Beck**, Stuttgart, în "Buchenland". 150 Jahre deutschtum in der Bukovina", Band 16, München, 1961, p.165

[2] **Cultura pomilor, arbuştilor fructiferi şi căpşunului în nordul Moldovei**, Iaşi,1996, p.11

[3] Ibidem, p.11

[4] Arhiva MJS, inv 1054, f.4, 18-20, 22, 23 apud Iacobescu Mihai, **Din istoria Bucovinei**, vol.I (1775-1862), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993, p.159

https://biblioteca-digitala.ro

Administrația imperială a încurajat extinderea livezilor, introducerea unor soiuri noi, dând populației instrucțiuni şi sfaturi pentru îngrijirea şi întreținerea livezilor. La 19 mai 1829 guberniul din Lemberg a introdus chiar un sistem de premiere a producătorilor pomicoli prin care se urmărea mărirea suprafețelor ocupate de livezi, diversificarea soiurilor şi mărirea producției la hectar[5].

În 1780, Mauritius Martofny, misionar apostolic venit din Moldova în nou-înființatele sate de colonişti maghiari Istensegits (Țibeni) şi Fogadisten (Iacobeni), aduce cu sine şi plantează aici primii butaşi de vie. În acelaşi an, generalul Enzenberg dispune aducerea de probă a câtorva sute de butaşi din cele mai bune podgorii ale Moldovei.[6] Trei ani ani mai târziu, Martofny obține o recoltă de câteva găleți de vin din care îi trimite, la 9 martie, două sticle baronului Hadik, preşedintele Hofkriegsrat-ului, vin pe care baronul îl apreciază a fi "de bună calitate" şi dă poruncă administrației să permită intrarea din Moldova a acestui soi de viță de vie.

În 1784 acelaşi Martofny aduce în Bucovina 110.000 bucăți butaşi din Moldova pe care îi distribuie în primăvara anului următor astfel:

- 24.100 buc. la Vijnița
- 10.930 buc. la Cernăuți
- 10.000 buc. Directoratului Superior al Fondului religionar
- 46.000 buc. Directoratului din Siret

Cele mai importante plantații s-au făcut în zona Suceava (50 ha), la Romaneşti (28 ha şi 45 ari) şi Udeşti (12 ha). Cu suprafețe mai reduse de vii pot fi enumerate localitățile: Chilişeni, Reuseni, Rus-Mănăstioara, Rus-Plăvălari sau Rus-Poieni.

Soiurile care s-au adaptat cel mai bine au fost cele timpurii, obținându-se în anul 1897 o producție de 114.626 l vin[7].

Şi Emil Grigorovitza pentru începutul sec.XX dă cifra de 1900 ha ocupate de vii şi menționează indicii clare că în prejma Cernăuților au existat într-o vreme podgorii.[8]

Cu pomăritul şi grădinăritul s-au ocupat coloniile de lipoveni din Climăuți şi Fântâna Albă, atât în localitățile lor dar şi luând în arendă

[5] **Arhiva Protopopiatul Câmpulung Moldovenesc, Protocolul poruncilor**, t.II, 1812-1823, doc.3364/1829, doc.1154, 1721/1831
[6] Polek Johann, **Weinhandel und Weinbau in der Bukowina**, Cernăuți, 1904, p.6
[7] Ibidem, p.11-12
[8] Emil Grigorovitza, **Dicționarul geografic al Bucovinei**, Bucureşti, 1908, p.83

https://biblioteca-digitala.ro

grădini şi pomete în diferite părţi ale ţării şi tot ei se ocupau şi cu comerţul cu fructe şi legume.

Şi şvabii, care au colonizat zona colinară şi de podiş, au obţinut rezultate remarcabile în grădinărit şi pomicultură. Căruţele lor mari încărcate cu coşuri pline cu fructe şi legume, traversau Cernăuţiul spre piaţa oraşului unde erau lăsate spre vânzare femeilor. Fiind corecţi şi venind la piaţă cu cele mai frumoase produse, negustorii şvabi erau preferaţi de către gospodinele ce făceau piaţa.[9]

Situaţia în procente a diferitelor categorii de resurse agro-silvice în perioada 1815 - 1900[10]

Felul terenului	Ponderea medie în procente			
Perioada	1815/1825	1855/1866	1872	1900
1.Teren arabil	17,3	24,1	24,9	27,6
2.Fâneţuri	16,9	15,1	15,3	12,6
3.Păşuni	13,7	12,3	10,9	12,4
4.Livezi şi vii	0,91	0,7	0,7	0,8
5.Total teren agricol	48,8	52,2	51,8	53,4
6.Păduri	45,7	45,1	45,3	43,2
7.Teren neproductiv	5,4	2,4	2,4	2,9
8.Curţi, clădiri	0,1	0,3	0,5	0,5

După revenirea Bucovinei la patria-mamă interesul noilor autorităţi pentru dezvoltarea pomiculturii şi viticulturii a rămas ridicat în continuare.

Printr-o adresă a Direcţiei Generale a Contenciosului şi Statisticii, din 24 martie 1927, către prefectura Câmpulung, se cerea afişarea la primării şi în locuri publice a obligativităţii curăţirii cuiburilor de omizi de către toţi cultivatorii sau proprietarii de terenuri, până la data de 1 aprilie 1927, conform legilor existente în provincie.

În urma acestei adrese, prefectura de Câmpulung a redactat o "Publicaţiune relativă la curăţirea pomilor de omizi în conformitate cu legea din 30 aprilie 1870" care avea următorul conţinut: "Proprietarii, uzufructuarii şi arendaşii grădinilor sau terenurilor cu pomi roditori sunt obligaţi a curăţi în cursul lunii martie 1927 în mod radical pomii roditori, tufişurile, copacii şi orice alte plantaţiuni precum şi gardurile, pereţii

[9] **Buchenland...**, p.19

[10] Emil Ion Emandi, Mihai Ştefan Ceauşu, Aurelia Petcu, **Câteva aspecte de geografie istorică privind repartiţia resurselor agrosilvice în Bucovina** (sec.XVIII-XIX), în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p.185-186

https://biblioteca-digitala.ro

caselor din grădini şi viile de tot felul de omizi, larve şi păpuşile lor precum şi orice alte insecte stricăcioase. (...) Cărăbuşii fiind îndeosebi în regiunile noastre o plagă a pomilor roditori se vor stârpi zilnic, scuturându-se în fiecare dimineaţă din copaci".

Prefect
Zaharie Popovici[11]

În perioada celui de-al doilea război mondial, datorită nevoilor frontului, au crescut cerinţele autorităţilor centrale faţă de sectorul pomicol şi viticol al Bucovinei. Au fost emise numeroase ordonanţe cu privire la lucrările specifice pe anotimpuri, insistându-se pe centralizarea datelor şi sancţionarea celor ce nu-şi vor face datoria[12].

La cererea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, Direcţia Viticultură şi Horticultură, s-au desfăşurat în teritoriu acţiuni concertate de numărare a pomilor fructiferi, de plantare, curăţare şi stropire a acestora indiferent dacă erau în livezi sau nu. Cu această ocazie, în cuprinsul Ocolului Agricol Moldova din Prefectura Câmpulung s-au înregistrat:

Pruni	6.748
Meri	18.614
Cireşi, vişini	2.143
Peri	5.253
Nuci	72

În ciuda acestor eforturi, pe perioada războiului, pomicultura zonei trece prin foarte mari dificultăţi, situaţie care se va amplifica din păcate în perioada colectivizării forţate.

[11] Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Serviciul Arhivelor Statului Suceava, Filiala Câmpulung Moldovenesc, Dosar Fondul Ocolul Agricol Câmpulung 13/27, fila 21,23
[12] Direcţia ..., Dosar 4/1941, fila 37, Dosar16/1943, fila 14.

https://biblioteca-digitala.ro

IMPORTANȚA CREDINȚEI CREŞTINE ÎN VIAȚA SATULUI ROMÂNESC

Vasilică Dan GHEORGHIȚĂ

"Toate formele noastre de manifestare națională se resimt de prezența credinței creştine în ele, de simțul ei de taină şi, în unire cu ea, de o moralitate curată şi de un spirit de vie şi delicată comuniune. Şi cum aceeaşi credință şi aceleaşi valori sunt trăite de întregul popor român, de două mii de ani, în fiecare sat se vede spiritualitatea tuturor satelor."

Acestea sunt concluziile unui mare om de cultură, a unui mare teolog, părintele profesor Dumitru Stăniloaie, dar împărtăşesc aceeaşi opinie şi renumiți cercetători din domeniul etnologic, istoric, filologic.

De ce este atât de importantă credința creştină în viața neamului românesc? Cine cunoaşte viața sătenilor şi literatura populară, precum şi istoria acestui tărâm, va constata că acest popor a fost mereu preocupat de menirea sa pe lume. Iată ce afirma Strabon cu privire la idealismul dacilor:

"Este un lucru de care nimeni nu se poate îndoi şi care răsare din toată istoria geților (dacilor): râvna religioasă a fost, de când lumea, caracterul precumpănitor al firii lor."

Ceea ce a uimit pe grecii care au colonizat bazinul Dunării de jos, era "sufletul autohtonilor şi îndeosebi religiozitatea lor, adică socotelile cu veşnicia." Herodot, părintele istoriei, al geografiei şi al etnografiei, care călătorise mult şi cunoscuse popoarele mai importante ale lumii de atunci, a constatat că deşi la geți, nu găsise "nici temple uriaşe ca cele din Egipt, nici palate strălucite, ca-n Babilon, nici opere de artă ca în oraşele greceşti", aflase totuşi "o privire asupra vieții de o seriozitate şi o adâncime uimitoare." Cu un singur cuvânt el îşi arată admirația, numind pe strămoşii noştri "nemuritori", adică preocupați de viața de dincolo de mormânt, într-o măsură neobişnuită. Această râvnă era fondată pe convingerea că sufletul este mai important decât materialitatea. Primatul sufletului a fost pentru daci o realitate simțită până în latura vieții politice. În timp ce în țările dimprejurul Mediteranei grija pentru cele trupeşti era preponderentă, pentru dac grija pentru suflet era considerată esența existenței. Dacă pentru cetățeanul Imperiului Roman sintagma "mens sana in corpore sano" era un principiu de viață, pentru dac era important un principiu opus: "numai cine are sufletul sănătos poate păstra sănătatea trupului".

Dacii credeau într-un mare zeu al luminii, Sabazios şi trăiau cu gândul răspunderii: la fiecare cinci ani, printr-un sol trimis anume pe

https://biblioteca-digitala.ro

lumea cealaltă, prin moarte voită, "că doar viața de aici nu era decât o pregătire pentru cea de dincolo", dădeau socoteală marelui zeu despre faptele lor pământeşti.

O altă dovadă a prețuirii celor sufleteşti este faptul că, pe lângă monarhul militar, dacii aveau şi un al doilea cârmuitor, pe Marele Preot. Însuşi Burebista, cel mai mare suveran al neamului dacic, s-a sprijinit pe autoritatea şi pe sfatul preotului Deceneu. Este foarte clar cum credința creştină a fost acceptată de către poporul legat de Carpați şi de Dunăre, în mod natural, neforțat. Credința localnicilor într-un zeu al luminii, Sabazios şi în nemurirea sufletului au constituit o punte de legătură cu noua învățătură. Putem spune că strămoşii noştri prin maturitatea morală şi prin preocuparea deosebită acordată sufletului erau într-un fel "creştini înainte de creştinism". Noua doctrină a fost primită de daco-romani ca pe un fel de "altoi pe propria credință religioasă".

În ceea ce priveşte încreştinarea dacilor, nu există mărturii scrise în acest sens, ca la popoarele botezate pe cale administrativă, la porunca unui anumit stăpânitor. În lipsa dovezilor scrise putem să înțelegem acest fenomen pe baza dovezilor logico-istorice. Ținându-se seama de poziția geografică a Daciei şi de pulsul atât de viu al vieții greceşti şi romane la gurile Dunării, încă din epoca anterioară erei creştine, este firesc ca ceea ce se petrecuse în Iudeea, în Asia Mică şi în tot bazinul Mării Egee, unde Sfântul Apostol Pavel şi ucenicii săi făcuseră atâtea călătorii pentru răspândirea Evangheliei, să fi răsunat şi în țările de la Dunăre. Nu insist asupra unui fapt unanim recunoscut, acela că încreştinarea daco-romanilor este de origine apostolică, prin predicarea şi întocmirea unei ierarhii sfințitoare şi de învățătură a Veştii celei Bune (Evanghelia) de către Sfântul Apostol Andrei şi că noua învățătură a putut fi adusă la gurile de vărsare ale Dunării prin soldații romani - de exemplu legiunea a V-a Macedonica, care a slujit vreme îndelungată în Palestina şi a fost martoră la evenimentele tumultuoase din timpul vieții Mântuitorului, a fost mutată în castrul de la Igliția (Troesmis), aproape de Măcinul de astăzi – sau prin negustori, prin colonişti şi chiar prin sclavii acestora, dar trebuie adăugat un fapt de o mare însemnătate: întinderea creştinismului în Dacia a fost înlesnită nu numai de credința în nemurirea sufletului ci şi de doctrina lui Zamolxe. Cultul lui Mithra s-a extins din Asia spre Europa încă din timpul lui Burebista. Adorarea luminii se potrivea minunat cu credința dacilor, care trăgeau în nori cu săgeți pentru a-i alunga, spre a nu întuneca cerul. Pe de altă parte, sângele jertfei adusă zeului solar, era un fel de introducere spre simbolismul creştin (sângele Domnului nostru Iisus, vărsat pentru mântuirea oamenilor). Deci şi larga răspândire a mithraismului a înlesnit apropierea localnicilor de creştinism.

https://biblioteca-digitala.ro

Pătrunderea pe nesimțite a creştinismului în Dacia a avut urmări însemnate pentru locuitori. La noi, Biserica şi neamul au trăit în deplină solidaritate. Retragerea aureliană a fost o adevărată uşurare pentru populația din tot cuprinsul Daciei. În primul rând scăpau de agitația legionarilor dornici să ridice pe tron mereu alt general, pentru a obține donațiunile obişnuite în astfel de împrejurări. Scăpau şi de asprimea impozitelor care ajunseseră excesive, deoarece cheltuielile statului creşteau în continuu. Aşadar retragerea administrației romane a însemnat pentru populația Daciei o reală înlesnire a traiului. După retragerea legiunilor, sfaturile şi poruncile Bisericii au trebuit să ia locul autorității oficiale, anulată în chip firesc din ziua plecării funcționarilor statului. Tribunalul nu putuse pleca, în el s-a continuat exercitarea magistraturii. De către cine? Obiceiurile dacilor ne lămuresc deplin: la ei preotul era şi judecător. Şi astfel, *basilica*, adică judecătoria ori tribunalul, a devenit pe încetul *biserică*. Omul a sfințit localul civil, dându-i caracter religios. În lipsa sancțiunii administrative a statului, a rămas sancțiunea morală reprezentată de preot, fiind el însuşi continuator al vechiului *popa* - bărbatul însărcinat cu sacrificiile păgâne. Cel care împrăştia sângele jertfei în cultul mithraic, împarte acum, pe temeiul unui simbolism analog, vinul şi pâinea cuminecăturii creştine. Pe calea aceasta, Evanghelia a ajuns pe nesimțite un fel de lege nescrisă, ținând locul magistraturii. La noi Biserica creştină a căpătat un mare rol social şi politic înainte de a fi fost recunoscut creştinismul ca religie de stat. Aproape cu o jumătate de secol înaintea edictului de toleranță a creştinismului de la Mediolan, Evanghelia a trebuit să țină în Dacia, loc de constituție socială şi politică.

Am amintit aceste fapte pentru a înțelege de ce religia creştină a constituit un factor decisiv în viața istorică a poporului nostru.

A fost de bun augur încreştinarea neamului nostru? A fost bine că vectorul evoluției noastre a fost învățătura lui Hristos? Istoria ne demonstrează că acest şablon ne-a dat verticalitatea, ne-a făcut puternici. Absența pornirii spre răzbunare, acceptarea suferinței ca mijloc de purificare morală, încrederea în biruința finală a binelui asupra răului şi prioritatea frumuseții morale asupra justiției formale, iată ce a sădit în conştiința neamului nostru învățătura creştină şi ne-a făcut statornici pe aceste meleaguri din perioada neolitică (antropologul Eugéne Pittard) până astăzi.

N-am răsplătit răul cu rău, deşi tătarii, turcii şi alți vremelnici haini ne-au ars satele, ne-au luat copiii in robie, ne-au pângărit bisericile. Din contra, i-am lăsat pe urmaşii duşmanilor de odinioară să trăiască în tihnă, ba chiar le-am clădit geamii şi am construit şcoli pentru formarea muftiilor lor din banii statului. Nu ne-am răzbunat nici pe bulgari, nici pe unguri, nici pe alții.

https://biblioteca-digitala.ro

N-am urmat legea talionului, ci povața lui Hristos.

Pentru țăranul român credința creştină şi "legea strămoşească", sau "legea românească" sunt sinonime. Pentru el aceasta este fundamentul tuturor principiilor de viață. Peste tot este prezent Dumnezeu cu iubirea Lui față de oameni. Credința în Dumnezeu cere să-ți iubeşti aproapele ca pe tine însuți. Omul bun este "omul lui Dumnezeu", omul rău e "păgânul care nu crede în Dumnezeu". Cel lipsit de bunătate nu este sănătos mintal, e "nebun". Omul bun e şi un om cu sufletul frumos. Omul rău e un "om urât". Un peisaj frumos e "o gură de rai". Omului i se cere "să facă un lucru ca lumea", prin aceasta afirmându-se că şi lumea e făcută "lume", printr-un simț conştient al rânduirii, al frumosului.

Legile lui Dumnezeu, învățătura creştină, au fost deci liniile definitorii în evoluția țăranului român şi a satului în general. Pentru el munca a fost muncă, iar sărbătoarea a fost sărbătoare. În această zi se slăveşte pe Dumnezeu şi se cinstesc sfinții Săi, căci "aşa se cade". "Încearcă să trebăluieşti în sărbătoare şi ai să vezi că nimic, sau prea puțin din truda ta o să se-aleagă". Aceasta este convingerea țăranului român, care a experimentat această realitate. Iată concret câteva credințe culese de marele etnograf, preotul Simion Florea Marian, cu referire la sărbătoarea Buna Vestire:

"Cât de mare sărbătoare e Buna Vestire şi cât de mare e păcatul celui ce lucrează în decursul ei se poate cunoaşte încă şi din acea împrejurare, că dacă macină în ziua aceasta, şi din făina măcinată face mămăligă, şi mămăliga aceea o aruncă apoi în apă, peştii nu o mănâncă; iar dacă ia făină de aceasta şi o presură pe vreun pom, pomul respectiv nu face poame în anul acela. Aşa de mare e păcatul de a lucra în ziua de Buna Vestire."

Convingerea că Dumnezeu nu răsplăteşte numai efortul omului atunci când munceşte în zi de sărbătoare, ci nu sporeşte nici rodul păsărilor, animalelor şi plantelor în acea zi reiese şi din alte constatări:

"Mai departe, spun românii din Bucovina că Buna Vestire e aşa de sfântă, că dacă iese vreun pui în decursul ei, nu-i nimic dintr-însul.

Ba, ce este încă şi mai mult, dacă în această zi se ouă vreo găină, gâscă sau rață, atunci ouăle acestea nu sunt bune de pus sub cloşte, pentru că nu ies pui cumsecade dintr-însele. Drept aceea, româncele din Bucovina niciodată nu îndătinează a pune sub cloşte ouă ouate de păsările domestice în ziua de Buna Vestire, prea bine ştiind că, în loc de pui ca puii, ies nişte monştri.

Tot din cauză că Buna Vestire e o zi foarte mare şi sfântă, românii nu duc în decursul ei vacile sau juncile la buhai ca să se alunge, pentru că, conform credinței lor, viteii ce-i vor făta acestea vor fi calici, schimosiți."

https://biblioteca-digitala.ro

Nu exista diferență în modul de a cinsti sărbătorile, în sensul că unele erau mai importante decât altele. Iată o relatare care pune în evidență acest aspect:

"Zice că într-un an au picat Paştile în ziua de Buna Vestire. Preoții, după cum e datina, s-au sculat foarte de noapte, şi mergând la biserică au început să cetească liturghia Paştilor, însă despre Buna Vestire n-au amintit nimic. După ce au sfârşit rugăciunile Învierii, aşteptau acuma ca să se facă ziuă. În zadar le era însă toată aşteptarea, căci ziua nu se mai făcea. De la o vreme, văzând că nu se mai face ziuă, au început a sta pe gânduri. Care să fie oare cauza? Şi cugetând ei, cât vor fi cugetat , îşi aduc în urmă aminte că în ziua aceea nu-s numai Paştile, ci şi Buna Vestire şi că pentru Paşti s-a făcut slujbă iar pentru Buna Vestire nu. S-au pus deci îndată şi au făcut slujba cuvenită şi pentru Buna Vestire, şi cum au făcut rugăciunile şi pentru aceasta, îndată s-a ridicat întunericul, s-a înseninat şi s-a făcut ziuă; dar, spre cea mai mare mirare a lor, văzură că nu e dimineață, ci că soarele a fost ajuns acuma la amiazi."

Duhul de comuniune şi de moralitate curată, izvorâtă din credință, se manifestă prin participarea satului întreg la datinile legate de evenimentele principale din viața fiecărei familii: căsătoria, înmormântarea, botezul. Tot satul participă la parastasele şi pomenirile unui frate. Toți sar să ajute la nenorociri, toți se ajută la greu.

Dar câte alte trăsături caracteristice ale țăranului român nu sunt sădite de cuvintele Mântuitorului? Se cuvine deci să analizăm în mod obiectiv spiritualitatea satului românesc, aşa cum a fost trăită în tot cursul istoriei poporului român, spre a încuraja persistarea în ea, împotriva ispitelor influențelor străine care amenință să ne desființeze ca neam, cu propria noastră ființă.

BIBLIOGRAFIE:

Dumitru Stăniloaie, **Reflexii despre spiritualitatea poporului român**, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1992;
Simion Mehedinți, **Creştinismul românesc**, Fundația Anastasia, 1995;
Mircea Păcuraru, **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol 1, ...;
Simion Florea Marian, **Sărbătorile la români**, vol. 2, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

BISERICA "SFÂNTUL NICOLAE" DIN BROŞTENI
MONUMENT DE ARHITECTURĂ POPULARĂ

Violeta MARIANCIUC

Comuna Broşteni, atestată documentar la 1586, se află situată pe Valea Bistriței, între munții Bistriței şi Munții Stânişoarei.

Zona montană a determinat localizarea aşezărilor pe văile înguste ale apelor ce străbat munții înalți, concentrându-se pe o parte a văii principale, cu ramificații pe afluenți.

Relieful şi-a pus amprenta asupra arhitecturii populare, determinând o adevărată "civilizație a lemnului", ce a cunoscut o maximă dezvoltare în secolele XVIII – XIX, când s-a ajuns la o individualizare pe regiuni istorice, dar, mai ales pe zone etnografice[1], cu particularități specifice reflectate atât în arhitectura casei țărăneşti cât şi în arhitectura bisericilor.

Documentele amintesc de o serie de biserici din lemn de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului XIX (Crucea, 1752; Cotârgaşi, 1800; Holda, 1829), concentrate în satele de pe valea Bistriței care constituia o punte de legătură între provincii.

Biserica de lemn din Broşteni, monument de arhitectură populară, este atestată în 1779, fiind construită de Petru şi fratele său Ioniță[2], după cum menționează inscripția fragmentară păstrată pe ancadramentul pridvorului, iar legendele populare amintesc de haiducul Moglea care a ajutat la terminarea construcției.

În anul 1868 a fost ridicată în imediata apropiere biserica "nouă" din piatră, dar până în jurul anilor 1930 ambele biserici şi-au îndeplinit funcțiile religioase în paralel.

Biserica din lemn se încadrează în planul triconc cu abside poligonale şi cu pridvor pe latura sudică[3], deasupra căruia se înalță pe stâlpi de lemn foişorul cu turnul clopotniță.

Dimensiunile echilibrate, ca şi rezolvările arhitectonice ale meşterilor populari, decorurile tradiționale folosite creează un aspect deosebit al bisericii, o proporționalitate armonioasă.

Bârna masivă care forma talpa se afla direct pe pământ, lucrările de restaurare din anul 1970 adăugând temelia actuală de piatră.

Pereții bisericii sunt din bârne masive de brad, cioplite în patru muchii şi îmbinate în "coadă de rândunică". Consolele şi căpriorii sunt

---

[1] Paul Petrescu , **Arhitectura țărănească de lemn din România**, Bucureşti, 1975
[2] Inscripția este amintită în filele 1 – 3 ale Cazaniei tipărită la Bucureşti, 1786.
[3] Gh. Bratiloveanu, M. Spânu, **Monumente de arhitectură de lemn din Bucovina**

https://biblioteca-digitala.ro

cioplite în "cap de cal", decorate cu rozetă solară, motivul tradițional cel mai des folosit atât în exterior cât şi în interiorul bisericii. Cosoroabele sunt ornamentate cu semicercuri concentrice înlănțuite, având motivul crucii la tangență.

Acoperişul este bine proporționat, acoperit cu draniță de dimensiuni mici, având pe coamă o "horă" stilizată.

Pridvorul, aşezat pe latura sudică a bisericii este deosebit atât prin tehnicile de lucru folosite cât şi prin elementele decorative ce-l îmbogățesc. Stâlpii pridvorului se sprijină pe câte două "umeraşe" cioplite, fixate cu cuie de lemn imitând astfel arcadele construcțiilor de piatră. Motivul frânghiei se află pe ancadramentul pridvorului, ca şi pe uşa de acces, fiind însă înlocuit de-a lungul bisericii de o linie vălurită din lemn deasupra bârnei ce formează talpa.

Pronaosul şi naosul au bolți cilindrice, din scânduri, sprijinite pe nervuri de lemn, care au la bază console în "cap de cal", decorate cu rozete, iar altarul, are bolta semicilindrică.

Naosul are cele două abside poligonale prevăzute cu ferestre de dimensiuni mici, iar altarul cu absida pentagonală are în cele două anexe (proscomidiarul şi diaconiconul) câte o fereastră pătrată cu latura de 30 cm.

Motivele tradiționale folosite la decorarea exterioară se regăsesc şi în interiorul bisericii: rozeta solară, motivele geometrice, rombul, semicercurile pictate, pătratele bicrome (roşu şi negru), îmbinând perfect armonia elementelor de construcție cu cele de decor, măsura şi echilibrul fiind caracteristice talentului meşterilor populari din zonă.

Pe lângă biserica din Broşteni, în anul 1840 ia ființă prima şcoală primară de pe Valea Bistriței, biserica devenind astfel un centru polarizator al comunităților săteşti din zonă, căpătând o importanță culturală deosebită, loc unde s-au format personalități culturale recunoscute (Ion Creangă), primul învățător fiind Neculai Nanu. Lângă biserică a fost ridicată o cruce de piatră, în anul 1906, "de cei recunoscători" dascălului Popa Nanu.

Importanța deosebită pe care a avut-o de-a lungul timpului Biserica Sf. Nicolae din Broşteni, necesitatea păstrării arhitecturii tradiționale originale, ca şi a valoroaselor obiecte de cult, documente aparținând personalităților din zonă, cărți religioase, au determinat naşterea unui muzeu[4].

[4] Ideea este atribuită în anul 1960 părintelui Pătraşcu, protopop de Ceahlău.

https://biblioteca-digitala.ro

În biserică se păstrează vechi icoane de factură populară ce alcătuiau iconostasul, înlocuite mai târziu cu icoane atribuite pictorului Tătărăscu.

Muzeul păstrează odoarele bisericeşti, cruci cu Sf. Treime din sec. XIX, vechi ornamente ale uşilor împărăteşti, clopotul original al bisericii, precum şi multe cărţi de valoare deosebită care fac parte din patrimoniul cultural naţional, ca şi veşminte preoţeşti din secolul XIX.

Prin multiplele valenţe şi funcţionalităţi, biserica din Broşteni, monument de arhitectură populară, rămâne pentru colectivitatea din Broşteni, dar şi pentru Bucovina, un reprezentativ obiectiv cultural, spiritual, religios, depozitar de documente şi artă.

Dată fiind valoarea deosebită a construcţiei în peisajul arhitecturii populare trebuiesc depuse eforturi pentru conservarea acestuia în vederea tezaurizării unei experienţe milenare de tehnici, structuri şi stiluri arhitectonice.

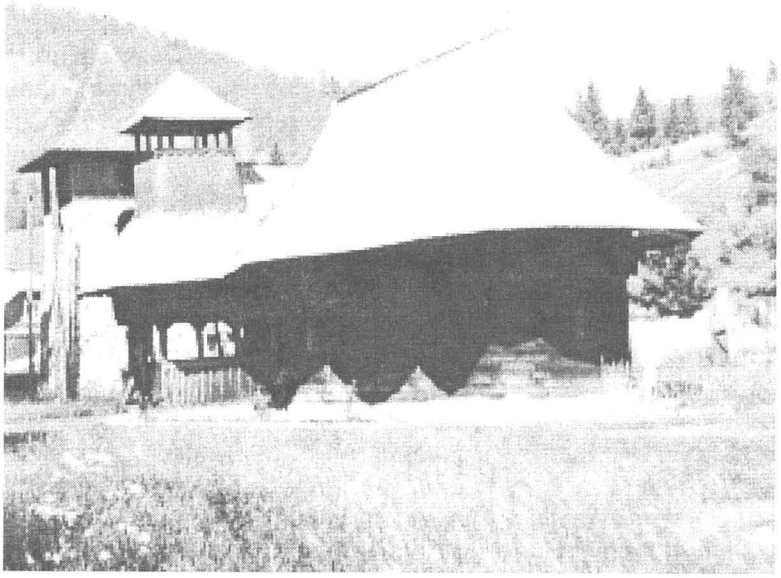

Biserica Sf. Nicolae din Broşteni

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ELEMENTE CARACTERISTICE ALE TEXTILELOR DE INTERIOR DIN ZONELE HUMOR ŞI RĂDĂUŢI

Maria MĂRGINEANU

În spaţiul geografic bucovinean, zonele etnografice Rădăuţi şi Humor sunt regiuni cu o artă populară de veche tradiţie şi vitalitate, care şi-au păstrat, până astăzi, individualitatea în toate domeniile culturii materiale şi spirituale: organizarea interiorului, port, ornamentică şi cromatică, obiceiuri şi manifestări tradiţionale.

În arta populară a acestui areal etnografic, ţesăturile ocupă un loc important şi sunt reprezentative prin tehnicile de realizare, motivele ce le cultivă, prin diversitatea şi varietatea lor.

Alături de ţesăturile din lână, care domină interiorul locuinţei ţărăneşti, ţesăturile din fibre textile sunt, din punct de vedere artistic, realizări valoroase. Ţesute în gospodărie, "pânzăturile" pe lângă funcţia utilitară cumulează valenţe decorative; unele dintre ele conţin chiar, un anumit mesaj în cadrul unor ceremonii tradiţionale (năfrămile de nuntă).

Se apreciază[1] că cele mai vechi ţesături destinate împodobirii interiorului datează încă din sec. al XVIII–lea. Mărturii scrise despre măiestria ţesătorilor le găsim la Herodot, care afirma că ţesăturile din cânepă sunt foarte asemănătoare şi se confundă, uşor, cu cele de in[2]; despre folosirea ţesăturilor pentru organizarea interiorului ţărănesc găsim mărturii la călătorii străini Del Chiaro şi mai târziu Gustav Adolf Ramasay care afirmă că "... în casă te minunezi de curăţenia şi ordinea din gospodărie. Jur împrejurul odăilor se află lângă pereţi lavițe acoperite cu scoarţe din lână sau bumbac făcute în casă. Într-un colţ al odăii se găsesc de obicei multe alte scoarţe puse la o parte pentru zestrea fetelor:..."[3] Potrivit altor documentare, ţesăturile de calitate superioară se obţineau, în special, pe domeniile mănăstireşti. Astfel, în sec. al XV–lea meşterii ţesători ai sloboziei lui Iaţco realizau pânză şi postav pe care le comercializau pe piaţa târgurilor şi oraşelor[4].

Constatarea că ţesutul a reprezentat, dintotdeauna, o îndeletnicire principală în sfera gospodăriei ţărăneşti, se probează

---

[1] Geogreta Stoica – **Arhitectura interiorului locuinţei ţărăneşti**, Râmnicu Vâlcea, 1974, pg.31

[2] Herodot, **Istorii**, IV,75, în Izvoare privind istoria României, I, Buc.,1964,pg.43

[3] Georgeta Stoica – Op. cit., pg.32

[4] Ştefan Olteanu şi C.Şerban – **Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu**, Buc.,1969, pg.56

https://biblioteca-digitala.ro

urmărind şi frecvenţa decorativă a pieselor textile care compun interiorul locuinţei ţărăneşti. Interiorul bucovinean apare unitar, incluzând cele mai diferite categorii de obiecte (ţesături, ceramică, port, mobilier, ocupaţii). Ţesăturile din fibre textile nepolicrome cuprinse în activitatea gospodărească cotidiană au o funcţionalitate bine precizată (pregătirea şi servirea hranei, lenjerie şi igiena gospodăriei), completând, cromatic şi ornamental, ţesăturile din lână. Pe lîngă ţesăturile cu rol exclusiv de uz gospodăresc ("strecători", "cenusăre", feţe de saltea, "ţoluri", ştergare) sunt ţesături cărora li se adaugă elementele decorative (feţe de masă, feţe de perină, cearşafuri) destinate înfrumuseţării interiorului, la aranjarea patului, a zestrei, la acoperirea şi împodobirea pereţilor şi a diverselor piese de mobilier, evidenţiindu-se, cu acest prilej, dublul rol: utilitar şi decorativ.

Materialul tradiţional folosit la confecţionarea acestor ţesături a fost cânepa. Utilizarea ei este atestată în scrierile antice, dar mai ales din săpăturile arheologice. Alături de cânepă, inul a fost materia primă preferată pentru calităţile sale superioare ţesăturilor din cânepă. Ca urmare a pătrunderii bumbacului în industria casnică, se înmulţesc ţesăturile cu caracter decorativ în interiorul locuinţei. La început bumbacul a fost folosit sub formă de vârste la ţesăturile de in, iar în a doua jumătate a sec. XIX-lea utilizarea acestuia s-a generalizat. Problema materialelor din care sunt confecţionate ţesăturile are nu numai un interes etnografic sau tehnologic ci şi un aspectul artistic. Materia primă, prin proprietăţile pe care le are, condiţionează aspectul artistic al obiectului. Asprimea cânepii, luciul inului şi finetea bumbacului au o expresivitate proprie cuprinsă în însăşi plastica lucrului.

Alături de tehnică, materialul şi calitatea lui reprezintă un mijloc de realizare a decorului. Grosimea şi netezimea firului, felul cum este răsucit, combinaţiile dintre materiale diferite (cânepă, in, cânepă + bumbac, in + bumbac), dintre fire prelucrate diferit (tort în tort, "buci", fuior) creează efecte decorative de o reală valoare. Ceea ce dă o şi mai mare valoare ţesăturilor este tehnica de lucru, care creează o variată gamă de motive ornamentale. Ţesutul în mai multe iţe (2,3,4,5,7,9,11 şi chiar 13), ţesutul în "ozoare", ridicătura cu speteaza, "nividitul" (trecerea firelor urzelii prin iţe şi spată în ordinea cerută de modelul ţesăturii), realizează aşa numitele "iţături"[5] : tocmai fondul meşteşugit al ţesăturii, în mai multe iţe, oferă diversitatea de motive ornamentale, în majoritate geometrice. Să remarcăm că în afara unor elemente decorative caracteristice pentru scoarţe şi pentru ştergarele de cap, în Bucovina, aceeaşi paletă de motive şi compoziţii ornamentale se regăseşte la toate ţesăturile din lână şi fibre textile.

[5] Eugenia Ioneţ, **Tainele industriei casnice din toate timpurile**, manuscris, Dorna Candreni, 1921, pg.16

https://biblioteca-digitala.ro

O diversitate a ansamblului decorativ se întâlneşte în realizarea pe întregul câmp al țesăturii (fețe de masă, fețe de perină), chiar din tehnica țesutului a unor motive geometrice tratate romboidal şi care apar asociate cu alte elemente geometrice – pătratul, triunghiul, hexagonul, etc. Registrele ornamentale realizate prin "nividire" sunt uşor reliefate datorită firului mai gros din băteală şi care alternează cu suprafețe țesute în două ițe (fețe de pernă lungi).

În afara motivelor în relief, apar piese țesute în două –patru ițe (fețe de masă, cearşafuri) a căror rafinament artistic îl dau dungile fine, carourile "călăcănite" (galben – maro), care întrerup uniformitatea țesăturii. Pentru ornamentarea țesăturilor amintite se foloseşte, mai rar, alesul şi broderia, cusut în cruciulițe şi punct bătrânesc cu ață de bumbac de culori diferite sau cu o singură culoare (Voroneț – Solca), prin care se obține o anumită stilizare a motivelor, ceea ce conferă un caracter aparte acestor țesături.

Motivele vegetale (vrejuri, trandafiri, frunze, struguri), motivele avimorfe (cocoşul, porumbelul, păunul), zoomorfe (câinele) împreună cu cele geometrice sunt prezentate frecvent pe dantele, care asociate cu țesătura, dau un efect decorativ deosebit.

Dantela, pătrunsă în sfera satului probabil prin influența modei orăşeneşti, poartă denumiri diferite de la o localitate la alta în cele două zone etnografice. În majoritatea satelor din zona Humorului (Mănăstirea Humorului, Capu Codrului, Ciprian Porumbescu, Corlata, Păltinoasa, etc) dantela este cunoscută şi generalizată sub termenul de "şpiț" sau "şpițuri"[6] (dantelă cu colțuri), inițial utilizată numai la cerceafuri. Un termen mai rar folosit este "einzaț"[7] (Solca) – dantela prindea cele două fâşii de pânză care alcătuiau fața de masă sau fața de perină. Alte denumiri folosite în zona Rădăuților sunt "rățică"[8] "horbotă" sau "horboțică"[9], "mreajă" sau "mrejuță"[10].

Cearşaful, fața de masă, fața de perină, perdelele apar ca piese legate de o anumită concepție în aranjarea interiorului precum şi de evoluția interiorului şi a mobilierului folosit. Existența patului şi a celorlalte obiecte au reclamat dezvoltarea lenjeriei corespunzătoare. Toate aceste piese sunt menționate în foile de zestre ale vremii. "Când fata se mărită, părinții îi dau atâta cât pot şi-l trage inima. Pe lângă țesăturile din lână, scoarța, cerga, țol, o pereche de traiste şi de desagi şi cinci lăicere, foaia de zestre cuprindea saci, lepedeie de buci, două oghealuri şi opt perine două prostiri şi două fețe de masă,

---

6 inf. Moroşan Lucreția , Capu Codrului, Croitoru Valeria , M.Humorului
7 inf. Olga Ghinghiloschi, Solca
8 inf. Stranga Casandra, Frătăuții Noi, Torac Floarea, Burla
9 inf. Gafencu Ioana, Româneşti, Ianoş Silvia, Corlata
10 inf. Popescu Ileana, Horodnic de Jos

https://biblioteca-digitala.ro

miniştergurі, vreo câteva ştergare de şters pe mâini şi câteva şervete ...»[11].

Cearşaful, folosit mult mai târziu, este întâlnit aproape în toate interioarele, luând locul ţolului alb din cânepă sau ţolului cu vârste negre, cafenii şi galbene[12] . Din punct de vedere etimologic "cearceaful" este de origine turcească şi înseamnă obiect de rufărie pentru pat confecţionat din pânză, care se aşterne peste saltea sau îmbracă plapuma[13] . În zona Humorului şi în celelalte zone ale Bucovinei, cearceaful este numit şi cu termenul de "prostire".

Materialul din care se lucrează este diferit, cânepă fiind utilizată în mod obişnuit pentru ţesăturile albe, ţesute în două şi patru iţe, fără elemente decorative. Două sau chiar trei foi de ţesătură cusute, acopereau tot patul; mai rar este folosită o singură foaie, care se fixează numai pe marginea patului, ca un fel de podoabă. Cearşafurile folosite în "casa cea mare" sau cele de sărbătoare sunt confecţionate dintr-o pânză de cânepă nividită sau din pânză mai subţire, din in şi bumbac. Ornamentele cearşafurilor de sărbătoare sunt dantelele, croşetate de gospodine sau de femeile din casă cu "iglița", simple sau încărcate cu diverse motive, cu colţuri şi ciucuri care măresc valoarea piesei respective. Dantela era dispusă pe una sau două din marginile cearceafului, margini care erau expuse în cadrul interiorului ţărănesc. Dimensiunile acestor ţesături erau variate, determinate de dimensiunile patului: lungimea 1,80 – 2,20 m, iar lăţimea unei foi 80 – 90 cm. Peste cearceaf se aşterne ţolul piuat, cerga, cuvertura sau macatul.

"De-a lungul laiţei dinspre miazăzi sta în faţa casei lunga masă de brad, molid sau frasin, Ea nu este zugrăvită, însă totdeauna acoperită cu o faţă de masă albă "[14].

În interiorul bucovinean tradiţional întâlnim trei tipuri de masă: rotundă, dreptunghiulară şi lada – masă. Legat de evoluţia mobilierului, în ansamblul său, interiorul s-a îmbogăţit cu piese textile tot mai numeroase. Destinate să protejeze mobilierul, acestea au ajuns cu timpul la realizări artistice remarcabile, încadrându-se în decor şi cromatică. În afara întrebuinţărilor zilnice ca ţesături de uz gospodăresc, fără prea multe ornamente, feţele de masă sunt folosite şi ca piese în organizarea interiorului locuinţei ţărăneşti, în desfăşurarea anumitor ceremonii: nuntă, înmormântare, naştere şi nelipsite din zestrea fetei sub denumirea de "pânzături de masă". Faţa de masă este confecţionată din două – trei foi de ţesătură; are, de obicei, o formă dreptunghiulară şi este de dimensiuni diferite: de la 1,80m la 3 – 4 m

[11] S.Fl.Marian – **Nunta la români**, Buc.,1890, pg.143 - 144
[12] inf. Parasca Saveta, Vicov de Sus
[13] D.Dan, **Comuna Straja şi locuitorii ei**, Cernăuţi, 1877, pg.27 - 28
[14] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

lungime şi 1,00 – 1,50 m lăţime (cele de dimensiuni mari sunt special confecţionate pentru mesele ceremoniale). Foile de ţesătură sunt încheiate, la mijloc, prin intermediul dantelei care are 5 – 8 cm lăţime şi este dispusă, uneori, şi pe marginile piesei, dar acestea sunt încheiate şi prin "cheiţe" sau "cleşti"[15]– cusătură cu aţă mai groasă sub forma unor "găurele" duble. Unele exemplare au marginile festonate sau cu franjuri, "zdrenţe" dintr-nsele făcute[16] . În toate localităţile din cele două zone, faţa de masă are aceeaşi denumire. Se mai utilizează totuşi şi termenul de "miniştioară"[17] sau "mestioară"[18], mai ales în zona Rădăuţilor (Horodnic). În ceea ce priveşte motivistica şi cromatica acestor piese este foarte variată şi rezultată mai ales din ţesătură. Ţesătura în patru iţe dă aşa-numitul "brăduţ" sau "vinclă" [19] (unghi drept), în 5,7,9 iţe; este ţesătura cea mai folosită la realizarea feţelor de masă. La Solca, feţele de masă sunt confecţionate din două ştergare cu dantelă la mijloc şi ornamentate cu vîrste de culori diferite la capete. Feţele de masă mai noi (Mănăstirea Humorului) sunt realizate prin alesătură din bumbac şi P.N.A. şi au numai rolul decorativ. Apoi, alte feţe de masă sunt de tip "macat " din strămătură şi bumbac în două culori (alb - verde –închis, alb – galben), cu franjuri lungi (Humoreni – Botoşana).

Alte iţături pe care gospodina le ţese sunt feţele sau "coşteiele" de perini "nevedite în furculiţe" şi ţesute în "ochiuri"[20] . Piese de uz permanent, perinile, constituie, în acelaşi timp, elemente ale ansamblului ornamental reprezentat în interiorul ţărănesc. "Lada de zestre este plină de pânzeturi şi deasupra ei se aşează perinile umplute cu pene de gâscă sau mai rar de găină. Restul perinilor se aşează pe "grindă". Perinile au feţe albe înzestrate cu "horbote" sau "reţele" lucrate de mâna gospodinei"(Straja)[21]. Feţele de perină chiar numai pentru uz sunt ornamentate în genul ştergarelor propriu-zise, dar şi în cel al ţesăturii în mai multe iţe pentru feţele de masă, având aceeaşi cromatică, aceleaşi motive şi compoziţii.

Feţele de perină pot fi dreptunghiulare sau pătrate, de dimensiuni diferite (90 x 60 cm; 80 x 50 cm; 75 x 75 cm; 80 x 70 cm), cu capetele ornamentate, parte a perinii care întotdeauna este orientată spre interiorul încăperii, capătul celălalt, unde domină albul fondului, se aşează spre perete. Dantela cu diferitele motive este însoţită de "cerculeţe", "bentiţe" şi "rijuri" sau "rijinuţuri"[22]. Dispunerea dantelei se

[15] Cazacu Călina, Frătăuţii Vechi
[16] inf. Schipor Eugenia, Bivolărie
[17] inf. Popescu Ileana, Horodnic de Sus
[18] Eugenia Ioneţ, op.cit.pg.16
[19] Gafiuc Ana, Rădăuţi
[20] Eugenia Ioneţ, op.cit. pg.16
[21] D.Dan, op.cit. pg.28
[22] inf. Ghinghea Garofa, G.Humorului, Boureni

https://biblioteca-digitala.ro

face în două moduri: dantela întreagă prinsă la cele două capete ale țesăturii şi dantela înjumătățită de o parte şi de alta a celor două capete şi care, cusută ulterior, recompune motivul. Dantela are dimensiuni diferite ca lățime (16 – 21 cm). În unele localități (Păltinoasa, Voroneț, Solca) dantela este înlocuită cu broderie din ață, motivele cusute fiind geometrice, fie florale sau cu registre policrome de mărgele [23]. În afară de pânza țesută în casă se foloseşte pânza şi dantela din comerț, astăzi chiar foarte frecvent.

În zona Humorului pentru decorarea interiorului un rol deosebit aveau şi pernuțele țesute cu alesătură pe toată suprafața, creându-se motive geometrice şi florale stilizate. Acestea sunt diferite, uneori, pe cele două suprafețe ale pernuței.

Atât pernele cât şi pernuțele au un rol deosebit în cursul ceremoniilor. Astfel este momentul "iertăciunii", când mirii îngenunchează pentru a primi binecuvântarea părinților. Ele fac parte din zestrea miresei, fiind printre primele piese care sunt scoase pentru a fi aşezate în car. De asemenea, în ceremonialul de înmormântare, o perină cu alesătură serveşte drept căpătâi.

Dacă în celelalte zone ale țării: Transilvania, Muntenia, Banat etc. cele mai reprezentative piese pentru această categorie de țesături rămân căpătâile[24] decorative de lână sau cânepă, în Bucovina (Rădăuți, Câmpulung, Humor, Vatra Dornei), în special în zona de munte, rămân dominante în interiorul țărănesc perinile mari, drepte sau dreptunghiulare cu ornamente albe, lucrate din in şi bumbac şi cu dantelă, dând acestora o notă specifică.

Legate de evoluția interiorului țărănesc, perdelele apar ca piese componente ale ansamblului ornamental destul de târziu, ca şi fața de masă şi sunt în strânsă concordanță cu celelalte piese de pe pereții interiorului: ştergare, blide, icoane etc.

Tipul cel mai vechi de perdea – răspândit de altfel în toată țara – este cel reprezentat de o țesătură albă, simplă, lucrată cu urzeală de bumbac şi bătează din cânepă fără nici un fel de ornament. Perdelele ce acopereau ferestrele în zona Humor şi Rădăuți erau alcătuite din două ştergare albe [25]cu vârste "călăcănite" în nuanțe de maro. Pentru Moldova documentele atestă existența acestor țesături sub influența unor mode străine, pe la 1780, când începe să se acorde o atenție sporită ornamentării interiorului[26].

În ceea ce priveşte modul de decorare al acestor piese, putem aminti "învărgarea" specifică ştergarelor cu vârste sau vâstre de culori

[23] Carpiuc Zamfira, Păltinoasa
[24] Marina Marinescu , **Arta populară românească**, Cluj – Napoca, 1974, pg.48
[25] inf. Todose Eugenia, Pârteştii de Jos
[26] Nicolae Iorga, **Studii şi documente**, VII, 1904,pg.232, nr.102

https://biblioteca-digitala.ro

diferite. Cel de-al doilea sistem de ornamentare îl constituie "ajurul" frecvent în zona Humorului (Ilişeşti, Drăguieşti, Ciprian Porumbescu). Pânza de in este ţesută în două iţe cu "firul în dinte"[27]pe mijloc, şi pe marginile ţesăturii urzeala este lăsată liberă (nebătută) aşa încât firele sunt ajurate după aceea, creând registre decorative ce dau un efect deosebit. Acest ajur este numit şi "şabac" = cusătură perforată care se realizează pe baza firelor trase din ţesătură. Marginea este împodobită cu ciucuri sau "canafi" care rezultă din urzeala înnodată.

Un alt sistem de decorare al perdelelor îl constituie, mai târziu, dantela, uneori formând perdeaua însăşi, alteori prin coaserea ei sub forma unor benzi paralele. Pe măsură ce aceste piese devin tot mai frecvente intrând în tradiţia organizării interiorului, repertoriul de motive se îmbogăţeşte treptat.

Fiind sumar prezentată această categorie de textile, putem afirma că ţesăturile de casă constituie o importantă sferă a artei noastre populare nu numai prin locul pe care-l are ţesătura în gospodăria ţărănească , dar mai ales prin varietatea şi originalitatea aspectelor sale artistice. Într-o anumită etapă a interiorului ţărănesc, ţesătura a fost poate elementul cel mai important în realitatea unui confort material şi moral.

[27] inf. Sabin Eleonora, Ciprian Porumbescu

MUZEUL NAŢIONAL DE ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

SOARELE SI ECLIPSELE DE SOARE IN ORNAMENTICA ARHITECTURALA DIN JUDEŢUL SUCEAVA

Maria OLENICI

1. Despre ornamentica solară

Soarele, sursă a vieţii materiale şi spirituale a omului , şi-a pus amprenta asupra întregii civilizaţii. Cultul Soarelui este prezent la egipteni, la indieni, la babilonieni, la chinezi etc. Amenophis al II-lea şi-a luat numele de Ehnaton, adoratul Soarelui, promovând cultul solar al lui Aton, al Soarelui adevărat, discul cu raze; zeul Mihtra , zeu solar, era sărbătorit la solstiţii pentru lumina şi căldura sa: cu rugi la solstiţiul de iarnă şi cu osanale la solstiţiul de vară. Din acest cult solar a derivat sărbătoarea Crăciunului . În vechime, în noaptea solstiţiului de iarnă se ardea o buturugă, care şi acum la aromâni se numeşte "crăciun" , pentru a ajuta Soarele să-şi recapete puterea, lumina şi căldura. Odată cu apariţia creştinismului, această sărbătoare a devenit Naşterea Domnului.

Sărbătoarea Sânzâienelor, cu ale sale ritualuri de culegere a florilor, este în esenţă tot un cult solar; se poate vorbi de o solarizare a creştinismului.

Cultul Soarelui este prezent ca simbol, se pare, mai mult în zona temperată, unde căldura Soarelui este variabilă în timpul anului. Locuitorii acestor meleaguri şi-au exprimat adoraţia faţă de Soare încă din cele mai vechi timpuri .

Strânsa legătură dintre om şi Soare şi-a pus amprenta asupra vieţii spirituale a românilor şi a strămoşilor lor. Astfel, în necropola neolitică de la Cernica , mormintele sunt orientate pe direcţia de răsărit a Soarelui din ziua înhumării. Mai târziu, calendarul dacic de la Sarmisegetusa, cu discul numit - Soarele de andezit - continuă cultul Soarelui. Gebeleizis din panteonul dac, este un zeul al luminii, ar Zalmoxis este un zeu solar spre care dacii îşi aruncau aleşii din patru în patru ani pentru a-i transmite rugăminţile lor.

Mai departe, în istoria zbuciumată a românilor, Soarele este un element important în heraldică .

În creaţia populară, călătoria aparentă a Soarelui pe bolta cerească se face călare pe un cal: de aici derivă jocul căiuţilor la

https://biblioteca-digitala.ro

sărbătorile de iarnă şi cel al căluşarilor vara. Caii solari sunt prezenţi pe frontoanele caselor, pe acoperişuri, pe grinzi. Amprenta solarităţii o poartă şi Cavalerul trac, Sf. Gheorghe, Sf. Ilie ca şi Făt-Frumos din basmele româneşti.

Şi onomastica are elemente solare: Ileana (sora Soarelui), Cosânziana (sfătuitoarea Soarelui) , Sorin, Sorina etc.

Tancred Bănăţeanu considera " de factură dacică sau în orice caz de factură universală, dar filtrate prin concepţia estetică dacică şi retransmise până în arta populară românească, ornamentele prefigurând motivul solar, calul, şarpele, bradul şi coarnele berbecului "[1]

Paul Petrescu socoteşte motivul solar primul dintre motivele decorative celebre. "Răspândirea semnelor solare pe întreg teritoriul românesc, într-o mare varietate de forme geometrice, şi mai ales, în aproape toate domeniile artei populare, se explică prin continuitatea acestui străvechi fond de reprezentări tradiţionale."[2]

Simbolul Soarelui, alături de cel al omului, este cel mai frecvent . Este întâlnit pe diferite suporturi: lemn, ceramică, piatră, metal, os; în arhitectură, pe mobilier sau pe obiecte de uz casnic, piese de port popular.

Soarele, întruchipând perfecţiunea, reprezentat prin sferă (formă geometrică perfectă), în plan este reprezentat prin cerc, cercuri concentrice, rozetă .

Elementele decorative, în general, şi cele ale locuinţelor, în special, contribuie la definirea stilului arhitecturii tradiţionale rurale şi urbane, imprimând trăsături specifice care le deosebesc, dar în acelaşi timp le apropie de cele din alte zone şi alte timpuri.

Soarele este cel care a determinat şi amplasarea gospodăriei, dispunerea construcţiilor în cadrul gospodăriei, în special a casei de locuit, faţă de punctele cardinale (casa este aşezată cu faţa spre sud , geamurile sunt amplasate pe laturile de răsărit, miazăzi şi apus).

2. Ornamentica solară în arhitectura din judeţul Suceava

Motivul solar se încadrează în categoria motivelor cosmomorfe şi este prezent în tot spaţiul locuit de români, dar în zona noastră se pare că domină asupra celor antropomorfe, fitomorfe şi zoomorfe.

Prezenţa şi diversitatea ornamenticii solare exterioare s-ar putea datora şi influenţei picturilor murale ale mănăstirilor pictate din Bucovina,

[1] T. Bănăţeanu, **Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare** , Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p.198

[2] .P.Petrescu, **Motive decorative celebre**, Editura Meridiane, Bucureşti, 1971, p. 30

https://biblioteca-digitala.ro

unde în cadrul erminiei se întâlnesc şi ;Soarele, Luna, Zodiacul, stele, stele căzătoare, etc .

Străbătând satele din judeţul Suceava , călătorul este fascinat de frumuseţea şi multitudinea ornamentelor de pe casele locuitorilor de aici.

" O decoraţie bogată se realizează în zugrăveala caselor . Din acest punct de vedere excelează câteva aşezări de pe valea Bistriţei, cu deosebire satul Ciocăneşti, îndeosebi la casele noi . Brâie policrome, uneori în tricromia alb, negru, roşu, cu un desen geometric, dispuse vertical, pe colţurile caselor, sau orizontal, deasupra ferestrelor, sub streaşină, creează un joc de linii şi culori al cărui optimism este lipsit de orice ostentaţie. Desenul şi culorile decorului zugrăvit pe pereţii exteriori ai caselor bucovinene amintesc într-o anumită măsură, ornamentaţia lăicerelor moldoveneşti."[3]

Referindu-se la motivele astrale în general, Tancred Bănăţeanu spune că: "întâlnite în epoca dacică, motivele solare cunosc o deosebită dezvoltare în ornamentica populară, în epoca feudală (sec. al XIV-lea - al XVII-lea) ele apar în sculptura în piatră, în lemn şi ceramică. Morişca, roata şi mai ales rozeta, elemente reprezentative ale Soarelui în arta populară, sunt caracteristice lemnului şi cornului Ele apar atât pe elemente arhitectonice... cât şi pe piesele de mobilier.[4]

Mai demult, pereţii albi ai caselor erau decoraţi în partea inferioară, uneori şi în partea de sus, cu un "brâu" lat de 30-50cm de culoare neagră (realizat din funingine dizolvată în lapte) sau de culoare albastră ("chindrus" dizolvat în lapte) . Diversificarea materialelor de construcţie şi evoluţia arhitecturii au permis o îmbogăţire a ornamentelor locuinţelor.

Pe faţadele caselor, chiar şi pe cele ale unor anexe gospodăreşti, realizate în tehnica numită "stucatură" dar şi pe pereţii acoperiţi cu şindrilă (aici decorul este realizat prin delimitări cromatice) este prezentă o categorie importantă de elemente solare. Unele case sunt adevărate temple solare fără a avea valoare rituală ci doar una apotropaică şi mai mult estetică.

Din observaţiile făcute de noi în diferite sate din judeţul Suceava se constată prezenţa motivului solar în două ipostaze principale :

- Soarele – ochiul divin
- Soarele şi fenomenele solare –eclipsele

3. Reprezentări ale Soarelui

[3] T. Bănăţeanu, **Arta populară bucovineană**, Centrul de îndrumare a creaţiei populare şi a mişcării artistice de masă al judeţului Suceava, 1975, p. 84

[4] T.Bănăţeanu, **Op. cit.**. Editura Minerva, Bucureşti, 1985

https://biblioteca-digitala.ro

Cele mai frecvente motive solare întâlnite sunt : cercul, cercul cu un punct în centru, cercurile concentrice, semicercuri multiple, rozeta, cercul cu cruce înscrisă, rombul etc. (fig. 1)

Un motiv des întâlnit este cercul încadrat de două triunghiuri dispuse lateral, care sugerează ochiul divin.

Asocierea ochiului cu Soarele are originea în Egiptul antic, unde Soarele era considerat ochiul zeului Horus. Platon, în unul din dialogurile sale (Timaios), arată că simțul văzului s-ar datora unor raze care ies din ochiul omului şi palpează obiectele aşa cum Soarele cu razele lui vede obiectele. Ochiul lui Horus a devenit la creştini - Ochiul Domnului - reprezentat printr-un triunghi circumscris cercului şi care este înconjurat de raze, amplasat de obicei deasupra uşilor, la intrarea în biserici şi la intrarea în altar.

Acest motiv care se întâlneşte şi pe casele din Bucovina reprezentat prin :triunghi, triunghi cu cercuri, triunghi echilateral simplu sau împărțit în mai multe triunghiuri e posibil să fi fost luat din pictura bisericească (fig.2).

Uneori acest motiv este reprezentat sub forma unui "brâu de sori" amplasat de obicei sub streaşina casei, orizontal sau vertical, încadrând ferestrele. (fig.3)

4. Reprezentări ale eclipselor de Soare

Printre motivele solare de pe casele bucovinene, unele ne atrag atenția în mod deosebit. Aceste motive constau dintr-un cerc intersectat lateral cu două sectoare de cerc, de la care pleacă în jos trei raze , iar în partea de sus are trei bucle. In centrul cercului, de cele mai multe ori se găseşte un punct sau un alt cerc .

Cercul central reprezintă Soarele, cele două arce de cerc laterale reprezintă Luna în trecere prin dreptul Soarelui în timpul unei eclipse, buclele de sus sunt protuberanțele solare, acele jerbe uriaşe de gaze vizibile cu ochiul liber doar în timpul unei eclipse, punctul din interior sugerează o pată solară, iar bara orizontală ce intersectează razele Soarelui este stilizarea norilor. (fig.4)

Observăm că, de la motivul de bază, care este şi cel mai simplu, cu timpul s-a ajuns la o diversificare foarte mare, încît uneori cu greu se recunoaşte că în desenul respectiv ar fi reprezentată o eclipsă de Soare. (fig.5)

Despre astfel de transformări în general, Paul Petrescu arată: "Încetul cu încetul , semnele unor idei arhaice se golesc de conținut şi se transformă în cursul unui îndelungat proces în forme decorative.

https://biblioteca-digitala.ro

Repetarea lor necurmată conduce la inevitabile alterări şi contaminări ce grăbesc transformarea lentă dar continuă a vechilor simboluri."[5].

Aceste simboluri nu sunt o inovaţie recentă a ţăranului român , ele vin din vremuri imemoriale, au fost transmise din generaţie în generaţie de-a lungul mileniilor. Observând cu atenţie semnele de pe celebrele plăcuţe de lut ars descoperite la Tărtăria (vechi de cca. 6000 ani), care au pe ele diferite semne (considerate de unii cercetători cel mai vechi scris din lume), specialiştii au descoperit o asemănare izbitoare cu cele dintr-un depozit din Knosos -Creta (vechi de 4000 de ani) şi cu cele de la Jevdet Nasr –Vechiul Sumer (vechi de 5000 de ani).[6]

La o analiză atentă observăm că multe dintre semnele solare de pe casele din Bucovina se aseamănă cu semnele amintite mai sus (fig.6).[7]

Aceste semne s-au păstrat în memoria culturală a generaţiilor, fiind o dovadă a continuităţii şi a unei culturi materiale şi spirituale neîntrerupte pe meleagurile româneşti. Ţăranii români n-au avut în faţă modele din Sumer, Knosos sau Tartaria când şi-au ornat casele lor.

5. Material, amplasare , culoare şi frecvenţă

În majoritatea cazurilor faţadele caselor care cuprind astfel de ornamente sunt realizate din mortar, în relief, la care s-au adăugat vopsele rezistente la intemperii .

De obicei aceste motive decorative sunt amplasate pe faţadele locuinţelor: motivele simple care se repetă şi formează registre sunt dispuse orizontal în partea superioară a peretelui , sau vertical, subliniind elementele constructive al locuinţelor: îmbinarea pereţilor, ancadramentul ferestrelor, spaţiul dintre ferestre.

Motivele complexe, sunt singulare, mai mari (uneori pot ocupa jumătate din înălţimea unui perete) şi sunt amplasate în spaţiile dintre ferestre , dintre ferestre şi uşi .

În general se disting prin faptul că sunt în relief şi într-o altă tehnică şi culoare decât restul peretelui. De cele mai multe ori culoarea acestora este albă iar peretele este negru sau gri. Uneori se foloseşte şi aceeaşi culoare atât pentru motiv cit şi pentru fond, dar diferă aspectul suprafeţelor; motivul este neted iar restul peretelui prezintă rugozităţi.

---

[5] P. Peterscu, **Op. cit.**, Editura Minerva, Bucureşti, 1971
[6] M.S.F. Fond, **The Tartaria tabletes**, Scientific American, May, p. 67, 1968
[7] D. Olenici, **Eclipsele de când lumea Soarele şi Luna**, Editor Casa Corpului Didactic Suceava, Suceava 1999

https://biblioteca-digitala.ro

Unele dintre acestea, care sunt mult amplificate şi combinate cu motive florale se disting prin policromie; alb, verde, albastru, maro etc. Majoritatea caselor din satele bucovine sunt frumos împodobite cu diverse motive ornamentale . Multe dintre acestea sunt cu motive solare. Frecvența acestora este destul de mare. In unele localități există ulițe cu zeci de case cu motive solare. Ele se întâlnesc atât în sate cât şi în oraşe, în special în cartierele mărginaşe. Multe dintre ele vor dispare cu timpul prin construirea unor locuințe noi. Ca urmare este necesară consemnarea lor.

Lucrarea de față este un început pentru inventarierea, cunoaşterea şi interpretarea acestui bogat material documentar.

Notă: Grafica a fost realizată de către Irina Țibulcă după fotografii efectuate de către Dimitrie Olenici

https://biblioteca-digitala.ro

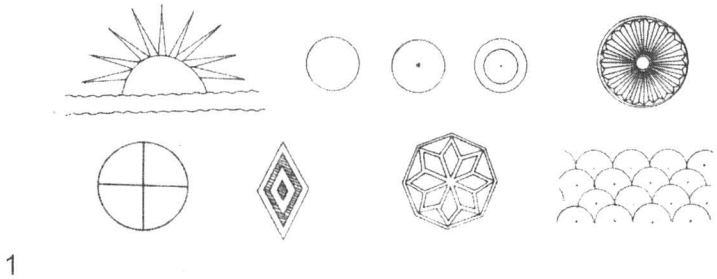

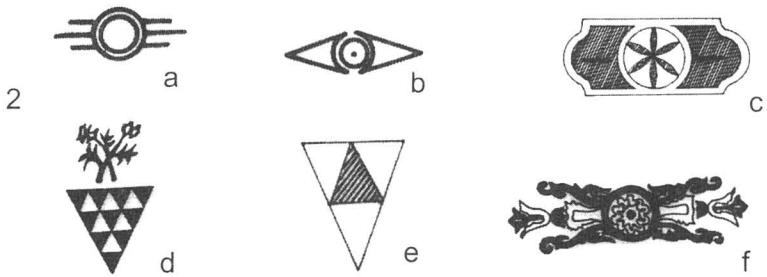

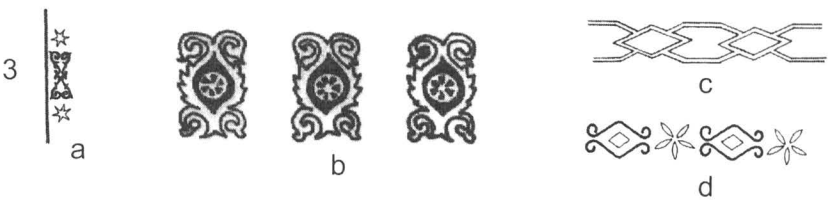

Fig. 1. Reprezentări solare diverse.
Fig. 2. Motivul "ochiului divin" pe faţadele caselor din: Iţcani - Suceava (a), Gura Humorului (b), Sf. Ilie (c), Horodnic (d), Dorneşti (e), Iţcani (f).
Fig. 3. "Brâu cu sori": Gura Humorului şi Iţcani (a), Gura Humorului (b), Comăneşti (c), Sf. Ilie (d).

MUZEUL NAŢIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

https://biblioteca-digitala.ro

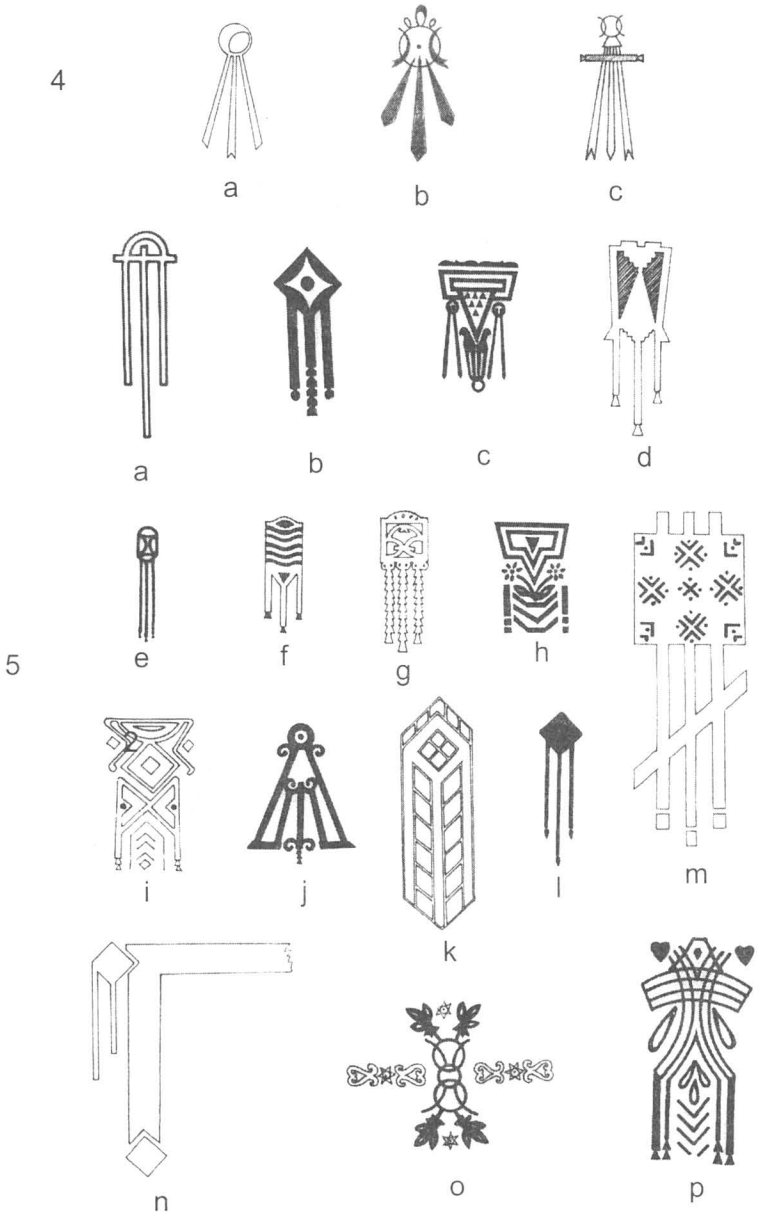

Fig. 4. Reprezentări ale eclipsei pe fațadele caselor din: Ițcani (a), Suceava (b), Sf. Ilie (c).

Fig. 5. Reprezentări "dezvoltate" ale motivului eclipsei de Soare pe fațadele caselor din : Dorneşti (a, b, c, d, e, f, g), Horodnic (h, m), Brodina (i, p), Mitocul Dragomirnei (j), Falcău (k,n), Gura Humorului (l, o).

https://biblioteca-digitala.ro

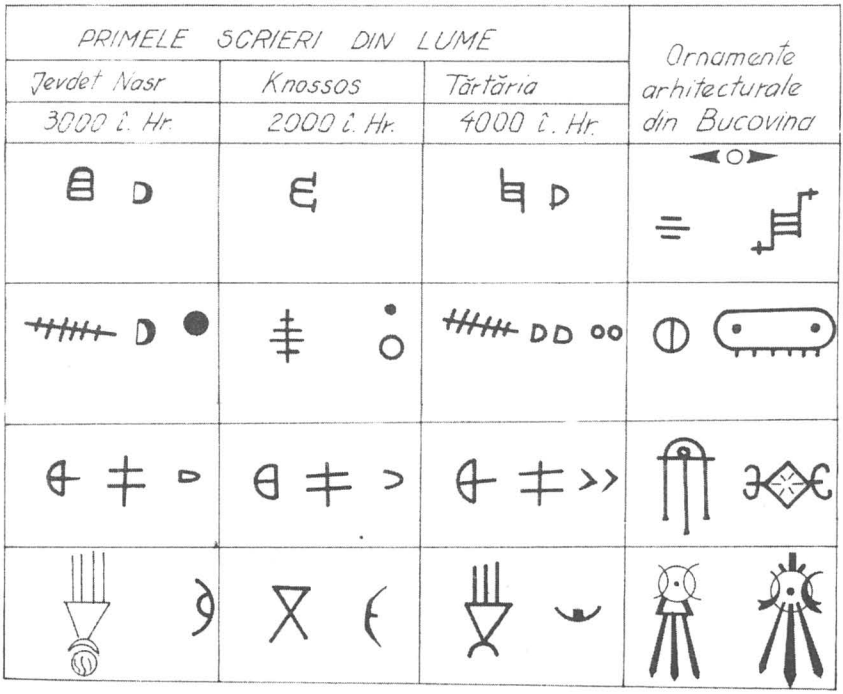

Fig. 6. Primele scrieri din lume

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

O NOUĂ CONTRIBUȚIE CU PRIVIRE LA ETIMOLOGIA REFRENULUI "LER DOAMNE" ÎN COLINDELE ROMÂNEŞTI

Nicolae COJOCARU

În structura tipologică a colindelor noastre există formule leitmotiv care accentuează caracterul creştin şi creează cadrul de comunicare spirituală într-o formă rituală, aproape liturgică. Dintre acestea, impune o atenție refrenul Ler Doamne, întâlnit atât de frecvent în cele mai vechi colinde româneşti. De remarcat că refrenul este folosit şi în textele religioase şi în cele laice cu acelaşi rost sacral, ceea ce dovedeşte aspectul unitar al genului, deşi ca vechime există mari diferențe între ele. Cele mai arhaice sunt colindele religioase, fie creştine sau cu alte texte sacre, dat fiind faptul că sunt legate de sărbătorile creştine, în principal de Naşterea Domnului şi Bobotează, apoi, deşi mai puțin, de Anul Nou, Paşti şi Rusalii.

Desigur, în timp s-a petrecut şi un proces intens de contaminare cu alte genuri de urare, cu cântecele şi baladele, îmbogățind repertoriul cu teme noi, altele fiind create în procesul firesc de evoluție a culturii populare. Refrenul Ler Doamne, cu toate variantele regionale, a devenit nota specifică a acestor cântece de colind pe care l-au preluat şi piesele mai noi intrate în circulație, deşi la unele nu pare a se sincroniza cu înțelesul textelor. Să fie oare aici o dorință din partea autorului popular de a-şi titra textele create ? Sau efectul unui sistem legitim de supraviețuire. În acest context, cunoaşterea sensului exact al refrenului este mai mult decât necesară.

De aproape un secol, de când s-a început cercetarea mai aprofundată a lui Ier, s-au dat diferite explicații etimologice, o anumită aură de mister făcând dificilă decodificarea cuvântului, dată fiind şi răspândirea refrenului la colinde de vechime diferită şi în forme variate în zonele țării.

Dimitrie Cantemir, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Gh. Saulescu, At. M. Marienescu, I. Missail, Gr. G. Tocilescu, A. D. Xenopol au văzut în cuvântul Ler o reminiscență a numelui împăratului roman Aurelian I. G. Sbiera, B. P. Hasdeu şi episcopul Melhisedec Ştefănescu au opinat pentru originea lui în zeii Lari ai romanilor. Aron Densuşianu îl deducea din cuvântul latin liber, numele lui Jupiter Liber, iar Miron Costin, Al. Cihac şi M. Gaster au văzut în refrenul colindei noastre numele slav al zeului Cupidon, anume Lel [1].

După îndelungi cercetări, nu lipsite de controverse, s-a adoptat explicația dată de profesorul gălățean Dumitru Dan (1865 – 1894) care

[1] Cf. **Poezia obiceiurilor de iarnă**, ediție îngrijită, prefațată şi bibliografie de Stancu Ilin, Ed. Minerva, Bucureşti, 1985, p. 11 – 12.

https://biblioteca-digitala.ro

în studiul său Hailerui Doamne, publicat la Bucureşti în 1901 [2], demonstrează că refrenul hailerui din colinde ar veni de la biblicul halleluiah, scurtat de metrul versului popular în hallelui şi transformat de fonetica românească în alerui, apoi despicat în ai sau hai şi lerui. Explicația aceasta, deşi a făcut epocă, confirmată şi completată de Al. Rosetti, [3] nu mai este susținută de cercetătorii colindei. Recent profesorul Emilian Cornițescu a publicat şi el o opinie asupra cuvântului Ler, mergând pe etimologia biblică, cu oarece eforturi de adaptare semantică [4].

Şi totuşi unde se ascunde înțelesul lui ler ? În cele ce urmează dăm o explicație etimologică nouă, întemeiată pe derivatele populare ale cuvântului, care vin la origine din acelaşi izvor al limbii noastre. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu şi Nicolae Densuşianu, publicate de altfel târziu, se poate vedea că Ler Domne are forme diferite în colinde: "Velerim şi veler Doamne", "Leru-i Doamne", "Oiler Doamne", "Hai lerui", "Oleranda Doamne", "Oluranda", "Haileroi", "Hailerânda", "Lieroloi Doamne", "Aliroiu", "Leroi Doamne", "Leru Domnul", "Oleroi Doamne", "Hai Leroi Doamne", "O leroi Doamne", "Lerule, Doamne", "Undai Lerui", "Oi Lerui", "Omvalerui", "Holeronda", "Leriu Doamne", "Velerim şi veleori", "Reliu Doamne" ş.a., ca să dăm numai câteva din zecile de variante ale refrenului.[5]

În acest context, este evident că sensul adevărat poate fi găsit cercetând nu numai o formă a refrenului, ci toate variantele cunoscute, pentru a găsi forma inițială, de bază, a cuvântului ler. Se ajunge astfel la constatarea că în refren ceea ce se repetă mai mult, în afară de "Doamne", este tema ler, simplă sau cu prefixul ai, hai, ve, oi, undai, omvai, etc. şi particulele sufixe specifice pronunției populare din diferite zone. Lăsând la o parte sufixele care sunt nuanțe fonetice regionale, termenul în forma mai pură oiler, veler, hailer, vailer vine de la cuvântul latin valeo (verb), la infinitiv valere, cu sens de "a fi sănătos, a fi puternic". Forma din colinde, provine de la modul imperativ prezent al verbului care este valere ! adică "fii sănătos !" sau cu înțeles mai propriu

[2] D. Dan, **Hailerui Doamne**, în "Noua Revistă Română", an. II, nr. 26, 15 iunie 1901, p. 85 – 91. Vezi şi Iordan Datcu, **Dumitru Dan (1865 – 1946) şi studiul său despre un refren al colindelor**, în "Revista de etnografie şi folclor", tomul 26, nr. 2, 1981, p. 205 – 209.

[3] Al. Rosetti, **Colindele religioase la români**, Bucureşti, Librăriile "Cartea Românească" şi "Pavel Suru", 1920.

[4] Diac prof. Emilian Cornițescu, **Etimologii**, în "Vestitorul ortodoxiei româneşti", nr. 63/1992, p. 2.

[5] Ion Muşlea. Ov. Bîrlea, **Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Haşdeu**, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 312, Adrian Fochi, **Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea**, Ed. Minerva, Bucureşti, 1976, p. 86 – 90.

https://biblioteca-digitala.ro

vorbirii populare "Să fii sănătos", cum se urează frecvent în tradițiile de iarnă.

Transformarea lui valere în oiler, oilerui, veler, hailer, sau vailer s-a făcut prin modificarea în fonetica populară a lui va în ve, oi, hai, vai, fenomen caracteristic limbii noastre care s-a format din latina populară, vorbită, în care e de presupus că forma unor termeni va fi fost mai diferită decât în cea cultă, apoi a suferit şi un îndelung proces de românizare, de regionalizare, ca efect al vechimii sale şi circulației largi pe tot cuprinsul țării. Mai evident faptul se explică prin situația şi a altor cuvinte din expresiile populare exclamative ca "vai de mine !" care se pronunță în unele zone "oi de mine!", "ai de mine !" sau "hai de mine !" (Bucovina). Fiind şi silabă cu consoană moale, va a suferit modificarea amintită sau chiar a fost scos în unele cazuri din pronunțare, accentuând pe lere, devenind şi acesta frecvent ler, lerui, lerânda şi alte variante, prin rostirea regională. Formele Oleranda, Oluranda, Relui, Oliroiu ş. a. întâlnite în colinde sunt evident o deformare a lui veler sau oiler, înregistrate în anumite zone, după cum s-a făcut şi răspândirea orală a termenului. Dacă cuvântul ler exprimă o urare Domnului, mai puțin inteligibil pare a fi sensul lui Lerui ler, în care repetarea cuvântului în două forme diferite încifrează şi mai mult înțelesul expresiei. Va fi fost oare considerat de-a lungul vremii refrenul doar o formulă magică, de incantație, ca în descântece, menită să fie doar pronunțată, fără a i se cunoaşte sensul? Sau rostirea lui corespunde unui sistem de exprimare tradițional. Cercetată prin analogie, plauzibilă este a doua explicație, dat fiind că mai este cunoscută o formulă de refren din colinde, Dă-i Domnului Doamne, care evident, la prima vedere pare goală de conținut. O privire mai atentă însă ne duce la sensul creştin al urării deloc tern, adică se referă la adresarea : "dă-i Domnului" (ceva: sănătate, cinstire, aici pruncului Iisus sau gazdei), cu gând la Dumnezeu. Referirea la pruncul divin este însă mai evidentă. Poporul care trăieşte atât de intens în timpul sărbătorilor Crăciunului, Naşterea Domnului, îl simte pe acesta la Betleem deja într-o ipostază pământească, coborât în lume, omenesc, între ai săi. De aceea, prin colinde creştinii îl cinstesc asemenea Magilor şi Păstorilor din părțile Betleemului, dar se şi roagă lui Dumnezeu pentru sănătatea şi ocrotirea lui, într-un mod de urare prin cerere, rugăciune, specific creştinilor.

Unele origini ale refrenului, în forma aceasta, pot fi căutate şi în cultul ortodox unde răspunsul Dă Doamne este întâlnit frecvent, stihurile alternând ca în colinde cu un refren după fiecare. A da Lerui de către ler este deci ca "a da Domnului, Doamne", cu acelaşi sens, dacă nu cumva aceste expresii s-au influențat la formarea lor în cadrul tradiției unor zone. Pierderea sensului lui ler şi forma străină a cuvântului, cu iz biblic,

https://biblioteca-digitala.ro

a făcut probabil ca poporul să-i atribuie în unele zone chiar funcție de numire, devenind din verb un nume personificat.

În majoritatea cazurilor însă cuvântul Ler îl însoțeşte pe Doamne, formulă care prin adresare este nu numai un refren, ci şi o formă de urare creştină, aşa cum se întâlneşte şi în alte obiceiuri străvechi. Aceasta am zice este partea cea mai veche a colindei, care coboară până la formele antice ale ritualurilor de sărbătoare, respectiv la Calendele romane, când se strigau formule de cinstire şi urare zeilor. Creştinii n-au adoptat textele şi multe din practicile păgâne în obiceiul colindei, iar în ce priveşte modul de urare acesta a pătruns şi s-a răspândit la noi odată cu noua religie, în alți termeni, ca un mod de cinstire a Domnului nou născut.

Refrenul Ler Doamne cu toate formele sale, este aşadar o expresie evidentă a faptului că şi în datinile noastre populare avem vechi termeni latini, românizați în spațiul carpato-danubiano-pontic, care au ajuns până la noi, în acest caz, odată cu colindele şi, ca o mărturie de viață creştină îndelungată.

https://biblioteca-digitala.ro

PUTEREA TRADIȚIEI LA POLONEZII DIN BUCOVINA

Iulia Brânză

Comunitatea poloneză din zona noastră te uimeşte prin puterea tradițiilor care s-au păstrat aproape intacte în satele izolate.

Unul din elementele etnografice care vorbeşte despre continuitatea conservării valorilor naționale a unei minorități este portul popular.

Costumul popular polonez s-a păstrat îndeosebi în Solonețul Nou, sat de munte, relativ izolat, cu o populație poloneză majoritară (conform datelor din anul 1999, din numărul total de locuitori – 680, 240 de familii sunt polonezi romano-catolici şi numai o familie de români ortodocşi).

Costumul bărbătesc. Cămaşa este albă, având în față rânduri de flori de culoare roşie, verde, portocalie, albastră; ciupagul (bentița de la gât) e ornamentat cu mărgele micute; manşeta are mărgele şi dantelă albă.

Pantalonii sunt albi.

Bondița este, de asemenea, albă, tivită pe margini cu negru; la mâneci, la poale, la revere sunt brodate flori roşii cu rămurele verzi.

Pe cap se poartă **pălărie** neagră; deasupra borului, la baza calotei se pune o panglică roşie.

În picioare se încalță **opinci** din piele de vițel sau de porc, confecționate în localitate de meşterul opincar Droşceac Nenric (70 de ani).

Costumul femeiesc. Cămaşa miresei este albă cu rânduri de flori pe umăr; mânecile largi se strâng la încheietură în pliuri unul peste altul ca o umbrelă şi se leagă.

Bondița roşie este cusută cu flori.

Fusta este roşie, plisată; la nivelul genunchiului are cusute 5-6 rânduri de fundițe înguste de toate culorile. Deseori, fusta şi bondița sunt de aceeaşi culoare: verde, roşie.

Şorțul miresei este alb din fire sintetice. La costumul național obişnuit este alb cu floricele roşii.

Pe cap se poartă **coroniță** cu flori în față şi cu panglici de toate culorile pe spate.

În Solonețul Nou şi tinerii şi bătrânii poartă costume populare naționale, mai ales de Paşti. Atunci se face "roata bisericii", o procesiune

https://biblioteca-digitala.ro

cu chipurile Maicii Domnului şi a lui Isus Hristos scoase din biserică. Costumul popular se poartă şi la alte ceremonii şi ritualuri.

În localitățile aşezate în calea "civilizației", portul popular, fie al populației majoritare, fie al celei minoritare, nu se mai păstrează. Un astfel de exemplu este localitatea Cacica. Neavând în sat costume neaoşe, profesorii de la şcoală au reconstituit portul popular polonez după modelul cracovian, aşa cum polonezii de aici sunt urmaşii imigranților din Cracovia, Katowice, Wieliczka. Aceştia au venit în Cacica ca lucrători şi specialişti la minele de sare.

Legăturile cu polonezii din țara natală, cu minerii din Katowice, s-au dezvoltat mai ales după anul 1989. De acolo au adus reviste şi costume populare, după care şi-au cusut costume pentru diferite manifestări culturale.

Obiceiuri tradiționale. În localitățile cu populație mixtă, obiceiurile sunt mai variate, fiindcă populația minoritară îmbogățeşte peisajul etnografic al comunității cu propriile datini şi obiceiuri.

Astfel, în Cacica există un obicei frumos – "Betleica". Se practică de Crăciun de către poloni.

În ajunul Crăciunului, grupuri de 2 – 3 copii, uneori şi mai mulți, fac un "grăjduț", care simbolizează ieslea unde s-a născut Hristos. **"Grăjduțul"** are pereții din lemn şi e acoperit cu stuf sau paie. Înăuntru, pe un scutec din fân, e aşezată o păpuşă bebeluş sau o figurină făcută din plastilină care îl reprezintă pe Hristos. De o parte şi de alta a pruncului, e aşezată o vacă, un măgar sau alte animale domestice care au asistat la naşterea lui Isus.

Copiii intră în casa omului, spun "Bună seara" şi încep să cânte "Azi în Betleem" ("Dzisiaj w Betlejem"):

Azi în Betleem
E minune mare
Maica prea sfântă
Naşte pe Mesia.
Domnul s-a născut
Pe noi ne-a mântuit.

După ce încheie colinda, urează gazdei sărbători fericite primind în schimb bani sau dulciuri.

La polonezi există şi **"Sorcova"** care se numeşte "Sianiem pszenica":

Am fost la biserică
Şi-am văzut o nuntă
Madona a născut pruncul
În iesle l-a pus.
Domnul Iisus cel mic
Are nevoie de scutece

https://biblioteca-digitala.ro

Vă îndemnăm şi pe voi
Să mergeți cu noi.
(Traducere liberă)

Un alt obicei de Crăciun e **"Bratstvo"** ("Feciorii bisericii"). În ajunul Crăciunului, de la parohie porneşte un grup de tineri purtând o cruce scoasă din biserică. Intrând în gospodăriile sătenilor, cântă cântece religioase specifice sărbătorii Naşterii Domnului. Oamenii le dau bani, fiecare după posibilitățile materiale pentru necesitățile bisericii. A doua zi după liturghie, merge cu aceeaşi cruce ceata de colindători în vârstă.

"Cu stropitul" ("Pokropiniu"). Localnicii susțin că nu este un obicei din moşi – strămoşi. În Polonia nu există, fiind o tradiție locală. În seara de Crăciun , băieții merg pe la fete, stropindu-le cu parfum. Uneori merg şi fetele şi băieții. Celor mici li se dă bani, mere, prăjituri. Cei mari sunt serviți cu vin.

Un obicei împrumutat de la români e **Pluguşorul,** care se spune în limba română.

Unele nuanțe specifice le regăsim şi în **ritualul desfăşurării nunții.** ea se face cu mai puțină lume şi cu un număr mai mic de nănaşi (unul sau doi). Nănaşii nu vin cu alai, ca la ortodocşi, ci singuri. Sora sau fratele nănaşului nu sunt obligați să vină şi ei la nuntă. Deşi sunt unele influențe ale fastului împrumutat de la români, nunta poloneză se face mai mult în familie, la fel şi cumătriile.

După cum spun polonezii, folclorul de nuntă se mai păstrează. Când se scoate mireasa din casă, părinții dau binecuvântarea cu pâine şi doi colaci, unul pentru mire şi altul pentru mireasă, în mijlocul cărora se pune sare. Aceste două elemente simbolizează belşugul pe care fiecare părinte îl doreşte copiilor săi. Colacii se țin deasupra capului, iar binecuvântarea se rezumă la următoarele: te binecuvântez cu pâine şi sare, să ai o casă frumoasă, copii sănătoşi şi bunăstare.

Înmormântarea este de asemenea, mai simplă. La priveghi se păstrează liniştea şi tăcerea. Se spun rugăciuni, se recită rozariul Maicii Domnului (un şirag de mărgele împărțit în cinci părți, după care se rostesc într-o anumită ordine "Tatăl nostru", "Bucură-te, Marie", "Crezul", "Slavă Tatălui", între care se meditează la misterele de slavă, de bucurie şi durere). Nu se râde, nu se bârfeşte; oamenii meditează, se roagă în gând, îşi amintesc de faptele bune ale defunctului, se gândesc la propriul lor rost în lume.

Când oamenii pleacă de la priveghi, se cântă "Îngerul Domnului" ("Aniol Panski"). Familia se adună în jurul catafalcului, toți se ridică în picioare şi cântă această rugăciune.

În timpul procesiunii nu se dau "poduri" (prosoape sau fețe de masă care simbolizează podurile peste care este nevoit să treacă mortul

https://biblioteca-digitala.ro

în drum spre celălalt tărâm), care sunt aproape obligatorii la ortodocşi. Nu se fac, de asemenea, colaci pentru a se da de pomană.

Înmormântarea e simplă, modestă, fără fală şi pomeni care să frizeze păcatul mândriei. Mortul se poartă în linişte, în cântări religioase şi în rugăciuni.

Un lucru deosebit pe care-l observi, mergând prin satele cu populaţie poloneză sunt **capelele** de la marginea drumurilor sau din curţi. Sunt nişte construcţii mici în formă de bisericuţă cu o fereastră mare în partea dinspre drum, prin care se vede un mic altar cu chipul sfântului căruia îi este închinată respectiva capelă. Motivaţiile ridicării lor sunt diferite. Cel mai frecvent este pentru a proteja locuinţa. Dacă omul a avut un necaz şi scapă de el, construieşte o capelă în semn de recunoştinţă pentru sfântul la care s-a rugat. Capela din Cacica, de la răscruce spre Gura Humorului, este închinată Sfântului Ioan. Domnul Cucinschi Emil are în faţa casei o capelă închinată Sfintei Varvara, patroana minerilor. A fost construită înaintea primului război mondial, după ce a scăpat de un necaz în mină. În timpul războiului, Cacica a fost bombardată, oamenii s-au refugiat, pe urmă au revenit. Au observat însă un lucru neobişnuit: s-au găsit multe schije în capelă şi în jurul ei, dar construcţia n-a fost distrusă.

Capelele sunt sfinţite de preot. Oamenii le îngrijesc, pun lumânări, flori. Unii trecători lasă bani în ele. Sunt considerate locuri sfinte. Dacă, dintr-o anumită cauză, membrii familiei nu pot merge la biserică, ei vin la capelă, aprind o lumânare şi se roagă. Uneori, vin şi vecinii.

Când este secetă şi preotul organizează procesiunea pentru chemarea ploii, el trece în mod obligatoriu şi pe la fiecare capelă din localitate.

La Solonețul Nou, se fac capele foarte mici, în care omul nu încape. Se mai întâlnesc capele miniaturale montate pe pereţii caselor. Acesta este deja un obicei nou, adus din Polonia, unde este specific mai ales spaţiilor urbane. În oraş, unde nu sunt curţi, ele se pun pe pereţii blocurilor. De Crăciun, se instalează în ele becuri colorate, ghirlande de flori şi beteală.

Crucile. Uneori, în faţa caselor se pun cruci de lemn cu chipul lui Iisus Hristos pe ele, de regulă, din bronz. Motivaţia este aceeaşi ca şi la capele: protejarea locuinţei, recunoştinţa pentru scăparea de necaz. Când cineva visează tot timpul o persoană decedată şi nu poate scăpa de acest vis, atunci ridică o cruce, o sfinţeşte şi o îngrijeşte cum se cuvine: pune pe ea lumânări, flori, coronițe de flori din plastic. Localnicii din Cacica şi din Solonețul Nou spun că unele cruci au fost ridicate în timpul războiului, când au avut loc multe întâmplări miraculoase. Când se întâmplă o calamitate (secetă, foame, război), oamenii se adună şi

https://biblioteca-digitala.ro

merg cu preotul în frunte, rugându-se şi pe la aceste cruci. Ele sunt locuri sfinte, care apără comunitatea.

Oamenii din Cacica consideră că localitatea lor este protejată de divinitate, fiindcă au în biserica romano – catolică o icoană făcătoare de minuni – "Madona Neagră", o reproducere a icoanei Maicii Domnului de la Czenstochwa (sec. XVII). Este acoperită cu metal argintat, având pictate numai mâinile şi fața, care sunt înnegrite de vreme. În biserica greco – catolică, se găseşte o altă icoană făcătoare de minuni: Maica Domnului cu Pruncul.

Când pe cer apar nori de furtună sau grindină, un bărbat din sat, pe care oamenii îl remunerează fiecare cu ce poate, merge la biserică şi trage clopotele. Sătenii sunt convinşi că sunetul clopotului bisericii are puterea să împrăştie norii. Localnicii au observat, de asemenea , că în Cacica niciodată n-au avut loc inundații, furtuni sau alte calamități.

Clăcile. La Solonețul Nou se mai fac clăci, un obicei care, din păcate, a dispărut în majoritatea localităților rurale. Există clacă la pene, la cartofi, la fân.

Claca – şezătoare se organizează la prelucrarea penelor. Solonețul Nou este aşezat pe malul râului Soloneț iar femeile în vârstă cresc multe gâşte şi rațe. Din pene fac perne, plapume. Din penele mari de gâscă se fac pensule de uns tigăile. Lamelele de la capătul axului se lasă, se iau mai multe axe de acest fel, se împletesc, ele formând coada pensulei. Cu această ustensilă originală se unge tigaia sau copturile cu ou.

Şezătoarea se organizează iarna când munca la câmp s-a terminat. Se spun glume, poveşti, se deapănă amintiri, se cântă vechi cântece poloneze. Lumea este servită cu dulciuri, cu cafea cu lapte şi durează până noaptea târziu.

În Solonețul Nou, localitate aşezată între obcini domoale, pe malul unei ape ce curge liniştit, departe de zvârcolelile unei civilizații ucigătoare de obiceiuri străvechi, bătrânii deapănă vechi poveşti poloneze, iar nepoții le duc mai departe.

Iată una dintre ele auzită de la doamna Carmen Marculeac, o profesoară de 22 ani, care , la rândul ei, a auzit-o de la bunicul său Vladislav Poleacec (decedat în vârstă de 72 de ani, în septembrie 2000).

Lupul şi gâştele

A fost odată un lup care umbla tot timpul flămând, căci era leneş. Mergea mereu pe o toloacă, unde păşteau nişte gâşte. Ele aveau acolo o baltă mare în care se bălăceau.

Odată, lupul le-a zis gâştelor că el o să le cânte pe coada lui, iar ele o să danseze . Gâştelor le-a plăcut foarte mult propunerea lui. Le

https://biblioteca-digitala.ro

plăcea mai ales că o să le cânte tocmai lupul, ceea ce nu se întâmpla prea des.

Lupul a început să le cânte cu gândul că gâştele, bete de emoție şi de plăcerea dansului, vor uita de pericol.

Deodată, el a încetat să cânte şi s-a repezit să înşface o gâscă. Dar gâştele au fugit, râzând de lup.

Supărat, el s-a aşezat cu fundul în baltă şi a început să plângă.

Şi a plâns până s-a prefăcut şi el într-o baltă.

Ca în orice comunitate izolată, la Solonețul Nou au supraviețuit reminiscențele unor manifestări spirituale străvechi. Sunt încă vii **descântecele,** cel mai răspândit fiind cel de deochi pentru copilul care plânge mult.

Descântătoarea ia o singură dată o cană de apă din găleată şi face cruce deasupra ei în numele Tatălui, al Fiului şi-al Sfântului Duh. Apoi spune descântecul în limba poloneză.

Dacă este de la femeie
Să se ascundă sub batic.
Dacă este de la bărbat
Să se aşeze sub căciulă.

Cu cana şi cu cuțitul în mână, se apropie de sobă şi numără cărbunii de la nouă până la unu, punându-i cu lama cuțitului în cană.

Dacă cărbunii stau deasupra apei, copilul nu e deocheat şi descântătoarea n-are ce-i face. Dacă stau pe fundul cănii, înseamnă că e deocheat şi îl pune să bea de trei ori de la urechiuşa (toarta) cănii. Apoi ia apa cu degetele şi îl spală pe copil cu dosul degetelor pe față, pe mânui şi pe buric. Iese afară şi varsă apa peste cap, în aşa fel încât ea să cadă şi peste descântătoare. (Informator : Ana Zeilonca, 44 ani).

Alte credințe. Ca în orice comunitate izolată, aici s-au păstrat şi alte superstiții străvechi.

Când o persoană merge să rezolve o problemă importantă, trebuie să-şi ia pe dedesubt o haină întoarsă pe dos.

Se acordă importanță primei persoane întâlnite în cale, când ieşi din casă: dacă e bărbat, îți merge bine, dacă e femeie, poți să te întorci din drum.

Dacă îți iese cineva cu plinul, vei avea noroc, dacă cu deşertul, poți să faci cale întoarsă.

Soloncenii, mai ales cei în vârstă, cred în vise. Caterina Poleacec, în vârstă de 64 ani, susține că, dacă ai un vis în noaptea de vineri spre sâmbătă, el se împlineşte.

Iată câteva din simbolurile şi tâlcurile viselor:

Când visezi o mireasă, înseamnă că ți se va întâmpla ceva rău.

Apa tulbure e semnul unei întâmplări rele.

Apa limpede înseamnă un eveniment plăcut.

https://biblioteca-digitala.ro

Maşina e veste.

Cloşca cu pui – va muri cineva din familie şi vor rămâne copiii orfani.

Militar, polițist – o veste.

Zmeură, vişini – lacrimi.

Unele femei susțin că moartea celor apropiați le-a fost anunțată printr-un vis simbolic. Ana Zielonca, de exemplu, ne-a mărturisit că, înainte de moartea tatălui său, a visat că scotea podelele din casă. Casa era dezbrăcată ca pentru văruit, iar în mijlocul ei se afla o gaură. Dumneaei a văzut în aceasta semnul unei pierderi.

Localnicii mai susțin că, înainte de a muri cineva, cântă cucuveaua.

Mamele şi bunicile din partea locului nu-şi sperie copiii cu "Bau – bau" românesc sau cu Muma Pădurii, ci cu Baba Iaga, care înseamnă o babă rea care locuieşte în pădure. Când copilul este obraznic şi mama nu mai are ce-i face, atunci îi zice: "Fii cuminte, că vine Baba Iaga şi te ia". Şi atunci copilul se liniştеşte, mai ales că pădurea la Soloneț este chiar în apropiere.

Interferențe culturale. Doamna Cristina Cehaniuc, preşedinta Asociației "Dom Polski" din Cacica, unde locuiesc mai multe minorități (ucraineni, polonezi, germani, români) mi-a spus un lucru minunat: "Noi, aici, la Cacica, suntem un exemplu de convieţuire paşnică între comunități".

Aici, unele obiceiuri au fost împrumutate, iar cei care le practică nu fac deosebire între catolici sau ortodocşi. cu colinda, uratul şi semănatul, copiii merg şi la unii şi la alții.

Polonezii şi-au însuşit de la români obiceiul umblatului cu Pluguşorul. Românii, la rândul lor, au preluat de la polonezi unele mâncăruri de Crăciun: borş cu sfeclă roşie şi urechiuşe umplute cu hribi; peşte cu nafură (făină presată), care în limba poloneză se cheamă oplatki – hostia; nafură cu miere de albine (se pune câte o linguriță de miere pe nafură, se urează sănătate, belşug şi se mănâncă).

O parte din polonezi au luat de la români obiceiul de a face colăcei şi a primi cu ei colindătorii.

Coexistența paşnică a diferitelor etnii în această localitate ne arată că acolo unde există multă credință şi multă bunăvoință, oamenii nu numai că reuşesc să trăiască în pace şi armonie, dar îşi îmbogățesc reciproc sufletele cu tradițiile şi obiceiurile pe care fiecare națiune le poartă în ființa ei, oriunde şi-ar împlânta rădăcinile.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MIORIȚA ŞI CALOIANUL

Petru URSACHE

Studiile lui Densusianu şi Caracostea au stopat preocupările, anunțate deja, de situare a mioritismului într-un context mai larg, mitologic şi comparatist. Nimic de zis, viața păstorească este puternic reprezentată în complexul de texte la care facem referință. Indiferent de apartenența la regimul poetic, baladă, legendă, colindă, cîntec, elementul etnografic în formele cele mai autentic autohtone iese în evidență pregnant, punînd în umbră rămăşițele premioritice încifrate la nivelul substratului de cultură arhaică. De aceea încercările lui Odobescu şi Sperantia, temerare la vremea lor, dar fără suficientă acoperire documentară, exagerate sub anumite aspecte concluzive au părut cititorilor, la vremea publicării, lipsite de temei, chiar rizibile.

Era normal. Formele străvechi, mult destructurate, scoase din context şi resemantizate nu se lămuresc prin simplă raportare: bocetul "maicii bătrîne" pus alături de cîntecele elegiace de tip linos ori frații cabiri evocați împreună cu cei trei păstori mioritici pot să nu ne spună nimic concludent. Se cere o analiză mai adîncită şi multidisciplinară. Bocetul, de pildă, cunoaşte o întreagă tipologie. El se practică în împrejurări diverse, ține de competența anumitor actori, divinități ale vegetației, preotese, femei specializate pe segmente ritualice (bocitoare), de unde schimbările de sens de la un caz la altul. Inanna vechilor sumerieni este, de regulă, o divinitate războinică (asemenea zeiței feniciene Anat) dar, totodată, patronează cultul vegetației şi al rodniciei. Coboară înlăcrimată în infern, la sora ei Ereşkigal, pentru ca, prin autosacrificiu ritualic, să reglementeze destinul plantei care moare şi învie. Totuşi, la întoarcerea pe pămînt, nu ezită să-l trimită la moarte pe acolitul ei masculin, frumosul Dumuzi, zeul păstor. Se pare că jertfa trebuie săvîrşită în două registre ale aceluiaşi rit, încă nesincretic, odată la nivelul plantei care moare şi învie prin Inanna, ca să se repete în numele cultului animalier şi al lui Dumuzi. Mitul ebraic figurat în conflictul dintre Cain şi Abel se află aproape.

La altă vîrstă a aceleiaşi legende a îndepărtatului Sumer, transmisă peste aproximativ două milenii, în acelaşi spațiu mesopotamian, la babilonienii lui Hamurabi, Inanna se numeşte Iştar, iar Dumuzi poartă numele Tammuz. Acesta din urmă cade sub incidența morții acaparatoare iar Iştar, amantă divină, spre deosebire de Inanna, îl caută în cele patru zări ale lumii şi-l boceşte. Ambele divinități, continuă

https://biblioteca-digitala.ro

să fie receptate ca protagoniste ale riturilor de fertilitate agro-păstoreşti dar au căpătat şi o deschidere spre Eros. Iştar a devenit zeiță a dragostei, trăsătură ce se va accentua pînă la autonomie în mitul grec al Afroditei. Cu alte cuvinte, credințele despre zeul vegetației (general răspîndite în preistorie, inclusiv la strămoşii geto-dacilor) care moare şi învie pentru asigurarea mistică a hranei naivilor credincioşi, au început să capete, cu timpul, înțelesuri prioritar antropologice. Scopul neprogramat era inițierea ritualică a ființei în fundamentele existențiale viață-moarte (sau moarte-viață), după ce individul a reuşit să se delimiteze mai mult ori mai puțin conştient de ipostazul vegetal şi zoo, adică a depăşit criza totemică. Scenariul ritualic este acelaşi, ca şi perechile de protagonişti: coborîrea în infern: Inanna - Dumuzi, Iştar - Tamuzi (prin extindere: Isis - Osiris, Cybele - Attis - Adonis), dar simbolistica acestora încifrată în biunitatea viață - moarte cunoaşte un curs semantic greu de urmărit, însă cu multe înțelesuri.

Iată de ce mi se pare riscant să se facă simple apropieri între rituri, personaje, cutume. Formele înşeală, adesea, prin aparență. Din păcate întîlnim şi astăzi studii (de largă audiență de altfel) în care personajele apar citate în serie cînd se vorbeşte despre mituri ale vegetației. Mai mult, Innana este confundată cu Iştar, Cybele cu Demeter, iar Afrodita nu-şi găseşte nicăieri locul în combinația eros - vegetație, chiar dacă formula viață - moarte (în alți termeni, Eros - Thanatos) este adesea invocată. S.N. Kramer arăta că Inanna şi-a schimbat statutul comportamental de-a lungul mileniilor: fecioară 'războinică în epoca dinastiilor timpurii Etana Balih-Iltasadum, zeiță a frumuseții la regii din Isin şi Larsa. Este un amănunt care arată cît de greu se armonizează culturile între ele şi cît de periculoase pot fi jocurile aparențelor. A spune despre Afrodita că este zeiță a frumuseții înseamnă a recunoaşte un adevăr general acceptat. Ne mărginim însă la o primă operație de etichetare. Dincolo de ea, se află o realitate mult mai întinsă şi plină de enigme. *Miorița* este un cîntec al păstorilor care practică transhumanța. Iată un adevăr indiscutabil. El se epuizează rapid şi în cîteva cuvinte, încît te întrebi dacă mai este un adevăr adevărat şi nu e cazul să porneşti la drum ca maica bătrînă, să-l cauți în lume.

Într-adevăr, a venit vremea ca substratul mitologic al mioritismului să fie scos la iveală, pe cît posibil, într-o primă serie de investigații, pe căi "arheologice", pentru a se ajunge, prudent şi cu măsură, la judecăți de valoare, de natură comportamentală, filozofică, estetică. Alta era situația lui Densusianu - Caracostea. Pe vremea lor cercetarea viza cu precădere formele vii şi palpabile ale etnicului. De aici supraevaluarea elementului păstoresc în creație (Ovid Densusianu); complexul de texte mioritice ar configura un motiv tipic de circulație națională, strict delimitat, prin geografie folclorică, de motivul "jertfa

https://biblioteca-digitala.ro

zidirii" (D. Caracostea), de circulație sud-est europeană. Astăzi se poate beneficia, mai mult decît puteau spera Odobescu - Sperantia, de importante şi chiar decisive cercetări în domeniul mitografiei. Este suficient să se amintească progresele din domeniile sumerologiei (descoperirea tăblițelor de argilă) şi egiptologiei, cele mai vechi mitologii ale morții, la care se raportează şi *Miorița* măcar prin adînca ei vîrstă cucuteniană. Nu ne putem aştepta la dezvăluiri senzaționale, la dovezi absolute, matematice. Dar trebuie încercat. Am văzut cît de greu este să stabileşti un raport concludent între Inanna şi Iştar; cu atît mai dificil este între "maica bătrînă" şi Isis ori între păstorul mioritic şi Dumuzi. Importantă, deocamdată, mi se pare pînă şi depăşirea cadrului regional şi istoric în care s-a cantonat mioritologia de un secol încoace.

Mai uşor e să arăți şi să dezvolți ideea deosebirilor dintre *Miorița* şi Caloian decît ce le apropie clar şi efectiv. De altfel, problema "evidenței" va rămîne multă vreme un deziderat. Trebuie destupate mai multe albii, oricît de firave şi de ascunse, pentru a se ajunge la cursul principal. Iar Caloianul reprezintă doar o albie. Sîntem în măsură să selectăm din variantele Caloianului cîteva elemente formale care se arată, din păcate, opace la prima vedere. Puse într-o anumită ordine sintactică, ele pot indica o linie de urmat. Unul dintre motive, cel mai important, probabil, este "maica bătrînă", prezent şi în *Miorița* şi în Caloian. Fireşte, el apare şi în alte locuri, de pildă în balada de curte feudală, care ar putea reprezenta o altă "albie". Trebuie să fim atenți nu numai la circuitul motivului într-o anume familie de texte, dar şi la fizionomia lui.

Teodor T. Burada a publicat două variante ("Arhiva", Iaşi, 1904), în care "maica bătrînă" ocupă locul principal:

"Iene, Iene,
Caloiene,
Mă-ta te cată,
Prin pădurea rară.
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă,
Cu inima arsă,
Şi mi te plînge,
Cu lacrămi de sînge
Iene, Iene,
Caloiene."

Este un bocet pe care fetele din convoiul ritualic al Caloianului îl rosteau "cu amar" cînd se duceau să îngroape păpuşa de lut. Textul pare a fi unitar şi bine structurat. El se constituie dintr-un nucleu mărginit de două grupuri de versuri identice, în fond invocații destinate să

https://biblioteca-digitala.ro

accentueze starea emoțională acută specifică bocetului. Se remarcă de asemenea prin armonie formală şi rezistență, ceea ce permite ipoteza că s-a transmis intact din timpuri mult mai vechi decît data consemnării lor. Deci putem opera cu un asemenea text fără grija unei transformări ori deteriorări recente. A doua variantă culeasă de Teodor T. Burada nu diferă prea mult, ca înțeles, de prima. Aceeaşi concentrare în vers asemenea oricărei forme aparținînd liricii ritualice preocupată să comunice expresii sufleteşti puternice, disperate, explozive:

"Scaloiani, Scaloian,
Trupuşor de Dician:
Scaloiță, Scaloiță,
Trupuşor de cuconiță,
Mă-ta mi te-a cătat,
Te-a cătat, te-a întrebat,
Prin pădurea rară,
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă,
Cu inima arsă".

Am spus că această variantă nu diferă "prea mult" de prima, din cauza celor patru versuri de la început. Ele introduc un element nou față de motivul "maica bătrînă". Sper să nu comit vreo exagerare, dar întrevăd aici schița unui portret de frumusețe formulat în două registre, prin versuri separate: "Trupuşor de Dician"; "Trupuşor de cuconiță". Ambele vizează frumusețea fizică: "Mîndru ciobănel/Tras ca prin inel". Sub regim de ipoteză, îndrăznesc să observ că schița de portret este cerută de statutul special şi dramatic al Caloianului: ca şi păstorul mioritic, păpuşa de lut ce urmează să fie îngropată şi plînsă "cu lacrimi de sînge" reprezintă un tînăr "nenuntit". Sacrificarea păstorului mioritic este pusă pe seama unor motive domestice şi economice. În acest punct se gîndeşte superficial. Problematica se dă peste cap exact din momentul în care interpretarea porneşte de la modificări de ultimă oră produse în țesătura textului folcloric. Logica invenției în asemenea cazuri este să fie sacrificat cel mai bun (moştenire mitică), tînăr şi frumos. Sigur este că pe păpuşile de lut care îl întruchipau pe tînărul Caloian erau înscrise trăsături fine, ca o consemnare a frumuseții. Şi Burada reproduce în studiul său un asemenea chip, amintind îndeaproape statuetele de lut virile ale cucutenienilor, care însoțeau diverse zeițe ale fertilității. Asocierea tinereții, frumuseții şi nenuntirii într-un act sacrificial justifică drama, bocetul şi lacrimile.

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Vrabie descoperă şi el o variantă printre manuscrisele Bibliotecii Academiei (*De civitate rustica*, 42), care se adaugă şi completează cele două tipuri comunicate de Burada:

Scaloiene, iene,
Pui de cuconele,
Te caută mă-ta
Prin pădurea rară,
Cu inima fript-amară,
Rochie de mătase
Împletită-n şase;
Papuci de mărgele
Ca la logodele:
Cămaşă cu flori,
Ca la negustori."

Versurile privitoare la vestimentație dezvăluie intervenții recente în text (mătase, papuci, negustori), dar nu este exclus să fie actualizată o imagerie mai veche. Divinitățile pământului şi ale vegetației apăreau împodobite şi înzorzonate, iar "maica bătrînă" este un succedaneu al acestora. Vestimentația bogată e semnul bunei dispoziții, veseliei, frumuseții şi rodniciei. Cînd zeița Iştar coboară în infern, "Spre țara depărtată, fără margini,/De unde nimeni încă nu s-a întors", îşi pune podoabe scumpe şi grele, cunună strălucitoare în păr, cercei în urechi, colan la gît, pietre prețioase în cingătoare, pieptar, brățări la mîini şi la picioare. Într-un cuvînt, viața se pregăteşte să întîmpine moartea. La fiecare din cele şapte porți deschise în întîmpinarea reginei, i se reține cîte una dintre podoabe, ceea ce echivalează cu moartea lentă. Iştar pornise în periculoasa ei aventură, să obțină "apa vie" de la stăpîna infernului, Ereşkigal, pentru reînvierea lui Tammuz, mort în împrejurări năprasnice, asemenea tînărului Caloian. Mai vechiul Dumuzi, zeul păstor, se îmbrăcase şi el cu haine alese aşteptînd întoarcerea Inannei din infern, ceea ce i-a fost fatal. Şi tot o experiență tristă o cunoaşte Enkidu cînd s-a decis să facă o călătorie la fel de periculoasă, în slujba prietenului său Ghilgameş. Împotriva sfaturilor ce i s-au dat, eroul a cutezat să se îmbrace în haine fastuoase şi să ia cu sine arme grele, trezind mînia zeilor infernali care iubesc tăcerea şi sobrietatea. Dimpotrivă, Ghilgameş ajunge pe tărîmul îndepărtat, la strămoşul Utnapiştim, după ce trece cele şapte lanțuri de munți de neatins, obosit, flămînd şi în zdrențe. Bătrînei gazde i s-a făcut milă de dînsul şi a încercat să-l ajute.

Se poate deduce că portul hainelor, al podoabelor şi al armelor cunoaşte o secretă reglementare ritualică. Cine n-o respectă riscă să întîmpine mari dificultăți. În Caloian şi în *Miorița*, "maica bătrînă" apare în două ipostaze necorelate, dacă nu chiar contradictorii. În primul, în

https://biblioteca-digitala.ro

Caloian, exemplul citat de Gheorghe Vrabie, costumația a părut unui folclorist ca urmare a unei intervenții neinspirate, sub impulsul vieții moderne amestecate. Nimic nu poate dovedi contrariul. Într-adevăr, faptul ține de ordinea evidenței. Totuşi, se poate emite şi ipoteza că se respectă o schemă îndătinată, în spiritul vechilor divinități. Caloianul este plîns "de moarte", ca şi păstorul. În riturile vegetației şi ale rodniciei, elementele de ornament, înainte de a deveni simboluri şi funcții, cunosc migrații derutante. Aşa se explică asocierea Caloianului cu Paparuda sau a cîntecului de seceriş (Cununa) cu cîntecul de nuntă. Sau interdicții: Afrodita nu se asociază cu Eros (Cupidon), ci cu Ares, zeu al războiului, înrudit la distanță cu Thanatos. În orice caz, mai trebuie meditat asupra acestor tipuri de ambiguități.

Aspectul mioritic al "maicii bătrîne" se simte mult mai stabil şi definit fizic, precum şi semantic, în forma baladescă. El se reduce doar la două versuri, succint şi emblematic formulate şi încadrate în pasaje de tipul: "Iar dacă-i zări,/Dacă-i întîlni/Cea maică bătrînă/Cu iia de lînă,/ Cu brîul de sîrmă,/Din ochi lăcrămînd,/Din caier torcînd,/Pe toți întrebînd...". Este o schiță de vestimentație sobră, de pelerin pus la grea încercare. Podoabele sînt drastic scuturate pentru că nu trebuie să rămînă nici o urmă de înțeles, nici o formă decorativă care să aducă aminte de lumea exuberantă a plantei care moare şi învie. Mitul vegetal luxuriant şi ambiguu (viață - moarte) s-a esențializat în spirit strict antropologic pentru a pune în evidență realitatea tragică a morții omului, desolidarizată net, de data aceasta, de plantă.

Cel mai strîns şi caracteristic element de legătură dintre Caloian şi Miorița îl constituie plecarea "maicii bătrîne" în pribegie pentru căutarea fiului pierdut. Aventura căutării poartă semne de adîncă arhaitate. Ea nu mi se pare departe (ca sens şi încercare grea) de coborîrea zeițelor sumero-babiloniene în infern. Inanna intră în subterane, ştiind că propriul sacrificiu poate fi benefic pentru întregul univers agro-păstoresc. Ea joacă rolul plantei care "se duce" în necunoscut şi se întoarce la fel cum a fost, probînd, pe viu, succesiunea nesfîrşită viață - moarte. Iştar porneşte pe acelaşi drum, ca să aducă, din "țara fără întoarcere", apa vie. Între timp ceva s-a schimbat în credință: tărîmul de dincolo deține tainele tinereții perpetue şi ale vieții veşnice. Trebuie doar obținute prin aventură neobişnuită. Este ceea ce încearcă şi Ghilgameş. Divinitățile feminine ale mitologiilor străvechi nu au descoperit tehnicile magice de reîntinerire ori de recuperare a forțelor eroului, de ocrotire a lui în bătălii periculoase. O vor face Medeea, Ariadna, mama lui Lemnenkäinen din *Kalevala*. Nici "maica bătrînă" nu este lipsită de puteri terapeutice suprafireşti. Este vorba despre "maica bătrînă" din balada de curte feudală. Aceasta îşi caută feciorul pierdut în luptă, după şablonul din *Miorița*. Îl găseşte întins pe cîmpie şi îl aduce la

https://biblioteca-digitala.ro

viață cu ierburi de leac, numai de ea ştiute. Şi basmul dispune de date asemănătoare privind comportamentul sapienţial al "maicii bătrîne"; feciorul pleacă de acasă lăsînd un obiect încărcat cu puteri magice. Acesta dă de ştire bătrînei dacă băiatul s-a stins din viață. Ea îl caută, îl găseşte şi-l învie.

Pe scurt, "maica bătrînă" este un personaj chtonian, prin urmare o invenție culturală străveche. Ea stă de vorbă cu ceața, cu rîul, luna, soarele, deci forțe cosmice atotştiutoare; primeşte sfaturi de taină de la Sfînta Vineri ori de la Sfînta Duminecă, stăpîne pe tărîmuri îndepărtate, se metamorfozează în păsări, ştie vrăji şi farmece ultrasofisticate. Dacă ne-am rezuma doar la *Miorița*, Caloianul, balada de curte feudală, eventual la unele basme, prin urmare numai la fondul autohton, am avea motive să credem că afirmațiile legate de performanțele "maicii bătrîne" sînt simple invenții poetice. Aşa se şi gîndeşte predilect. Din fericire, se cunosc forme de cultură străveche la care am făcut scurte referințe. Acestea ne dau dreptul să credem că "la început" a fost realitatea mitică transformată, cu timpul, în poezie, ceea ce permite încadrarea formelor culturii orale în spații nebănuite.

Peste tot căutarea ritualică este însoțită e bocet. Am putea spune că atît vechile divinități feminine cît şi "maica bătrînă" se identifică cu acesta. În Caloian, bocetul îl rosteşte bătrîna îndoliată. Probabil că provoca o tensiune deosebită în conştiința culturală îndătinată pentru că se afirma în chip tulbure şi dramatic o puternică personalitate chtoniană. Ea plînge sfîşietor "cu lacrimi de sînge". Bocetul este preluat de glasul fetelor strînse în cortegiu funerar să îngroape păpuşa de lut: "În tot timpul cît se duce Caloianul la groapă, fetele îl plîng şi-l bocesc cu amar, apoi ajungînd la locul hotărît spre a fi îngropat, îi fac o bortă în pămînt, îl pun acolo, dînd țărînă peste el şi văicărindu-se spun versurile următoare: «Iene, Iene/Caloiene...»". Informația lui Teodor T. Burada trebuie primită cu mare încredere. El mărturiseşte că a urmărit ritualul Caloianului în mai multe localități din Moldova şi Dobrogea. Prin urmare, ne putem aştepta să fi văzut cu ochii lui alaiul plîngînd şi "văicărindu-se" la fața locului. Aşadar, bocetul se înscrie simultan în două registre: pe de o parte prin evocarea bătrînei mame, în forma logosului, pe de alta sub aspect gestual şi pe viu, în cursul desfăşurării ritualului înmormîntării simulate.

În *Miorița*, ritualul căutărilor şi al bocetului este, cum am văzut, asemănător pînă la identitate cu acela din Caloian, ca scenariu şi ca intensitate dramatică. Bocetul cunoaşte chiar şi repetiția, în cuprinsul întregului text, însă numai în planul evocării, al discursului verbalizat, nu şi al discursului gestic. Tonul îl dă mai întîi bătrîna mamă disperată de dispariția fiului. În imaginația păstorului i se asociază oile care, crede el, îl vor plînge, la aflarea tristului adevăr, "cu lacrimi de sînge". Versul

https://biblioteca-digitala.ro

aminteşte de unul din Caloian, primul text citat de Burada: "Şi mi te plînge/Cu lacrămi de sînge". Poate să fie o întîmplare dictată de legile versificaţiei, nu un aspect strict determinat de vreun raport mitico-etnografic. Aşa ceva nu are relevanţă, doar faptul că bocetul îşi face loc cu insistenţă şi creează atmosferă. Mai mult decît atît: să se observe cine boceşte şi are îndreptăţirea s-o facă. Bocetul reprezintă cheia ritualului în cazul de faţă, fiind reglementat de reguli stricte. Plînsul ca şi rîsul nu sînt manifestări întîmplătoare, după capriciul individului, în afara controlului sever instituit de grupul social. Se rîde în împrejurări anumite; îşi permite s-o facă omul înzestrat cu inteligenţă şi cunoaştere. Abaterea de la normă intră sub incidenţa sentinţei: "Pentru un lucru de nimică rîde prostul de se strică". Motivul rîsului trebuie să fie serios şi grav, altfel se rîde de cel care rîde: "Noi rîdem de unul, de doi, şi şaptezeci rîd de noi.". Prostul şi nebunul nu sînt consideraţi fiinţe normale, integrabile vieţii grupului. Ei pot să se manifeste liber, însă nimeni nu-i urmează. Totuşi, nu i se pun rîsului oprelişti în totalitate. În afara tipurilor citate (şi sancţionabile), prostul şi nebunul, există împrejurări care îi permit omului să se manifeste cu toată puterea: de pildă, la nuntă şi la anumite sărbători cu caracter agro-păstoresc. El are chiar voie să se laude că a rîs mult. N-o poate face şi în împrejurări obişnuite, cotidiene. De sărbători, şi Dumnezeu se veseleşte. Zeii greci rîdeau de se cutremura Olimpul.

Şi plînsului i se rezervă momente şi cadre socio-umane speciale. O normă ar fi aceea a momentului în care se poate manifesta cu amplitudine şi semnificaţie. Dacă individul suferă de o boală fizică şi se văicăreşte de răsună satul, plînsul lui poate fi ascultat cu un interes secundar pentru că există la nivelul întregului colectiv speranţa salvării: leacurile meşteşugite ale doftoroaielor. Dacă peste om dă o nenorocire, moartea, sau peste sat calamitatea naturală, seceta, situaţia se schimbă fundamental. În conştiinţa celor vechi nenorocirea este supraindividuală. Vine de departe, ca o pedeapsă, trimisă de o putere căreia nu i se poate opune nimeni dintre pămînteni, cel mult divinităţile pămîntului din timpuri imemoriale. Plînsul e singura manifestare posibilă şi permisă. Din contra, lipsa lui se consideră abatere de la normă. Dacă are valoare terapeutică, de "uşurare" sufletească, aşa cum se spune în tradiţie, la nivel individual sau colectiv, dacă şuvoiul de lacrimi provoacă efecte meteorologice raportabile la magia imitativă, toate acestea sînt ordonate prin plîns. Odată criza depăşită, plînsul iese din rol. Nimeni nu-şi permite să persevereze pentru că riscă să cadă în zona rizibilului alături de prost şi de nebun. Rîsul şi plînsul sînt condiţionate, aşadar, de momente ritualice specifice. *Ecclesiastul* avertizează şi el în acest sens: "Pentru orice lucru este o clipă prielnică şi vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer./Vreme este să te naşti şi vreme să mori; vreme este să sădeşti

https://biblioteca-digitala.ro

și vreme să smulgi ceea ce ai sădit./Vreme este să rănești și vreme să tămăduiești; vreme este să dărîmi și vreme să zidești./Vreme este să plîngi și vreme să rîzi; vreme este să jelești și vreme să dănțuiești" (*Ecclesiastul*, 3. 1 – 4). Capitolul de unde provin aceste versete poartă titlul: *Vremea tuturor lucrurilor. Deosebirea omului de animal.* Partea a doua a titlului mi se pare semnificativă pentru sensul ei antropologic.

A doua normă care reglementează textele în discuție arată că bocetul este o specialitate a femeilor, indiferent dacă se produc pe terenul riturilor de fertilitate sau posterioare acestora, adică în forme antropologizate. Putem conchide ca regulă fermă: femeile plîng în cadre organizate ritualistic. Toate marile divinități feminine ale pămîntului și ale vegetației plîng, nu și bărbații. Plînge Ištar, nu și Tammuz; Isis, nu Osiris; Medeea, dar nu-l auzim pe Iason. Paralelismul poate continua pe teren românesc: boceşte mama Caloianului, însă acesta din urmă tace, ca și "maica bătrînă" din *Miorița* în raport cu fiul său. Acesta din urmă dialoghează cu "mioara năzdrăvană", dar nu plînge, e reținut. "În decursul desfășurării tuturor misteriilor, ni se spune într-o lucrare de specialitate, Osiris, spre deosebire de Horus, nu scoate nici un sunet, ceea ce, alături de alte fapte, ne face să presupunem că în rolul mut al lui Osiris apare mumia faraonului decedat" (M.E. Matie, *Miturile Egiptului antic*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1958, p. 61). Pe pereții unor sarcofage egiptene se găsesc reprezentări grafice înfățișîndu-l pe Osiris lungit pe lespede. El este privegheat de Isis și de sora ei Neftis, jelindu-l una la cap, cealaltă la picioare.

Așa cum bătaia este "ruptă din rai", meşteşugurile, artele și ocupațiile, scrierea și hrana, etc. inventate și experimentate prima dată de diverse divinități civilizatoare, și plînsul, ca formă de comportament, a fost modelat și impus de zeități competente. Ele sînt cunoscute și nominalizate în mitologiile care au practicat timpuriu scrierea; au rămas în anonimat în alte locuri, pentru a fi denumite cu nume generic de "mare zeiță a pămîntului", Erde Mutter. Preotesele aflate în slujba lor, practicantele, bocitoarele profesioniste imită plînsul primordial. În Caloianul, plînsul "maicii bătrîne" este mimat de grupul de fete aflate în alaiul funerar, iar *Miorița*, oricît s-ar părea de ciudat, de însăși turma de oi: "Pe mine m-or plînge/Cu lacrămi de sînge". Nu vreau să văd aici neapărat "asemănări" care să ducă la concluzii pripite. Orice grabă nu poate fi decît riscantă. Mă gîndesc, în schimb, la factori creatori de atmosferă. Aventura mitică a coborîrii în infern, pribegia schematizată în spirit ritualistic, bocetele mimetice conduc la creare de atmosferă, iar pe acest suport, la asemănare între Cybele și "maica bătrînă", între Caloian și Osiris, între Dumuzi, zeul păstor și păstorul mioritic. Fireşte, pînă la o fundamentare matematică strictă calea e lungă.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MIHAIL EMINESCU ŞI MITUL POPULAR

Grațian Jucan

În cursul scurtei şi zbuciumatei sale existențe umane, atât de tragic ultragiată de destin, M. Eminescu a venit în contact direct, la Ipoteşti, cu patrimoniul popular:

Mama-i ştia atîtea poveşti, pe câte fuse
Torsese în viață (...).

Singur a mărturisit interesul pentru basme în fragmentele autobiografice din romanul "*Geniu pustiu*", când îşi amintea de lumea miraculoasă a poveştilor, de acei "...moşi bătrîni cari, pe cînd eram mic îmi povesteau în timp de iarnă, ținîndu-mă în tremurîndele lor brațe, poveşti fantastice despre zîne îmbrăcate în aur şi lumină, cari cîntă senina lor viață în palate de cristal. Au trecut ani d-atunci – şi parc-a fost ieri – ieri pare că-mi încîlceam degețelele în barba lor cea albă şi ascultam la graiul lor cel înțelept şi şoptitor, la înțelepciunea trecutului, la acele veşti din bătrîni."

La vârsta de aur a copilăriei, asculta:

Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri (...).
Îi plăcea: Să cuget (e) basme mîndre, poetice poveşti (...).
Cu mintea s-umblu drumul poveştilor ce-aud (...).
Un rai din basme văd printre pleoape (...).

În perioada copilăriei: "Satul şi pădurea creşteau în jurul lui, îmbrăcate în legendă, cu oameni care în gesturile şi în cuvintele lor făceau să trăiască o mitologie întreagă" (D.Popovici). Împreună cu sora sa, Harieta, găseau un refugiu sufletesc în eposul Ipoteştilor: "E mult de-atunci, Harietă, de cînd eram mici de tot şi ne spuneau moşnegii poveşti" - scria el mai târziu.

Lumea copilăriei, pădurea şi poveştile au pus de-atunci deplină stăpânire pe el:

Unde eşti copilărie,
Cu pădurea ta cu tot ?:
Dar toate – acele basme în somnu-mi mă urmează,
Se-mbină, se-nfăşoară, se luptă, se desfac,
Copilele din basme cu ochii lor de raze,
Cu părul negru coade, cu chipul dulce drag
Şi Feți – Frumoşi cu plete, cu haine luminoase,
În visele din somnu-mi s-adun şi se îmbină,
Fac nunți pe patru zile (...).

https://biblioteca-digitala.ro

Din vremea şcolarității, de la Cernăuți, colegul său T.V. Ştefanelli scria: "De mic copil, Eminescu avea darul de a spune poveşti ..., spunea cele mai frumoase şi lungi poveşti."

Şederea la Blaj, în vara anului 1866, l-a pus, din nou, în contact direct cu lumea poveştilor.

"Mai tîrziu – *scria Ştefan Cacoveanu* – la 1868 – 69, am petrecut cu Eminescu un an întreg la Bucureşti. Întrebîndu-l o dată:

- Ce zici de Blaj ? Cum ți-a plăcut ?
- Mi-a plăcut de măgărarul de la seminar.
- Şi de ce tocmai de măgărariu ?
- Spunea poveşti minunate şi-l ascultam cu multă plăcere, a fost răspunsul."

După cum se vede, M.Eminescu îşi aducea aminte de admirabilul povestitor popular – Ioane Popu - care se pare că a fost o adevărată comoară folclorică, ca şi Nicolae Mihu din Veza. Iar la Bucureşti, insista tot Ştefan Cacoveanu, M.Eminescu "... se interesa foarte mult de poezia şi poveştile țăranului."

Acum a început să scrie în stil şi vers popular *Basmul lui Arghir*, iar în piesa de teatru *Mira* (1868/69), prin intermediul personajelor, mărturisea: "Adeseori iau de la basm, de la păzitorul cel posomorât al trecutului cheile lui de aur şi deschid porțile inimii mele ...".

Plecând de la Viena, în toamna anului 1869, M. Eminescu lasă în urmă o experiență umană bogată. "Era plin ca un stup nu numai de cunoştințe, ci şi de subiecte şi planuri literare, în legătură cu ceea ce se văzuse şi experimentase" (I.Breazu). În fragmentul : Basmul cel mai fantastic, Toma Nour în ghețurile siberiene, tânărul poet scria: "Calde doine de primăvară, doine de-a lui Bujor, contrasta dureros cu iarna eternă şi-mi storcea lacrimi." Mitul cuprinde semnificații, amalgamând legenda cu istoria. Tot în acest timp a scris basmul *Făt – Frumos din lacrimă* şi a elaborat poemul *Memento mori*, unde "posomorîtul basm" este numit "vechea secolelor strajă".

Basmul *Făt–Frumos din lacrimă* este o sinteză a basmului popular scris la modul romantic. El n-a avut un model popular ca în alte cazuri, fiind mult stilizat peste limitele îngăduite ale prototipurilor populare, unde interesul cade mai mult asupra peripețiilor. Poetul a dilatat elementul liric şi descriptiv.

În acest basm, eroul stăpâneşte natura, cântând: "Pe drum horea şi doinea, iar buzduganul şi-l arunca să spintece norii, cădea departe tot cale de-o zi. Văile şi munții se uimeau auzindu-i cîntecele, apele-şi ridicau valurile mai sus, ca să-l asculte, izvoarele îşi tulburau adîncul, ca să-şi azvîrle afară undele lor, pentru ca fiecare din unde să-l audă, fiecare din ele să poată cînta ca dînsul cînd va şopti viilor şi florilor."

https://biblioteca-digitala.ro

În poezia *Venere şi madonă* scria despre o: *Lume ce gîndea în basme şi vorbea în poezii.*

La Berlin (1872/74), M. Eminescu a cunoscut cartea lui Richard Kunisch : *Buharest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumanien und der Turkei,* Berlin, 1861. M. Gaster scria: "Aceasta a fost sursa celui mai remarcabil poem al lui Eminescu, Luceafărul (...). Eu i-am arătat-o, iar el a fost atît de impresionat de ea, încît a spus : Oh, ce lucru frumos! şi a preluat-o."

În această carte, poetul întâlnea două basme românesti: *Fata din grădina de aur,* care stă la temelia *Luceafărului* şi *Frumoasa fără corp,* versificată de poet în *Miron şi Frumoasa fără corp.* Poetul s-a regăsit în ele, le-a tradus, versificat şi prelucrat.

La Iaşi (1874/77) a prelucrat basme şi a publicat poemele *Călin* (File din poveste) şi *Strigoii.*

În legătură cu basmul popular *Călin Nebunul* circumscriem relatările fratelui său, Matei: "Pe cînd Eminescu era slujbaş la Iaşi, unde locuia împreună cu Samson Bodnărescu în nişte chilii a călugărilor greci din fundul curții bisericii Trei – Ierarhi, a venit la familia sa în Ipoteşti. Cu această ocazie s-a dus şi la Schitul Agafton din județul Botoşani, unde era călugăriță mătuşa sa, maica Fevronia Iuraşcu. Aceasta, într-o seară, a făcut şezătoare de tors lînă, la care au venit mai multe călugărițe. Una din ele, anume Zenaida, a spus povestea lui Călin. Poetul a ascultat-o, a luat notițe şi apoi a versificat subiectul."

Aşa cum s-a reliefat până acum, poetul ştia multe basme, le auzise din copilărie, iar mai apoi le citise. Din epoca revizoratului şcolar datează însemnări de basm în manuscrisele sale, aşa cum arată şi ediția națională a operelor.

Nu insistăm asupra lor, fiindcă ele ar merita să fie reconstituite şi scris un studiu special.

Este interesant de semnalat faptul că basmul popular *Călin Nebunul* a coborât din literatura cultă în folclorul românesc şi maghiar din Ardeal, fiind din nou cules, aşa cum s-a întâmplat şi cu *Făt – Frumos din lacrimă.*

M. Eminescu a cunoscut culegerile folclorice din epocă: A Pann, V. Alecsandri, C. Stamati, Al. Odobescu, I.C. Fundescu, basmele lui P.Ispirescu, I. Creangă, I.T. Mera, anecdotele lui Elie Baican ori ale altora.

În etapa bucureşteană (1877/83), Mite Kremnitz, împreună cu Livia Maiorescu, Ionescu – Dobrogeanu etc. au relatat că poetul "făcea mare haz de anecdote, poveşti". Iar în *Amintiri fugare despre M.Eminescu,* Mite Kremnitz a menționat: "Citeam împreună din aceeaşi carte, poveşti populare, mai întîi de-ale lui Creangă – şi el avea o bucurie copilărească citindu-le", iar mai departe, ea a amintit de două ori

https://biblioteca-digitala.ro

că poetul i-a spus copilului ei o poveste de I.Creangă: "Cea din urmă după amiază şi seară dinaintea plecării o petreceau la noi; povesti lui Baby basmul Capra cu trei iezi."

În srisoarea nr. 65 (din iunie 1882) din vol. *Dulcea mea Doamnă/ Eminul meu iubit,* (Editura Polirom, Iaşi, 2000, p.298), poetul i-a scris Veronicăi Micle: "Un lucru care te va interesa. Baican scrie o poveste ce l-am spus-o eu şi pe care tu vei recunoaşte-o numaidecît. E o poveste care s-a spus de multe ori la tine acasă şi e publicată în foiletonul "Timpului".

Faptul că Elie Baican ştia povestea umoristică de la poet este deosebit de important şi fapt inedit totodată. Ea a apărut în două numere: *Timpul, VII,* 1882, nr. 151 (14 iulie), p.2 şi 3 şi nr. 152 (15 iulie) , p.2 şi 3 şi se intitulează: *Cum a înălbit femeia pe dracul,* însoțită de o notă (semnată *Redacțiunea,* dar sigur scrisă de poet): "D.E. Baican, autor cunoscut cititorilor "*Timpului*" prin anecdotele populare publicate în coloanele acestei foi, pregăteşte o nouă serie de basme, povestite în graiul nemăiestrit al poporului. Ca probă dăm basmul umoristic de mai sus, care face parte din colecțiunea ce în curînd va apărea."

Interesul pentru basme se vădeşte şi atunci cînd a tradus din basmele lui A.S.Puşckhin, aşa cum arată în scrisoarea trimisă de la Liman (Odesa) lui Petru Novleanu la Iaşi, la 15 iulie 1886: "Nu ştiu dacă ai primit şi ai predat lui Creangă traducerile trimise de mine (...) . M-am învrednicit să traduc din Puşkin aceste povestiri (...)", mărturisea el.

Străveche formă de poezie, mitul a fost utilizat de poeți pentru dezlegarea unor probleme de artă; el este o metaforă revelatoare, izvorâtă din experiența sensibilă a omului în legătură cu sensul existenței. În mituri, poporul întrupează anumite valori şi relații ale vieții, cărora le dă expresie poetică. Rapsozii populari impresionează asupra ascultătorilor prin figuri simple, lăsând imaginația să completeze restul. Din starea de mit rezultă maximum de frumusețe. Atmosfera mitică creată, în care se petrece acțiunea, interesul asupra personajelor şi peripețiilor contribuie la farmecul operei. De aceea mitul a fost utilizat de poeți ca izvor artistic. "Fără o gîndire mitică – *scria Lucian Blaga* – nu ia ființă, din păcate sau din fericire, nici o poezie." Miturile au adânci sensuri umane. Mulți dintre marii creatori au folosit mitul, găsind în el rezonanțe ale propriilor stări sufleteşti.

Mitul popular a oferit adesea poeților materialul în care şi-au înscris concepțiile, atât pentru faptul că e mai uşor de modelat, cât şi pentru că poate avea un ecou mai viu, emoționant şi puternic în sufletul ascultătorilor sau cititorilor. El poate fi materialul cel mai rezistent de rezonanță poetică.

"Mitul – *scria Mircea Eliade* – este o realitate culturală extrem de complexă, care poate fi abordată şi interpretată din perspective multiple

https://biblioteca-digitala.ro

şi complementare (...). Funcția dominantă a mitului este de a fixa modelele exemplare ale tuturor riturilor şi acțiunilor umane semnificative (...).

Mitul povesteşte o istorie sacră – adică un eveniment primordial care a avut loc la începutul timpurilor (...). De aceea, relevând modul cum o realitate a ajuns să existe, mitul constituie modelul exemplar nu numai al riturilor, ci al întregii activități umane semnificative (...)".

Miturile sunt însoțite de rituri. Roger Caillois a observat şi el că "ritul realizează mitul şi permite trăirea lui (...). Despărțit de rit, mitul îşi pierde, dacă nu rațiunea lui de a fi, cel puțin puterea lui de exaltare ...".

Mitul este, în fond, povestea unei creațiuni de ritual sacru, cuprinzând elementele eterne ale existenței umane pe care le reprezintă. Rădăcinile mitului sunt magice. El are o semnificație etică, iar arhetipurile mitice reprezintă modele de creație artistică

"Mitul este o ficțiune – *scria M.Gorki.* Fără ficțiune artisticul nu este posibil, n-ar putea exista." Aşa cum remarca G.Călinescu: "Mitul ancestral se dezvoltă până la virtualitățile unui mit estetic, simbolizând condițiile adevăratei creații artistice".

Unele mituri au temei istoric şi explică astfel acțiuni, fapte şi evenimente; în fond, sunt credințe colective, produse ale fanteziei. Multe mituri româneşti provin din mitologia antică (greco–romană), dar s-au adaptat spiritului nostru. Ele sunt simboluri ale unor idei generale, exprimând, în esență, experiența umană ori filozofică.

Fiind un simbol al cunoaşterii poetice, mitul reprezintă, deopotrivă, un spațiu şi un timp sacru ce satisface setea de închipuire a romanticului căutător inflexibil al unui centru al existenței care, odată atins, echivalează cu o inițiere în tainele lumii şi cu o consacrare.

Codrul, pădurea nu este numai un mit în folosul şi cultura românească, ci este element constitutiv al vieții poporului român:

Că să ştii, iubite frate,
Că nu-s codru, ci cetate...,

sună două versuri eminesciene în stil folcloric.

Mitul implică o trăire intensă din partea creatorului, dându-i acestuia o proiecție patetică. M. Eminescu, ca toți marii creatori, a utilizat mitul, iar gândirea lui poetică are adeseori la rădăcini motive mitice. Gândirea lui pleacă de la legendă la ideea abstractă. În procesul de cristalizare a unor motive, demersul poetic parcurge întotdeauna drumul de la real la simbol, de la particular la general. Însă, la poet, elementele mitice, cu semnificația lor, se supun concepției filozofice. Ea selecționează, adaugă sau elimină elementele mitice, conferindu-i adâncime de *simbol.* De aceea mitul eminescian are un caracter original, fiindcă a fost modelat şi potrivit personalității sale artistice, încât aceasta şi-a lăsat amprenta în operă.

https://biblioteca-digitala.ro

Văzând în basm diferite *înțelesuri*, M. Eminescu se revolta când spunea că "românii au apucat a vedea în basm numai basmele". Ele reprezintă pentru poet semnificații adânci despre lume şi viață, întrupate în haina alegoriei şi simbolului. De aceea le-a adaptat şi convertit în mijloace de expresie a propriilor stări, frământări şi idei.

Poetul a învăluit deseori în metafore şi simboluri anumite laturi ale propriei sale personalități creatoare, care au vorbit mai mult inteligenței lui artistice. De aceea, a căutat să-şi însuşească metoda poporului de a elabora mituri şi simboluri, într-o formă simplă, dar legată în sensuri, considerând acest procedeu o culme a artei poetice. El reconstituie câteodată dintr-un ciob un întreg mit, pe care-l umple de rezonanță poetică şi conținut nou.

Poetul a notat singur că a dat poemului său *Luceafărul* "înțeles alegoric", atingând cu el culmile artei spre care tinde. "...Poezia – *sublinia el* – nu are să descifreze, ci din contra, are să încifreze o idee poetică în simbolurile şi hieroglifele imaginilor sensibile." Căci ştiut este că specificul poeziei nu e observația, ci imaginația, lucru remarcat de poet: "...mama imaginilor, fantasia, mie-mi pare a fi o condiție esențială a poeziei."

În *Timpul* (1880), poetul povesteşte, rezumându-l, basmul lui P. Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe şi viață fără de moarte* pe care-l consideră "unul din miturile cele mai semnificative din câte a păstrat poporul nostru ".

Merită să cităm începutul basmului, aşa cum îl relatează M. Eminescu: "Unul din miturile cele mai semnificative din câte a păstrat poporul nostru este următorul: La leagănul unui copil se coborâseră cele trei ursitori, menindu-i una tărie, alta istețime, a treia mărire lumească. Muma copilului, nemulțumită că i se dăruiseră şi lui bunuri pe cari le-au avut atâția oameni, rugă pe cele trei zâne, ca îndeosebi copilului ei să-i hărăzească ceva ce n-a avut încă nici un muritor. Cu–ntristare-i răspunse una din zâne: "Ca toți oamenii, nici judeci, nici poți judeca ceea ce ai cerut, dar totuşi îşi îndeplinesc dorința şi dăruiesc copilului tău tinerețe fără îmbătrânire şi viață făr' de moarte".

Poetul face din eroul basmului un personaj purtător al ideii de independență, libertate şi dreptate socială, afirmând că independența românilor *"e suma vieții noastre istorice."*

Asupra aceluiaşi basm, el revine tot în *Timpul* (1881), rezumându-l din nou: „Între legendele noastre naționale, e una (în colecția Ispirescu) de străveche origine desigur şi de o mare adâncime. Un om primeşte de la ursite ***privilegiul vieții fără de moarte şi tinereții fără îmbătrânire***."

Poporul era pentru poet o *"realitate etnologică"*.

https://biblioteca-digitala.ro

"Românii – *scria el* – au fost popor de ciobani ... de acolo cumințenia românului, care ca cioban a avut multă vreme ca să se ocupe cu sine însuşi, de acolo limba spornică şi plină de figuri, de acolo simțământul adânc pentru frumusețile naturii, prietenia lui cu codrul, cu calul frumos, cu turmele bogate, de acolo poveşti, cântece, legende, - cu-n cuvânt, de acolo un popor plin de originalitate şi de-o feciorească putere, formată printr-o muncă plăcută, fără trudă (...)".

M. Eminescu însuşi a prelucrat basme, legende şi a creat mituri. Menționăm *legenda* portretului lui Ştefan cel Mare de la Putna, mitul *Tinerețe fără bătrânețe...*, povestit de două ori (după P. Ispirescu), mitul *pădurii,* al *zburătorului* (erotic) şi al *etnogenezei poporului român (povestea Dochiei şi ursitorile; Ursitorile; Muşat şi ursitorile* a prelucrat mitul *genezei lumii* din *Imnul creațiunii* din *Rig – Veda* la înalt nivel artistic şi a creat mitul *apocastastazei lumii (Scrisoarea I);* a prelucrat *legenda orientală* a creşterii împărăției otomane din istoria lui Hammer (*Scrisoarea III)* şi după *Biblie* mitul lui *Samson şi al Dalilei (Scrisoarea V).*

Sigur că în creația eminesciană sunt şi altfel de mituri: mitul *istoriei,* al *înțeleptului,* al *creatorului,* al *morții,* mitul *oniric, poetic* etc.

Mitul popular este o formă artistică de manifestare a spiritului creator.

El i-a oferit poetului multe daruri: i-a dilatat imaginația, i-a creat starea de vis, i-a îmbogățit limba, i-a învățat arta narațiunii, a intrigii şi conflictelor, a construcției personajelor. Lupta dintre Călin Nebunul şi Zmeul este asemănătoare cu lupta dintre Mircea şi Baiazid. Însuşi Mircea se mişcă ca un erou de basm (*Scrisoarea III).*

Despre poveşti, poetul însuşi formula păreri originale: "Tezaurul comun de poveşti şi anecdote al popoarelor e mare în aparență, dar totuşi se sleieşte într-un număr oarecare de prototipuri (...). Ceea ce e original e modul de a le spune, e acel grai românesc cu care se-mbracă ele, sînt modificațiunile locale, potrivite cu spiritul şi cu datinile noastre."

Felul în care poporul întruchipează artistic un motiv folcloric , fie autohton, fie dobândit din circulația folclorică, îl face viabil. În circulația motivelor populare esențială rămâne întruchiparea artistică dobândită într-un anumit context național şi nu existența unui motiv în folclorul mai multor popoare.

Originalitatea poveştilor, aşadar, nu constă în materie, conținut şi nici în prototipuri, căci motivul e universal şi general; descrierea, povestirea lui, forma artistică în care e îmbrăcat (de povestitor) îi conferă valoare şi caracter specific.

Ceea ce e original, deci, pe lângă limbă, într-un motiv popular "sînt modificațiunile locale, potrivite cu spiritul şi cu datinile noastre".

https://biblioteca-digitala.ro

Iar G. Călinescu, scriind despre scrisul eminescian, sublinia: "El (M. Eminescu) coboară pînă la vorba sătească şi la poveşti, scoate pilde, face figuri cu o siguranță uimitoare."

Aceeaşi sensibilitate şi putere de pătrundere a dovedit poetul când, în însemnările sale, privind strângerea literaturii noastre populare, nota despre mit şi obiceiuri:

"E păcat cum românii au apucat de-a vedea în basm numai basmele, în obicei numai obiceiurile, în formă numai forma, în formulă numai formula. Formula nu e decât manifestațiunea palpabilă, simțită a unei idei oarecare. Ce face de e(x). istoricul cu mitul ? Îl lasă cum e ori îl citează mecanic în compendiul său de istorie, pentru a face din el jucării mnemotehnice pentru copii ?Nimic mai puțin decât asta. El caută spiritul, ideea acelor forme, cari ca atare sînt minciune şi arată cum că mitul nu e decît un simbol, o hieroglifă, care nu e de ajuns că ai văzut-o, că-i ții minte forma şi că poți s-o imiți în zugrăveală pe hîrtie – ci aceasta trebuie să fie citită şi înțeleasă", iar obiceiurile "sunt expresiunea exterioară a unui profund simțămînt sau a unei profunde idei interne".

În concluzie, preocuparea pe care M. Eminescu a avut-o față de mitul poporului arată dragostea lui față de popor şi dorința lui necurmată de a ridica elementele folclorice la altitudinea marilor creații universale.

https://biblioteca-digitala.ro

PORECLELE DIN ARBORE

Avramia şi Gheorghe DOLINSKI

Conform definiției date de Dicționarul limbii române, "porecla este un supranume dat, de obicei, în bătaie de joc, unei persoane, mai ales în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale". Vă rugăm să nu vă supărați dacă nu vom fi de acord în totalitate cu această definiție, mai ales cu prima sa parte. De ce? Vom încerca să vă spunem în cele ce urmează.

În comuna noastră sunt foarte multe persoane cu numele de familie de Iliese, Apostol, Buliga, Ciobâcă, Pahomi şi altele. Vă puteți da seama cât de greu îți este să afli cine este cetățeanul Ciobâcă Ioan, când cu acest nume şi prenume sunt foarte mulți cetățeni în comună? Tocmai de aceea arboreanul, destul de inventiv, a găsit o soluție ingenioasă: porecla. În această situație afli foarte repede cine este Ion a lui Motan, Vasile a lui Balercă, Casanda lui Tipirig sau Veronica lui Patrachi. Este însă adevărat că foarte multe porecle sunt legate şi de modul în care gândesc şi se comportă oamenii, de defectele pe care aceştia le au etc.

Am considerat necesar să culegem şi să sistematizăm aceste porecle. Pentru aceasta am apelat la ajutorul colegilor de muncă, al elevilor şcolii, al vecinilor, rudelor, prietenilor şi cunoscuților. Oriunde aflam o poreclă, ceream relații în legătură cu ea, o notam şi acasă o analizam şi o aşezam la locul ei. Mulțumim pe această cale pentru că ne-au ajutat. Am ajuns astfel să avem inventariate şi explicate un număr foarte mare de porecle, pe care le-am clasificat în ordine alfabetică.

Studiind cu atenție poreclele colectate, am observat că ele pot fi categorisite după anumite criterii. N-avem pretenția că metoda noastră de lucru este de necontestat. Suntem conştienți de faptul că ea necesită îmbunătățiri. Totuşi, până la apariția şi formularea altor păreri, prezentăm mai jos modul în care le-am clasificat. Noi am considerat că poreclele pot fi clasificate astfel:

a) după locul de baştină al cetățeanului;
b) după meseria pe care o practică;
c) după defectele fizice ale celui în cauză;
d) nume de plante şi de animale;
e) denumiri de mâncăruri;

Spre exemplificare, prezentăm mai jos o parte din poreclele culese şi clasificate după metoda noastră:

a. – după locul de origine al cetățeanului: Ardeleanu, Arboreanu, Burleanu, Botnăreanu, Caşvanariu, Caşvană,

https://biblioteca-digitala.ro

Neamțu, Putneanu, Rusu, Românu, Regățeanca, Refugiata etc.

b. – după meseria practicată: Baciu, Bacioaia, Blehariu (tablagiu), Ghefere (ceferist), Dogariu, Drugă, Drugalău, Dubău, Focariu, Hornariu,Laptariu, Mineriu, Moaşa, Moşoiu, Morariu, Morărița, Oloieru, Pompieru, Poştariu, Poştărița, Rotariu etc.

c. - după defectele fizice ale cetățeanului: Chioru, Ciungu, Buzoi, Buzucă, Dințosu, Fornai, Ghibosu, Mocoțână, Ochiosu, Stângă, Surda, Surdu, Şchiopu, Şchiopuțu, Şchioapa etc.

d. – denumiri de animale: Ariciu, Berbec, Bursucu, Bursucioaia, Guzanu, Iedu, Iepuroi, Iepuroaica, Maimuță, Mâță, Mâțu, Porcu, Purcică, Purcicoaia, Țapu, Veveriță, Boboc, Buhă, Buhoaia, Curca, Curcan, Găină, Găinoaia, Gaiță, Gânsac, Gâşte, Hulubu, Huliu, Mierlă, Mierloaia, Rață, Țarcă, etc.

e. – denumiri de insecte: Boarză, Borzoi, Flutur, Fluturița, Gâză, Gâzoaia, Furnică, Furnicoaia, Furnicuță etc.

f. – denumiri de plante: Barabulă, Fasulă, Haldan, Usturoi, Urzică, Ceapă, Ceapoaia, Cepoi etc.

g. – denumiri de mâncăruri: Alivincă, Balmuş, Chişcă, Cozonac, Galuşcă, Gogoaşă, Jufă, Jumară, Plăcintă, Turtă, Turtiță etc.

Interesant este faptul că o parte din aceste porecle, una foarte mică, s-a transformat în nume de familie: Balmuş, Ardeleanu, Arboreanu şi altele.

Rămâne interesant de urmărit evoluția celor peste 523 de porecle culese de noi, precum şi depistarea altora. Deja putem afirma că o serie de porecle au dispărut, din cauză că au decedat persoanele care le purtau. Aşa s-a întâmplat cu poreclele: Racli, Naimân, Braină şi altele.

N-am prins în acest inventar al poreclelor pe cele care nu puteau fi suportate de ureche şi nici nu se puteau scrie pe hârtie. Pentru că, trebuie să ştiți că şi la noi există, e drept că în procent foarte mic, şi porecle pornografice. Ele au fost culese pentru a fi semnalată existența lor.

Demn de semnalat este faptul că se petrece un fenomen care, probabil, este caracteristic şi altor localități. Este vorba de faptul că în localitatea noastră pătrund şi alte porecle, aduse de cetățenii care se stabilesc aici, sau aceştia primesc aşa cum se obişnuieşte la arboreni, porecle de la locuitorii satului.

https://biblioteca-digitala.ro

II. MUZEOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ZESTREA PATRIMONIALĂ A MUZEULUI DE ETNOGRAFIE, DIN ORAŞUL VATRA DORNEI

Ion CRUCEANU

Relativ tânăr, Muzeul de Etnografie din oraşul Vatra Dornei, reuşeşte să se impună atât prin tematica deosebit de generoasă pe care o abordează, cât şi prin valoarea creațiilor expuse. Majoritatea acestora a fost selectată, cu multă rigurozitate, din zestrea patrimonială a Muzeului Etnografic al Bucovinei Suceava, fiindu-ne oferită sub formă de custodie. Încă de la început au existat preocupări pe plan local de realizare a unor colecții, pentru ca, în cele din urmă, muzeul nostru să ființeze prin propriile forțe.

Aşa cum ni se prezintă la ora actuală, expoziția de bază are drept obiectiv conturarea personalității țăranului trăitor în zona de munte a județului Suceava. De aceea, aici au fost reunite creații tradiționale din patru zone etnografice: Țara Dornelor, Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului şi Rădăuți. Omul de la munte, cel bătut de ploi dar şi de nevoi, ne apare în toată măreția sa de gânditor şi făuritor de valori nemuritoare. El a făurit doina. Iar, mai apoi, cu slovele ei vrăjite a început să scrie pe piatră, pe lemn ... A scris mult şi frumos. A scris mult şi cu tâlc. A scris mult şi cu patimă. Iar aceste scrituri ale lui, care ne uimesc şi ne fascinează încercăm noi astăzi să le descifrăm.

Firul narațiunii curge firesc, începând cu arhitectura şi continuând cu celelalte genuri ale creației tradiționale: ceramica, creații în lemn şi os, țesături, cusături, etc. Sunt abordate şi datinile de iarnă, în special jocurile cu măşti, precum şi cele legate de nuntă. Un număr de trei interioare tradiționale pledează în favoarea echilibrului şi armoniei, iar cele două expoziții tematice, cu caracter permanent, una dedicată plutăritului şi cealaltă păstoritului, pun accent pe latura de risc şi bărbăție a unor ocupații specifice muntelui.

În ceea ce priveşte valoarea materialului etalat aici, putem afirma că ea atinge cotele superlativului. Şi încă un aspect interesant: toate exponatele au statut de unicat deşi, uneori, între ele există scăpărări de asemănare. Un grăitor exemplu ni-l oferă un număr de cinci ştergare de perete provenind din zona etnografică Gura Humorului, reunite într-o singură vitrină, s-ar părea că au ca numitor comun aceleaşi motive

https://biblioteca-digitala.ro

ornamentale constând din jocuri de linii şi puncte. Dar la o analiză mai atentă, observăm că dispunerea acestora şi cromatica este foarte diferită de la un exemplar la altul . Şi tocmai această diversitate, desfăşurată pe un fond oarecum unitar, susține acea notă de dinamism specifică muzeelor de etnografie. La tot pasul, vizitatorului i se oferă o noutate: de formă, de culoare, de gândire ...

La aceasta se mai adaugă şi faptul că roata timpului nu stă niciodată în loc, purtându-ne pe tărâmuri de "dinainte vreme" ori poposind în realitatea contemporană. Dar în ambele cazuri suntem ancorați în tradiție; firul cel nou, deşi mult mai subțire, fiind tors din acelaşi ştiut caier de demult. Astfel, pe o lingură datată cu anul 1866 ne apare crestat motivul soarelui. Acelaşi motiv ornamental îl regăsim şi pe o lingură nouă. Pe lingura veche timpul şi-a pus amprenta, se vede în mod cert că a fost utilizată vreme îndelungată. Lingura nouă nici nu a primit botezul blidului. Şi totuşi între ele există o mare asemănare, atât în privința formei cât şi a redării motivului ornamental, cu toate că una este veche şi provine din zona etnografică Țara Dornelor, iar cealaltă este nouă şi provine din zona etnografică Gura Humorului.

Şi pentru că suntem la capitolul "arta lemnului", să amintim aici arhaicele "scăfaie", un fel de covățele pentru păstrat făina de porumb, realizate din "bolfe" (malformații ale lemnului), cu o vechime cuprinsă numai între 150 – 200 de ani, dar cu evocări neolitice.

Cioplitorul, un profund gânditor al lemnului, a păstrat forma naturală a acestuia, intervenind, prin scobire, doar pentru a face loc de hodină făinei. Uneori aceste creații sunt aureolate de semnificații şi trimiteri mult mai profunde. Astfel, o bălercuță pentru țuică, adevărat bibelou, având numai o capacitate de 1 litru, este un real document de cumințanie şi cumpătare a românului de altădată. Spun bătrânii că, înainte vreme (adică înainte de al doilea război mondial), cinci bărbați zdraveni, timp de o noapte, la o nuntă, roteau în jurul acelei balercuțe. Păhăruțu-i cât un cui / Când îl pui la gură nu-i.

O profundă înțelegere a materialului folosit o dovedesc şi cioplitorii în os, care ne uimesc prin acele "cornece", meşterite din corn de cerb, în care bătrânii vânători îşi păstrau praful de puşcă. Legat de metal, ori incizate direct pe materia cornoasă, toate repetă central motivul soarelui, atât de îndrăgit de români.

Şi să nu uităm că acelaşi motiv îl întâlnim şi pe blidele şi străchinile de Rădăuți. Uneori, razele soarelui sunt redate prin motivul ornamental „creasta cocoşului". Să nu uităm corelarea dintre cântecul cocoşului şi răsăritul soarelui. Spun bătrânii că dacă n-ar cânta cocoşul n-ar mai răsări, Sfântul Soare dătător de viață. Sfântul soare care a luminat şi calea creatorului țăran din această zonă de munte, presărată cu împliniri, care ating perfecțiunea.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre țesăturile expuse amintim bătrânele grindăraşe, lăicere înguste pentru grindă, țesute din lână colorată vegetal, precum şi ochioasele ştergare. Pe câmpul lor alb stau scrise gânduri de demult, într-o gamă de motive ornamentale deosebit de variată: jocuri de linii şi puncte, romburi şi pătrate, păsări, fluturi şi pomi ... Pe unul dintre ştergare se conturează silueta elegantă a bradului, într-o stilizare deosebit de rafinată, purtând în vârf sfântul semn al crucii. Bradul – simbol al vieții – însoțind românul şi la petrecerile lui de veselie (nuntă, zi onomastică), dar şi pe ultimul drum spre locul de veci.

Şi încă un aspect: creatorul țăran a avut întotdeauna o mare grijă de amintirea pe care o lăsa posterității "Despre mine vreau să se vorbească numai lucruri frumoase. Să se minuneze lumea şi să se întrebe: cine o fi lucrat mândrețea asta de ştergar ? Cum cine ? Mătuşa Mina din Argestru ..."

Şi rând pe rând, acel fior al veşniciei animă toată zestrea patrimonială etalată în expoziția de bază a muzeului nostru. Aceeaşi impresie de lucru trainic şi desăvârşit se degajă şi din piesele de port care aduc cu ele mireasma busuiocului din zi de sărbătoare, căci au fost purtate şi pe la sfintele slujbe bisericeşti, dar şi pe la horele satului. Între piesele de port care constituie un ansamblu există o ingenioasă secundare şi completare, astfel că se creează un tot unitar firesc şi armonios. Izbucnirea de culoare a cămăşii este potolită de vârstele mofturoase ale catrinței şi de albul imaculat al zăbrelnicului, vălurat uşor de meandrele ozoarelor. Despre cămăşile de sărbătoare etalate în expoziția de bază, fie că sunt femeieşti, fie că sunt bărbăteşti, putem afirma că toate sunt desăvârşiri ale creativității artistice tradiționale, primind cu prisosință calificativul de valori patrimoniale. Dar acelaşi calificativ îl merită şi celelalte piese de port: bundițele, brâiele şi chimirele, zăbrelnicele.... Şi, desigur, în această categorie ar mai putea intra, nu în ultimul rând, uneltele de lucru folosite de plutaşi (țuiacul, cârligul de prins pluta, tăşcuța), inventarul de stână (budaca, chigornicerul şi linguroiul), ba până şi ostia cea mare de prins lostrițe şi chiar hreabănul cel bătrân, cu dinți de lemn, folosit la culesul afinilor şi merişoarelor. Într-un cuvânt, toată creația de valoare care reprezintă satul românesc la cele mai înalte cote ale culturii şi civilizației tradiționale. Dar să nu uităm că însuşi modul de organizare interioară face parte din zestrea patrimonială a acestei țări.

Într-un spațiu relativ mic, fără a-l aglomera, marele creator țăran reuşeşte să-şi pună în valoare toate roadele muncii sale. Acest lucru îl demonstrează cu prisosință şi cele trei interioare tradiționale amenajate în cadrul muzeului nostru. Şi pentru că muzeul tânjeşte, nu după manechine de plastic, ci după oameni veseli şi horitori, la anumite ocazii,

https://biblioteca-digitala.ro

în spațiul interioarelor tradiționale se organizează şezători. Astfel, oaspeții din țară şi de peste hotare fac cunoştință cu marele şi inepuizabilul tezaur al folclorului românesc. Atunci, întregul muzeu e numai zâmbete, e numai viață şi voie bună.

Dragi mi-s mie horele / Horele şi mândrele ...

Şi pentru că omul de la munte a avut o gândire mitică deosebit de bogată, acestui capitol am rezervat un loc aparte: un atelier expoziție intitulat "În zarişteа mitului". În acest atelier, cu ajutorul sculpturii, graficii şi exponatelor autentice, am reuşit să sugerăm vizitatorilor o parte din gândirea mitică a strămoşilor, frumos colorată şi misterios cotită pe după ostroavele apelor, prin verdele pădurii, pe după streaşina cerului ...

Sunt prezente aici înspăimântătoarele întrupări ale nopții: Muma–Pădurii, Tata–Pădurii, Fata–Pădurii, Ştima–Pădurii, însoțite şi de mici relatări ale făptuirilor lor. O piesă de rezistență este "Altarul muntelui" – un copac fantastic presărat cu elemente apotropaice: cocoşul, fluturele roşu, coarnele berbecului, ariciul – făuritorul munților şi văilor, albina etc. Un loc aparte îl ocupă păsările cerului, atât de îndrăgite de român, încât pentru fiecare a făurit câte o legendă. Cucul şi pupăza (soț şi soție), cucul şi mierla (frate şi soră), împărățelul - mititel cât un ochi de bou, stând pitit pe după o creangă, parcă fiindu-i teamă să nu fie pedepsit pentru inducerea în eroare a juriului păsăresc, atunci când s-a ascuns sub aripa vulturului, ca să pară că el a zburat cel mai sus, rândunica şi codobatura, pasărea lui Sf. Gheorghe - pasăre trecută în amintire, căci s-a supărat pe noi şi nu ne mai vizitează ..., gaița cea gureşă, cunoscătoare a 12 limbi ...

Este prezent şi şarpele negru de pădure, cu creastă roşie, de furia căruia puteai să te aperi numai aprinzând un foc în mijlocul cărării. Leacurile naturale, însoțite şi de descântece, stau atârnate în coroana unor uriaşe coarne de cerb, iar Toader Smântână, Samoilă Brânză şi Ion a lui Urdă, trecuți şi ei în mitologie, îşi văd de îndeletnicirile lor străvechi. Un mic monument, dedicat plutaşilor şi altul dedicat cărăuşilor cu boii, urcă spre cer recunoştința noastră pentru acei oameni făptuitori de fapte mari. "Şi erau plutaşii primii bărbați din munte ... iar plutăritul ca o întrecere pe ape". Aşadar, prin intermediul acestui atelier – expoziție, intitulat "În zarişteа mitului", s-a încercat o pătrundere în esența lucrurilor, în spațiu intim de gândire a creatorului.

După cum rezultă din cele relatate mai sus, Muzeul de Etnografie din oraşul Vatra Dornei este un muzeu dinamic, plin de animație şi de un inedit, găzduind în spațiile lui o zestre patrimonială de o deosebită valoare.

https://biblioteca-digitala.ro

CENTENAR CONSTANTIN COLIBABA

Iustina HUMĂ

Expoziția proiectată pentru luna august a anului 2000 şi-a propus să pună în valoare bogata colecție de ceramică lucrată de Constantin Colibaba, aflată în patrimoniul Muzeului Etnografic al Bucovinei, frumusețea, originalitatea, autenticitatea, calitatea deosebită a creației sale, şi câteva aspecte din viața meşterului.

Desfăşurarea expoziției în luna august a avut un mare succes de public deoarece în această perioadă au avut loc mai multe manifestări: "Zilele Sucevei" prilejuite de sărbătorirea a 612 ani de la atestarea documentară a oraşului Sucevea, anualul "Târg al Meşterilor Populari" din 16 – 18 august şi **Conferința Europeană "Meşteşuguri Tradiționale. Recuperare, Conservare – Revitalizare** organizată de Comisia Europeană Socrates pentru educația Adulților, manifestări la care au participat specialişti din țară şi străinătate, meşteri populari, nu doar olari, din toate zonele țării şi turişti români şi străini.

Această expoziție a avut scopul de a prezenta atât publicului cât şi specialiştilor una dintre colecțiile muzeale mai puțin cunoscută, din cauza păstrării ei în depozit, colecția de ceramică lucrată de Constantin Colibaba, colecție ce s-a dezvoltat pe baza achizițiilor efectuate de către colectivul de specialitate al muzeului nostru.

Această colecție cuprinde un număr de 1035 de piese lucrate de meşterul Constantin Colibaba. Selecționarea pieselor pentru expoziție s-a făcut de către colectivul de lucru urmărind unele criterii: originalitatea şi diversitatea formelor şi motivelor, scopul uzual sau decorativ, starea lor de conservare.

În vederea organizării expoziției s-a efectuat o cuprinzătoare documentare: cercetarea colecției de ceramică a Muzeului Etnografic al Bucovinei, şi a altor muzee din județ deținătoare a unor valori semnificative pentru ceramica populară din zonă (Muzeul Etnografic Rădăuți), cercetare ştiințifică efectuată în teren, studiul unui cuprinzător material bibliografic din literatura de specialitate.

Constantin Colibaba s-a născut la Rădăuți la începutul secolului XX, la 18 ianuarie 1900. Meşteşugul l-a deprins de la bunicul şi tatăl său care au fost şi ei olari. Despre Constantin Colibaba s-a scris în presă, s-a vorbit în multe rânduri la radio, s-au realizat mai multe filme legate de viața şi activitatea sa dar, totuşi, despre el s-au spus încă puține. Cei ce pot vorbi despre el pot spune că a fost un om pasionat de lucrul său, o persoană de o rară modestie, de o bunătate deosebită, de o

https://biblioteca-digitala.ro

conştiinciozitate exemplară, un mare artist şi un bun pedagog dispus fiind întotdeauna să dăruiască şi celorlalți din tainele meseriei sale.

Lucrând peste şase decenii neîntrerupt în atelierul său, el a reuşit să dea un impuls nou ceramicii tradiționale de Rădăuți, i-a dat un plus de eleganță şi frumusețe şi a reuşit să armonizeze perfect ceramica populară cu concepția estetică privind interiorul modern.

Lângă el au stat o viață întreagă sora lui, Ana Cmeci, una din cele mai bune decoratoare de ceramică tradițională, soția lui, Eliza Carolina şi toți cei patru nepoți ai săi. Doar doi dintre ei, Marcel şi Florin, au moştenit pasiunea pentru lut a bunicului lor.

Atât Constantin Colibaba cât şi nepoții lui au îmbogățit prin creațiile lor colecțiile permanente ale celor mai prestigioase muzee etnografice din județ şi chiar a unora din țară şi străinătate (Muzeul din Havana - Cuba).

În timpul vieții sale Constantin Colibaba a participat la multe manifestări cu caracter expozițional, atât în România cât şi la unele expoziții internaționale (Iugoslavia, Cuba).

În semn de recunoştință pentru creația sa, lui Constantin Colibaba i s-au acordat numeroase distincții la festivaluri şi concursuri, încununate de decernarea premiului Uniunii Artiştilor Plastici pentru creație populară în 1976 şi medalia de aur la expoziția națională de artă populară din 1974.

S-a stins din viață în anul 1975, lăsând în urma sa o colecție uriaşă de mii şi mii de piese de o valoare artistică inestimabilă.

În creația lui Constantin Colibaba se pot distinge două aspecte esențiale: dezvoltarea ceramicii tradiționale de Rădăuți şi transformarea destinației ei, din tipul utilitar, în obiecte cu caracter decorativ, şi revitalizarea ceramicii de tip Kuty.

Ceramica lucrată de Constantin Colibaba păstrează din tradiția prelucrării lutului din Rădăuți toate componentele meseriei: repertoriul formelor de vas, tehnica de lucru, arsenalul motivelor ornamentării, tehnica arderii vaselor. El a diversificat arta modelării şi a decorării, dar nu în măsura în care fondul originar să fie anulat. S-a străduit să inoveze ținând cont de specificul local, inovația sa, ivită ca un vlăstar pe trunchiul tradiției a avut şansa să se încetățenească şi să se perpetueze, fără neîncetatul impact dintre tradiție şi inovație meseria sa ne mai păstrându-se atât de vie.

Pentru a pune în lumină specificul ceramicii de Rădăuți vom prezenta fazele de lucru îndeplinite de olar, aşa cum se creionează ele pe baza investigațiilor etnografice.

Materia primă folosită de meşter era lutul din apropierea oraşului Rădăuți, ales mai argilos, fără nisip, pietre şi rădăcini. Adus acasă, lutul

https://biblioteca-digitala.ro

este ținut într-un loc special, este udat cu apă şi se lasă la dospit. Se calcă de trei ori şi se scot impuritățile din el.

După călcare se frământă, se rupe în bucăți, fiecare bucată ruptă după măsură se bate în palmă şi se pregăteşte pentru modelare.

Modelarea vaselor se face la roata acționată cu piciorul pe discul inferior.

Înainte de modelare, lutul se unge cu o pastă din lut diluat cu apă pentru ca vasul să se poată desprinde mai uşor. În timpul modelării, pentru a potrivi vasul, pentru a-i da forma, olarul se foloseşte de degete, cu care ține piesa în interior şi de un instrument din lemn numit fichieş.

Fără îndoială că, dintre toate fazele prin care trece lutul, până ajunge să fie vas, cea mai impresionantă este modelarea argilei. Operația implică o mare îndemânare, atenție, fantezie creatoare, talent pentru transformarea pastei amorfe după ce aceasta trece prin forme succesive şi variate, în forma finală, de un desăvârşit aspect estetic.

După modelare, vasul se desprinde de roată cu o sârmă subțire, apoi este lăsat să se *zbicească* pe poliță, unde stă câteva zile. Când s-au întărit suficient, vasele sunt aşezate în teancuri cu fața în jos.

Operația de ornamentare a vaselor se numeşte *înflorat* (împodobit). Fondul este realizat din *angobă* (local *ghileală*) ce poate fi albă, verde, maro cu diferite nuanțe până la roşu. Angoba se obține din caolină, care în trecut se aducea din Polonia, iar după 1918 din Transilvania.

După ce s-a turnat angoba pe vas, aceasta se învârte cu mâna până se aşterne uniform pe toată suprafața lui. După ce se usucă puțin angoba pe vas, se pune pe roata care se mişcă lent, decorul se lucrează pe vasul încă ud, culorile făcând o bună aderență cu suprafața pereților vasului. Dacă vasul este uscat vopselele nu se fixează bine.

Decorul vaselor se realizează cu vopseaua turnată într-un corn de vacă, prevăzut la capătul subțire cu un cotor de pană de gâscă.

Registrul motivelor ornamentale al ceramicii lui Constantin Colibaba este asemănător cu cel al întregii ceramici româneşti împodobite cu cornul, dându-i totuşi o notă specifică ce o diferențiază de alte centre.

Acest registru nu este prea întins, dar se defineşte printr-o certă diversitate decorativă, rezultată din fantezia asocierii şi combinării variate a ornamentelor.

Predomină, în general, motivele geometrice dar se regăsesc şi cele vegetale sau zoomorfe, ca şi cele simbolice sau abstracte.

Dintre cele geometrice amintim *liniile circulare* între care sunt încadrate motive decorative sau chiar suprapuse. Aceste linii sunt realizate cu cornul în timp ce vasul se învârte lent pe roată.

https://biblioteca-digitala.ro

Valul sau *linia vălurită*, unul din cele mai vechi ornamente de tradiție dacică este nelipsit de pe vasul lui Constantin Colibaba.

Toată gama de linii se întâlneşte pe vasele de Rădăuți: ondulate, în zig-zag, curbe.

Punctul este un motiv ornamental ce apare cu regularitate pe ceramica de Rădăuți. Punctele sunt amplasate, de obicei, pe marginea vaselor, din combinația lor realizându-se triunghiuri, dreptunghiuri, şiruri circulare.

Punctul scurs este obținut printr-o tehnică specifică: se trasează linii circulare succesive de o anumită culoare, peste care se lasă să se scurgă picături din altă culoare una lângă alta, acestea antrenând în scurgerea lor culoarea inițială.

Dintre motivele fitomorfe străvechi, cea mai mare răspândire o cunoaşte brăduțul sau creanga de brad, ornamentul fiind, de obicei, de culoare verde. Din fragmentarea liniilor ondulate ce formează aceste crengi de brad s-a obținut motivul ornamental "creasta cocoşului".

Nu lipsesc nici alte motive vegetale care sunt tratate, de regulă, în manieră stilizată: laleaua, floarea soarelui – nelipsită de pe cănițele de moşi, margaretele sau daliile.

Un loc aparte îl au motivele zoomorfe: creasta cocoşului obținută prin desenarea de linii scurte, paralele, descrescânde, picurate cu cornul şi grupate câte 6 – 12, în funcție de lungimea motivului; ochiul de păun sau ochiul de broască realizat prin picurarea cu cornul a unor puncte mari de vopsea de o culoare având în centru un alt punct, mai mic, de culoare mai închisă. Aceste motive dau o impresie artistică deosebită atunci când întrerup în scurgerea lor liniile circulare peste care sunt pictate. Ochii pot fi dispuşi câte trei, în formă de triunghi sau în şiruri având între ei distanțe mai mici sau mai mari.

Ca motive astrale întâlnim steaua – ca motiv central sau pe pereții vasului – ea având 4 până la 11 colțuri.

Soarele este motivul nelipsit de pe cănițele de moşi. El apare, de obicei, ca motiv central la baza străchinilor, farfuriilor şi platourilor.

Culorile folosite la decorarea vaselor erau obținute pe cale naturală.

Culoarea roşie este culoarea de fond a vasului ars, fără a mai fi angobat, ci doar ornamentat şi smălțuit. Roşul cărămiziu este un ocru natural adus de la Sucevița sau Voroneț.

Culoarea verde se obține din zgura produsă prin arderea în cuptor a aramei după ce în prealabil a fost muiată în apă sărată şi ținută să ruginească timp de 2 – 3 săptămâni. Zgura, astfel obținută se cerne, se pisează şi se amestecă cu ghileala.

https://biblioteca-digitala.ro

Culoarea galbenă este preparată din oxidul de fier luat de la fierari atunci când se bate pe nicovală. După ce se macină se amestecă cu smalțul pentru a se obține o culoare galben – aurie.

Culoarea neagră este folosită rar, doar pentru realizarea punctelor mici la "ochii de păun". Este obținută din minereu de mangan adus de la Iacobeni. Acesta se arde în foc, se macină foarte fin şi se amestecă cu ghileală.

Smalțul sau glazura ce acoperă toate vasele este un oxid de plumb cristalizat ce se combină cu nisip alb şi apă care apoi se râşneşte.

Prima ardere în cuptor a vaselor decorate se face înainte de smălțuire.

Cuptorul în care se face arderea este de tip dreptunghiular – semioval, de suprafață, modernizat, realizat din cărămidă manuală iar ca liant este folosit lutul galben, nisipos. Cuptorul cuprinde trei compartimente: focarul, vatra şi gura de umplere – golire. Lemnele pentru foc erau cumpărate de la piață sau aduse din pădure şi se foloseau în special esențele moi: brad, molid, plop, pentru a asigura o încălzire treptată a cuptorului.

Prima ardere se consideră a fi terminată atunci când vasele au căpătat culoarea roşie spre alb. Această ardere durează 12 ore. Vasele se răcesc în cuptor, după răcire se scot, se smălțuiesc, apoi se pun din nou în cuptor pentru a fi arse a doua oară. Această a doua ardere durează circa 9 ore.

Formele vaselor de Rădăuți sunt dintre cele mai diverse, ele nediferențiindu-se de întreaga ceramică românească tradițională.

Dintre formele tradiționale, străchinile confecționate în scopul de a fi utilizate pentru a servi în ele mâncare, sunt adânci, cu o formă tronconică şi pereți drepți. După forma pe care o are buza ele pot fi cu marginea dreaptă şi lată, cu marginea zimțată (creață) şi cu două toarte. Cele cu marginea dreaptă erau folosite în gospodărie, iar cele crețe erau folosite la sărbători: la nunți, hramuri, cumătrii.

Farfuriile sunt plate şi mai puțini adânci, sunt de diferite dimensiuni şi sunt folosite la uzul zilnic.

Farfuriile şi străchinile sunt decorate în interior cu toată gama de motive ornamentale.

Ulcioarele (şâpuri) pentru apă, vin, țuică sau alte băuturi cu gâtul scurt şi corp ovoidal sunt smălțuite în interior iar în exterior sunt decorate cu creasta cocoşului şi puncte.

Ulcelele sau cănițele de moşi au formă de bol, cu buza răsfrântă spre exterior şi gât scurt. Unele au cioc ("guriță"), sunt ornamentate simplu cu motivul numit floarea soarelui verde, alb şi negru pe fond roşu, având gâtul alb.

https://biblioteca-digitala.ro

Oalele pentru lapte sunt de diferite mărimi şi au un corp fusiform. Sunt zvelte şi înalte, cu gâtul alungit şi răsfrânt uşor spre exterior. Sunt decorate pe exterior ca şi ulcioarele, iar în interior sunt smălțuite.

Formele mai noi ale ceramicii de Rădăuți lucrată de Constantin Colibaba păstrează în bună măsură formele tradiționale, având însă o funcție preponderent ornamentală. Dintre acestea amintim: vase pentru flori (ghivece), farfurioare (în special crețe), vase în miniatură, şfeşnice pentru lumânări, scrumiere, bolduri, teracote (cahle), servicii pentru cafea, țuică, sau vin, candele, ploşti.

Un alt merit al lui Constantin Colibaba este acela de a continua , la Rădăuți, vechea tradiție a ceramicii bucovinene, lucrată, odinioară, la Kuty.

Tehnica de prelucrare a ceramicii de "Kuty" este identică cu cea a ceramicii de Rădăuți, deosebirea apare la: conturarea desenului prin incizie (zgâriere) a angobei, care dă liniile de culoarea brun-cărămizie a lutului ars; compoziția cromatică diferită, prin tricromia galben, brun, verde şi variatele motive ornamentale.

Constantin Colibaba a început să lucreze piese în variantă "Kuty" din 1960, când o femeie din Horodnic i-a adus ca model o strachină de "Kuty". El s-a inspirat din colecția Muzeului Etnografic din Rădăuți, care dispune de numeroase exemplare din acest tip de ceramică. De pe aceste vase a luat modelele, dar, nu s-a mulțumit doar cu copierea acestora, ci a născocit altele noi, fermecătoare prin grația şi umorul lor.

În privința elementelor ornamentale, trebuie să remarcăm cele zoomorfe: păsări, peşti, raci, cornute, cai, animale mitico-fantastice; fitomorfe: flori şi diferite plante; astrale: soarele, luna, stele. Pe lângă cele tradiționale, Constantin Colibaba a mai realizat şi motive ce țin de domeniul vieții umane şi tot felul de reprezentări ale acesteia: domnițe, oameni, alaiuri de nuntaşi, scene de vânătoare, scene din poveşti, hore şi chiar case, biserici, primării, şcoli ş.a.

Dintre formele tradiționale Constantin Colibaba a păstrat strachina, ulciorul, cahla şi cănița cu cioc. Compoziția ornamentală a străchinilor păstrează aceiaşi manieră tradițională: are un motiv central, iar marginile sunt decorate cu motive în forme de triunghiuri şi semiovale.

Creatorul popular nu se mărgineşte doar la a crea formele vechi ale ceramicii, ci inovează forme din cele mai diferite: ploşti pentru nuntă, scrumiere, solnițe, sfeşnice simple şi cu brațe, vaze pentru flori, farfurioare, vase în miniatură, figurine, casete şi cahle decorative.

Virtuozitatea meşterului de a asocia un număr de motive într-o varietate nesfârşită de compoziții ornamentale şi de modelare, este o dovadă certă ca printr-o asiduă frământare a minții şi a sufletului, a contribuit la primenirea şi revigorarea tradiției.

https://biblioteca-digitala.ro

Desăvârşitul simţ al proporţiilor, discreţia şi finețea, vigoarea şi rafinamentul menite să ne încânte privirea sunt probate cel mai bine de creația lui Constantin Colibaba.

Realizarea expoziției a avut ca finalitate educarea publicului de diferite vârste şi categorii sociale în ceea ce priveşte autenticitatea, originalitatea şi calitatea deosebită a meşteşugului olăritului practicat în zona Rădăuți.

Expoziția deschisă publicului şi specialiştilor în luna august a fost dedicată în totalitate creației lui Constantin Colibaba.

Expoziția a cuprins o parte (aproximativ 25%) din colecția de ceramică lucrată de Constantin Colibaba, aflată în patrimoniul Muzeului Etnografic al Bucovinei (peste 1000 piese), colecție dezvoltată în timp pe baza achizițiilor sistematice efectuate de colectivul de specialitate al muzeului, selecția pieselor făcându-se după următoarele criterii: originalitate, diversitate de forme, diversitate de motive ornamentale, scopul utilizării lor casnic sau decorativ şi starea lor de conservare.

Fixarea acestei expoziții în luna august a ținut cont şi de manifestările prilejuite de sărbătorirea a 612 ani de atestare documentară a oraşului Suceava numite *Zilele Sucevei*, manifestări ce au adus un mare flux de vizitatori ai oraşului şi ai expoziției.

Tot în această perioadă a avut loc *Târgul Meşterilor Populari*, în perioada 16 – 18 august, iar în ziua vernisajului s-a desfăşurat *Conferința Europeană* **Meşteşuguri tradiționale. Recuperare – Conservare – Revitalizare** din cadrul programului **Ideal – o identitate, mai multe culturi. Să învățăm să trăim împreună** organizată de Comisia Europeană – SOCRATES. Educația adulților.

Conferința Europeană a adunat atât specialişti din țară (Muzeul Satului Bucureşti) şi din străinătate (Belgia, Franța, Italia, Spania), cât şi meşteri veniți din toată țara, aceştia luând parte şi la vernisajul expoziției.

Subliniind bunele relații pe care muzeul le-a avut şi le are cu şcolile şi liceele din municipiul nostru, expoziția a fost vizitată de grupuri de la aceste instituții de educație, urmărindu-se instruirea şi formarea tinerei generații în spiritul respectului față de valorile artei populare bucovinene.

Realizarea acestei expoziții a avut în primul rând un scop educativ şi unul cultural deosebit dar a urmărit în acelaşi timp necesitatea satisfacerii cerințelor publicului. Ea a avut ca finalitate cunoaşterea şi prețuirea acestui meşteşug tradițional, iar publicul a putut face comparație între autentic şi Kitch.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

Nicolescu, Corina, Petrescu, Paul, ***Ceramica românească tradițională,*** Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974;
Bănățeanu, Tancred, ***Arta populară bucovineană***, ARTIS, Bucureşti, 1975;
Vlăduțiu, Ion, ***Etnografia românească***, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1973;
Pamfile, Tudor, ***Industria casnică la români***, Tipografia Cooperativa, Bucureşti, 1910;
Dunăre, Nicolae, ***Ornamentica tradițională comparată***, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1979;
Colibaba, Constantin, ***Însemnări despre ceramica de Rădăuți***, Manuscris, Arhiva Muzeului Etnografic din Rădăuți, 1965-1966;
Cusiac, Dragoş, ***Centre de olărit din Moldova***, în Analele Bucovinei, Ed. Academiei Române, Bucureşti; 1996;
Vlăduțiu, Ion, ***Creatori populari contemporani din România,*** Ed. Sport – Turism, Bucureşti, 1981.

https://biblioteca-digitala.ro

III. RAPORT DE CERCETARE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

RAPORT DE CERCETARE ETNOGRAFICĂ ZONA DORNELOR

În perioada 2-10 august 1997, s-a desfăşurat în cadrul programului "Etnologia de urgenţă" cercetare interdiciplinară în zona Dornelor, în localităţile: com. Panaci cu satele Panaci, Coverca, Păltiniş, Glodu, Catrinari, Drăgoiasa, Dorna Arini cu satul Ortoaia, Dorna Candreni, Poiana Stampei şi Broşteni.

La cercetare au participat muzeografi, arhitecţi, desenatori, fotografi de la Muzeul Etnografic al Bucovinei Suceava: Maria Olenici, Violeta Marianciuc, Elena Ciobanu, Maria Mărgineanu, Irina Ţibulcă, Nicu Chirilă, Vera Romaniuc şi Mihai Camilar de la Muzeul Obiceiurilor din Gura Humorului, Dorinel Ichim de la Muzeul Judeţean Bacău, Florin Hău, Ioan Mareş, Petru Ungureanu şi Aura Brădăţan de la Muzeul Naţional al Bucovinei şi Paula Popoiu de la Direcţia Muzeelor şi Colecţiilor din Ministerul Culturii.

Scopul cercetării a fost depistarea şi inventarierea obiectivelor de arhitectură populară (case de locuit, anexe gospodăreşti, instalaţii tehnice, obiecte de inventar gospodăresc şi de uz casnic).

S-a urmărit, de asemenea, înregistrarea obiceiurilor calendaristice şi ale ciclului vieţii, depistarea meşterilor populari şi a formaţiilor artistice care activează în aceste localităţi.

S-au folosit chestionare privind obiceiurile de peste an, obiceiurile de nuntă din Bucovina, fişe de creator, fişe de aşezare, fişe de gospodărie, fişe de construcţie, fişe de informator, fişe semnal. S-au făcut înregistrări audio şi video, schiţe şi desene.

Acest raport de cercetare cuprinde doar materialele care au fost predate Muzeului Etnografic al Bucovinei Suceava.

CAP. I

CARACTERIZARE GENERALĂ

Ţara Dornelor a fost strâns legată de zona Câmpulung, centrul ocolului din cele două depresiuni.

Întemeierea primului ocol datează din vremea lui Bogdan I (1359 – 1365), fiind domeniul personal al domnitorului. Răzeşii câmpulungeni se puteau stabili în locurile lăzuite şi aveau scutiri de dări în schimbul pazei hotarelor şi drumurilor de acces în ocol.

Primul document în care se aminteşte de satul Câmpulung datează din 1411 iar ţinutul Dornelor era locul de pescuit şi fâneţele sătenilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Dezvoltarea localităților din depresiunea Dornelor a fost favorizată de construirea între 1780-1787 a drumurilor ce legau Bistrița de Dorna prin pasul Tihuța, şi Valea Putnei de Câmpulung prin pasul Mestecăniş.

Exploatarea manganului în localitățile Iacobeni, Cârlibaba, Poiana Stampei au contribuit de asemeni la dezvoltarea zonei.

În secolul XIX Vatra Dornei devine o cunoscută stațiune balneară.

Relieful predominant este cel muntos, erupțiile vulcanice, sedimentările, mişcările tectonice scoțând la iveală resurse minerale a căror exploatare a influențat transformarea zonei: mangan, zăcăminte cuprifere la Leşul Ursului, sulf în Munții Călimani, andezite bazaltice la Dorna Candreni şi Dornişoara, calcare cristaline la Puciosul.

În zona Dornelor se află marea aureolă mofetică (emanații de CO_2) care au favorizat izvoarele minerale carbo-gazoase.

După o primă şi sumară evaluare a datelor s-a constatat că în localitățile cercetate există încă elemente de arhitectură populară, ansambluri gospodăreşti care pot da o imagine a civilizației tradiționale, a tehnicilor de construcție folosite în secolele XIX – XX.

Au fost chestionați şi intervievați locuitori în vârstă, de preferință localnici, bărbați şi femei, învățători şi profesori, buni cunoscători ai localităților şi obiceiurilor; funcționari ai primăriilor (primari, secretari) deținători ai datelor statistice economice, structura populației (ocupații, etnii, vârstă etc.).

Gospodăria specifică zonei de munte se compune din casa de tip C T C cu variante dezvoltate (cămări), grajdul, şura şi coliba întâlnindu-se frecvent şi gospodăria cu ocol întărit specifică zonei montane.

Au fost depistate obiecte de inventar gospodăresc şi mobilier – lăzi de zestre – Dorna Arini, costume populare – Panaci, Coverca – Dorna Arini, meliță, melițoi, ragilă, scăunoaie. În zona Dornelor, zonă de munte cu suprafață mare de pădure, alături de industria prelucrării lemnului se mai păstrează şi meşteşugurile tradiționale: tâmplărie, fierărie, cojocărie, încondeiatul ouălor.

De menționat existența în funcțiune a unei vâltori la Dorna Arini – Cozăneşti, care este folosită pentru spălat covoare, pături şi alte țesături.

Importante au fost informațiile despre plutaşii care mai trăiesc în zonă (Visarion Cimbru).

De asemenea, merită menționat faptul că această zonă pitorească este renumită prin formațiile artistice şi rapsozi populari (Damaschin Stanca din Sunători – Dorna Candreni), formația generațiilor din Dorna Candreni – instructor Florin Latiş – "Brăduleţul". S-

https://biblioteca-digitala.ro

au făcut înregistrări audio şi video care se află în arhiva Muzeului Etnografic al Bucovinei Suceava.

Pentru păstrarea şi valorificarea acestor informaţii Muzeul Etnografic al Bucovinei a dorit să publice nu atât rezultatul sau concluziile cercetării, cât mai ales materialul brut, ca punct de pornire în interpretarea şi dezvoltarea aspectelor de cultură şi civilizaţie populară surprinse în campania de cercetare.

ZONA DORNELOR – CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Zona Dornelor este situată în partea de vest a judeţului Suceava, între $47^0$04 şi $47^0$44' latitudine nordică şi 25^0 şi $25^0$50' longitudine estică.

Se întinde pe întreg bazinul hidrografic superior al râului Bistriţa, de la izvoarele ei, cu Bistricioara şi Putreda, cu cei 32 de afluenţi, pe o suprafaţă de 2520 km^2.

Depresiunea intramontană a zonei Dornelor oscilează în jurul înălţimii de 800 m.

Vârfurile cele mai înalte sunt: culmea Tătarca (1562 m), Barmar (1704 m), Ratoş (1859m), Bâtca Oblânc (1479m), Grinţieş (1740m), Ouşorul (1631m), Suhardul (1709m) şi Pietrosul (2102m).

Între aceşti munţi se întind depresiunile Neagra Şarului şi Dorna Coşna.

Din punct de vedere geologic, zona s-a transformat prin prăbuşirea unui mare anticlinal muntos pe direcţia N-S, Dorna, Şarul Dornei, Panaci, Păltiniş Călimănel, Dragoşa. Vulcanismul din terţiar a determinat în vestul zonei existenţa minereurilor şi a apelor minerale. Zăcămintele de mangan sunt dispuse pe trei linii: Făgeţel – Roşu, Şarul Dornei – Dârmoxa; Dadul – Ratoş – Oiţa, Mestecăniş – Arşiţa, Argestru, valea Putnei.

Slaba calitate a solurilor şi climatul aspru au determinat o vegetaţie adecvată; solurile sunt bune pentru pajiştile alpine (1750-2000) presărate cu afin, merişor şi ienupăr; podzolurile primare (1000 – 1800) sunt acoperite cu jnepeni, molid şi brad iar solurile turboase (tinoave la 810-900m) sunt acoperite cu o vegetaţie abundentă la Poiana Stampei, Şarul Dornei, Drăgoiasa.

În afară de vegetaţia amintită mai există specii rare, protejate ca monumente ale naturii: tisa, smârdanul, strugurii ursului, floarea de colţ, papucul doamnei şi sângele voinicului.

Pădurile, poienile şi zona alpină sunt populate cu o faună bogată: urşi, cerbi, căprioare. Specii ocrotite de lege sunt cocoşul de munte, lostriţa.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre speciile dispărute amintim: zimbrul, marmota, capra neagră.

Clima zonei are caracter boreal – continental, cu indicele de umiditate 53% - 110%, umiditatea medie fiind de 82% în decembrie.

Temperaturi maxime se înregistrează în august: 22,5 grade iar minime în ianuarie: - 10,2 grade. S-au înregistrat temperaturi extreme maxime de 36 grade şi minime de –35 grade. Nebulozitatea este ridicată, media anuală a precipitaţiilor este de 604,3 mm, mai ploioase sunt lunile iunie şi iulie.

Principalele ape curgătoare care străbat zona sunt Bistriţa cu afluenţii principali: Haju, Diaca, Rotunda, Lala, Putredul, Argestru, Ratoş, Puciosul, Cârlibaba, Tibăul, Şesurilor şi Bistriţa Aurie, Neagra Şarului, Neagra Broştenilor şi Dorna cu afluenţii: Coşna, Teşna, Neagra Candrenilor.

Zona este bogată în ape minerale carbo-gazoase, cu acid carbonic (Vatra-Dornei, Poiana Negrii), alcaline cu bicarbonat de sodiu (Vatra Dornei, Iacobeni), sulfuroase, cu hidrogen sulfurat şi sulfaţi (Iacobeni, Puciosul), feruginoase (Vatra Dornei, Dorna Candreni).

Aşezările din zona Dornelor sunt răspândite atât în lungul văii Bistriţei, al afluenţilor acesteia, cât şi în depresiunile intramontane până la altitudinea de 1000m.

Despre Broşteni, Ion Creangă în **Amintiri din copilărie**, spunea că era "împrăştiat ca mai toate satele de la munte: o casă sub tihăraia asta, alta dincolo de Bistriţa, sub altă tihăraie, mă rog, unde i-a venit omului îndemână să şi-o facă". În prezent localitatea se prezintă ca o aşezare compactă întinzându-se pe malul stâng al Bistriţei şi la confluenţa acesteia cu Neagra Şarului. Poiana Stampei, Dorna Candreni, Neagra Şarului ocupă vetre întinse, situate în depresiuni largi cât şi pe platforme înalte.

În zona Dornelor, relieful muntos, solurile cu fertilitate scăzută şi temperatura medie anuală scăzută au favorizat creşterea animalelor ca ocupaţie principală.

Dimitrie Cantemir în **Descriptio Moldavie** arată că locuitorii "nu se pricep la meşteşugul lucrării pământurilor cu sapa fiindcă în munţii lor nu au defel ţărani; toată munca lor este păstoritul oilor. Plătesc o dajdie în fiecare an către domni".

Conform documentelor, locuitorii din zona Dornelor angajau ciobani pentru păstorit şi transhumanţă, de la Sf. Dumitru până la Sf. Gheorghe până în a doua jumătate a sec. XIX când păşunile s-au extins în detrimentul pădurilor.

Suprafaţa arabilă este mică, în apropierea casei, unde se cultivă cartoful iar în depresiuni ovăzul şi secara.

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrul la pădure, alături de plutărit, a constituit pentru locuitorii acestei zone cea mai importantă ocupație după creşterea vitelor. Lucrul la pădure însemna tăiatul, curățatul şi transportul buştenilor la un drum forestier sau la malul unui râu unde se formau plutele. Primele informații despre plutăritul din această zonă sunt furnizate de "Orânduiala la pădure pentru Bucovina" dată de Iosif al II-lea în anul 1786. Pe Bistrița şi Siret plutele ajungeau până la Galați. O plută se compunea din 2-3 table până la 12 table şi transporta între 300-350 m^3 de lemn.

Aşezările de pe valea Bistriței şi-au luat numele de la o familie sau de la pârâul în apropierea căruia s-au format.

În raport cu condițiile de relief, în zonă sunt trei tipuri de aşezări:

- sate risipite (Dorna Candreni, Poiana Stampei, Neagra Şarului).
- sate de vale, aşezate de-a lungul unei ape curgătoare (Broşteni, Crucea, Cârlibaba).
- sate adunate aşezate în depresiuni.

După ocuparea Bucovinei de către austrieci, zona Dornelor a fost ruptă în două, Bistrița şi Neagra Şarului fiind granița dintre Regat şi Imperiul Habsburgic.

CAP. II

INFORMAȚII GENERALE PRIVIND LOCALITĂȚILE CERCETATE

BROŞTENI

Suprafața comunei : 5946 kmp
Populația comunei : 7000 locuitori
An 1992 : 7686, din care : 3931 – bărbați; 3755 – femei;
An 1995 : 6953, din care : 3517 – bărbați; 3436 – femei;
An 1997 : 7153, din care : 3626 – bărbați; 3527 – femei;

Sate componente : 10

- Broşteni
- Dârmoxa
- Hăleasa
- Holdița
- Neagra
- Cotârgaşi
- Frasin
- Holda
- Lungeni
- Pietroasa

https://biblioteca-digitala.ro

SCURT ISTORIC

Broşteni a făcut parte din Branişteа Voronețului de la 1488 până la 1807. Această moşie a fost dăruită de Ştefan cel Mare mănăstirii Voroneț, până când a fost anexată Imperiului Habsburgic în 1775.

După anexarea Bucovinei de către austrieci parte din branişte pe care se află comunele Crucea şi Broşteni a rămas în Moldova, în stăpânirea lui Teodor Mustață, care în februarie 1807 a vândut –o lui Constantin Balş, rămânând mai bine de jumătate de veac sub stăpânirea familiei Balş, perioadă în care va cunoaşte importante schimbări. Începând cu 1877 comuna Broşteni devine proprietatea lui Carol I regele României prin cumpărare de la Balş.

După intrarea Broştenilor în stăpânirea Casei Regale, au fost construite drumuri județene şi naționale, a început exploatarea minereurilor.

CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Comuna Broşteni se află amplasată în partea de sud – est a bazinului Dornelor pe cursul mijlociu al Bistriței având ca vecini:

- la nord comunele Crucea şi Ostra;
- la sud comuna Bilbor, județul Harghita;
- la est comuna Borca, județul Neamț
- la vest comuna Panaci, județul Suceava

Munții ocupă 85% din teritoriul comunei.

DORNA ARINI

Suprafața comunei: 147 kmp
Populația comunei :
An 1992 : 3089, din care : 1522 – bărbați; 1567 – femei;
An 1995 : 3151, din care : 1541 – bărbați; 1610 – femei;
An 1997 : 3134, din care : 1523 – bărbați; 1611 – femei;
Sate componente : 6 - Cozăneşti - Dorna Arini
- Ortoaia - Gheorghițeni
- Rusca - Sunători

https://biblioteca-digitala.ro

SCURT ISTORIC

Primele mărturii arheologice despre existența aşezărilor datează din secolele IV – VIII. De–a lungul anilor s-au găsit în acest spațiu în satul Cozăneşti, un topor cu ceafa îngustă din secolele al X – XIII şi în satul Dorna, pe Giumalău Morăreşti, o cămaşă de zale din secolele XIII – XV.

În "Descrierea Moldovei", Dimitrie Cantemir pomeneşte despre existența mai multor "republici țărăneşti" în care sătenii nu ascultau de nici un boier, fiind constituite într-un fel de "state" pe teritoriul Moldovei, ca şi ocolul Câmpulung din care făceau parte aproximativ 15 sate.

Evreii stabiliți în Dorna deținеau hoteluri, prăvălii, restaurante, favorizând comerțul şi contribuind la dezvoltarea nivelului de trai şi a vieții sociale din zonă.

CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Comuna este situată în partea de sud vest a județului Suceava, în imediata vecinătate a oraşului stațiune Vatra Dornei. Se întinde pe o distanță de 18 km, începând de la pârâul Colbu până la Podişul Şarului (Pârâul Donileşti).

Forme de relief: lanțuri muntoase Giumalău (1857 m) şi Pietrosul Bistriței (1759 m) din care pornesc mai multe obcini cum sunt: Obcina Ciungilor, Obcina Mare, Obcina Mică, Obcina Călugărului, Obcina Gruiului, Obcina Şandrului, Obcina Ortoii şi Obcioara.

Datorită aşezării comunei față de orientarea culmilor muntoase, aceasta este puternic însorită, iar datorită altitudinii de circa 800 m, are un climat subalpin specific tuturor depresiunilor submontane.

Locuitorii acestei comune se ocupă cu creşterea animalelor, exploatarea şi prelucrarea lemnului, exploatarea calcarului dolomitic, prelucrarea laptelui . În comună se află pe râul Areni o vâltoare a lui Aurel Lipan (construită între anii 1991 –1992), care spală fără detergent şi este folosită de localnici . În zonă s-a practicat plutăritul pe râul Bistrița, până în anul 1966.

DORNA CANDRENILOR

Suprafața comunei : 371 kmp
Populația comunei :
An 1992 : 4797, din care : 2394 – bărbați; 2403 – femei;
An 1995 : 4779, din care : 2341 – bărbați; 2438 – femei;
An 1997 : 4745, din care : 2322 – bărbați; 2423 – femei;

https://biblioteca-digitala.ro

Sate componente: 8
- Dorna Candrenilor
- Poiana Negri
- Valea Bancului
- Româneşti
- Dealu Floreni
- Podul Coşnei
- Coşna
- Teşna

SCURT ISTORIC

Potrivit legendei denumirea comunei se trage de la numele primului ei locuitor, haiducul Candruț, fugit din Transilvania şi stabilit aici cu multe sute de ani în urmă.

Un mare număr de familii din comună poartă numele de Candrea. Pentru a se deosebi una de cealaltă, capului de familie i se adaugă întotdeauna prenumele tatălui şi chiar al bunicului.

Primii locuitori ai comunei stăpâneau pământuri întinse. În 1772, când s-a procedat la împărțirea moşiei Candrea, strângându-se laolaltă toți membrii acestei familii de ciobani s-a constatat că pământul lor avea o întindere uriaşă de la vârful Măgura Calului (1254 m) până dincolo de muntele Ouşor (1630 m).

CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Comuna are drept vecini la nord comuna Iacobeni, la sud–est comuna Şaru Dornei, la sud–vest comuna Poiana Stampei, la vest județul Bistrița Năsăud şi la est oraşul Vatra Dornei. Comuna este străbătută de Dorna cu afluenții Coşna şi Teşna – izvoare de apă minerală feruginoasă. Suprafața totală este de 20.862 ha din care arabil 209 ha, păşuni 3041 ha, fânaț 3450 ha, păduri 13.429 ha. Este străjuită de vârful Bâtca, Oblânc (1479 m) şi Ouşorul (1630 m).

POIANA STAMPEI

Suprafața comunei : 17,778 kmp
Populația comunei :
An 1992 : 2316, din care : 1186 – bărbați; 1130 – femei;
An 1995 . 2314, din care : 1187 – bărbați; 1127 – femei;
An 1997 : 2311, din care . 1194 – bărbați, 1117 – femei

Sate componente : 7
- Poiana Stampei
- Dornişoara
- Praleni
- Teşna
- Casoi
- Pilugani
- Tătaru

https://biblioteca-digitala.ro

SCURT ISTORIC

Aflată pe drumul ce uneşte Moldova cu Transilvania (E 567), comuna Poiana Stampei este amintită documentar în anul 1593, printr-un act în care domnitorul Moldovei, Aron Vodă, cere bistriţenilor să nu încalce graniţele ţării.

Denumirea de Poiana Stampei provine de la acea ştampilă care se aplică pe documente la trecerea frontierei, spre şi dinspre Transilvania a negustorilor ce tranzitau marfă între cele două provincii.

Ulterior, pe lângă acest punct de frontieră, a început să se înfiripe o aşezare ai cărei locuitori s-au stabilit pe aceste locuri atraşi de pitorescul regiunii şi posibilităţile deosebite de prelucrare şi exploatare a masei lemnoase.

Ocupaţia austriacă dintre anii 1774 – 1918 a favorizat introducerea de instalaţii mecanice, în special pentru prelucrarea lemnului, apărând astfel noi locuri de muncă, precum şi o serie de activităţi complementare.

Prin construcţia drumului Vatra Dornei - Bistriţa, prin deschiderea de cariere de piatră la Dorna Burcut şi ulterior la Dornişoara, cât şi a emigrării masive de familii a etnicilor germani şi evrei, zona începe să se dezvolte din punct de vedere economic. Între anii 1761 – 1783 se trece la militarizarea comunelor de graniţă, acestea începând să funcţioneze ca unităţi administrativ – teritoriale independente.

CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Ca poziţie geografică, comuna Poiana Stampei este situată în bazinul Dornelor, învecinându-se la nord cu Dorna Candrenilor, la vest cu judeţul Bistriţa Năsăud, la sud cu judeţul Mureş şi la est cu Şarul Dornei. Comuna este înconjurată de munţii Bârgăului, Călimani şi Bistriţei, fiind aşezată pe un platou cu pante domoale, cu înălţimi între 900 şi 1100 m. Pădurile şi păşunile acoperă o mare parte din suprafaţa comunei Poiana Stampei.

ŞARU DORNEI

Suprafaţa comunei : 220 kmp
Populaţia comunei :
An 1992 : 4228, din care : 2097 – bărbaţi; 2131 – femei;
An 1995 : 4258, din care : 2084 – bărbaţi; 2174 – femei;
An 1997 : 4314, din care : 2104 – bărbaţi; 2210 – femei;

https://biblioteca-digitala.ro

Sate componente: 7
- Neagra Şarului
- Plaiul Şarului
- Sarişorul Mare
- Şaru Dornei
- Gura Haitii
- Sarişor
- Şaru Bucovinei

SCURT ISTORIC

Comuna Şaru Dornei este situată în străvechea vatră a Ţării Dornelor. Printre primele atestări documentare poate fi amintit documentul din 1630 prin care Moise Moghilă întăreşte mănăstirea Voroneţ cu o branişte în munţii Câmpulungului.

Şarul Dornei îşi află denumirea în legenda Dornei care spune că Dragoş Vodă trecând din Maramureş prin pasul Prislop – pe valea Bistriţei Aurii, ar fi poposit la Iacobeni. La o vânătoare pe muntele Ouşorul, a rănit o căprioară şi în urma ei a cunoscut-o pe frumoasa Dorina de care s-a îndrăgostit. Revenind după câţiva ani pe malul apei Dorinei (de aici numele Vatra Dornei), Dragoş află că Dorina este plecată cu turma de oi spre muntele Călimani. Plecând în căutarea ei, Dorina nu îl recunoaşte, se ascunde şi este rănită de săgeata voievodului care crede că a dat peste o sălbăticiune. Astfel, mergând pe urma "şirului" Dorinei (Şaru Dornei), Dragoş ar fi trăit ziua cea mai neagră (Neagra Şarului) atunci când şi-a ucis iubita.

Istoria localităţilor dornene, ce făceau parte din Ţara de Sus a Moldovei, începe să fie diferită pe plan social – economic şi cultural în perioada 1775 – 1918, deoarece locuitorii din Bucovina devin supuşi ai coroanei austriece, în timp ce Şaru Dornei şi Neagra Şarului au rămas în continuare sub administraţie moldovenească.

Actuala comună Şaru Dornei este rezultatul comasării a două comune, Şarul Dornei şi Neagra Şarului în urma reformei administrativ teritoriale din 1968, dar care în timp au avut propria lor dezvoltare istorică.

CARACTERISTICI GEOGRAFICE

Comuna Şaru Dornei este situată în Depresiunea Dornelor la limita de vest a judeţului, în spatele masivului Călimani, pe un spaţiu intramontan dominat de terase (şesuri) cu un sol pietros, sărac, nefiind prielnic agriculturii, de-a lungul râului Neagra, Sărişorului Mare şi a afluenţilor acestora, dar pe versanţi cu păduri şi păşuni alpine.

https://biblioteca-digitala.ro

SCHIȚA MONOGRAFICĂ A COMUNEI PANACI

Comuna Panaci este situată în Depresiunea Dornelor, în sud-estul acesteia, la contactul dintre cristalinul munților Bistriței şi a eruptivului Călimanilor.

Comuna se întinde pe o lungime de 21 km şi pe o lățime de 15 km, cu aşezări umane risipite pe văile afluenților Călimănel, Neagra Şarului şi în sud pe Neagra Broştenilor.

Teritoriul este cuprins între 47^0 17' latitudine nordică şi 25^0 20 longitudine estică.

Se află la cea mai mare distanță de centrul județean (118 km), mărginindu-se în sud – vest cu jud. Harghita, cu comunele Broşteni şi Crucea pe latura estică şi cu comuna Şaru Dornei pe latura nord – vestică.

Centrul economic cel mai apropiat este oraşul Vatra Dornei, situat la 16 km, legătura făcându-se pe D.J. 174, parțial asfaltat.

Comuna este înconjurată de o zonă muntoasă pe latura estică, formată din munții Bistriței, iar pe cea vestică de culmile care se desprind din eruptivul Călimani. Între acestea se află un culoar depresionar creat de râul Călimănel care şi-a săpat valea pe o linie de fractură ce desparte cele două formațiuni: cristalinul şi eruptivul. Culoarul depresionar Panaci – Coverca se continuă şi spre sud, creând bazinete la Păltiniş, Bergioasa, Glodu, extinzându-se apoi peste munți la Bilbor, Borsec.

Privind regiunea din fundul văilor, îți face impresia că plaiurile, colinele muntoase radiare care se desprind din masivele ce înconjoară zona şi înaintează spre interior, schimbă cu totul caracterul de depresiune. Când priveşti însă regiunea de pe înălțimile mărginaşe, toate neregularitățile dispar şi ea apare în toată splendoarea ei ca o depresiune tipic morfologică.

Altitudinea minimă este de 930 m la confluența pârâului Chirileni cu Călimănelul, iar cea maximă de 1302 m, în cătunul Catrinari din satul Păltiniş.

Caracterul complex al reliefului este o reflectare directă a originii şi structurii geologice, practic putându-se vorbi aici de două subunități distincte:

- subunitatea cristalinului munților Bistriței cu culmi bine pronunțate, cu văi abrupte şi accidentate. Aici se ridică vârful Rusului (1540 m) în apropierea carierei de mangan din Dealul Rusului, fragmentat de pârâul Chirileni cu afluenții săi. Spre est culmea Roibeni cu vârful Piatra Tăiturii, apoi vârful Călimănel (1643m), Culmea Tunzirii,

https://biblioteca-digitala.ro

cu vârful Piatra Tunzirii, culminând în sud – est cu Dealul Vânăt (1640m) având în apropiere Pasul Păltiniş (1327m) cea mai veche cale de acces între Vatra Dornei şi Broşteni.

- subunitatea eruptivă cu forme de relief mai domoale dar cu numeroase locuri presărate cu cetăţi de stânci şi bolovani enormi proiectaţi aici de exploziile vulcanice din terţiar, specific văii Bucinişului. Din masivul Căliman înaintează spre depresiune culmi muntoase în forma unor spinări dintre care amintim Deleganu (1390 m), Buciniş (1530m) şi Aluniş. Spre nord – vest înălţimile sunt mai joase sub forma unor bâtci (Bâtca Paiţeni) sau sub forma unor şesuri (Seştina Mare şi Seştina Mică).

Pe culoarul Călimănelului, al celor două Negre, precum şi pe afluenţii acestora, se resimte un climat moderat, de adăpost care a favorizat popularea acestor zone.

Solul predominant este podzolul brun acid care imprimă şi vegetaţiei un anumit caracter. Pe solurile întreţinute, târlite, vegetaţia are o compoziţie floristică multicoloră, care influenţează peisajul natural şi calitatea păşunilor şi fâneţelor.

Locurile neîntreţinute, netârlite sunt inundate de plante slabe ca nutreţ, cum ar fi tepoşica – nagara (Nardus stricta), iar pe unele zone joase, plane, de-a lungul apelor care nu sunt drenate, apar o serie de rogozuri ce constituie un nutreţ cu valoare nutritivă scăzută.

Condiţiile climatice, altitudinea şi solul, favorizează dezvoltarea molidului care ocupă cea mai mare parte a teritoriului comunei.

Condiţiile de trai sunt din cele mai aspre, datorită altitudinii, climatului cu temperaturi medii anuale de 0–5^0 C, înregistrându-se în medie câte 160 zile cu temperaturi de sub 0^0 C, cu ierni geroase, îngheţuri şi brume târzii, până la 1 iunie, sau timpurii, începând din septembrie.

Media anuală a precipitaţiilor atmosferice este de 616 mm în depresiune şi de peste 800 mm pe înălţimi. Din Călimani, un adevărat castel de apă, se revarsă continuu mase de aer încărcate cu vapori peste întreaga zonă depresionară, înrăutăţind vremea, chiar cu lapoviţă şi ninsoare la începutul verii, îngreunând şi perioada de recoltare a fânului.

Vântul dominant este cel de nord care se abate pe culoarele depresionare, înrăutăţind vremea, iarna aducând geruri iar vara răcorind aerul. Furtunile sunt rare, dar destul de păgubitoare pentru pădure când provoacă numeroase doborâturi.

Reţeaua hidrografică este bogată, permanentă şi cu un debit constant, mai mare primăvara în urma topirii zăpezilor şi a precipitaţiilor bogate.

https://biblioteca-digitala.ro

În partea de sud–est o serie de pâraie ca Drăgoiasa, Tomnaticul, Bolovănişul, Glodu se adună, devenind afluenţi ai Negrişoarei. Începând de la Catrinari curge spre est pârâul Păltiniş străbătând satul Dârmoxa şi vărsându-se la Gura Negrişoarei în Neagra Broştenilor. Spre nord, comuna este străbătută în cea mai mare parte de apa Călimănel. Izvorând din apropierea Pasului Păltiniş, primeşte pe parcurs mai mulţi afluenţi: Buzoiul, Pârâul Negru, Bucinişul, Mihăileţul, Chirilenii şi Pârâul Tulbure, după care-şi continuă curgerea spre nord până la confluenţa cu râul Neagra Şarului.

Pe teritoriul comunei întâlnim în numeroase locuri ca în Păltiniş, Mihăileţ sau Chirileni, izvoare minerale numite de localnici borcuturi. Un izvor valoros este cel de la Păltiniş.

Istoric After harta din 1773 – 75 întocmită de austreci se observă că zona era împădurită aproape în întregime, cu numeroase goluri de munte, cu cărări folosite de om împreună cu animalele sale. Se observă mai multe case pe teritoriul Păltinişului şi al Drăgaicei, iar în Panaci 2 – 3 case pe cursul mijlociu al Călimănelului.

Vechii locuitori au populat treptat această zonă, venind din Ardeal, din ţinutul Bistriţei, din Bîrgaie, Topliţa, Bilbor, pribegiţi aici din motive religioase, din cauza introducerii fiscalităţii austriece, a recrutărilor pentru oaste, a muncilor forţate la care erau supuşi sau în urma altor persecuţii ale ocupaţiei Imperiului Habsburgic.

Tot din aceleaşi motive s-au stabilit aici şi localnicii din Ocolul Câmpulungului după ce Bucovina a fost ocupată de austrieci (1775).

Străinul se aşeza statornic în sat şi se pierdea în unitatea de nedespărţit a locuitorilor, încuscrindu-se cu aceştia, populând zona, creând familiile întâlnite astăzi pe aceste locuri.

Prin anii 1790 – 1791 se stabileşte aici împreună cu o familie numeroasă, oierul Iftimie Negrea care vine din comuna Crucea. Gospodăria şi-o întemeiază în centrul actual al satului, pe cursul Călimănelului, dobândind treptat terenuri de-o parte şi de alta a acestui curs. Sălaşul vitelor îl avea în actualul sat Coverca, toponim care se poate traduce în sălaş, adăpost pentru animale. Fiind priceput în tratarea şi vindecarea unor boli la animale şi la om prin mijloace empirice, a fost poreclit Panac, de unde şi numele satului.

Denumirea localităţii Panaci apare târziu, în 1832, într-un document al Fondului arhivistic din visteria Moldovei. Până atunci în documente se amintesc localităţile Păltiniş, Şaru sau Dorna.

În dicţionarul geografic al jud. Suceava întocmit de Serafim Ionescu în 1894, despre aceste locuri se scria: "Păltinişul, sat pe moşia comunei Şaru Dornei, împrăştiat pe coastele dealurilor de-a lungul pârâului Neagra Păltinişului, numără 79 case populate de 84 capete de familii sau 228 suflete, din care 118 bărbaţi şi 110 femei. Are 75

https://biblioteca-digitala.ro

contribuabili. Biserica din Panaci şi Drăgoiasa servesc acest sat". Şcoală primară exista numai la Panaci.

"Panaci, sat pe moşia comunei Şaru Dornei, aşezat pe ţărmurile pârâului Călimănel, numără 200 case în care trăiesc 490 bărbaţi şi 480 femei. Are 380 contribuabili, o biserică şi o şcoală rurală mixtă, înfiinţată în 1891 cu un învăţător plătit de stat, frecventată de 35 şcolari."

După un vechi obicei al pământului, în Ocolul Câmpulung, din care făcea parte şi actuala comună, fiecare sătean devenea stăpân pe locul pe care-l ocupa, îl "lăzuia" de pădure, obţinând terenuri cu fâneţe şi păşuni, precum şi loc de întemeiere a gospodăriei. Localnicii erau stăpâni de drept şi de fapt ai munţilor şi ai văilor, nu depindeau de nimeni decât de domnul Moldovei.

Această situaţie privilegiată a locuitorilor, rămasă în Moldova după ocuparea Bucovinei, a durat numai un sfert de veac. După un obicei rămas de pe vremea fanarioţilor, se considerau locuri domneşti, moşiile care nu aveau înscrisuri, acte de danie, domnitorul putând dărui rudelor sau boierilor credincioşi, aceste terenuri. Dornenii nu aveau asemenea acte iar terenurile lor au trecut pe mâna mai multor boieri, până ce au fost cumpărate de boierul Constantin Balş (1809). Acesta ia de îndată măsura de constrângere faţă de răzeşi, introducându-le boierescul cu toate efectele sale.

Dornenii protestează, trimit reprezentanţi la domnie pentru a-şi apăra drepturile. Urmează o serie de procese cu boierii Balş între anii 1805 – 1835. După moartea boierului, domnitorul Mihail Sturza a izbutit să înduplece pe fraţii Balş şi printr-o învoială din 1837 între dorneni şi boieri, dornenii trebuiau să plătească drept preţ al răscumpărării suma de 12.000 galbeni.

În urma acestei înţelegeri Vodă Sturza dă la 23 dec. 1837 Hrisovul domnesc pentru întărirea stăpînirii veşnice şi paşnice a acestor terenuri de către dornenii din satele Păltiniş, Şaru şi Dorna.

După răscumpărare, răzeşii dorneni s-au bucurat nestingheriţi de drepturile pe care le aveau înainte.

Au existat încercări ale organelor silvice de a supune regimului silvic terenurile din zonă, însă acestea nu au fost aprobate sau aplicate niciodată.

Zona a fost teatru de război în ambele conflagraţii dar cei rămaşi au rezistat, şi-au refăcut gospodăriile şi au continuat munca şi tradiţiile locului.

Întocmit: Dorinel Ichim

https://biblioteca-digitala.ro

CAP. III

FIŞE SEMNAL, FIŞE DE CONSTRUCȚIE, FIŞE DE AŞEZARE

FIŞA DE AŞEZARE

1. Denumirea aşezării
   - veche PANACI
   - nouă PANACI
2. Scurt istoric
   Conform hărții ridicată în anii 1773 – 1775, localitatea Panaci avea 2 – 3 case pe cursul mijlociu al Călimănelului. Treptat această localitate a fost populată cu familii venite din Ardeal, din ținuturile Bistrița, Bârgaie, Toplița, Bilbor. Ei au pribegit aici din motive religioase, a fiscalității excesive a autorităților austriece precum şi a recrutărilor forțate pentru oaste.
   Prin anul 1750 se stabilea aici împreună cu o familie numeroasă, care venea din comuna Crucea, oierul Iftimie Neagra. El îşi întemeiază o gospodărie în centrul actual al satului Panaci, pe cursul Călimănelului, dobândind treptat terenuri de o parte şi de alta a acestui râu. Sălaşul oilor îl avea în actualul sat Coverca. Fiind priceput să trateze şi să vindece unele boli la animale, a fost poreclit Panac, satul trăgându-şi numele de la el.
   În dicționarul jud. Sucevei din 1894 este notat: "Panaci, sat pe moşia com.Şaru Dornei. Are 380 contribuabili, o biserică şi o şcoală rurală mixtă înființată în 1891".
3. Scurtă prezentare geografică, toponime importante:
   Pâraie: Călimănelul, Chirileni, Buciumiş
   Sate componente ale comunei Panaci: Panaci, reşedința comunei; Coverca, Păltiniş, Catrinar, Drăgoiasa, Glodu.
4. Suprafața aşezării:
   - intravilan 4200 ha
   - extravilan 8300 ha
5. Număr de locuitori, naționalitate:
   - 1894 Păltiniş: 79 case, 84 familii, 228 persoane;
   - 1894 Panaci: 200 case, 380 contribuabili;
   - 1997 Panaci 320 gospodării;
     Coverca 300 gospodării;
     Păltiniş 39 gospodării;
     Catrinar 24 gospodării;

https://biblioteca-digitala.ro

6. Tipuri de gospodărie:
   Gospodăriile vechi aveau anexele grupate în jurul casei.
   Gospodăriile de după 1950 – şi sub formă de aliniament sau în aliniamente paralele.
   - elemente componente: casa, corla, cotețul de porci, de păsări, curtea, ograda, locul de fân;
   - dacă ansamblul se constituie după o schemă: nu

   Etape şi modalități de dezvoltare a aşezării, etape parcurse: Satul se dezvoltă în jurul bisericii şi a şcolii
   - prima etapă la sfârşitul sec. al XVIII – lea
   - următoarea etapă pe parcursul sec. al XX – lea
   - perioada dintre cele două războaie
   - perioada după al doilea război mondial
7. Tipologia spațiilor neconstruite şi amenajărilor diverse:
   - Tipuri de străzi şi relația lor în sistem
     Strada principală: drum interjudețean Vatra Dornei – Broşteni
   - Străzi importante – cărări spre păşuni şi locuri cu fân
   - Străzi secundare – câteva care pornesc dinspre văile afluentului Călimănelul şi Chirileni.
   - Existența şi importanța împrejmuirilor: împrejmuirile sunt formate din ştacheți în picioare la curți şi din lețuri între loturile de păşuni şi fânaț
   - Relația dintre drumuri şi gospodării (continuă, discontinuă, mixtă, etc.)
     - continuă, mixtă pentru gospodăriile dispuse central
     - discontinuă, la cele situate spre poalele pădurii, spre munte, între fânețe
8. Intersecțiile drumurilor: - puține la număr. Sunt mai multe tipuri de intersecții
   - Tipuri de intersecție în funcție de tipurile de drumuri, de numărul lor, de unghiul lor (în cruce, în T, în U etc.)
     - În formă de T – lângă biserică
       - lângă troacă, peste un pod, la marginea de sud a satului Coverca
   - Elemente caracteristice intersecțiilor (fântână, troiță, monument etc.)
   - troacă – fântână din lemn unde vine apă prin jgheab
   - troiță – una singură în Coverca
9. Tipologia piețelor : nu are
10. Evoluția aşezării:

- modalități de dezvoltare, multidirecțională – da – din primele case spre toate direcțiile, în urma "lăzuirii" terenului şi defrişării pădurii

https://biblioteca-digitala.ro

- liniară (într-o direcție determinată de teren, de o apă sau de alte elemente): - pe valea râului Chirileni
  - pe valea pârâului Călimănel
- limite de creştere: muntele cu păduri la poale

11. Data: 4 aug. 1997
12. Întocmit : Dorinel Ichim

FIŞA SEMNAL

1. Obiectivul : Casă de locuit
2. Numele proprietarului : Văcaru Gheorghe
3. Adresa : Şaru Bucovinei
4. Denumirea locală a construcției şi destinația ei: casă de locuit
5. Epoca sau data construcției: 1925
6. Aşezarea construcției în cadrul gospodăriei: central, orientată sud
7. Starea de conservare: bună
8. Planul obiectivului: casă cu foişor pe două laturi ale casei (față, spate) cu două încăperi la parter despărțite de tindă. Din tindă scară spre pod unde este amenajată o cameră deasupra bucătăriei, iar deasupra casei mari este podul propriu-zis.
9. Organizarea interioruȋui: în bucătărie este o sobă cu cuptor, transformată, pat. Casa cea mare are sobă.
10. Alte date despre construcție: construită de tatăl proprietarului Văcaru Toader, casă atipică cu două intrări identice şi două foişoare la etajul superior pe cele două fațade prevăzute cu traforuri.
11. Mențiuni speciale: pe latura din stânga este amenajat beciul pe o suprafață de 1/5 din suprafața casei mari.

Întocmit: Violeta Marianciuc, aug. 1997

FIŞA DE DESCRIERE A CONSTRUCȚIEI

DENUMIRE CONSTRUCȚIE : Bordei

TIP CONSTRUCȚIE : adăpost temporar (târlă pentru vite)

PROPRIETAR – Ursu Ştefan

https://biblioteca-digitala.ro

PLAN: Construcție cu o singură încăpere şi tindă, transformată dintr-o singură încăpere, cu prelungire pe latura dreaptă a acoperişului, loc de depozitare a lemnelor.

TEMELIE: din piatră brută, construcție în pantă

NIVEL DE CĂLCARE: talpă din bârne late

SISTEM DE ÎNCĂLZIRE, EVACUARE A FUMULUI: naturală şi artificială (coş de fum, la soba construită pe locul vetrei deschise).

PEREȚI (MATERIAL, TEHNICA): bârne late cioplite pe patru laturi, îmbinate în "coadă de rândunică", netencuiți

ACOPERIŞ: draniță în patru ape

NUMELE PROPRIETARULUI: Ursu Ştefan – 60 ani; primul proprietar Moroşan – bunicul, construcția a fost casă de locuit, transformată ulterior în târlă

ÎNTOCMIT: Violeta Marianciuc DATA: august 1997

FIŞA DE CONSTRUCȚIE

1. NUMELE PROPRIETARULUI : IORDACHE PIMEN
2. STAREA SOCIALĂ : ȚĂRAN
3. LOCALITATEA : ŞARU DORNEI
4. OCUPAȚIA PRINCIPALĂ A LOCUITORILOR ÎN TRECUT ŞI ASTĂZI:
   - creşterea animalelor
   - exploatarea pădurii
5. DENUMIREA LOCALĂ A CONSTRUCȚIEI ŞI DESTINAȚIA EI: crâşmă
6. EPOCA SAU DATA CONSTRUCȚIEI : 4/4 sec XIX – ¼ sec XX
7. TIPOLOGIA CASEI DE LOCUIT : casă atipică cu cerdac, a suferit modificări pentru a fi adaptată noii destinații
8. FRECVENȚA ŞI CIRCULAȚIA TIPULUI DE CONSTRUCȚIE ÎN LOCALITATE ŞI ZONĂ: casă atipică, rar întâlnită în zonă
9. AŞEZAREA CONSTRUCȚIEI ÎN CADRUL GOSPODĂRIEI, ALTE CONSTRUCȚII: aşezată cu fața la ulița principală, central, în spate şopron pentru animale mici.

https://biblioteca-digitala.ro

10. REAMPLASĂRI SUFERITE ŞI MODIFICĂRI PÂNĂ LA ACHIZIȚIE : modificată camera mare prin dărâmarea unui perete pentru mărirea spațiului de crâşmă, se păstrează urmele cuptorului de dimensiuni mari care a fost dărâmat.
11. MATERIALE ŞI TEHNICĂ DE CONSTRUCȚIE:
    A. TEMELIA - piatră brută de carieră
    B. PEREȚII - bârne din lemn, cu tencuială în interior
    C. ACOPERIŞUL - draniță, în 4 ape
    D. FINISĂRI - tencuieli exterioare în jurul ferestrelor
    E. ÎMPREJMUIREA - gard din lemn
12. ORGANIZAREA INTERIORULUI - urmele cuptorului se păstrază în camera mare, cămara din spate în stare de degradare.

DATA COMPLETĂRII FIŞEI : aug. 1997
FIŞĂ ÎNTOCMITĂ DE : Marianciuc Violeta

FIŞA SEMNAL

1. Obiectivul : casă cu prispă
2. Numele proprietarului: CAZAN ŞTEFANIA
3. Adresa : Şaru Dornei nr. 111
4. Denumirea locală a construcției şi destinația ei: casă de locuit, cu dimensiunile: L – 8 m, l – 3,2 m,
   prispa – 0,7 m
5. Epoca sau data construcției : 100 – 110 ani
6. Starea de conservare : bună
7. Organizarea interiorului - bucătărie cu cuptor
   - cameră
8. Alte date despre construcție : - casă veche cu prispă
   - acoperişul în 4 ape cu 5 rînduri de draniță
9. Mențiuni speciale: - lipit de casă este cotețul de găini
   L – 4,10 m
   l – 1,60 m

Întocmit : Ciobanu Elena
Data : 6 aug. 1997

FIŞA SEMNAL

1. Obiectivul : Grajd
2. Numele proprietarului : CAZAN ŞTEFANIA
2. Adresa : Şaru Dornei nr. 111

https://biblioteca-digitala.ro

3. Denumirea locală a construcției şi destinația ei: grajd, cu dimensiunile: L = 6,25 m , l = 2,70 m + 0,98 m (uşă) + 2,70 m
4. Epoca sau data construcției : aproximativ 80 ani
5. Aşezarea construcției în cadrul gospodăriei : în spatele casei
6. Starea de conservare : bună

Întocmit : Ciobanu Elena
Data : 6 aug 1997

FIŞĂ SEMNAL

1. Obiectivul : Casă cu gang
2. Numele proprietarului : URSU VASILE
3. Adresa : Dorna Candreni
4. Denumirea locală a construcției : casă de locuit, cu dimensiunile: L = 11m, l = 6 m
5. Epoca sau data construcției : peste 100 ani
6. Aşezarea construcției în cadrul gospodăriei : centrală
7. Starea de conservare : bună
8. Organizarea interiorului : - bucătărie cu cuptor şi sobă, cameră
9. Alte date despre construcție: - temelie de piatră, acoperiş în 4 ape. S-a schimbat dranița cu tablă.

Întocmit : Ciobanu Elena
Data : 9 aug. 1997

FIŞĂ SEMNAL

1. Obiectivul: Colibă
2. Numele proprietarului : MOROŞAN IOAN
3. Adresa : Moroşeni, comuna Şaru Dornei
4. Denumirea locală a construcției şi destinația ei: colibă, cu dimensiunile: L = 4,40 m, l = 3,35 m
5. Epoca sau data construcției : după primul război mondial
6. Aşezarea construcției în cadrul gospodăriei : în curtea gospodăriei
7. Starea de conservare : bună

Întocmit : Ciobanu Elena
Data : 5 aug. 1997

https://biblioteca-digitala.ro

FIŞĂ SEMNAL

1. Obiectivul : Casă cu gang pe trei părți
2. Numele proprietarului : MOROŞAN LEONTE
3. Adresa : Moroşeni, comuna Şaru Dornei
4. Denumirea locală a construcției şi destinația ei : casă cu gang – pentru locuit, cu dimensiunile : L = 12,30 m ; l = 6 m; lățime gang = 1 m
5. Epoca sau data construcției : după primul război mondial
6. Starea de conservare : bună
7. Organizarea interiorului : casa are bucătărie cu sobă şi cuptor

Întocmit : Ciobanu Elena
Data 5 aug. 1997

FIŞĂ SEMNAL

1. Obiectivul : Casă de vară
2. Numele proprietarului : GÎSCĂ IOAN
3. Adresa : Dorna Candreni
4. Denumirea locală a construcției şi destinația ei : folosită numai vara; are dimensiunile : L = 8 m ; l = 5,50 m
5. Epoca sau data construcției : peste 100 ani
6. Starea de conservare : bună
7. Organizarea interiorului : cameră , cămară
8. Alte date despre construcție : acoperiş cu 8 rânduri de draniță

Întocmit : Ciobanu Elena
Data : 8 aug. 1997

FIŞĂ DE CONSTRUCȚIE

1. Numele proprietarului : DOLHESCU DUMITRU
2. Starea socială : țăran
3. Localitatea : cătun COVERCA, com. PANACI
4. Ocupația principală a locuitorilor în trecut şi astăzi:
   - creşterea animalelor
   - exploatarea pădurii
5. Denumirea locală a construcției şi destinația ei: casă
6. Epoca sau data construcției: 1 ½ sec. XX

https://biblioteca-digitala.ro

7. Tipologia casei de locuit: casă + T + C cu cerdac pe 3 laturi
8. Frecvența şi circulația tipului de construcție în localitate şi în zonă: tipică pentru zona cercetată
9. Aşezarea construcției în cadrul gospodăriei, alte construcții: modalitate de acces - direct din ulița care dă în şoseaua V.Dornei - Broşteni
10. Materiale şi tehnică de construcție:
    A. Temelia: - adâncime 0,5 m, piatră de pe loc
    B. Pereții: - lemn de molid, "tanduri" ciopliți din topor, se vergelau
    C. Acoperişul: - lemn de brad, draniță, popi
    D. Finisări: - pereți tencuiți, văruiți
11. Tehnică de construcție : - temelia : uscată
    - pereții : cununi orizontale încheiate în "mâglă"
    - acoperiş : în 4 ape, şindrilă dreaptă la 2 rânduri, cuie de fier
12. Organizarea interiorului : cuptor cu vatră şi pop, în vechime, azi sobă de gătit, în colțul din dreapta uşii, cu 2 hornuri, unul de la cuptor, altul de la actuala sobă.
13. Starea de conservare a construcției : bună
14. Echipa care a făcut documentarea ştiințifică şi tehnică : Dorinel Ichim

FIŞĂ DE AŞEZARE

1. Denumirea aşezării:
- veche: CĂNDRENI
- actuală: DORNA CANDRENI

2. Scurt istoric:

Localitatea s-a numit astfel deoarece în sat erau multe familii Candrea. Satul datează din sec. al XVIII–lea. Casele la început erau rare. În acel timp exista aici şi o biserică veche din anul 1762 care a fost dăruită comunei Valea Putnei unde s-a transportat în anul 1865.

În 1916 populația românească (mai cu seamă bărbații) a fost prigonită din localitate de către autoritățile militare austriece. Bărbații şi tinerii până la 16 ani au fost internați în lagăre de către autoritățile austro-ungare.

Între cele două războaie mondiale aşezarea a cunoscut o dezvoltare rapidă cu principalele sale ramuri, creşterea animalelor, lucrul la pădure, lucrul la mine, cultivarea cartofului şi a cerealelor (grâu, orz).

https://biblioteca-digitala.ro

Al doilea război a adus mari nenorociri, linia frontului intersectând localitatea.

3. Scurtă prezentare geografică, toponime importante:

Comuna are 8 sate în urma unificării cu comuna Cajvana, Dorna Candrenilor, Poiana Negri, Dealul Floreni, Podul Coşnei, Coşna, Teşna, Româneşti şi Valea Bancului.

Toponime importante:

- râuri : Dorna cu afluenții: Teşna, Valea Banului, Negrişoara.
- munți : Ouşorul, 12 Apostoli, Pietrele Doamnei, Pietrele Roşii.
- bâtci : Roşi, Pripor, a lui Alexandru, a Cofii.

4. Suprafața aşezării: 37.126 ha din care 29.377 ha păduri.

5. Număr de locuitori, naționalitate:

- în trecut: începutul secolului XX : 2228 suflete
- în prezent: persoane, familii, gospodării:
  - 4773 suflete (1992)
  - cca 5000 cu tot cu flotanți

6. Tipuri de gospodărie: 1654 gospodării în total (1997)

- elemente componente: casă, grajd, magazie, beci, bucătărie de vară (înainte erau şi corle), fântână, fânare;
- dacă ansamblul se constituie după o schemă: gospodăria se constituie după propria concepție, nefiind după o schemă fixă;
- etape şi modalități de dezvoltare a aşezării, etape parcurse:
  - În prima etapă – nucleul dintre biserică, şcoală şi primărie.
  - În următoarea etapă, în sec. al XIX-lea, de-a lungul şoselei, în aval şi în amonte.
  - În secolul XX pe dealurile din jur prin fânețe, gospodării răzlețe.

7. Tipologia spațiilor neconstruite şi amenajărilor diverse:

- tipuri de străzi şi relația lor în sistem :
  DN 17 (din 1986 D.E)
  Calea ferată Vatra Dornei – Ilva Mică
  D.J. Podu Coşnei – Grădinița.
- străzi importante:
  Două drumuri comunale : Dorna Candreni – Poiana Negri, Coşna – Poiana Vinului
- străzi secundare
  O rețea de 400 km ulițe comunale
  12 drumuri forestiere
- existența şi importanța împrejurimilor:
  - garduri din lețuri în picioare (la gospodării)

https://biblioteca-digitala.ro

- garduri din răslogi
- relația dintre drumuri şi gospodării (continuă, discontinuă, mixtă, etc.)
  - continuă în centrul civic
  - discontinuă la periferii

8. Intersecțiile drumurilor:

- tipuri de intersecție în funcție de tipurile de drumuri, de unghiul lor (în cruce, în T, în U etc.)
  - două intersecții în formă de "T"

9. Tipologia piețelor :

Există o piață dar nu funcționează, aşezarea fiind în imediata apropiere a oraşului Vatra Dornei.

10. Evoluția aşezării:

a. Modalități de dezvoltare
- multidirecțională – da
- liniară (într-o direcție determinată, de o apă sau de alte elemente) – de-a lungul râului Dorna
- combinată : - da

11. Data : august 1997
12. Întocmit de : Dorinel Ichim

FIŞĂ DE OBIECTIV

1. DENUMIREA OBIECTIVULUI : Locuință

2. ADRESA: Sat. Dorna Candreni , Comuna. Dorna Candreni , Judetul Suceava nr. 475 (pe Bâtca Pripor)

3. DATE ÎN LEGĂTURĂ CU ISTORICUL, TIPUL AŞEZĂRII, FORME DE RELIEF, POPULAȚIA

Pe teritoriul satului Dorna Candreni, la poalele muntelui Ouşor s-au descoperit urme materiale ce au fost atribuite perioadei de invazie a tătarilor (1241 – 1242). Pe întreg parcursul Evului Mediu, aşezarea Dorna Candreni (Cândrenii), a făcut parte din administrația Ocolului Câmpulung, când răzeşii de aici s-au bucurat de drepturi naturale ce apoi au fost uzurpate în timpul ocupației austriece.

La ocuparea Bucovinei de către Austria, aici s-au găsit vechi exploatări de cupru şi chiar spălătorii de aur, vechimea locuirii putând fi invocată şi din acest punct de vedere.

https://biblioteca-digitala.ro

După ocupația austriacă, de-a lungul anilor, Cândrenii apare mereu în documente prin care caută să-şi revendice vechile drepturi pierdute, situația localnicilor fiind în această perioadă foarte grea.

La 1776, Cândrenii făceau parte din aceeaşi unitate administrativă cu Vatra Dornei pentru ca apoi să devină o unitate de tip rural. În 1775, stolnicul Constantin Cantacuzino, vornic de Câmpulung este însărcinat să întocmească nişte hotărnicii prin care se pomenesc anumite neamuri de pământ printre care şi cel al Cândrenilor, cu moşii în Călimani şi în Candreni.

În timpul ocupației austriece, aici, datorită descoperirii efectului curativ al apelor minerale, s-au făcut amenajări speciale, apa minerală făcându-se renumită în Galiția şi Austria.

Teritoriul satului Dorna Candreni a intrat şi în atenția marilor proprietari ai vremii. Astfel, în 1812, magnatul Anton Manz arendează terenuri din moşia acestui sat, pe care a plătit timp de 15 ani o arendă de 5860 coroane.

Tot timpul ocupației austriece, candrenii au fost într-o permanentă nemulțumire generală. La 8 iunie 1848, într-un document, sunt citați ca cerând "scutirea moşiilor şi comunelor de graniță de construirea şi menținerea cerdacurilor militare".

Totuşi, după unii autori, satul ar fi fost întemeiat de emigranți ardeleni, numele localității venind de la Vasile Candrea, un fruntaş al acestei comunități rurale.

La începutul secolului al XX-lea Dorna Candreni era o comună rurală, ce făcea parte din districtul Câmpulung, având o populație de 2228 locuitori, majoritatea fiind români, la care se mai adaugă câțiva israeliți şi germani.

Acum (la începutul sec. XX), comuna rurală Dorna Candrenilor are compusă din vatra satului cu 1818 suflete şi cătunele La Izvor, La Piatră, Pilugani, Praleni, Poiana Negri şi Simizi.

Comuna avea un oficiu poştal, o şcoală cu o clasă în satul de reşedință şi alte două clase în cătunele Poiana Negri, Pilugani.

Localitatea Dorna Candreni este o aşezare de tip liniar, cu vatra dezvoltată de-a lungul şoselei principale şi cu grupări de gospodării plasate pe înălțimile laterale, pe terase sau platouri structurale. Vatra satului în care sunt plasate toate unitățile social - administrative şi culturale (primăria, şcoala, biserica, dispensarul uman, poşta şi multe unități comerciale) este mult mai compactă, având o energie internă de dezvoltare aparte, spre deosebire de grupurile de case dispuse în preajma drumurilor ce se desfăşoară tentacular din vatra satului.

Din punct de vedere geografic, aşezarea face parte din sectorul vestic al Depresiunii Dornelor, unitate de baraj vulcanic. Zona

https://biblioteca-digitala.ro

depresionară se deschide larg către vest, acolo unde şi culmile muntoase sunt mai joase.

Aici, în această zonă, activitatea eruptivă din pliocen şi pleistocen a produs tulburări în evoluția normală a reliefului, ducând chiar la unele inversiuni morfologice.

Satul se află încadrat de două unități de relief cu mare personalitate nu numai în landschaftul local, dar şi în aria mai largă (Munții Călimani şi Muntele Ouşorul), de muntele Ouşor legându-se multe legende încă vii în spiritualitatea locală.

La nord – est depresiunea Dorna Candreni este flancată de nişte prelungiri ale muntelui Suhard, care face despărțirea, sau mai precis legătura acestui sector depresionar, cu zona cristalină a Obcinei Mestecăniş.

Suprafața actuală a comunei este de 4745 locuitori, din care 2322 de gen masculin şi 2423 feminin, localitatea având o densitate de 11,9 locuitori/km^2 .

În 1997 comuna este alcătuită din 8 sate având 1654 de gospodării.

4. OCUPAȚIA LOCUITORILOR ÎN TRECUT ŞI ASTĂZI

Ocupația de bază a candrenilor, din trecut a fost creşterea animalelor şi lucrul la pădure.

Totuşi, spre deosebire de alte zone ale Bucovinei, resursele de aici au facilitat şi alte îndeletniciri secundare, dintre care amintim exploatarea aramei, a aurului şi a apelor minerale.

Astăzi (ca şi în trecut) în mai mare măsură locuitorii candreni se ocupă cu creşterea animalelor, în special a vacilor de lapte, a oilor, cu cultura pământului, mulți localnici fiind prinşi în sectorul îmbutelierii apelor minerale, al prelucrării laptelui sau în sectorul forestier. O ocupație cu specific local a fost plutăritul, care s-a practicat aici până prin anii 1960.

5. NUMELE PROPRIETARULUI: (în momentul achiziționării obiectivului): Candrea Gavril (fiul)

6. PROPRIETARI SUCCESIVI

Casa a fost construită de străbunicul actualului proprietar, Luca Candrea, când acesta avea 20 de ani. În casă au mai locuit succesiv, Grigore Candrea (bunic) şi Gavril Candrea (tatăl ultimului proprietar).

Ultimul proprietar a locuit în casă numai până ce s-a căsătorit, apoi s-a mutat într-o casă nouă, împreună cu tatăl său, Gavril Candrea.

https://biblioteca-digitala.ro

7. FRECVENȚA ACESTUI TIP DE OBIECTIV ÎN SAT ŞI ÎN ZONĂ

Locuința aparține secolului al XVIII-lea (3/4 – 4/4 sec. XVIII), având la acea vreme o frecvență medie, ea aparținând unor oameni mai înstăriți. Majoritatea locuințelor din acel timp erau monocelulare (vezi casele Ilie Chelsoi şi Toader Vleju din Dorna Candreni) sau de tip T. C. (casele Bogza Candrea şi Cucinschi Anton din aceeaşi localitate).

Casa Candrea, reprezintă momentul de extindere a planimetriei prin adoptarea unui nou element arhitectonic (foişorul). Această trecere s-a făcut de la foişorul într-o pantă (şopru) la cel în trei sau două ape.

Astăzi, atât în sat cât şi în zonă obiectivul a rămas ca un unicat neavând analogie cu alte case. Din relatările localnicilor se poate concluziona că acest tip de locuință a avut în sat o frecvență medie, aceeaşi frecvență având-o şi în zonă.

Casele cu foişor (şopru) plasat asimetric apar în paralel cu evoluția planului asimetric de dimensiuni ceva mai mari, în teren (la Dorna Candreni şi în împrejurimi) fiind surprinsă o coexistență a patru tipuri de locuințe: locuința monocelulară, locuința cu tindă şi cameră, locuința cu tindă – cămară şi cameră şi locuința cu tindă-cămară-cameră şi foişor lateral. Toate aceste tipuri planimetrice au fost locuite până târziu, în preajma celui de al doilea război mondial şi unele chiar după acest moment.

DATARE: – 4/4 sec. XVIII

La datarea obiectivului am luat în considerație vârsta medie a foştilor proprietari succesivi (timpul cât au locuit în această casă) iar prin analogie am comparat acest monument de arhitectură populară cu alte construcții vechi din zonă, case asemănătoare ca sistem de construcție (asemănătoare în elevație şi planimetrie). La una dintre aceste case am descoperit într-o ladă de zestre un document care atesta la 1810 a doua generație ce a locuit în ea).

FORMA ORIGINALĂ

Casa păstrează perfect forma sa originală cu foişorul (şopru). De-a lungul anilor, a fost schimbată nu numai dranița de pe acoperiş şi de la foişor. Inițial, dranița avea o lungime de 1,80 – 2 m. Una dintre aceste schimbări a avut loc cu puțin timp înainte de a fi locuită de către Gavril Candrea.

https://biblioteca-digitala.ro

10. DACĂ ERAU MEŞTERI LOCALI

Din relatările bătrânilor din satul Dorna Candreni, reiese că în această localitate erau trei echipe de meşteri specializați (dulgheri) care ridicau toate casele din sat.

Avându-se în vedere că acest meşteşug devenise tradițional la începutul secolului al XX-lea, putem afirma că avea o veche tradiție locală, meşterii locali construind şi casele din secolul al XVIII-lea.

Acest lucru se poate afirma, gândindu-ne şi la sistemul constructiv cu specific local-dornean. Chiar dacă meşterii erau din alt sat, ei construiau casele după modelul din satul lor.

11. VALOAREA DOCUMENTAR-ŞTIINȚIFICĂ

Vechimea casei Candrea, o plasează în secolul al XVIII-lea, la începutul perioadei de dezvoltare a arhitecturii popular-bucovinene, de dezvoltare a planimetriei cu un confort sporit. Obiectivul este o verigă importantă a unui lanț de evoluție a arhitecturii populare dornene în special şi al arhitecturii populare bucovinene în general. Casa Candrea marchează momentul extinderii planimetriei, de la casa monocelulară la casa de tip evoluat (de tip T C) cu cămară, adăugându-se şi un nou element-foişorul.

FIŞĂ ÎNTOCMITĂ DE: MIHAI CAMILAR, august 1997

CAP. IV

CHESTIONARE

OBICEIURI DE NUNTĂ ÎN BUCOVINA

1. Între ce vârste trebuie să se mărite fetele şi să se însoare băieții ? De ce ?
   - *fetele de la 15 ani*
   - *flăcăii de la 18 ani, deci înainte de armată*
2. Cine cerea fata în căsătorie?
   - mirele singur – se înțelegeau tinerii
   - mirele însoțit de altcineva
   - altă persoană fără mire, cine anume? *Mama mirelui*
3. Ce trebuie să facă acest om? Când şi cum este răsplătită strădania lui?

https://biblioteca-digitala.ro

4. Cum se desfăşura peţitul? *Mergeau rudele mirelui la părinţii fetei pentru a o cere în căsătorie, după ce tinerii se înţeleseseră în prealabil.*
5. Era obiceiul logodnei? Cum se desfăşura şi cât dura logodna? *Se făcea după peţit, la casa fetei. Mireasa oferea viitorului soţ o năframă frumos cusută şi el răsplătea năframa cu bani.*
6. Cine şi când hotărăşte ziua logodnei? Unde are loc? *Părinţii mirilor, la casa fetei.*
7. Când, de cine şi sub ce formă se stabilea zestrea? *Părinţii la logodnă, uneori la peţire.*
8. Ce se dădea de zestre? *Ladă de zestre , lăicere, ştergare.*
9. Se dădea ladă de zestre? Când, cum ? Ce conţinea? Cine o lucra? *Da – obiecte de port şi ştergare; tâmplarul în sat.*
10. Cu cât timp înainte de nuntă se făcea chemarea la nuntă? *Sâmbătă înaintea nunţii.*
11. Cine făcea chemarea şi cum se desfăşura? *Vornicelul chema oamenii cu plosca de rachiu. Avea şi o năframă la ploscă cu care ştergea păhăruţul care era totodată şi capac la ploscă.*
12. Înaintea nunţii se fac schimburi de daruri (haine, altceva) între mireasă şi mire? Când, cine le confecţiona? *Năframa o făcea mireasa, cusută cu flori – la logodnă.*
13. Cine cosea năframele pentru vătăjei şi mire? *Mireasa cu prietenele ei.*
14. Câte perechi de naşi se alegeau la nuntă ? *Până la 5 perechi.*
15. În care din perioadele anului se fac nunţile? De ce? *Când se înţeleg părţile.*
16. Cine conducea întreaga nuntă? Cum se chema? *Vătăjelul de nuntă.*
17. Ce atribuţii avea această persoană înainte de nuntă? În timpul nunţii?
    - *anunţa mersul la casa mirelui, a nunilor, la biserică.*
    - *lua măsuri să fie ploştile cu băutură la masă*
18. Ce daruri primea? *Era plătit în bani.*
19. La nuntă se cânta din gură sau din instrumente? Ce fel de instrumente? *Cimpoi, cobză, vioară, dobă.*
20. Nunta se făcea la părinţii fetei sau ai băiatului? Unde se înţelegeau. *De regulă la cel care avea casa mai central.*
21. Cum erau împodobite încăperile casei pentru acest eveniment? Cum era stivuită zestrea şi unde? - *pe pat*
    - *în casa de curat.*
22. Cum, când şi de către cine sunt invitaţi oamenii din sat la nuntă? *Vornicelul chema oamenii la nuntă cu plosca de rachiu.*

https://biblioteca-digitala.ro

23. Chemătorii la nuntă umblau prin sat pe jos sau călare? Cum erau îmbrăcați şi ce însemne distinctive purtau ? *Umblau prin sat. Aveau plosca în geantă de piele şi năframă la ploscă.*
24. Descrieți amănunțit îmbrăcămintea mirelui şi a miresei. *Mirele şi mireasa erau îmbrăcați în costume populare locale. Aveau flori speciale de nuntă care se deosebeau prin amploare şi frumusețe de celelalte flori de nuntă. Mireasa avea voal pe cap şi beteală – cununiță pe cap.*
25. Ce însemne purtau mirii? *Flori de nuntă.*
26. La cununia religioasă mirii merg pe jos sau cu căruța? Cum era împodobită căruța? – *când biserica e aproape merg pe jos*
    - *când biserica e departe, merg în 7 – 10 căruțe trase de cai.*
27. Înainte de a pleca la cununie avea loc iertăciunea, cum se desfăşura ea ?
28. La întoarcerea de la biserică se arunca înaintea mirilor apă? Bani, grâu? De ce ?
29. Cum erau îmbrăcați naşii? Ce însemne distincte purtau? *În costume populare tipice satelor din zona Dornelor.*
30. Ce însemn colectiv se făcea pentru întreaga nuntă ? *Brad.*
31. Unde era aşezat acest însemn în timpul nunții? *La poartă, la stâlpul casei.*
32. Unde avea loc masa mare?
    - *la casa mirelui*
    - *la casa miresei acolo unde se stabilea şi nunta de comun acord.*

33. Cum erau aşezați mirii? Nuntaşii ? *Mirii în centrul atenției, între perechile de naşi, urmând apoi rudele de grad apropiat ale mirelui şi miresei.*
34. În ce consta paharul dulce? *Se chema "paharul tinerilor".*
35. Când se închină darurile şi cui? *Noaptea nunții, la sfârşitul mesei mari – vătăşelului de casă.*
36. Cine le închină şi în ce constau aceste daruri? *În general bani, unele femei dădeau ştergare, năframe.*
37. Ce mâncăruri se pregăteau pentru masa mare?
    - *cozonac cu friptură rece tăiată felii*
    - *sarmale cu plăcintă dulce.*

Întocmit: Dorinel Ichim
3 august 1997

https://biblioteca-digitala.ro

CHESTIONAR OBICEIURI DE NUNTĂ
LOCALITATEA DORNA ARINI

1. Intre ce vârste trebuie să se mărite fetele şi să se însoare băieţii? De ce? *Băieţii la 24 de ani după armată, fetele la 18 ani*
2. Cine cerea fata în căsătorie?
   - *mirele cu părinţii, bunicii*

3. Ce trebuie să facă acest om ? Când şi cum este răsplătită strădania lui? *Acesta vorbea cu părinţii fetei la un pahar de rachiu.*
4. Cum se desfăşura peţitul ? *Se cerea fata de la părinţi, se hotăra ziua nunţii.*
5. Era obiceiul logodnei? Cum se desfăşura şi cât dura logodna? *Da - era obiceiul logodnei. Logodna dura 1 lună.*
6. Cine şi când hotărăşte ziua logodnei? Unde are loc? *Părinţii tinerilor - la fată.*
7. Când, de cine şi sub ce formă se stabilea zestrea? *Zestrea se stabilea la logodnă de către părinţii fetei şi ai băiatului.*
8. Ce se dădea de zestre? *Lada de zestre, poclade, vite.*
9. Se dădea ladă de zestre? Când, cum? Ce conţinea? Cine o lucra? *Da - la nuntă - lada de zestre conţinea piesele de port; era confecţionată de meşteri, sau era moştenire.*
10. Cu cât timp înainte de nuntă se făcea chemarea la nuntă ? *Cu o zi înainte.*
11. Cine făcea chemarea la nuntă şi cum se desfăşura? *Chemarea la nuntă o făcea vătăjelul care mergea din casă în casă.*
12. Înaintea nunţii se fac schimburi de daruri (haine, altceva) între mireasă şi mire? Când, cine le confecţiona? *Nu este obiceiul schimburilor.*
13. Cine cosea năframele pentru vătăjel şi mire? *Mireasa cosea năframele pentru vătăjei şi pentru mire.*
14. Câte perechi de naşi se alegeau la nuntă? - *20 de perechi de naşi.*
15. În care perioade ale anului se fac nunţile? De ce? *Iarna, pentru că este timp liber mai mult*
16. Cine conducea întreaga nuntă? *Nunta este condusă de vătăjel de casă.*
17. Ce atribuţii avea această persoană înainte de nuntă? În timpul nunţii? *Cu o săptămână înainte pregătea băutura şi se ocupa cu organizarea nunţii.*
18. Ce daruri primea? – *Primea bani, neamurile dădeau miel, animale mici.*

https://biblioteca-digitala.ro

19. La nuntă se cânta din gură sau din instrumente? Ce fel de instrumente? *Se cânta din instrumente , cu vioară şi fluieraş.*
20. Nunta se făcea la părinţii fetei sau ai băiatului? *Se făcea la părinţii mirelui.*
21. Cum erau împodobite încăperile casei pentru acest eveniment? Cum era stivuită zestrea şi unde ? *Încăperile erau împodobite cu cunună de brad. Zestrea era stivuită în casa mare, pe pat şi pe lăzile de zestre*
22. Cum , când şi de către cine sunt invitaţi oamenii din sat la nuntă? *Sunt invitaţi de către vătăjel.*
23. Chemătorii la nuntă umblau prin sat pe jos sau călare? Cum erau îmbrăcaţi şi ce însemne distinctive purtau? *Vătăjeii umblau călare, în costum popular şi aveau însemne distinctive - geanta, batista, plosca cu vin şi plosca cu rachiu.*
24. Cum erau îmbrăcaţi mirii? *Mirii erau îmbrăcaţi în costum naţional, cu flori în piept.*
25. Ce însemne purtau mirii? *Mirii purtau flori cu panglici albe.*
26. La cununia religioasă mirii merg pe jos sau cu căruţa? *Mirii merg pe jos.*
27. Înainte de a pleca la cununie avea loc iertăciunea? *Da, înainte de a intra în biserică.*
28. La întoarcerea de la biserică ce se arunca înaintea mirilor apă? *Se aruncă bomboane ca semn de belşug şi viaţă uşoară.*
29. Cum erau îmbrăcaţi naşii? Ce însemne distincte purtau? *Erau îmbrăcaţi în costum popular, cu semn distinctiv panglici cu flori.*
30. Cum erau aşezaţi mirii? *Mirii erau aşezaţi la masa din faţă.*
31. În ce consta paharul dulce? *Pahar cu vin închinat când se felicită mirii şi se dau banii.*
32. Cui se închină darurile? *Darurile se închină miresei.*
33. Cine le închină şi în ce constau aceste daruri? *Vornicelul – animale mici.*
34. Ce mâncăruri se pregăteau pentru masa mare? *Borş de carne, friptură, sarmale.*
35. Se aşează voalul miresei pe capul unei fete? Ce semnificaţie are? *Nu.*
36. Ce sunt colacii de cununie? De către cine, cui şi când se dau? *Colacii se dădeau mai târziu naşilor.*

Întocmit : Elena Ciobanu

https://biblioteca-digitala.ro

CHESTIONAR OBICEIURI DE NUNTĂ
LOCALITATEA - PANACI

1. Între ce vârste trebuie să se mărite fetele şi să se însoare băieţii? De ce?

F – 15 – 25 ani - ca să nu rămână nemăritate B – după armată

2. Cine cerea fata în căsătorie? *De părinţi*
3. Ce trebuie să facă acest om? *Să convingă socrii că mirele e bun pentru căsătorie.*
4. Cum se desfăşura peţitul? *Se mergea în zi de sărbătoare.*
5. Era obiceiul logodnei ? Cum se desfăşura şi cât dura logodna? *Da. Logodna dura 1 an.*
6. Cine şi când hotărăşte ziua logodnei? Unde are loc? *Părinţii tinerilor fixau ziua logodnei - la mireasă.*
7. Când, de cine şi sub ce formă se stabilea zestrea? *Zestrea se stabilea la peţit de către părinţii tinerilor. Zestrea conţinea : pământ, pădure, anexe, animale, ţesături, obiecte de îmbrăcăminte.*
8. Se dădea ladă de zestre? Când, cum? Ce conţinea? Cine o lucra? *Da. Lada de zestre era făcută de meşteri înainte de căsătorie sau putea să fie moştenită. Zestre conţinea – costume, ştergare, ţesături, scoarţe, lăicere.*
9. Cu cât timp înainte de nuntă se făcea chemarea la nuntă? - *Chemarea la nuntă se făcea cu o săptămână înainte.*
10. Cine făcea chemarea şi cum se desfăşura? *Vătăjelul făcea chemarea la nuntă, spunând un text neschimbat "Cinstiţi gospodari ...".*
11. Înainte de nuntă se fac schimburi de daruri (haine, altceva) între mireasă şi mire? Când, cine le confecţiona? *Da, mirele îi dă miresei batic şi pantofi; mireasa îi dă mirelui cămaşă cusută de ea.*
12. Cine cosea năframele pentru vătăjel şi mire? *Năframele erau cusute de mireasă şi druşte.*
13. Câte perechi de naşi se alegeau la nuntă? *Se alegeau între 5 – 20 perechi de naşi.*
14. În care perioade ale anului se fac nunţile? *Nunţile se făceau toamna.*
15. Cine conducea nunta? Cum se chema? - *Cel care conducea nunta se chema vătăjel de casă.*
16. Ce atribuţii avea această persoană? *Vătăjelul organizează nunta, repartiţia nuntaşilor la masă. Serveşte la masa, ajutat de druşti şi vătăjei.*

https://biblioteca-digitala.ro

17. Ce daruri primeau mirii? *Naşii dădeau animale şi bani sau o bucată de pământ, rudele apropiate dădeau țesături.*
18. La nuntă se cânta din gură sau din instrumente? Ce fel de instrumente? *Se cânta din instrumente: vioară, fluier, cobză, tobă.*
19. Nunta se făcea la părinții fetei sau ai băiatului? *Nunta se făcea la părinții băiatului.*
20. Cum erau împodobite încăperile casei pentru acest eveniment? Cum era stivuită zestrea şi unde? *- Casa era împodobită cu cununi de brad şi flori. Zestre era pusă la vedere.*
21. De către cine sunt invitați oamenii din sat la nuntă? *Oamenii erau invitați la nuntă de către vătăjel.*
22. Chemătorii la nuntă umblau prin sat pe jos sau călare? Cum erau îmbrăcați şi ce însemne distinctive purtau ? *Vătăjeii umblau călare, purtau geantă, baston de ceremonie şi batiste de nuntă. Calul avea canafi, era acoperit cu țesătură din lână, iar şaua de lemn era sculptată.*
23. Descrieți îmbrăcămintea mirelui şi a miresei. *Mireasa purta costum popular nou sau moştenit, coroniță din flori nemuritoare şi salbă de aur sau argint.*
24. Ce însemne purtau mirii? *Mirii purtau batiste de nuntă (năframă) la brâu sau la mână.*
25. La cununia religioasă mirii merg pe jos sau cu căruța? Cum era împodobită căruța? *La cununia religioasă mirii mergeau cu căruța. Căruța era împodobită cu covoare colorate.*
26. Înainte de a pleca la cununie avea loc iertăciunea? Cum se desfăşura ea? *Mireasa era aşezată în genunchi pe pernă, în fața părinților, iar vornicelul spunea iertăciunea; părinții dau binecuvântarea şi apoi se merge la biserică.*
27. La întoarcerea de la biserică se arunca înaintea mirilor apă? Bani, grâu? De ce? *Se arunca grâu în semn de belşug.*
28. Cum erau îmbrăcați naşii? Ce însemne distincte purtau? *Naşii purtau costum popular cu batista de nuntă .*
29. Ce însemn colectiv se făcea pentru întreaga nuntă? *Însemnul colectiv pentru nuntă era bradul.*
30. Unde era aşezat acest însemn în timpul nunții? *Însemnul era aşezat la poarta mirelui.*
31. Unde avea loc masa mare? *Masa mare avea loc la casa mirelui.*
32. Cum erau aşezați mirii? Nuntaşii? *- Mirii erau aşezați la masa din față, cu naşii; nuntaşii mâncau în serii; se dansa tot timpul*
33. Ce obiceiuri şi jocuri aveau loc în timpul mesei mari? *În timpul mesei, din lipsă de spațiu se juca "ca pe laiță", iar "Jocul miresei" se desfăşura în curte.*
34. În ce consta paharul dulce? *Paharul dulce era numai cu vin.*

https://biblioteca-digitala.ro

35. Când se închină darurile şi cui? *Darurile pentru miri se închină la sfârşitul nunții.*
36. Cine le închină şi în ce constau aceste daruri? *Nuntaşii dau mirilor bani, animale mici sau țesături.*
37. Cum joacă darurile? Ce se strigă la jucatul darurilor? *Mireasa joacă darurile însoțite de o strigătură.*
38. Ce mâncăruri se pregăteau pentru masa mare? *Pentru masa de nuntă se pregătea ciorbă, sarmale, cozonac.*
39. Se aşează voalul miresei pe capul unei fete? Ce semnificație are? *Da, se aşeza voalul miresei pe capul unei fete, semnificând prevestirea căsătoriei.*
40. Ce sunt colacii de cununie? De cine, cui şi când se dau? *Colacii de cununie erau făcuți de naşi, îi purtau la biserică , îi țineau să treacă mirii.*
41. Descrieți modul cum se deplasa alaiul nunții la casa unde urmau să convieţuiască tinerii. În ce moment al nunții se desfăşura? *După nuntă tinerii mergeau cu căruța şi cu întreg alaiul, se deplasau la casa unde vor sta tinerii însoțiți de muzică, cântece, strigături.*

Întocmit : Ciobanu Elena

https://biblioteca-digitala.ro

CAP. V

FIŞE BIOGRAFICE ŞI DE INTERVIU

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: RUJAC ION
Porecla: -
Data naşterii: 1933
Locul naşterii: Barnar
Domiciliul: Barnar
Studii: - 7 clase
Ocupaţia principală : vărar
Averea - gospodărie
Categoria socială: muncitor
Naţionalitatea: româna
Date cu privire la părinţi, bunici, străbunici: localnici
Deplasări în alte localităţi: nu
Observaţii: informaţii despre cuptoarele de var şi tehnologia de producere a varului.

Întocmit : Maria Olenici, 9 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: DOLHESCU DUMITRU
Porecla: a lui Ion
Data naşterii: 1907
Locul naşterii: sat Coverca, com. Panaci
Domiciliul: Coverca - Panaci
Studii: 5 clase
Ocupaţia principală: muncitor la pădure - cărăuş
actual pensionar
Averea: 1 ha pământ , casă
Categoria socială: pensionar
Naţionalitatea: română

https://biblioteca-digitala.ro

Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: părinții sunt din satul Coverca, com. Panaci. Bunicii au venit aici din Şaru Dornei, cumpărând pământ aici.
Deplasări în alte localități: armata la Cernăuți, 3 ani
A muncit în localități din jurul Câmpulungului şi Vatra Dornei

Întocmit: Dorinel Ichim – 3 aug.1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: LIPAN AUREL
Porecla: -
Data naşterii: 1937
Locul naşterii: com. Pipirig, jud. Neamț
Domiciliul: Dorna Arini, jud. Suceava
Studii: 7 clase
Ocupația principală: lucrător la pădure
Averea: vâltoare, darac, război de țesut
Categoria socială: pensionar
Naționalitatea: român
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: au fost lucrători la pădure şi crescători de animale şi au avut piuă de sumane
Deplasări în alte localități: Pipirig – Neamț
Vatra Dornei

Întocmit: Olenici Maria, 5 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: URSU VASILE
Porecla: -
Data naşterii: 1927
Locul naşterii: Dorna Candreni, jud. Suceava
Domiciliul: Dorna Candreni , jud. Suceava
Studii: 7 clase elementare
Ocupația principală: crescător de animale
Secundară: agricultor

https://biblioteca-digitala.ro

Averea: gospodărie, animale, pământ
Categoria socială: țăran
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: au fost localnici, au crescut animale şi au cultivat pământul (puțin)
Deplasări în alte localități: nu
Observații: a oferit informații despre gospodăria tradițională din zona Dornelor, structura şi destinația spațiilor din gospodărie.

Întocmit: Olenici Maria, 7 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: LOSTUN CORNELIU
Porecla: -
Data naşterii: 1928
Locul naşterii: Panaci, jud. Suceava
Domiciliul: Panaci, jud. Suceava
Studii: superioare
Ocupația principală: profesor
Averea: gospodărie, livadă, păşune
Categoria socială: profesor
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: tatăl a fost preot în Panaci şi a contribuit la construirea bisericii noi a satului şi a construit casa în care locuieşte fiul său acum. Lostun Corneliu şi soția sa au fost profesori de liceu în Iaşi, după pensionare au revenit la casa părintească.
Deplasări în alte localități: Iaşi
Observații: a furnizat informații şi date despre comună.

Întocmit: Olenici Maria, 5 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: CÂRDEI MARIA
Porecla: - nu are
Data naşterii: 1968
Locul naşterii: Dorna Arini
Domiciliul: Dorna Arini, jud. Suceava

https://biblioteca-digitala.ro

Studii: liceul de specialitate, economic
Ocupația principală : contabil
Averea: gospodărie, vite
Categoria socială: funcționar
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: părinții au fost localnici, țărani, crescători de animale
Deplasări în alte localități: nu
Observații: ne-a furnizat informații despre locuitorii comunei, date statistice: structura populației – ocupație, religie.

Întocmit: Olenici Maria, 5 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: VLEJU MIHAI
Porecla: - nu are
Data naşterii: 1946
Locul naşterii: Dorna Arini
Domiciliul: Dorna Arini
Studii: studii superioare
Ocupația principală: profesor
Secundară: primar
Averea: pământ
Categoria socială: profesor
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici

Întocmit: Olenici Maria, 5 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: LATIŞ FLORIN
Porecla: Relu
Data naşterii: 1952
Locul naşterii: Ortoaia – Dorna Arini
Domiciliul: Ortoaia – Dorna Arini
Studii: şcoala normală
Ocupația principală: învățător
Averea: casă, pământ
Categoria socială: învățător

https://biblioteca-digitala.ro

Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici
Deplasări în alte localități: cu formația artistică la concursuri în județ şi după 1989 – în Belgia, Franța, Austria.

Întocmit: Olenici Maria, 5 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: URSU SILVIA
Porecla: - nu are
Data naşterii: 1932
Locul naşterii: Dorna Candreni
Domiciliul: Dorna Candreni
Studii: 7 clase
Ocupația principală: țărancă
Averea: gospodărie, pământ, vite
Categoria socială: țărancă
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici
Deplasări în alte localități: nu
Observații: informații despre țesutul poclăzilor şi al ştergarelor decorative.

Întocmit: Olenici Maria, 7 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: BODEA RUXANDRA
Porecla: - nu are
Data naşterii: 1910
Locul naşterii: Dorna Candreni
Domiciliul: Dorna Candreni - Bâtca
Studii: 7 clase
Ocupația principală : țărancă
Averea: gospodărie, pământ
Categoria socială: țărancă
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici

https://biblioteca-digitala.ro

Deplasări în alte localități: temporar, la manifestări culturale organizate în județ şi în țară
Observații: informații despre activitatea culturală a comunei, despre portul popular din zona Dornelor.

Întocmit: Olenici Maria, 7 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: LATIŞ HARALAMBIE
Porecla: -
Data naşterii: 1925
Locul naşterii: Dorna Arini - Ortoaia
Domiciliul: Dorna Arini - Ortoaia
Studii: 7 clase
Ocupația principală: creşterea vitelor
Averea: gospodărie, pământ, vite
Categoria socială: țăran
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici
Deplasări în alte localități: Dârmoxa – păşunatul vitelor – adunatul fânului – 6 - 8 luni pe an – păşunatul pendulator între Dârmoxa (Rusca Mare) şi Ortoaia.

Întocmit: Olenici Maria, 9 august 1997

FIŞA BIOGRAFICĂ A INFORMATORULUI

Numele şi prenumele: LUNCAŞU MARIA
Porecla: - nu are
Data naşterii: 1950
Locul naşterii: Broşteni
Domiciliul: Broşteni
Studii: 7 clase
Ocupația principală: creşterea vitelor
Averea: gospodărie, pământ, vite
Categoria socială: țărancă
Naționalitatea: română
Date cu privire la părinți, bunici, străbunici: localnici
Deplasări în alte localități: nu
Observații: informații despre obiceiurile de nuntă din Broşteni

Întocmit: Olenici Maria, 7 august 1997

https://biblioteca-digitala.ro

FIŞA DE INTERVIU

Comuna: Panaci
Județ: Suceava
Numele informatorului: MOROŞAN A. ILIE
Vârsta: 84 ani
Subiectul discutat: - ocupațiile țăranilor din comună
- obiceiurile de nuntă
Data convorbirii: 3 aug. 1997
Întocmit de: Olenici Maria

FIŞA DE INTERVIU

Comuna: Panaci
Județ: Suceava
Numele informatorului: Mândrilă Teodora
Vârsta: 59 ani
Subiectul discutat: - obiceiuri de nuntă
- portul popular din sat
Data convorbirii: 3 aug. 1997
Întocmit de: Olenici Maria

FIŞA DE INTERVIU

Sat: Cotârgaşi
Comuna: Broşteni
Județ: Suceava
Numele informatorului: NISTOR I. PARASCHIVA
Vârsta: 47 ani
Subiectul discutat:
- obiceiuri de înmormântare în com. Broşteni
- vrăji şi descântece pentru boală (copil bolnav – vândut pe geam de două ori, cu urme în dreapta, mort la 10 ani)
- obiceiuri de naştere - botezul

Data convorbirii: 3 aug. 1997
Întocmit de: Olenici M.

FIŞA DE INTERVIU

Sat: Ortoaia

https://biblioteca-digitala.ro

Comuna: Dorna Arini
Județ: Suceava
Numele informatorului: LATIŞ HARALAMBIE
Vârsta: 72 ani
Subiectul discutat: - ocupațiile – creşterea vitelor
- păşunatul sezonier (de la Sf. Gheorghe până la ziua Crucii)
- fânul şi păstrarea lui
- păşunatul pendulatoriu – Ortoaia şi Dârmoxa
- elemente de arhitectură zonală: văcărie, bronzariu, celar, garduri (zăvoare, ştafete, bârne)

Data convorbirii: 8 aug. 1997
Întocmit de: Olenici Maria

CÂTEVA DATE PRELIMINARE PRIVIND CERCETAREA ETNOGRAFICĂ DIN ȚARA DORNELOR

Țara Dornelor, situată în nordul Moldovei şi în vecinătatea imediată a Transilvaniei, este un ținut locuit de urmaşii luptătorilor de dinaintea descălecării lui Dragoş, de săteni ai timpurilor legendare, care se deosebesc de locuitorii de la şes prin obiceiurile lor, prin port şi credințe.

Este un ținut al interferențelor, în egală măsură. Dornenii, străjeri ai acestei zone muntoase, s-au bucurat de largi privilegii, asemeni câmpulungenilor din ocolul Câmpulung Moldovenesc. Ei se considerau, sub domnii Moldovei, proprietari ai munților şi ai locurilor unde erau aşezați. Cucerirea austriacă din anii 1774 – 1775 a adus, însă, modificări importante. Aproape peste noapte, unele comune au fost încorporate țării numite de acum înainte Bucovina, altele au rămas în componența Moldovei iar o a treia categorie şi-a văzut satele împărțite între Moldova şi imperiali. Cei "cuceriți" şi-au pierdut o bună parte din privilegii dar au luptat, timp de 144 de ani, pentru recâştigarea lor.

Din punct de vedere etnografic, cercetarea acestei zone este extrem de interesantă. Muntele, pădurea, dezvoltarea istorică, plasarea ei "la răscruce de vânturi" au condus la conturarea unui profil aparte a locuitorilor de aici ca şi a societății săteşti.

Cercetarea organizată de Muzeul Etnografic al Bucovinei Suceava, în perioada 1 – 10 august 1997, a avut ca obiect societatea rurală din comunele Panaci, Şarul Dornei, Dorna Candreni, Poiana

https://biblioteca-digitala.ro

Stampei, Dorna Arini şi din câteva sate componente ale comunei Broşteni.

În cele ce urmează vom prezenta doar câteva date preliminare ale acestei cercetări şi anume câteva obiceiuri din ciclul familial (obiceiuri de moarte, înmormântare şi de la pomenirea morților), aşa cum au fost consemnate ele în timpul campaniei de cercetare, în satele Holda (comuna Broşteni) şi Ortoaia (comuna Dorna Arini). Cele mai multe informații s-au obținut de la:

- Gheabluc Maria de 73 de ani, născută în anul 1924 în localitatea Holda, fostă îngrijitoare la şcoala din Holda, absolventă a 6 clase primare, cu părinți şi bunici la Holda – pentru localitatea Holda.
- Rusu Teodora, de 60 ani, născută în 1937 în Ortoaia, agricultoare, absolventă a 7 clase primare, cu părinții din Ortoaia şi bunicii dinspre mamă din Rusca (aceeaşi comună, Dorna Arini) – pentru localitatea Ortoaia.

În satul Holda, visele şi păsările care bat în geam sunt considerate semne prevestitoare de moarte.

În Ortoaia, sătenii cred că este mare păcat să fii surprins nepregătit în momentul morții. De aceea ei cer preoților să le facă Sfântul Maslu în fiecare an, în Postul Mare, îndeosebi în Săptămâna Mare. Atunci când un om moare fără lumânare aprinsă, timp de şase săptămâni i se arde în biserică o lumânare a cărei lungime este egală cu înălțimea celui care a murit (Holda).

Mortul este spălat de vecini, rudele apropiate neavând voie să facă acest lucru (Ortoia). Cel care spală mortul primeşte un prosop, săpun şi un rând de haine (Holda) sau un costum de haine aşternut de pat, un colac, un săpun şi un prosop (Ortoia), în ambele cazuri pomana dându-se peste sicriu (Ortoaia).

Persoana care a ținut lumânarea primeşte, peste sicriu, o măsuță şi un scăunel, confecționate odată cu sicriul. Pe scăunel se pune un prosop iar pe măsuță o față de masă. Peste fața de masă se aşează patru colăcei, în cele patru colțuri ale mesei, o căniță, o sticlă cu vin, o farfurie cu sarmale (borş), o lingură, o furculiță şi plăcinte (Ortoaia).

În geam, în perioada cât stă mortul în casă, se pune un pahar cu apă şi o felie de pâine deasupra (Holda). În Ortoaia, în geam se pune un pahar cu apă cu o felie de pâine deasupra, iar pe pâine se pune o bucățică de zahăr. Geamul se lasă întredeschis, pentru ca sufletul celui mort să poată intra. Paharul cu pâinea şi zahărul se lasă în fereastră până la pomenirea de 6 săptămâni, când se duc la cimitir şi se aşează pe mormânt.

Sicriul se face din lemn de brad nu este împodobit iar în zona capului se face un "gemuşor" de sticlă. Mortul se aşează pe o pânză, pe

https://biblioteca-digitala.ro

laiță, se ia cu tot cu pânză şi se aşează în sicriu iar deasupra se pune un giulgiu (Ortoaia).

Înmormântarea se face, de regulă, cu carul tras de boi (Holda şi Ortoia), în unele cazuri cu două perechi de boi, ce au colaci în coarne.

Dacă mortul este un tânăr (tânără) necăsătorit(ă), el se îmbracă în haine de nuntă. Dacă este o fată, un tânăr îmbrăcat în mire însoţeşte sicriul pe tot timpul procesiunii. Dacă este un fecior, alături de sicriu, în timpul procesiunii, stă o fată cu o floare în piept. În ambele cazuri, odată ajunşi la cimitir, însemnele de nuntă se aruncă în mormânt (Ortoaia).

Dacă biserica este aproape de casa celui decedat, mortul este dus cu năsălia (Holda şi Ortoaia).

Până la biserică, procesiunea face 6, 12 sau 24 de opriri. În Ortoaia se fac 24 de "vămi", la fiecare dintre ele, în faţa carului punându-se "podul" (pe o pânză albă, lungă de 2 m) şi banii strânşi pe sicriu. În Holda se făceau, altădată 12 "staţii", astăzi făcându-se doar şase. "Puntea" este o bucată de material alb, lungă de 1,5 – 2 m. Douăsprezece femei, altă dată, şase femei, acum, primeau (primesc) douăsprezece (şase) punţi, împreună cu banii strânşi pe sicriu.

Procesiunea este formată din "proţesie", coşul cu pomeni, preot (preoţi), car mortuar, cruce, cortegiu (Holda şi Ortoaia).

În coşul cu pomeni se puneau şase colaci mari numiţi "pomene" (astăzi se pun doar patru pomene). În mijlocul coşului se aşează o cană în care se pune o creangă de pom roditor – de regulă o creangă de prun, "pentru că este mai rezistent" – care se împodobeşte cu diferite dulciuri cumpărate de la magazin, fructe şi copturi speciale: "păsărica" (Holda) sau "găinuşa" (Ortoaia), scara, cârja şi colăceii.

Masa de pomenire (praznicul) se face la biserică, unde toţi participanţii la înmormântare sunt serviţi cu sarmale (Holda).

Pomenirea de 6 săptămâni diferă între cele două localităţi.

La Holda se face "praznic mare" fie în prăznicar, fie acasă. Altă dată se făcea numai acasă, pentru că exista credinţa că sufletul mortului se întoarce în această zi pentru a-şi lua rămas bun de la rude. În acest caz, se împărţeau, de sufletul mortului, patruzeci de cofiţe "închistrite" (pirogravate), în care se punea apă cu vin şi zahăr iar deasupra se aşezau colacul şi lumânarea. Preotul venea acasă, slujea, sfinţea cele patruzeci de cofiţe pe care rudele le împărţeau "de pomană", după care toţi participanţii se aşezau la praznic. La masă se servea borş şi sarmale. Astăzi, procedura este asemănătoare, cu diferenţa că cele patruzeci de cofiţe sunt înlocuite de patruzeci de căni.

Tot în localitatea Holda, la praznicul de 40 de zile se face "pomul mortului". Familia face "de comandă" o masă şi o băncuţă. Pe masă se aşterne o faţă de masă iar deasupra se pun un colac şi o cană, în care se aşeza "pomul gătit" (o creangă de prun împodobită ca la

https://biblioteca-digitala.ro

înmormântare). Alături, pe masă se aşează un rând de haine "de la încălțări la batistă". Înainte de începerea propriu-zisă a parastasului, preotul slujeşte şi sfinţeşte masa, cu tot ce este pe ea, şi băncuța, iar familia le dăruieşte "de pomană" unui om sărman.

În Ortoaia, slujba de pomenire pentru şase săptămâni se face în cimitir, la mormânt, iar praznicul se face acasă. În ziua în care se împlinesc patruzeci de zile de la deces, familia îmbracă, în biserică, şase proțesii cu ştergare şi colaci, apoi le duce în cimitir şi le aşează la "picioarele" mormântului. Pe mormânt se întinde o bucată de pânză albă ("podul" care are 2 m) iar în cele 4 colțuri se pun căniţe de lut cu colăcel şi lumânare. Lângă cruce se aşează coşul cu pomene (şase la număr) şi pomul făcut din ramura de prun împodobită ca la înmormântare. Preotul, care stă lângă cruce, face slujba de pomenire, după care trei căniţe se împart de pomană la copii iar o căniță şi pânza se dau preotului, la uşa altarului. În ambele localități se fac praznice la un an şi la şapte ani de la deces. La împlinirea a şapte ani se face, de asemenea, "dezgroparea mortului" pentru a vedea în ce măsură cel care a murit a fost iertat de păcatele pe care le-a făcut în timpul vieții. Atunci când corpul celui decedat nu este putred, se consideră că nu a fost iertat de către Dumnezeu. Groapa se acoperea şi se făceau slujbe speciale de către preot. Atunci când corpul a putrezit, se considera că toate păcatele celui care a murit au fost iertate. În acest caz, oasele sunt lăsate în groapă iar craniul (tigva) este luat, este spălat, este pus într-un sac mic de pânză şi apoi aşezat în biserică, la icoana Maicii Domnului. Toată operațiunea se desfăşoară într-o zi de sâmbătă. A doua zi, duminică, după slujba din biserică, se ia sacul cu tigva, se pune în mormânt, totul se acoperă cu o bucată de pânză albă, apoi se închide mormântul. Urmează slujba de pomenire şi praznicul mare. În Ortoaia exista o femeie anume care se ocupa de întreaga procedură de dezgropare/îngropare a mortului. În acest sat, pânza cu care s-au acoperit oasele de sâmbătă până duminică se dăruieşte acestei femei.

Pomenirea de peste un an a morților este diferită în cele două localități cercetate.

În Holda această pomenire se face, la biserică şi în cimitir, la moşii de vară şi la moşii de iarnă. În zilele de moşi se duc la biserică şi se aşează pe masă un blid plin cu mere sau plăcinte ("ce are omul") şi cană pentru paos. După slujba de pomenire, care se face pentru toți morții odată, produsele se împart sătenilor care au participat la ceremonial. În aceeaşi zi, în cimitir, se aşterne o pânză albă pe mormânt, în cele patru colțuri se pun căni cu colaci şi lumânări, iar după slujba de pomenire, care se ține la fiecare mormânt, produsele sunt "date de pomană la necăjiți".

https://biblioteca-digitala.ro

În satul Ortoia nu există o zi fixă pentru pomenirile de peste an. În această localitate se practică "purtatul ulcelei de post". În prima sâmbătă din Postul Mare toate familiile care au persoane decedate duc la biserică şi aşează pe masa de pomenire o ulcică plină cu zahăr (miere sau dulceață) şi o lumânare. Aceste ulcele sunt slujite în fiecare sâmbătă, până la Florii. În sâmbăta Floriilor sau în Joia Mare, ulcelele sunt slujite afară şi sunt împărțite, de pomană, copiilor. În ziua de Florii se face "panachida", adică se duce la biserică un colac rotund, numit astfel. Acesta se aşează pe masa de pomenire a morților, în gaură se aşează o farfurie cu plăcinte de post, alături se pun o sticlă cu vin şi colac (paos) şi un pahar cu vin. În farfurie se înfige o lumânare iar alte trei lumânări se pun în panachidă. După slujba de Florii, preotul face slujba de pomenire a tuturor morților iar "pomana" este împărțită între preot şi săteni: colacul rămâne la preot, vinul se împarte preotului şi celorlalți participanți iar plăcintele se împart sătenilor care au venit la slujbă. Vinul din pahar nu se consumă ci este dus în cimitir şi este vărsat pe mormânt.

În acest sat, ziua de pomenire a morților şi de sfințire a mormintelor se hotărăşte în fiecare an de către preot şi enoriaşi. În ziua stabilită, procedura de pomenire este asemănătoare cu cea de Florii, cu deosebire că panachida se aşează pe mormânt. Preotul oficiază o slujbă de pomenire a tuturor morților, în cimitir, după care trece şi sfinţeşte fiecare mormânt în parte. Panachida este dată preotului iar plăcintele şi vinul sunt consumate de către rudele persoanei pomenite.

Întocmit: Elvira ROMANIUC

https://biblioteca-digitala.ro

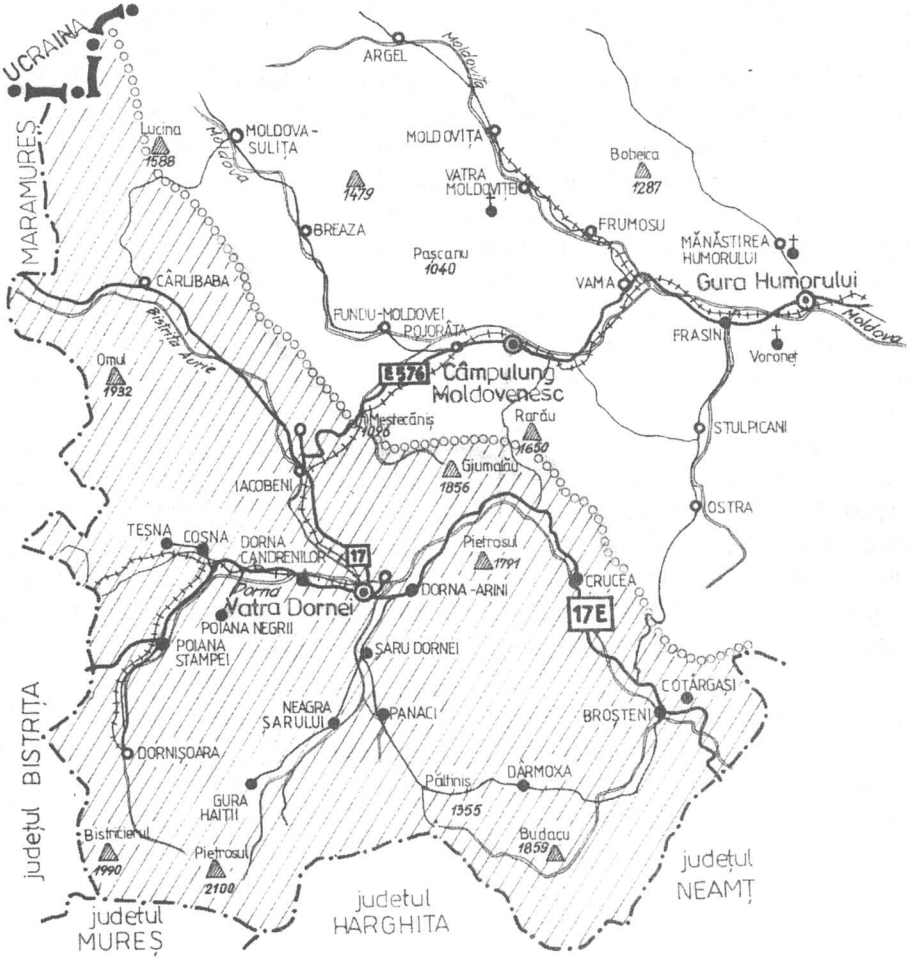

Zona etnografică Vatra Dornei.
• Localitate cercetată.

https://biblioteca-digitala.ro

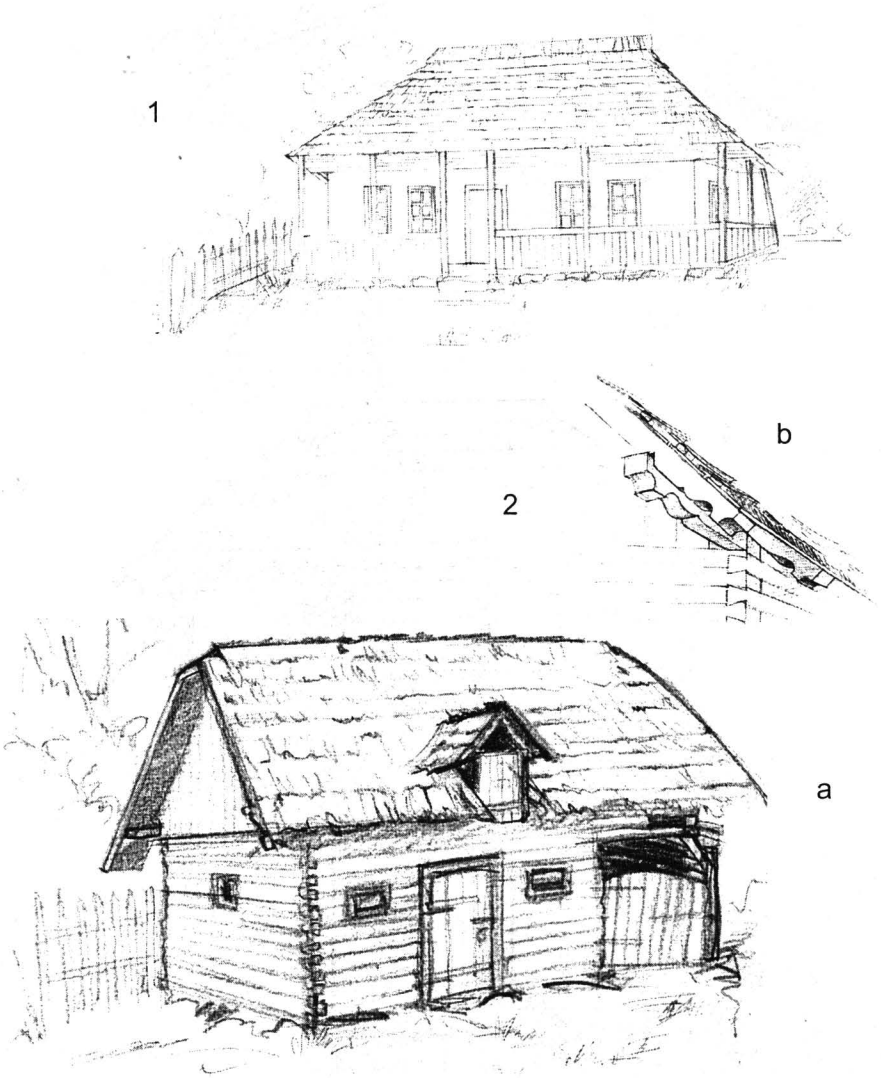

Fig. 1. Casă tip C-T-C, sat Coverca (com. Panaci).
Fig. 2. a. Grajd, Panaci; b. detaliu de construcție.

https://biblioteca-digitala.ro

3

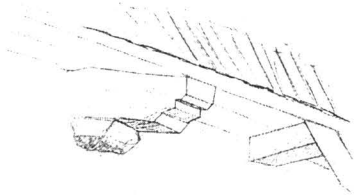

4

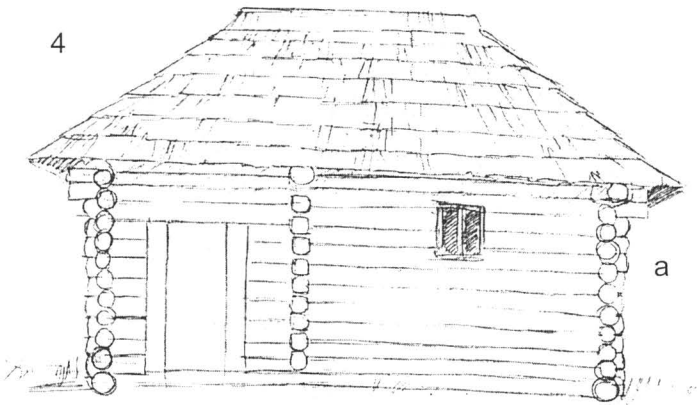

a

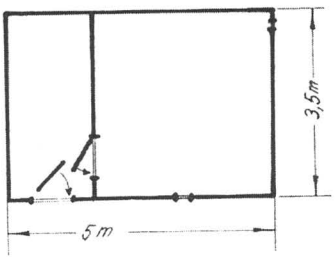

b

Fig. 3. Detaliu consolă, casă Glodu (com. Panaci)
Fig. 4. a. Casă tip T-C, Drăgoiasa; b. planul casei.

https://biblioteca-digitala.ro

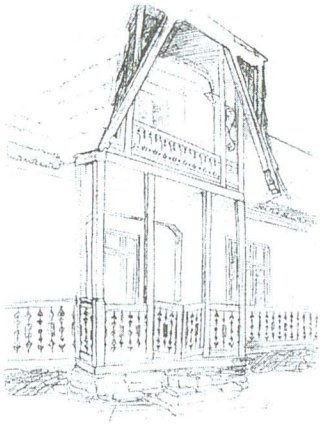

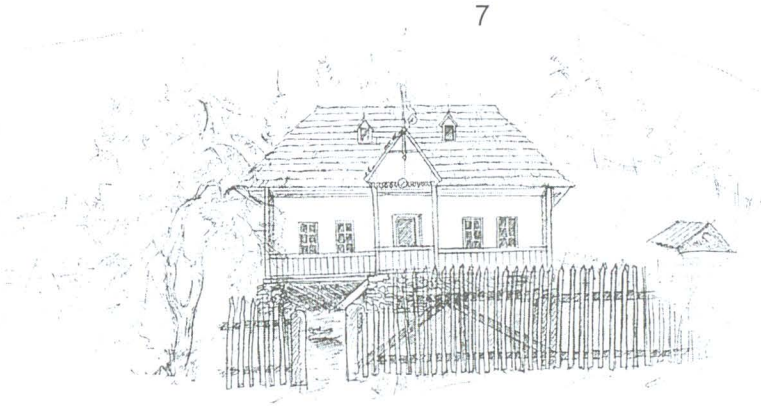

Fig. 5. Vedere sat Neagra Şarului (com. Şaru Dornei).
Fig. 6. Casă cu balcon "îmbrobidit", Gura Haitii.
Fig. 7. Casă, Gura Haitii.

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI * BIBLIOTECA *

https://biblioteca-digitala.ro

8

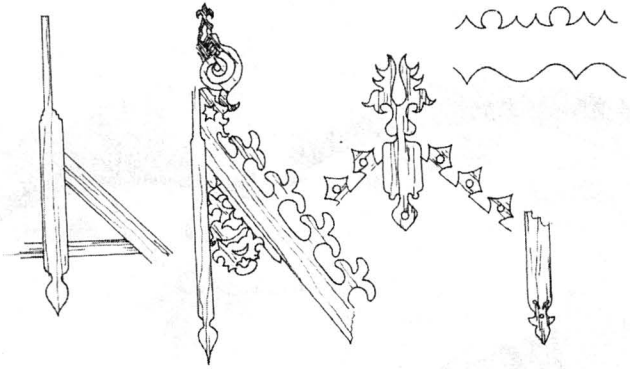

a

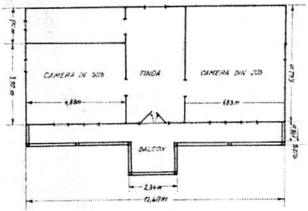

b

9

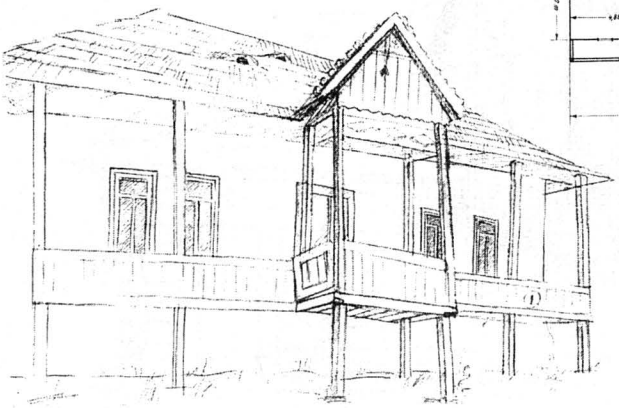

10

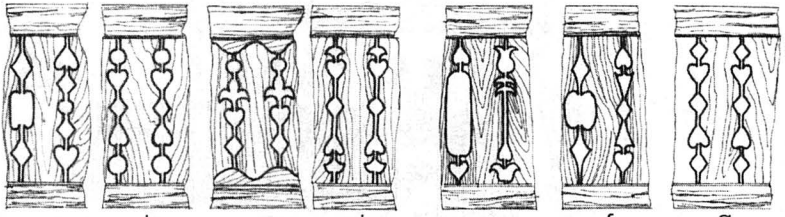

a b c d e f g

Fig. 8. Detalii de trafor la acoperiş.
Fig. 9. a. Casă, sat Dăneşti (com. Şaru Dornei); b. Planul casei.
Fig.10. Detalii trafor la cerdac: a, e. Gura Haitii; b, c, f. Şaru Dornei; d, g. Cotârgaşi (com. Broşteni).

https://biblioteca-digitala.ro

11

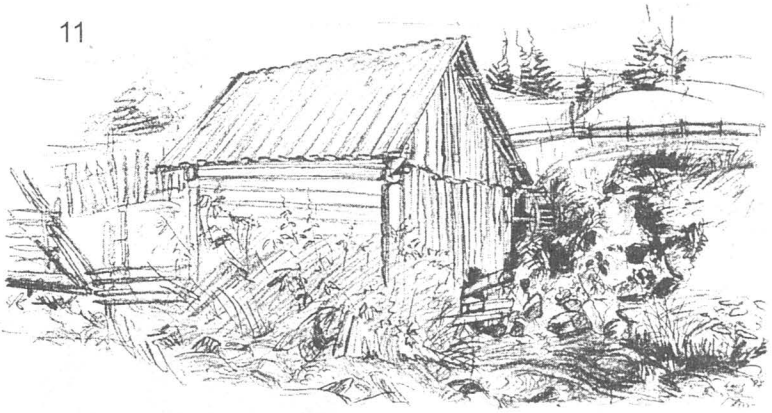

12

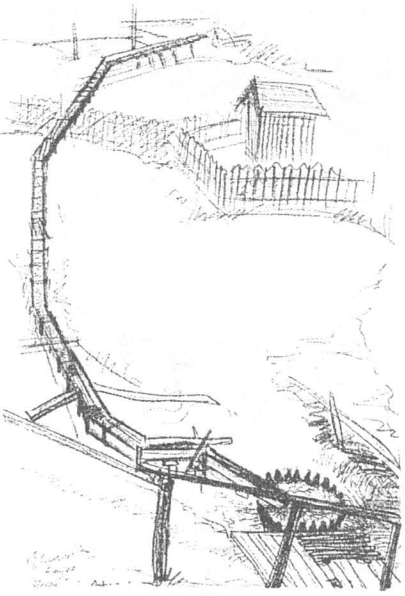

a

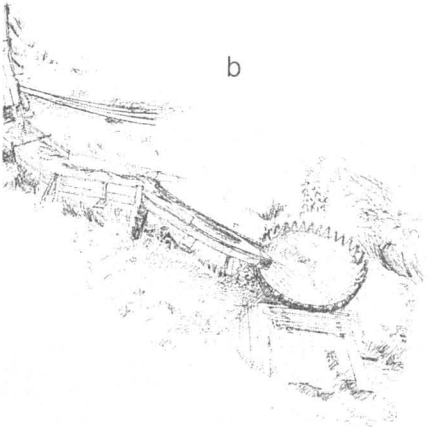

b

Fig. 11. Moară Hauca (com. Gura Haitii).
Fig. 12. a. Ştează, vedere generală (com. Dorna Arini); b. detaliu.

https://biblioteca-digitala.ro

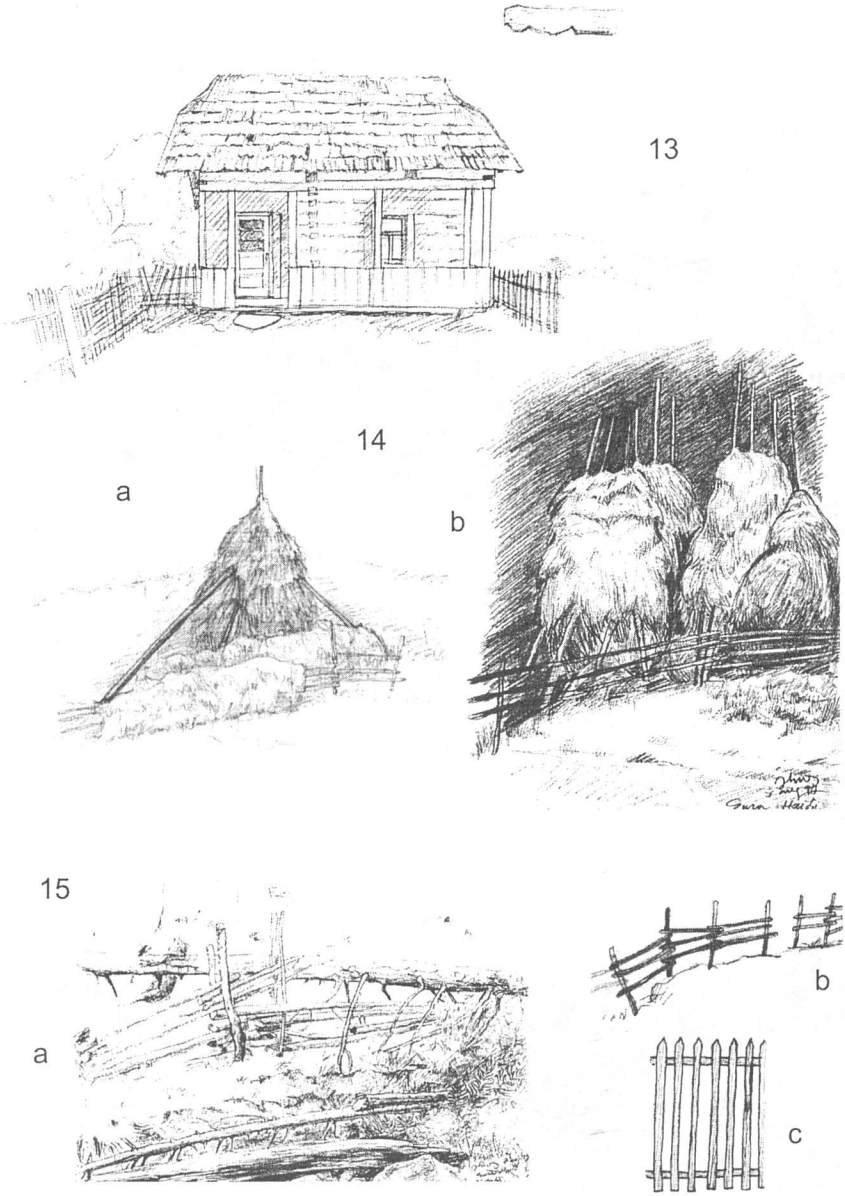

Fig. 13. Casă tip T-C, Teşna (com. Poiana Stampei).
Fig. 14. a. b. Moduri de uscare şi depozitare a fânului.
Fig. 15. Tipuri de împrejmuiri: a. gard din bârne; b. gard din "zăvoare"; c. gard din "ştafeţi".

https://biblioteca-digitala.ro

16

17

a

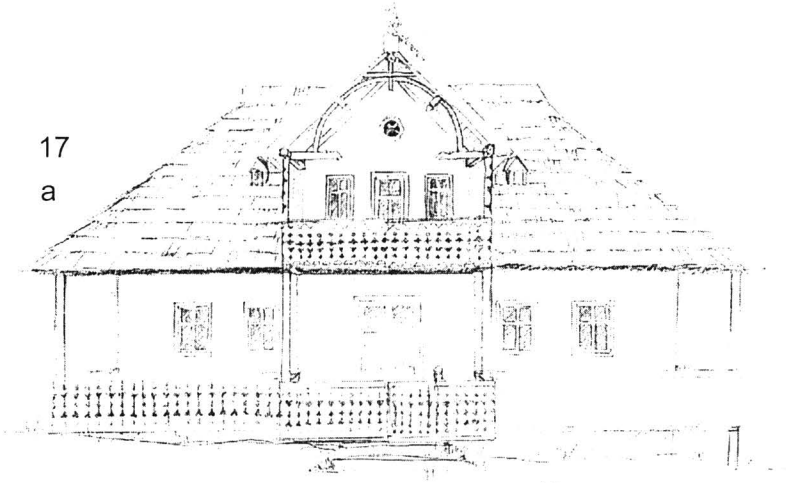

b

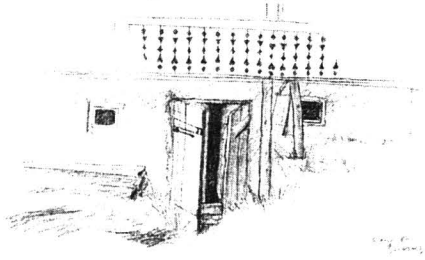

Fig. 16. Vedere cu foişor, Dorna Arini.
Fig. 17. a. Casă Şaru Bucovinei; b. detaliu intrare beci (vedere lateral-dreapta).

https://biblioteca-digitala.ro

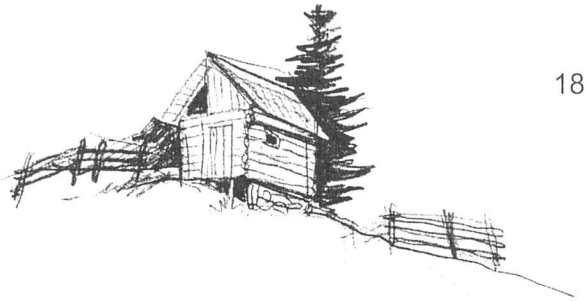

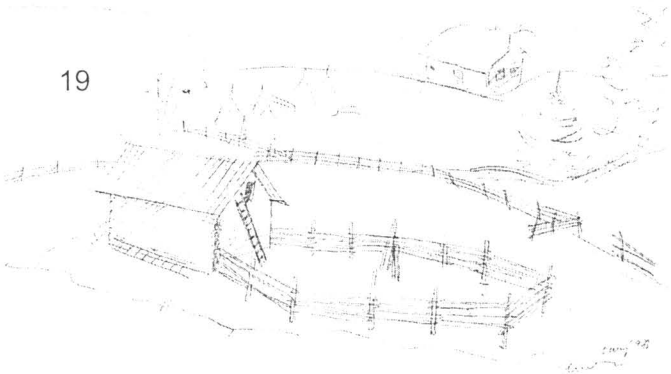

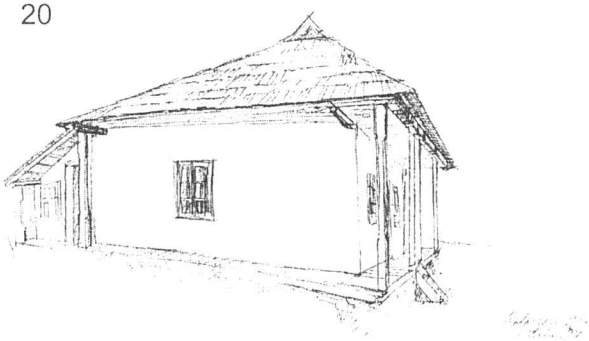

Fig. 18. Adăpost de vară, la fâneață.
Fig. 19. Împrejmuire gospodărie, Gura Haitii.
Fig. 20. Casă tip C-T-C, Cotârgaşi (com. Broşteni).

https://biblioteca-digitala.ro

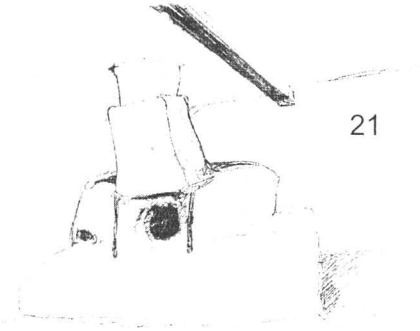

21

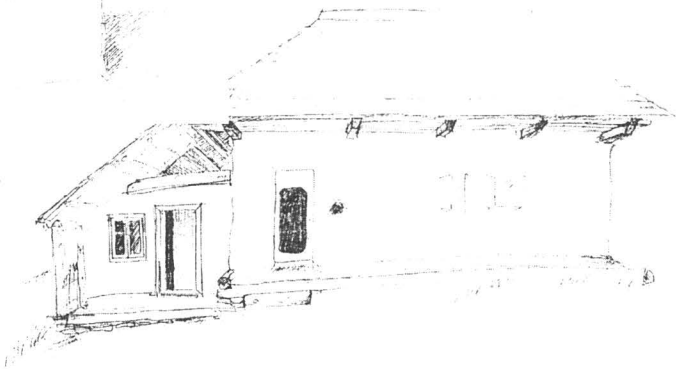

22

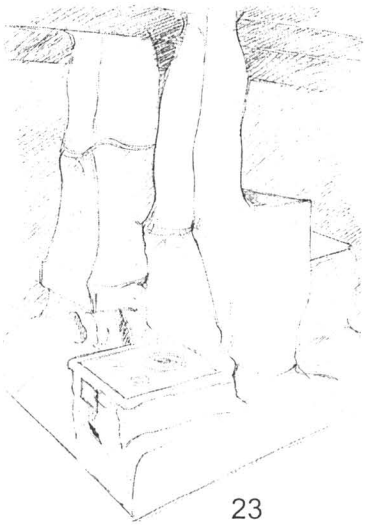

23

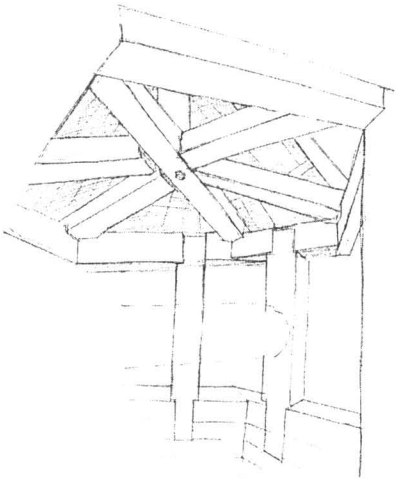

24

Fig. 21. Cuptor, Cotârgaşi (com. Broşteni).
Fig. 22. Casă cu prispă, tip T-C (cu bucătărie anexată), Cotârgaşi (com. Broşteni).
Fig. 23. Cuptor, Glodu (com. Panaci).
Fig. 24. Structură de susținere a acoperişului unei fântâni, Teşna (com. Poiana Stampei).

https://biblioteca-digitala.ro

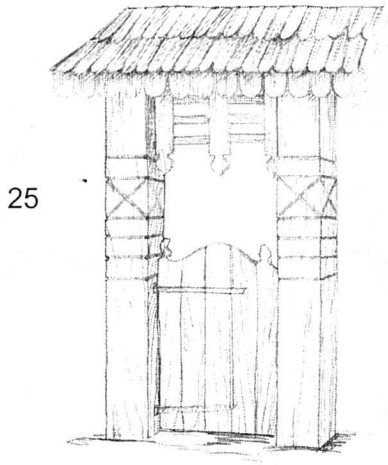

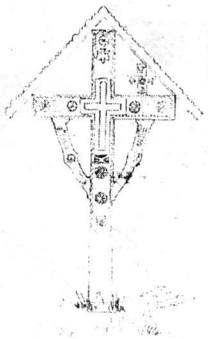

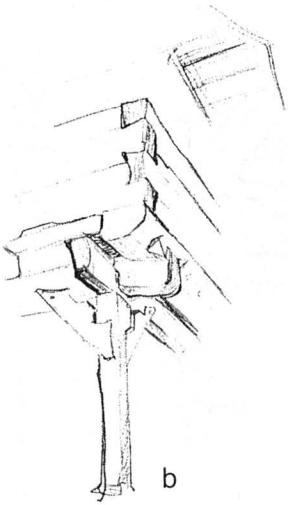

Fig. 25. Poartă, Dârmoxa (com. Broşteni).
Fig. 26. Troiță, Poiana Stampei.
Fig. 27. a. Biserica Sf. Nicolae, Broşteni; b. detaliu de construcție la pridvor.

https://biblioteca-digitala.ro

28

29

Fig. 28. Damaschin Stanca, rapsod popular, sat Rusca.
Fig. 29. Vasiluță Gavril al lui Neculai, sat Teşna.

https://biblioteca-digitala.ro

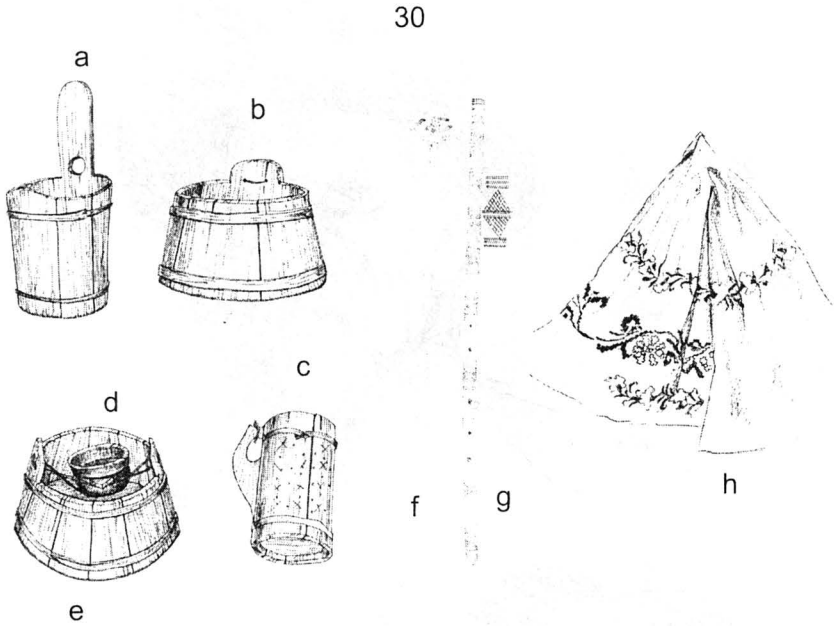

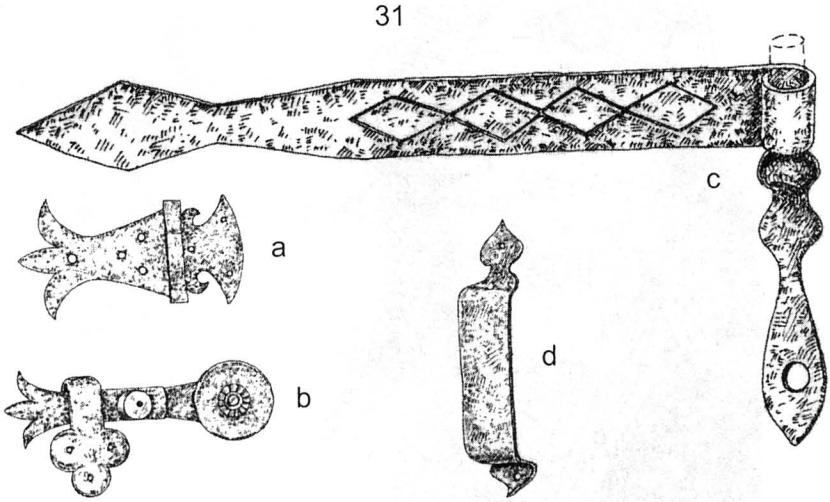

Fig. 30. a. doniță; b. botă; c. cofiță; d. cupă; e. găleată; f. brighideu; g. caval; h. ştergar.
Fig. 31. Feronerie: a. balama de uşă ("lalea"); b. balama portiță de cuptor ("lalea"); c. balama uşă; d. mâner.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 32. Cuptoare de var, Dârmoxa (com. Broşteni).

https://biblioteca-digitala.ro

33

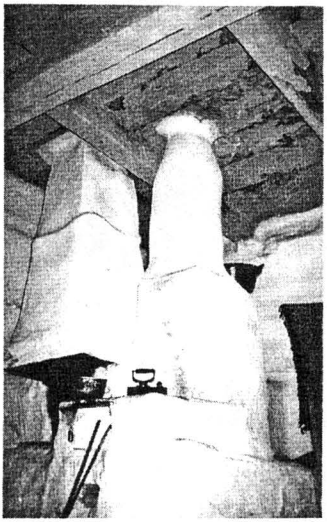

34

Fig. 33. Cuptor cu vatră şi plită, Glodu (com. Panaci).
Fig. 34. Casă tip T-C, proprietar Ana Todaşcă, Coşna.

https://biblioteca-digitala.ro

35

36

Fig. 35. Colibă cu vatră deschisă, proprietar Văcaru Gheorghe, Şaru Bucovinei (com. Şaru Dornei).
Fig. 36. Casă tip C-T-C, cu cerdac pe trei laturi, proprietar Dolhescu Dimitrie, Coverca (com. Panaci).

https://biblioteca-digitala.ro

37

38

39

Fig. 37. Crâşmă, Şaru Dornei.
Fig. 38. Peisaj, zona Dornelor.
Fig. 39. Casă, Dorna Candreni.

https://biblioteca-digitala.ro

IV. CONSERVARE ŞI RESTAURARE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PREVENIREA ŞI COMBATEREA FENOMENELOR DE DEGRADARE

Paula-Dora PASCU

Conservarea patrimoniului cultural este, după cum se ştie, un ansamblu de operaţiuni care vizează prelungirea vieţii obiectelor patrimoniale peste durata limită a unei vieţi umane, în aşa fel încât ele să nu-şi piardă proprietăţile fizice sau valoarea culturală. Specialiştii din domeniul conservării din marile muzee ale lumii, definesc conservarea ca fiind " o operaţie tehnică urmărind prelungirea la maximum a vieţii unei opere"(P.Coremans). Conform acestui enunţ, prelungirea la maximum a vieţii unui obiect muzeal presupune o activitate permanentă care să ofere obiectului muzeal condiţii de păstrare care să nu favorizeze accelerarea procesului legic de îmbătrânire a materiei, proces care nu poate fi decât încetinit, nu anulat.

"Peste tot în lume, dar mai ales în cea evoluată, se caută modalităţile cele mai potrivite pentru conservarea bunurilor culturale." (A. Moldoveanu). Muzeul contemporan are 2 misiuni de îndeplinit, egale ca importanţă şi semnificaţie: prima este răspunderea de a păstra şi preda generaţiilor viitoare, intact, sănătos şi îmbogăţit patrimoniul cultural şi artistic, al naţiunii. A doua, condiţionată de prima, este aceea de a valorifica acest patrimoniu în scop educativ, cultivând dragostea pentru frumos şi respectul pentru creaţiile înaintaşilor (C. Nicolescu).

Prin natura ei acest tip de activitate credem că este una dintre activităţile cele mai dificile şi mai greu de realizat în foarte multe cazuri. Progresele care s-au înregistrat se datorează în foarte mare măsură celor care datorită pasiunii au reuşit să demonstreze că se pot realiza multe chiar şi atunci când au fost nevoiţi să lupte nu numai împotriva factorilor fizici, chimici, biologici, ba chiar împotriva mentalităţii şi atitudinii factorului uman faţă de valorile patrimoniale. Într-o societate evoluată, problema conservării valorilor patrimoniale este o problemă a întregii societăţi, nu numai a unui angajat specializat în acest sens, fie conservator sau restaurator. Specialistul aplică metode şi tehnici în domeniul conservării şi restaurării, rezultanta depinzând în foarte mare măsură de condiţiile în care toţi factorii implicaţi îşi aduc contribuţia fiecare acolo unde este nevoie, respectând acel cod deontologic, implicându-se neapărat şi afectiv într-o mare măsură.

https://biblioteca-digitala.ro

Se vorbeşte foarte des despre conservarea preventivă, de mulţi fiind considerată ca fiind ceva "nou" în domeniu. Dar acest gen de conservare s-a practicat încă din antichitate, conceptul şi ideea de conservare născându-se în vechea Eladă. Preventiv, sculpturile erau acoperite cu un fel de răşină pentru a împiedica acţiunea aerului, iar statuile de lemn erau injectate cu ulei de nard contra insectelor xilofage. Conservarea înseamnă în primul rând prevenire, ceea ce impune o serie de activităţi specifice care trebuie efectuate la momentul potrivit, de către personal specializat, care să-şi asume responsabilitatea tuturor operaţiunilor şi a deciziilor luate în acest scop.

Conservarea patrimoniului muzeal a devenit la ora actuală funcţie prioritară în muzee, în primul rând datorită conştientizării importanţei acestei activităţi cât şi faptului că s-au înmulţit factorii care accelerează degradarea obiectelor muzeale. Pentru reuşita activităţilor impuse de conservarea patrimoniului muzeal, specialiştii implicaţi în această misiune trebuie să cunoască şi să stăpânească o diversitate de metode şi tehnici de protecţie care să aibă menirea să încetinească procesul de îmbătrânire, să stopeze pe cât posibil procesele de degradare. La nivel de muzeu, conservatorul şi restauratorul este pus de cele mai multe ori în situaţia de a lua decizii foarte importante, asumându-şi responsabilitatea pentru toate problemele pe care le ridică o clădire insalubră, un obiect patrimonial, un spaţiu pentru depozitare sau expunere, o ambalare, un transport, sau o intervenţie urgentă în cazul unui atac biologic care poate să contamineze o întreagă colecţie. Dacă se lucrează în echipe multidisciplinare, iar fiecare membru al echipei este cât se poate de conştiincios şi se implică şi factorii de decizie de pe poziţia pe care o au în muzeu, poziţie care le permite să hotărască destinul patrimoniului muzeal, atunci orice activitate desfăşurată în acest scop este o reuşită.

Fiind un domeniu vast de cercetare toate activităţile gândite pentru conservarea patrimoniului sunt incluse într-un program general de conservare , program care cuprinde în prima parte toate problemele reale pe care le ridică starea de conservare a construcţiei, factorii de microclimat şi o prognoză a eventualelor degradări sau deteriorări în situaţia respectivă. In partea a doua sunt prezentate toate propunerile şi măsurile ce se impun pentru fiecare situaţie în parte, stabilind termene de execuţie, personalul implicat, tehnici, metode şi materiale necesare. Analizând multitudinea de factori distructivi putem vorbi de 2 cauze:

a) cauze extrinseci, care ţin de tot ce există ca factor în afara obiectului muzeal şi este vorba despre factorii abiotici şi biotici;
b) cauze intrinseci, care ţin de materialele care intră în componenţa şi structura obiectului muzeal;

https://biblioteca-digitala.ro

O analiză a cauzelor extrinseci în cazul muzeului nostru a început chiar cu clădirea muzeului, care este o construcție monument istoric cu o vechime de peste 400 de ani. Diagnosticarea stării de sănătate a construcției s-a făcut pe baza elementelor evidente şi a simptomatologiei caracteristice unei construcții insalubre, cât şi a măsurătorilor efectuate timp de peste trei ani a parametrilor microclimatici din spațiile destinate în special depozitării patrimoniului muzeal. Concluzia a fost următoarea: pereții clădirii sunt igrasioşi, cu subsoluri şi zone din parter unde UR depăşeşte 85 % în cea mai mare parte a unui sezon cald, cu regimuri climatice umede şi foarte umede dominante, fără posibilități de ventilare naturală eficientă. Un studiu al microclimatului pe o perioadă de 3 ani, a evidențiat numărul zilelor cu regim normal, cu regim umed şi foarte umed. S-a observat că numărul zilelor cu regim umed şi foarte umed este predominant şi ocupă aproape cele 3 sezoane, începând de primăvara timpuriu până toamna târziu. Umiditatea ascensională a ajuns în câteva zone până la 1/3 din înălțimea parterului, unde UR a depăşit în foarte multe zile, din luna mai până în octombrie 75%. Cauzele care au contribuit la deteriorarea stării de sănătate a construcției sunt multiple: vechimea materialelor de construcție utilizate, schimbările suferite în timp de solul pe care a fost construită, infiltrațiile datorate amenajărilor urbane defectuos executate, pânzele de apă freatică, trepidațiile la care a fost supusă permanent datorită situării în zona centrală a oraşului, pe artera principală de circulație care este drum internațional, cu stație de troleibuze în imediata vecinătate etc. Amplasarea în zona centrală prezintă avantaje pentru vizitatorii străini şi locali care ajung de obicei în zona centrală a oraşului. Dezavantajele sunt numeroase, în plus în zona centrală este mult mai mare procentul de poluanți atmosferici, care acționează asupra materiei în general destul de agresiv. Cu toate operațiunile executate de constructorii angajați în ultimii ani, problema umidității ascensionale nu s-a rezolvat, iar condițiile de microclimat au rămas aceleaşi cu toate încercările făcute de specialiştii muzeului, încercări de corectare a parametrilor microclimatici.

Obiectele patrimoniale, din punct de vedere structural, morfologic, dimensional, sunt foarte diversificate. Materialele din care sunt confecționate se caracterizează prin instabilitate chimică, iar degradarea se manifestă într-o manieră specifică, luând în considerație această diversitate cât şi tendința materialelor de a reacționa cu elementele mediului ambiant. Toate neajunsurile, începând cu condițiile de microclimat necorespunzătoare, spațiile insalubre, cu o încărcătură mare de germeni patogeni pe m cub, insuficiente pentru depozitarea unui patrimoniu atât de bogat, s-au repercutat asupra stării de sănătate a obiectelor şi a facilitat degradările fizice, chimice, biologice. O parte din

https://biblioteca-digitala.ro

obiecte şi-au modificat starea de conservare: structura, compoziția, forma, rezistența fizico-mecanică, au devenit fragile şi mult mai vulnerabile. Condițiile existente au favorizat apariția agenților biologici care au ridicat mari probleme în privința contaminării şi a eradicării, pentru că o piesă sterilizată era introdusă în acelaşi mediu. Cele mai virulente s-au dovedit a fi atacurile fungilor şi a insectelor din clasa Dermestidaelor, sau a xilofagelor. S-au înregistrat exfolieri la ceramica depozitată timp de peste 25 de ani la subsol, depuneri de mucegaiuri pe vasele pentru provizii, pe piesele din piele - opinci, traiste, chimire, pieptare, cojoace, pe panoul icoanelor depozitate la parter în zona dinspre peretele igrasios, atac de molii Tineolla Biselliella la pieptare şi covoare , atac de carii, în special Anobium punctatum la piese din lemn la care s-au înregistrat şi depuneri de mucegaiuri în special la cele pictate, depozitate la subsol. Sunt în pericol piesele din expoziție, cele expuse liber, unde posibilitatea contaminării este iminentă, datorită căilor de acces care nu sunt controlabile şi nu pot fi obturate. Deteriorările provocate de molii sunt ireversibile şi iremediabile. O piesă textilă deteriorată de molii nu mai poate fi adusă niciodată, prin restaurare, la faza ei inițială. Pentru a estima degradările pe care le pot provoca, putem prognoza proporțiile atacului printr-un calcul simplu, astfel: femela din clasa Tineidaelor sau Dermestidaelor, depune între 20 – 100 de ouă. După ocluziune larvele încep să devoreze tot ce le convine ca hrană. Larvele noi pot să se strecoare în toate deschiderile cu un diametru de 0,01 mm, ceea ce le permite să pătrundă în toate spațiile care nu au o etanşietate perfectă. După 3-4 luni se transformă în nimfă, după ultima năpârlire larvară se metamorfozează în adult. Apar deci numai datorită unei femele 100 de adulți care-şi depun din nou ouăle. Dacă încercăm să facem câteva calcule matematice putem prognoza dezastrul. Estimarea degradărilor, existența a 2-3 generații pe an, aşa cum ne confirmă biologii, impun inventarierea tuturor posibilităților de acționare, indiferent cât de costisitoare ar fi toate operațiunile pentru prevenirea atacurilor biologice.

Unul dintre cei mai importanți factori din muzee şi nu numai din muzee, în general, care face parte de cele mai multe ori din grupul factorilor distructivi este factorul uman , care poate provoca deteriorări cauzate direct sau indirect, fie prin etalări defectuoase, manipulări sau transportări incorecte, sau luarea unor decizii care influențează destinul patrimoniului respectiv. Sunt tipuri de degradări care pot fi prevenite şi pentru care responsabilitatea îi revine fiecărui lucrător din muzeu care intră în contact cu obiectul muzeal sau poate influența de pe poziția funcției ce o deține starea de lucruri şi în domeniul conservării. Foarte mulți ani s-a practicat o expunere a textilelor de interior şi a pieselor de port, agățate, prin nişte bride confecționate incognito, sau cu inele

https://biblioteca-digitala.ro

metalice cusute pe laturile piesei respective şi prinse în cuie pe pereţi sau panouri. Sistemul acesta de etalare este unul dintre cele mai nocive pentru obiectul de patrimoniu, pentru că se acţionează asupra obiectului de 2 ori, o dată cînd s-au cusut bridele, sau inelele şi a fost afectată textura ţesăturii în punctele de coasere, iar a doua oară când s-a agăţat în cuie, o agăţare punctiformă, cînd toată greutatea piesei era repartizată inegal, fiind solicitată foarte mult în zona unde erau cusute bridele şi inelele. Etalarea obiectelor trebuie să se facă de aşa manieră încât obiectul muzeal, chiar şi în timpul expunerii să fie mai mult în stare de repaos. Problema nu se pune că nu s-ar şti acest lucru, ci pentru că mai există încă bariere care n-au fost depăşite, mentalităţi care mai persistă privind atitudinea lucrătorului din muzeu faţă de obiectul muzeal. Rămânând în sfera factorului uman putem afirma că poate influenţa cu toate activităţile întreprinse atât factorii abiotici cât şi factorii biotici, depinde doar când şi cum face intervenţia, când şi cât se implică în toate activităţile, cu câtă responsabilitate şi pasiune. Intervenţia factorului uman este foarte importantă în toate cazurile, în mod special în situaţia stopării unui atac biologic, pentru a împiedica o contaminare de proporţii, când extinderea se face cu mare rapiditate, sau când agentul biologic nu răspunde la produsul chimic utilizat. Datorită poluării şi a altor factori , fizici sau chimici, agentul biologic a suferit mutaţii genetice şi a căpătat o rezistenţă deosebită la produsul chimic. De aceea, este preferabil să prevenim un atac biologic, decât să-l combatem, metodele şi materialele fiind de cele mai multe ori mai puţin costisitoare şi mai uşor de realizat. În urma unui atac biologic daunele sunt însemnate iar degradările sau deteriorările sunt ireversibile.

Cauzele intrinseci de deteriorare sunt influenţate şi potenţate de mediul cu toţi factorii de microclimat care acţionează asupra substanţelor ce intră în componenţa materiei prime şi a adaosurilor din care au fost făcute obiectele muzeale.

Măsuri de prevenire şi combatere

Prima şi cea mai importantă măsură care a fost pusă în aplicare a fost redistribuirea spaţiului muzeal şi crearea unor noi spaţii în special pentru depozitarea obiectelor amplasate în spaţiile necorespunzătoare, insalubre de la subsol. Au fost reorganizate şi transferate următoarele colecţii: ceramica, mobilierul simplu şi cel pictat, uneltele agricole şi de pescuit, icoanele, piesele de port, cămăşile, textilele de interior uzuale sau decorative. Depozitele de la etaj au fost, de asemeni, reorganizate şi s-au executat aceleaşi operaţiuni, ca la toate celelalte depozite, reorganizarea lor pe criteriul tipodimensionării,

https://biblioteca-digitala.ro

uşurând accesul la obiect, folosind judicios spațiile repartizate şi o vizionare rapidă a colecțiilor. Problema nu putea fi rezolvată fără acordul şi ajutorul conducerii muzeului, chiar dacă specialiştii implicați sunt pasionați şi responsabili pentru soarta patrimoniului. Problema nu s-a rezolvat în totalitate, pentru că spațiile sunt insuficiente pentru un patrimoniu care a crescut în fiecare an, dar este în studiu un proiect de extindere şi de creare de noi spații pentru depozitarea patrimoniului conform normelor conservării ştiințifice.

Controlul periodic

Inspectarea clădirii şi a colecțiilor este foarte importantă, chiar imperios necesară pentru evaluarea riscurilor invaziei insectelor şi a altor agenți distructivi vizibili şi are efecte rentabile când nu socotim unice produsele chimice. Controlul periodic impune prezența unui plan grafic al clădirii, pe care sunt codificate toate încăperile şi a unui registru de control pentru însemnările care se fac, ori de câte ori se impune acest lucru. Controlul îl efectuează conservatorul în prezența gestionarului la intervale de 1 lună sau 2 săptămâni, depinzând de numărul de obiecte pe care-l are fiecare colecție, fiecare depozit şi de problemele pe care le ridică fiecare spațiu în parte. Inspectarea începe din exterior şi se controlează holuri, anexe, terase, indiferent ce destinație au , trecând apoi la interiorul clădirii, a colecțiilor depozitate şi a celor expuse permanent sau temporar. Toate observațiile se trec într-o notă de constatare şi se inventariază toate problemele semnalate. Sunt estimate locurile unde au fost reperate insectele, modul defectuos de depozitare sau de expunere, dacă există asemenea situații. Dacă se constată prezența unui agent biologic se recoltează probe pentru analiza necesară unei corecte diagnosticări. După inventarierea tuturor problemelor se stabilesc măsurile, metodele, tehnicile de prevenire care vor fi utilizate, se va face un plan de acționare care să coincidă cu ciclul de viață al dăunătorilor. Punctele şi spațiile cele mai expuse sunt trecute ca fiind zonele care trebuie ținute sub supraveghere permanentă. Spre exemplu, expoziția de bază unde dăunătorii (fluturii de molii) pot pătrunde odată cu vizitatorii, sau standul muzeului unde sunt introduse spre vânzare obiecte din diferite materiale, în special din lână, sau blană, provenite de la persoane particulare , păstrate în condiții pe care nu le putem controla şi care pot veni contaminate biologic. Aceste obiecte pot deveni surse de contaminare biologică în situația în care n-au fost inspectate cu atenție la data intrării în stand, ținând cont de amplasarea standului în zona de acces din exterior spre interiorul spațiului expozțional.

https://biblioteca-digitala.ro

În stabilirea strategiei de protecție trebuie să se țină seama, în urma unei profunde analize investigatorii, de următoarele aspecte: insectele dăunătore colecțiilor muzeale se caracterizează prin fecunditate ridicată, longevitate mică sau medie şi mai multe generații pe an. Ele au o mare dependență față de acțiunea factorilor climatici care atunci când sunt favorabili, dezvoltarea lor este rapidă şi se înmulțesc masiv în timp scurt. În muzeu factorii cheie sunt factorii microclimatici şi factorii trofici. În acțiunile de prevenire sau combatere, trebuie să se aibă în vedere atât intervenția directă asupra insectelor cât şi indirectă de influențare a microclimatului, a suportului obiectului care constituie de fapt baza trofică.

Asigurarea celor mai bune condiții de ambalare, cu cele mai bune materiale, în condițiile itinerării obiectelor, cu transporturi sigure care să corespundă din toate punctele de vedere, astfel obiectele să ajungă în perfectă stare la destinație.

Utilizarea celor mai adecvate tehnici de etalare în expunere, încât să nu afecteze starea de sănătate a obiectului. Eliminarea vechilor tehnici şi acceptarea ideii că pot fi evidențiate anumite caracteristici ale obiectelor utilizând tehnici simple care să fie benefice atât pentru obiect cât şi pentru satisfacția organizatorului expunerii.

Introducerea treptată a vizitatorilor, care în momentul pătrunderii în sălile de expunere, contribuie la schimbarea microclimatului (creşte UR), sau pot fi purtători de germeni patogeni, de spori de ciuperci pe tălpile încălțămintei, sau fluturi de molii, larve pe haine. De aceea este indicat ca la intrarea în muzeu să existe preşuri îmbibate cu soluții antiseptice, iar vizitatorii să fie supravegheați la ştersul picioarelor, hainele groase să rămână la garderobă şi să intre în expoziție numai cu suprapapucii care zilnic trebuie curățați pe tălpi.

Utilizarea metodelor tradiționale de scuturare, periere, aerisire, expunere la UV a textilelor, primăvara şi toamna în lunile care coincid cu fazele importante din ciclul biologic al insectelor dăunătoare.

Dezinsecție şi dezinfecție la toate spațiile muzeale în perioadele impuse de ritmul biologic al insectei. Urmărirea distrugerii adulților pentru că existența adultului într-un spațiu permite trecerea lui în toate fazele de dezvoltare până ajunge în stadiul larvar când devine distructiv pentru obiectul muzeal.

Utilizarea plantelor cu proprietăți insecticide, în stare uscată, puse în punguțe de pulvotex şi amplasate în preajma obiectelor textile sau plachete cu insecticid preparat la nivel de laborator, macerate, sau tincturi din ardei iute, crizanteme, mentă, cimbrişor, levănțică, sulfină, calapăr. Amplasarea plachetelor vaporizatoare şi în dulapuri. Scopul utilizării este acela de a crea bariere între obiectul muzeal şi agentul

https://biblioteca-digitala.ro

biologic, pentru că uleiul volatil şi componentele chimice din plante au proprietatea de a îndepărta insectele de obiectele respective.

Pentru a preveni pătrunderea adulților, a fluturilor, în spațiile de depozitare, s-au montat la ferestre site duble şi se intenționează să se monteze şi la uşa de acces în depozit montate pe o ramă care să culiseze pentru ca să nu fie îngreunat accesul personalului în depozit.

Problema care trebuia de fapt menționată prima este existența carantinei şi respectarea cu strictețe a circuitului stabilit pentru obiectul muzeal. Instruirea, acolo unde este cazul, a gestionarilor de patrimoniu şi a celor care vin în contact cu obiectul muzeal, şi obligarea acestora să respecte circuitul CARANTINA-LABORATOR-EXPOZITIE-EXPOZITIE-CARANTINA-DEPOZIT, circuit care este valabil şi pentru obiectele care intră în muzeu ca donații şi achiziții. Criza de spațiu nu ne-a permis să avem deocamdată un spațiu numai pentru carantină. Problema este cunoscută şi se va rezolva în momentul în care se vor crea noile spații.

Combaterea agenților biologici

Combaterea insectelor se face ținând cont de receptivitatea lor la stadiile de dezvoltare şi se practică următoarele metode:

a) combaterea fizică, metodă care s-a realizat prin adunarea adulților care nu au zbor rapid, adunarea larvelor, pupelor, ouălor, scuturarea, perierea şi aspirarea obiectelor respective;
b) combaterea prin criogenare-tratamente la temperaturi de –27 grade C; piesele se pun în saci de polietilenă care se introduc în lada frigorifică timp de 7 zile. Metoda dă rezultate foarte bune fiind distruse atât stadiile larvare şi adulții, cît şi ouăle, prin formarea cristalelor de gheață care perforează celulele. Materialele componente ale pieselor tratate nu au de suferit în nici un fel şi nu se produce nici umezirea lor pentru că sacii sunt etanşi. După ce sunt scoase din lada frigorifică sunt supuse unui examen macroscopic foarte exigent şi sunt din nou periate insistent pe toate părțile.
c) expunerea la soare, metodă tradițională naturală de dezinsecție, metodă prin care radiațiile UV coagulează proteinele insectelor existente la data expunerii.

Măsurile curative se aplică atunci când s-a identificat prezența agentului biologic şi în prima etapă se ia măsura de izolare a piesei pentru a nu se extinde atacul şi pentru a nu fi contaminate şi alte piese. Metodele prezentate sunt valabile în cazul atacului provocat de speciile de molii Tineolla Bisselliella şi Tinea Pellionella, la textile şi blănuri.

https://biblioteca-digitala.ro

Atacul insectelor şi ciupercilor xilofage

Prioritar ca suport nutritiv pentru xilofage este lemnul, indiferent din ce esenţă este, chiar dacă cu predilecţie atacă bradul pentru bogăţia de elemente nutritive, în ultimul timp am constatat prezenţa lor la toate esenţele, fie că este stejar, tei, carpen, fag, ulm, etc. Lemnul din care sunt confecţionate obiectele muzeale este de esenţe diferite, vechime diferită, cu grade diferite de prelucrare, de multe ori combinat cu piele, metale, hârtie etc. În cazul acestor obiecte se practică tratamente preventive şi curative atunci când au existat cazuri de atacuri biologice active şi s-a constatat efectele cu toată simptomatologia specifică fiecărui agent biologic. Se utilizează insecticide şi fungicide cu spectru larg de acţiune, eficacitate mare şi acţiune rapidă în doze mici. In cazul atacului provocat de ciuperci xilofage s-a aplicat atât metoda chimică cît şi metoda termică (la temperaturi ridicate sporii ciupercilor sunt distruşi).

Dezinsecţia şi dezinfecţia se efectuează cu produse care să nu aibă remanenţă şi dacă se poate să fie degradabile în compuşi inofensivi, deci cât mai puţin poluante, să nu influenţeze negativ proprietăţile lemnului, să fie economicoase şi uşor de aplicat, pentru că produsele chimice şi metoda chimică rămân singurele folosite în scop curativ. Tehnica de dezinsecţie sau dezinfecţie se alege ţinând cont nu numai de eficienţa produsului ci şi de efectele secundare ale produsului, de gravitatea atacului biologic şi nu în ultimul rând de gradul de toxicitate şi efectele lui asupra organismului uman. Avem posibilitatea sa alegem produsul cel mai bun din multitudinea de produse chimice care se găsesc pe piaţa românească, responsabilitatea alegerii revenind celor care stabilesc tratamentele cât şi celor care execută operaţiunile respective. Utilizăm din gama insectofungicidelor produsele chimice verificate si testate cu mulţi ani în urmă şi avem de multe ori surpriza ineficienţei lor sau mai bine zis constatăm o rezistenţă deosebită a agentului biologic la produsul care altădată a dat rezultate foarte bune, exemplul fiind xylamonul. Sunt multe situaţii când trebuie să analizăm şi să testăm alt produs, sau o altă soluţie, când trebuie să schimbăm componentele soluţiei, sau să modificăm procentul sau metoda de utilizare. In domeniul conservării preventive nu s-a reuşit în totalitate, cu toate că se practică inspecţia cu regularitate, observarea se face directă, macroscopică şi ochiul uman nu detectează agentul biologic decât in faza de maximă activitate, în stadiul în care se constată degradările si deteriorările provocate de agentul respectiv, când de fapt tratăm efectele.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

- Balif şi Lazăr V., **Degradarea microbiană a unor sorturi de piele şi combaterea acesteia, Conferința Națională de microbiologie general şi aplicată**, 4-7 dec., Buc., 1968
- Brommell, N.S., **Eclairage, climatisation, presentation, mise en reserve, manutention et ambalage. La preservation des biens culturele**, Rome, UNESCO, 1969.
- Bucşă, C., **Coleoptere, xilofage din Muzeul Tehnicii populare Sibiu**, în Studii şi Comunicări, Muzeul Brukenthal Sibiu, vol.22
- Coremans, P., Peron, **La preservation du patrimoine culturel**., UNESCO 1964
- Guillerme, J., **L'atelier du temps**, Hermann, Paris, l964.
- Massari, Giovanni, **Etude sur les domages causes par l'humidite aux oeuvres d'art des eglises venitiennes, Conference on Climatology**, London 1967.
- Mihalcu, M., **Conservarea obiectelor de artă şi a monumentelor istorice**., Editura Sttințifică, Bucureşti, 1970.
- Moldoveanu, Aurel, **Conservarea preventivă a bunurilor culturale**, Bucureşti, 1999.
- Plenderleith, H.J., **The conservation of antiquities and works of art.treatment, repair and restoration**, London 1956.
- Plenderleith, H.J., **Climatology and conservation in museums**, Museum, nr.4 1960
- Plenderleith, H.J., **La conservation des antiquites et des oeuvres d'art, Ed, Eyrolles**, Paris 1966

https://biblioteca-digitala.ro

- Săvulescu, A., şi colab., **Influența unor fungicide asupra microorganismelor care deteriorează documentele**, Conf. Naț. De Microbiologie Generală şi aplicată, 4-7 dec Bucureşti, 1968

- Stugren, B., **Ecologie teoretică**, Casa de Editură Sarmis, Cluj Napoca, 1994

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DEPOZITAREA BUNURILOR DIN PATRIMONIUL ETNOGRAFIC

Mihail SPÂNU

În ansamblul mărturiilor documentar - istorice privind istoria şi cultura poporului nostru, bunurile din patrimoniul cultural național ocupă un loc privilegiat şi datorită elocvenței cu care afirmă disponibilitățile creatoare ale poporului nostru.

Varietatea morfologică şi funcțională a domeniului etnografic, structura diferită a materialelor de constituție ridică conservatorului probleme speciale de etalare expozițională şi depozitare.

Potrivit afirmațiilor că majoritatea bunurilor muzeale dintr-o gestiune etnografică ar trebui să se afle în depozite şi că perioadele de expunere trebuie să alterneze cu perioade de relaxare, depozitul devine, în aceste circumstanțe, un spațiu intens solicitat.

Din alt punct de vedere, cel al absenței publicului vizitator, depozitul este un spațiu privilegiat, o serie de factori dintre cei care pun în pericol starea de sănătate a obiectelor, nefiind prezenți aici decât în mai mică măsură.

Radiația luminoasă este redusă la maximum, atât ca intensitate cât şi ca durată de expunere, alegându-se o variantă convenabilă pentru protejarea împotriva radiațiilor nocive.

Asigurarea securității bunurilor este relativ uşor de realizat, singura persoană care are acces în depozit fiind conservatorul, care, de cele mai multe ori, este şi gestionarul colecției, adică primul interesat de integritatea gestiunii.

Încuietorile, sistemele electronice de supraveghere şi avertizare reduc la minim şansele ca un bun muzeal să facă obiectul unei sustrageri.

Sursele de incendii se află sub controlul personalului, atât prin restricțiile impuse de măsurile de prevenire cât şi de aparatura electronică care "sesizează" şi alarmează situațiile de pericol major.

Microclimatul este mai uşor de menținut în limitele sănătoase, locurile de depozitare fiind, în general, spații închise, cu o bună izolare termică, fără variații semnificative ale UR, singurele modificări fiind motivate de aerisiri, curățenie periodică etc.

Temperatura este şi ea uşor de controlat, de menținut în limite acceptabile, fără variații brusce, fiind un spațiu mărginit, unde se pot utiliza aeroterme, aerisiri etc.

Probabilitatea *contaminării biologice* este şi ea redusă în depozite atât datorită circulației minime a persoanelor cât şi inspecțiilor

https://biblioteca-digitala.ro

dese şi mai ales barierelor insecto-fungicide care, prin rimanența acțiunii, limitează acțiunea unor factori dăunători.

Depozitarea ridică probleme privind ordonarea pieselor în suporturi specializate, în aşa fel încât, în acelaşi spațiu, să fie adăpostite în condiții de conservare cât mai multe bunuri muzeale.
Varietatea morfologică şi funcțională a bunurilor din utilizarea muzeală cât şi structura foarte diferită a materialelor de constituție ridică conservatorului probleme speciale de depozitare.

➔ Dacă în mediul natural un bun etnografic este supus unor potențiali factori de risc, depozitarea conformă cu normele conservării ştiințifice trebuie să-i asigure, într-un complex, de cele mai multe ori artificial, parametrii optimi ai unei cât mai prelungite existențe.

➔ O atenție specială trebuie arătată *igienei depozitului*, astfel încât depozitele de praf şi murdărie să nu catalizeze instalarea atacurilor de fungi şi insecte.

➔ Privind spațiul de depozitare în contextul de sarcini ce-l definesc, trebuie să avem în vedere următoarele condiționări:

a. depozitul trebuie să asigure un cât mai deplin confort pentru bunurile muzeale aflate în relații de depozitare;

b. depozitul poate deveni, în anume situații, spațiu vizitabil şi trebuind, astfel, să funcționeze în sfera lucrului bine organizat;

c. să asigure aplicarea unitară a normelor de conservare ştiințifică;

d. să asigure accesul facil la bunuri în condiții de studiu, fotografieri, catalogări, prospectări preexpoziționale etc.;

e. să pună bunurile la adăpost de sustrageri, avarii, deteriorări, inundații, poluare, incendii etc.;

f. să asigure o rezervă de spațiu pentru completarea colecțiilor.

Depozitarea ca domeniu de activitate muzeală specifică, presupune un **glosar de termeni** cu semnificații precise, în vederea unei cuprinderi şi înțelegeri exacte şi unanime.

Depozit - spațiu specializat în magazinaj şi conservarea bunurilor muzeale.

Din punct de vedere tipologic depozitele pot fi:

UNIGEN (de ex. *ceramică*)	**MULTIGEN** (de ex. *ceramică, metal,os*)

https://biblioteca-digitala.ro

În organizarea depozitelor se are în vedere:

a. varietatea morfologică (materiale, dimensiuni) a patrimoniului de obiecte etnografice;
b. compatibilitatea materialelor de constituție între diferitele categorii de bunuri muzeale;
c. necesitatea aplicării unitare a normelor şi procedurilor privind conservarea.

Complexul de depozite este cazul cel mai frecvent, având în vedere varietatea patimoniului de obiecte muzeale şi modalitatea, încă practicată, a complexului muzeal.

Depozitatul identifică, generic, patrimoniul de bunuri muzeale, având categorii morfologice (icoane, ceramică populară, ouă închistrite, catrințe etc), de material de constituție etc.

Suportul de depozitare este amenajarea permanentă realizată pentru susținerea depozitatului. Din punct de vedere tipologic, suportul poate fi:

a. *modul* - amenajare monocelulară (sertar, poliță);
b. *multimodul* - ansamblu de moduli organizat unitar (de sertare, de polițe, combinat);
c. *rastel* - multimodul specializat pentru un anume depozitat.

(Multi)modulul, rastelul reglabili sunt adecvați în cadrul grupului de bunuri cu mai mulți indici de tipodimensionare.

(Multi)modulii se pot realiza:

➔ *neetajat* sau
➔ *etajat,* prin multiplicarea pe înălțime a seriilor de moduli (sertare, polițe sau combinat).

(Multi)modulii pot fi de tipul:

➔ *"închis"* (sertar),
➔ *deschis* (poliță) sau
➔ *semideschis* (rastel sau polițe cu perdele de protecție).

Suportul de depozitare trebuie să îndeplinească mai multe condiții:

a. să asigure susținerea mecanică şi protecția depozitatului la o cotă cât mai adecvată stării de repaos o obiectelor;
b. să nu fie realizat din materiale ce manifestă, în diferite condiții, incompatibilități cu depozitatul (metal neprotejat, PAL etc.)
c. să fie realizat din materiale uşoare, reglabil, pentru a asigura o utilizare multiplă, în funcție de tipodimensiuni, reutilizări etc.

https://biblioteca-digitala.ro

A depozita - acțiunea de organizare a depozitatului în suportul de depozitare, în funcție de principiul de depozitare (norma potrivit căreia se realizează acțiunea de depozitare).

Această operațiune se poate realiza:

- ➔ rezemat (pe latura mare sau latura mică);
- ➔ împăturit, pliat;
- ➔ rulat (*cu* sau *fără* accesoriu);
- ➔ atârnat (cu accesoriu specializat)

În toate aceste situații bunurile pot fi:

- suprapuse sau
- nesuprapuse.

Accesoriile sunt piese ajutătoare în depozitare, destinate optimizării stării de repaos şi confort a unui bun muzeal etnografic. Cele mai cunoscute sunt sulurile pentru rulat textile, umeraşe pentru elementele de port etc.

Topografia depozitării se referă la dispunerea suportului de depozitare în funcție de planul camerei/construcției. Aceasta se poate face:

- ➔ perimetral (continuu sau întrerupt);
- ➔ central;
- ➔ combinat.

Pereții, de la 1 la n, se identifică astfel: peretele cu nr.1 este cel cu accesul principal, ceilalți numerotându-se crescător, în sensul evoluțiilor acelor de ceasornic.

La amplasarea suportului de depozitare se va ține cont şi de:

a. folosirea rațională şi cât mai completă a spațiului destinat; chiar când se utilizează multimoduli înalți, accesul la bunuri trebuie să se asigure cu mijloace sigure, uşor manevrabile (scări cu rotile şi sistem de blocare, scări fixe etc.)

b. când amplasarea suportului de depozitare se face şi central, trebuie să se ia în calcul rezistența planşeului şi deschiderea căilor de acces la cota maximă a celui mai mare obiect din depozitare.

În realizarea unui depozit se parcurg mai multe etape, valabile într-o anume succesiune şi de realizarea integrală a cărora depinde reuşita.

Principalele etape sunt:

a. realizarea evidenței bunurilor muzeale pe categoriile de obiecte depozitate;

https://biblioteca-digitala.ro

b. tipodimensionara patrimoniului şi evaluarea necesarului de spaţiu;
c. examinarea spaţiilor, investigarea lor din punct de vedere al microclimatului, al celorlalţi factori de conservare şi repartizarea lor în funcţie de specificul depozitatului;
d. proiectarea şi executarea suportului de depozitare;
e. acţiuni de igienizare a depozitului şi depozitatului;
f. amplasarea suportului de depozitare şi depozitarea bunurilor;
g. organizarea evidenţei locale a depozitului;
h. viaţa depozitului.

Viaţa depozitului presupune realizarea periodică a unor serii de activităţi, menite să asigure optimizarea microclimatului, protecţia insecto-fungicidă, securitatea.

Microcliomatul se poate ameliora prin: aerisiri, ventilări, utilizarea substanţelor higroscopice, instalaţii umidificatoare, improvizaţii. Valorile se urmăresc cu aparatură specializată. În funcţie de natura bunurilor depozitate se reglează valorile fluxului luminos.

Protecţia biologică se realizează prin tratamente periodice, cu bioacizi compatibili, programate în funcţie de ciclul de viaţă al biodeterioratorilor.

Depozitele trebuie să fie dotate cu aparatură de stingere a incendiilor adecvate depozitatului iar personalul instruit în mânuirea ei.

Tipodimensionarea înseamnă realizarea, din proiectare, a unor matriţe de gabarit, aplicabile unor serii de obiecte, de aceleaşi fel morfologic sau diferite funcţional sau ca structură.

Tipodimensionarea este cea care ordonează volumetric o mulţime de obiecte; operaţiunea se realizează, de obicei, la nivelul categoriei de obiecte (de exemplu: ceramică) şi, acolo unde varietatea este largă, se poate apela la un nivel inferior (de exemplu: port popular – cămăşi/cojoace/ bondiţe/etc.).
Tipodimensionarea lămureşte în legătură cu necesarul de spaţiu şi, prin aceasta, premerge proiectarea, execuţia şi dispunerea suportului de depozitare.

Un spaţiu propus pentru depozitarea bunurilor etnografice trebuie să îndeplinească mai multe condiţii:

a. să asigure o cât mai bună izolare termică şi menţinerea în constanţă a parametrilor optimi;
b. să nu găzduiască instalaţii care, prin defectare sau funcţionare incorectă, să creeze un disconfort pentru bunurile din patrimoniu;

https://biblioteca-digitala.ro

c. să fie izolat față de agenții de poluare şi cât mai departe de arterele intens circulate;
d. să asigure securitatea bunurilor;
e. să fie dotat cu instalații care să asigure: încălzire, ventilație, climatizare, alarmare.

https://biblioteca-digitala.ro

V. MEDALIOANE, NOTE, RECENZII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PREOCUPĂRI ETNOGRAFICE ŞI FOLCLORICE ALE ÎNVĂŢĂTOAREI EUGENIA IONEŢ

Georgeta SIDORIUC

În cadrul fondului documentar al Muzeului Etnografic Rădăuţi se păstrează şi astăzi patru manuscrise ale Eugeniei Ioneţ, pasionată şi harnică învăţătoare care dovedeşte şi preocupări permanente pentru etnografie şi artă populară.

Textul aflat în holul muzeului o menţionează alături de soţul ei, Samuil Ioneţ în calitate de ctitori ai acestei instituţii.

Născută la 20 ianuarie 1873 în Lenţeşti – Bucovina într-o familie de învăţători, Eugenia Ioneţ urmează şcoala primară la Rădăuţi, apoi la Cernăuţi unde se va perfecţiona în domeniul artei populare.

Educată încă din familie în spiritul respectului pentru cultura românească, pentru modul de viaţă şi muncă al ţăranilor ea s-a preocupat toată viaţa de cunoaşterea, păstrarea şi valorificarea artei populare tradiţionale. Funcţionând ca învăţătoare în mai multe sate din Bucovina, va îndrăgi oamenii acestor locuri, unde arta ţărănească e păstrată cu mare sfinţenie şi transmisă din generaţie în generaţie.

S-a remarcat nu numai la catedră, unde a căutat să dezvolte simţul şi gustul artistic la elevele sale, dar şi ca susţinătoare a vieţii culturale din satele în care a funcţionat. Iar ca recunoaştere a meritelor sale Eugeniei Ioneţ i s-a conferit diploma *Răsplata muncii* şi decoraţia *Meritul cultural.*

Începând de la Dorna Candrenilor, în satele în care a lucrat ca învăţătoare, a organizat cursuri de artă populară şi industrie casnică, iar mai târziu, va conduce aceste cursuri pentru învăţătoarele din Bucovina. Motivele ornamentale adunate cu grijă şi selectate cu atenţie din satele bucovinene au fost strânse într-un album publicat în anul 1923. Tipărirea albumului a fost precedată de culegerea altor mostre de cusături ce au fost aşezate apoi pe cartoane şi care se găsesc şi azi în colecţia muzeului din Rădăuţi. O parte din ele au fost adunate într-un album cu 70 de planşe desenate ce cuprinde motive şi compoziţii ornamentale redate în mare parte în culorile lor tradiţionale.

La expoziţia din 1921 acest album a fost distins cu diploma de onoare obţinând medalia de aur, autoarea primind şi un premiu în bani. Iar în muzeul în care a fost valorificată colecţia familiei Ioneţ şi care purta numele întemeietorilor, Leca Morariu remarca prezenţa prin contribuţia doamnei Eugenia Ioneţ a prodigioasei îndeletniciri ale artei feminine de la ţară: de la închistrirea ouălor, la iile înflorate, fote, scoarţe, lăicere, valuri de pânză. Al. Tzigara-Samurcaş, care semnează prefaţa la albumul din 1923, scria: "Cu asemenea izvoade ca ale

https://biblioteca-digitala.ro

țăranului român puține popoare se pot mândri. Ele sunt cea mai netăgăduită dovadă a superiorității neamului românesc. Prin formele desăvârşite ce a atins arta populară, se dovedeşte vechimea ei şi implicit şi tradiția culturală neîntreruptă de care s-au bucurat strămoşii noştri în decursul veacurilor".

În manuscris au rămas de la Eugenia Ioneț patru scrieri ce conțin date despre industria casnică, arta populară, unele obiceiuri din primele decenii ale secolului nostru.

Unul dintre manuscrise intitulat *Metoda cusăturilor naționale* este un fel de metodică pentru predarea lucrului manual în şcolile primare. Tehnicile cusăturilor tradiționale, culorile vegetale, diferite rețete pentru obținerea lor trebuie să aibă prioritate în cadrul orelor de lucru manual. Punctele tradiționale în care s-au realizat cele mai valoroase şi vechi cusături nu trebuie uitate şi se impune învățarea lor de către tinerele generații.

Un manuscris numit *Cântece, strigături, proverbe, cimilituri etc. care zic despre lucrările industriale casnice* este rodul culegerii în decursul mai multor ani a unor cântece satirice, strigături ce oglindesc realitatea socială a satului la începutul secolului nostru.

Prilej de muncă cu veselie, de apropiere sufletească între oameni, şezătorile erau adevărate şcoli. Erau un mod de a îmbina ce e folositor cu ce e plăcut şi de întrajutorare în diferite munci în gospodărie. În nopțile lungi de iarnă, clăcile de scărmănat lâna sau penele, de tors, de desfăcat (despănuşat) păpuşoiul erau însoțite de glume, cântece, proverbe, bătrânii povesteau întâmplări din trecut şi poveşti pentru copii, iar tinerii legau prietenii care duceau uneori la căsătorii.

Relele sociale şi morale precum lenea, trândăvia, neîndemânarea la lucru, beția erau subiecte de batjocură în cântecele sarcastice ce însoțeau şezătorile. În schimb hărnicia, istețimea erau mult apreciate în aceste creații culese şi prezentate în manuscris.

Al treilea manuscris *Dicționarul industriei casnice* cuprinde termeni şi explicații detaliate privind creația populară şi industria casnică, portul popular din zonă, coloranții vegetali. Din nefericire, lucrarea nu este finalizată.

De o deosebită importanță sunt informațiile despre industria casnică textilă, ce ne sunt furnizate de caietul intitulat *Tainele industriei casnice din toate vremurile.* Concepută la îndemnul Ministerului de industrie care organizase un concurs pentru lucrări care să cuprindă idei şi propuneri pentru reorganizarea învățământului acestei industrii, lucrarea a fost premiată în anul 1921.

Manuscrisul acesta este rezultatul cunoaşterii satului bucovinean în care îndeletnicirile principale ale locuitorilor erau agricultura şi creşterea animalelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Industria casnică ţărănească este strâns legată de aceste două ocupaţii care au asigurat din timpuri străvechi materiile prime de bază pentru îmbrăcăminte şi ţesături. Era vremea când femeia îi îmbrăca pe toţi ai casei, asigurând şi ţesăturile necesare.

Procesul de transformare economică a satului la începutul secolului nostru este marcat şi de părăsirea unor ocupaţii, a portului tradiţional. Treptat se renunţă la cultivarea unor plante textile, la îndeletnicirile legate de prelucrarea lor. "...trebuie deci toţi cei care au pricepere, experienţa trebuitoare să contribuie cu tot ce pot şi ştiu la reînvierea, ridicarea şi susţinerea industriei ţărăneşti, acelei industrii de care noi românii ne mândrim ca neam" scrie Eugenia Ioneţ.

Despre rolul deosebit deţinut de industria casnică în viaţa satului ea arată: "multe lucruri bune şi frumoase, vrednice de urmat ne-au rămas nouă românilor de la strămoşii noştri. Una dintre cele mai preţioase moşteniri e şi industria casnică ţărănească din care e compus portul românesc şi întocmirea casei ţărăneşti ... Obârşia industriei casnice trebuie căutată în trecutul cel mai îndepărtat. Datori suntem deci acestei industrii, în care se oglindeşte atât de viu trecutul nostru ca neam, să-i dăm însemnătatea cuvenită. Câte însuşiri frumoase şi vrednice de urmat rezultă din lucrările acestei industrii. Răbdarea, sârguinţa, fantezia cea bogată pentru a compune arta, poezia, iscusinţa, simţul estetic, moravurile bune, toate acestea sunt în strânsă legătură cu produsul lucrărilor de industrie casnică.

Manuscrisul prezintă detaliat lucrările din cadrul industriei casnice textile, de la pregătirea pământului pentru semănat, cultivarea şi prelucrarea plantelor textile, cât şi confecţionarea îmbrăcămintei şi a pieselor de interior. Începe cu descrierea condiţiilor de climă şi sol prielnice cultivării acestor plante şi continuă cu celelalte etape legate de prelucrarea lor.

Manuscrisul Eugeniei Ioneţ nu pierde din vedere nici unele aspecte sociale legate de industria casnică. Dintre formele de întrajutorare, de muncă în comun în cadrul satului tradiţional sunt amintite clăcile de tors. Femeile se strâng la un loc la una din ele sau iau de lucru acasă şi la o dată stabilită, se strânge claca, adică tortul depănat pe ghem. Organizatorul clăcii, gazda, oferă participanţilor gustare, cinste, iar tineretului joc, unde prin strigături era lăudată hărnicia şi condamnată lenea.

Pânza ţesută răspunde multor necesităţi. Despre destinaţia lor, E. Ioneţ scrie mai departe în manuscris şi laudă priceperea femeii din Bucovina şi în arta ţesutului lânii.

Vopsitul firelor într-o gamă variată de culori prin mijloace tradiţionale denotă un adevărat meşteşug la care s-a ajuns de-a lungul vremii. Manuscrisul dă o serie întreagă de plante, timpul când se culeg

https://biblioteca-digitala.ro

şi nuanțele obținute, *boielile* din flori mai calde, temperate, pastelate sau foarte trainice încât se rupea țesătura iar culoarea nu ieşea.

Autoarea îşi exprimă părerea de rău pentru că femeile încep a se dezvăța de vopsitul lânii cu coloranți extraşi din plante care este mai „zăbovos". Pentru a nu se pierde cu totul acest meşteşug ea propune ca elevii în şcoli să învețe să cunoască plantele şi rețetele pentru obținerea culorilor respective.

Aceeaşi nemulțumire este exprimată şi în legătură cu aşa zisa *alterare* a ornamenticii populare, cu preluarea unor motive străine nouă. Se ridică împotriva izvoadelor însuşite din diferite cărticele străine . Adevărata comoară de izvoade, scrie Eugenia Ioneț, "trebuie căutată în fundul lăzii, rămasă fiind de la mama, bunica şi străbunica. Şi cu toate aceste modele tradiționale decorul ar trebui dezvoltat şi perfecționat încât să fie îndrăgit şi de străini."

Mai multe pagini din manuscris sunt dedicate portului popular din Bucovina. Cămaşa femeiască de sărbătoare este prezentată cu multe amănunte, la fel croiul şi tehnica de brodat.

Comparații şi observații interesante cuprinde manuscrisul asupra portului țăranilor de la munte şi a celor de la şes. Merită reproduse câteva din constatările făcute de autoare pe această temă: "Căci întreg portul țărănesc e altfel în partea muntelui şi altfel la țeară ... aproape în fiecare vale e deosebit ... Sumanul de la munte mai scurt şi mai îngust croit pe trup cu buzunări şi cu guler întors, împodobit cu izvoade precum cheotorile, tămănăii, peteaua, lintea, puricaşii, cusute cu sarad se deosebeşte şi el de sumanul lung de la vale."

Face aprecieri şi asupra costumului naționalităților din această parte a țării descriind cioarecii roşii ca focul pe care îi poartă huțanii din părțile Ceremuşului şi Izvoarele Sucevei.

Manuscrisul se încheie cu câteva propuneri interesante pentru redeşteptarea interesului față de industria casnică textilă şi susținerea ei de către cei în drept. Pentru aceasta ea propune înființarea pe lângă şcoli a unor ateliere la care femeile pricepute şi cu tragere de inimă să producă mărfuri chiar şi pentru export. Cele cu copii mici şi multe treburi gospodăreşti să ia de lucru acasă. La orele de lucru de mână copiii să fie deprinşi cu diferite lucrări încă din ciclul primar, de la cele simple, trecând în anul următor la cele care cer multă pricepere.

O secție de industrie țărănească ar fi bine să se înființeze pe lângă şcolile profesionale, în zonele în care există materie primă din belşug. Elevele să fie îndrumate să realizeze noi creații pe baza valorificării artei populare tradiționale.

Legat de valorificarea artei populare este şi colectarea lucrurilor vechi de industrie casnică. "Muzeele centrale sau regionale, conținând o

https://biblioteca-digitala.ro

bogăţie mare de cusături şi ţesături vechi ar fi pentru neam nu numai o mândrie naţională dar şi un ajutor pentru formarea şcolii noi."

Mai propune editarea unui buletin de informare cu modele originale dar adaptate zice ea *gustului şi vremii de acum* materialului ce se găseşte astăzi, organizarea de expoziţii cu cele mai reuşite produse realizate de femei pentru obţinerea acestor deziderate.

Măsurile propuse de autoare pentru redeşteptarea industriei ţărăneşti sunt actuale şi astăzi, ceea ce dovedeşte că ea a ştiut să surprindă în 1921 probleme permanente ale creaţiei populare.

BIBLIOGRAFIE

1. Dragoş Cusiac, **Samuil şi Eugenia Ioneţ** în Anuarul Muzeului judeţean Suceava – 1978
2. Samuil Ioneţ, **Un fragment din povestea vieţii mele** în **Însemnări zilnice începând cu 6/8/1954**
3. Eugenia Ioneţ, **Izvoade şi cusături româneşti din Bucovina**, Cernăuţi 1923
4. Eugenia Ioneţ, **Tainele industriei casnice din toate vremurile**, 1921 (manuscris)
5. Eugenia Ioneţ, **Cântece, strigături, proverbe, cimilituri etc. cari zic despre lucrările industriei casnice** (manuscris)
6. Eugenia Ioneţ, **Dicţionarul industriei casnice** (manuscris)
7. Eugenia Ioneţ, **Metoda cusăturilor naţionale** (manuscris)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PAUL LEU, ETNOLOG ŞI ISTORIC LITERAR LA 75 DE ANI

I. AUTOR DE MONOGRAFII

Octavian NESTOR

Etnologul şi istoricul literar Paul Leu s-a afirmat în cultura românilor de pretutindeni nu numai prin cele 500 studii, articole, documente, scenarii, filme TV, recenzii, interviuri radio şi televizate, difuzate în ţară şi peste hotare, ci, mai ales, prin 6941 pagini, însumate în 11 volume monografice şi 13 ediţii critice şi pentru copii, din ineditele lui S. Fl. Marian, dintre care 5 au apărut pe alte meridiane şi paralele ale Terrei, fapt pentru care, metaforic vorbind, cercetătorul sucevean poate fi considerat **un condei pe două continente.**

Debutul publicistic l-a făcut în 1957, la cotidianul **Apărarea Patriei,** cel revuistic la **Convorbiri literare,** cu studiul **Introducere la o carte uitată,** apărut în nr. 5, din mai 1970, iar cel editorial s-a produs în 1972, cu monografia **Ciprian Porumbescu.** Prodigioasa activitate de cercetare a fost difuzată de către 6 edituri şi de peste 44 anuare, buletine, reviste şi ziare, apărute în ţară şi în afara ei.

Încă din timpul studenţiei, constatând lipsa acută a unor lucrări de sinteză care să dea posibilitatea cercetătorilor să întrupeze o istorie literară completă, cuprinzătoare, Paul Leu şi-a stabilit, ca subiect de licenţă, realizarea unei monografii, care, mai apoi, a fost apreciată de Catedra de Literatură a Facultăţii de Filologie a Universităţii *Alexandru. Ioan Cuza* din Iaşi, cu notă maximă.

După terminarea studiilor superioare, preocuparea amintită mai sus a devenit dominantă şi ea s-a manifestat şi se manifestă cu osârdie şi tenacitate, competenţă şi performanţă.

Datorită acestei orientări juvenile, profesorul Paul Leu a publicat, pe parcursul a peste treizeci de ani, numeroasele sale ediţii monografice, în care sintetizează imaginea unor personalităţi bucovinene şi demonstrează, cu argumente irefutabile, contribuţia lor în domeniul istoriei literare, etnologiei, învăţământului sau muzicologiei naţionale.

Aceste realizări sunt cu atât mai importante cu cât o bună parte dintre ele au văzut lumina tiparului într-o perioadă vitregă a istoriei culturii şi ştiinţei româneşti şi anume în cea a denaturării şi falsificării datelor, faptelor, evenimentelor şi a perspectivei, a "preluării critice de pe poziţia concepţiei marxist–leniniste" a culturii trecutului şi în cea a

https://biblioteca-digitala.ro

socialismului dezorganizat şi a furtului generalizat, când *omul de tip nou* bâjbâie agonic prin întunericul lăsat în mintea şi conştiinţa sa de propaganda comunistă.

"În ciuda greutăţilor de tot felul în care ne zbatem, în Bucovina, unde oamenii sunt mai aproape de Dumnezeu şi Dumnezeu mai aproape de oameni, viaţa începe să intre pe un făgaş normal, pentru că aici încrederea nestrămutată a românului în mai bine nu s-a alterat ca în alte părţi", constata un cercetător ieşean.

Asistăm, ca atare, la un proces lent dar sigur de reluare a unor acţiuni care, într-un trecut mai îndepărtat sau mai apropiat, ne-au satisfăcut unele cerinţe ale sufletelor noastre.

Ca semn îmbucurător de intrare în normal putem considera organizarea de câţiva ani, într-o nouă ediţie, a **Festivalului de Etnografie şi Folclor *Simion Florea Marian,*** prilej pentru cercetătorii operei marelui înaintaş de a-şi prezenta contribuţiile, iar pentru formaţiile artistice, valorificatoare ale folclorului din zonă, de a-şi etala măiestria.

Un alt sistem de cinstire a lui S. Fl. Marian, venit tot din Bucovina, vizează valorificarea manuscriselor rămase de la el şi scrierea unor lucrări despre viaţa şi activitatea lui.

Graţie muncii de o viaţă a bucovineanului prin adopţie, profesorul Paul Leu, parte din manuscrisele rămase de la folcloristul sucevean, cele care cuprind proza folclorică, basme, legende, snoave[1] şi scrieri originale în proză [2], au fost tipărite de către Editura Euroland din Suceava"[3].

Dintre cele 18 opuri apărute pe această temă până în prezent, amintim pe cea mai completă şi cuprinzătoare lucrare, în cuvinte şi imagini, din câte s-au scris până acuma despre creatorul etnografiei şi etnobotanicii române: **Simion Florea Marian – Monografie,** apărută la *Universalia,* Fundaţie pentru Cultură Universală, a Editurii Euroland, Suceava, 1996, cu 22 facsimile, indice de nume şi rezumate în limbile : engleză, germană şi franceză, 454 p.

---

[1] S. Fl. Marian, **Basme populare româneşti,** II, ediţie critică îngrijită , prefaţă şi note de Paul Leu, Colecţia Patrimonium, Editura Euroland, Suceava, 1997; S. Fl. Marian, **Basme populare româneşti, III, Legende cosmogonice, zoologice şi botanice,** Ediţie critică îngrijită şi note de Paul Leu, Colecţia Patrimonium, Editura Euroland, Suceava, 1998; S. Fl. Marian, **Basme populare româneşti,** IV,**Snoave din Bucovina** Ediţie critică îngrijită şi note de Paul Leu, Colecţia Patrimonium, Editura Euroland, Suceava, 1998.

[2] S. Fl. Marian, **Nuvele şi amintiri**, ediţie îngrijită , prefaţă şi note de Paul Leu, Colecţia Patrimonium, Editura Euroland, Suceava, 1994

[3] Mircea Fotea, **Paul Leu, Ctitorul etnografiei române, I, II,** Editura Euroland, Suceava, 1999, în Anuarul Făt – Frumos, anul II, nr.2, 2000, p. 353 –355, şi **Salonul Literar,** noiembrie – decembrie 2000

https://biblioteca-digitala.ro

Cartea vine să restituie patrimoniului culturii naționale o imagine atotcuprinzătoare, veridică a omului de știință, a academicianului activ şi eficient, a autorului de manuale didactice, a păstorului de suflete din fosta Cetate de Scaun a Moldovei, a cetățeanului şi gazetarului bucovinean, cu ajutorul informațiilor descoperite în maldărele de manuscrise, în numeroasele documente oficiale inedite (redactate în limbile: germană, română, franceză) etc.

Activitatea savantului Simion Florea Marian nu impresionează numai prin aria de cuprindere şi masivitatea tomurilor sale tipărite ori rămase în manuscris, ci şi prin calitatea comunicărilor, a intervențiilor, a referatelor susținute pentru a se acorda premiile Academiei Române unor volume valoroase, devenite antologice etc.

Atrăgătoarea narațiune monografică vine să evidențieze contribuția teoretică, practică, didactică, metodologică şi educațională a academicianului S. Fl. Marian la edificarea şi europenizarea ştiinței şi culturii naționale alături şi cu sprijinul lui Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu, George Bariţiu şi ceilalți membri ai Academiei sau ai Junimii.

Un germanist, fost profesor al prestigioasei instituții de învățământ, într-o recenzie la monografia lui Paul Leu, evidenția faptul că "nu e o întâmplare că tocmai un remarcabil profesor al **Liceului *Ştefan cel Mare*** din Suceava, a scris o carte de referință despre creatorul etnografiei româneşti, de asemenea fost profesor al acestei şcoli, ce se numea, pe atunci, **Greco-Orientalische K.K. Obergymnasium".**

Monografia are la bază o mare cantitate de manuscrise şi documente inedite, pe seama cărora Paul Leu a reconstituit cu minuție şi exactitate, imaginea veridică a omului, profesorului şi savantului S. Fl. Marian, aspecte amplificate de subtila alegere a citatelor, pe care, autorul le-a întrupat într-un superb şi sugestiv mozaic.

Istoricul literar Paul Leu a reuşit să surprindă, pentru prima oară, întreaga activitate creatoare a marelui etnograf român, făcând accesibile, unui cerc de cititori interesați, multe aspecte, manuscrise, documente necunoscute încă.

Uriaşa operă a etnofolcloristului Marian nu e uşor de cuprins într-o carte. Pentru aceasta, P. Leu a studiat ani în şir şi a valorificat sintetic, cu pricepere, întreg materialul documentar descoperit la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, la Casa memorială din Suceava şi aiurea.

Într-adevăr, având în vedere diversitatea preocupărilor lui Marian, dificultățile ridicate de manuscrise (peste 25.000 p.) redactate în mai multe limbi, de imensitatea operei editate, constatăm că realizarea exhaustivă a unei monografii ridică obstacole aproape insurmontabile.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe toate acestea, criticul şi istoricul literar le-a trecut cu succes, putem afirma, pe drept cuvânt, că monografia **Simion Florea Marian** este una dintre cele mai complete lucrări scrise pe această temă.

Deşi masivul tom se adresează oamenilor de ştiinţă, el atrage şi captivează şi pe cititorii obişnuiţi, preocupaţi de acest subiect, prin suflul şi viziunea artistică a autorului, care a conceput lucrarea ca pe un roman documentar.

Volumul comentat mai oferă prilejul, celor interesaţi, de a descoperi şi pătrunde nu numai contribuţia omului de ştiinţă la europenizarea şi modernizarea ţării, ci şi, mai ales, atitudinea faţă de păturile sociale aflate la putere în acea perioadă.

Astfel, avem ocazia de a desluşi şi înţelege comportamentul stăpânirii austriece în Bucovina.

Păcat că această carte este tipărită doar în limba română.

Oricum, „merită citită"[4], sublinia, în încheiere, fostul profesor de germană al liceului.

Monografia despre Simion Florea Marian, apărută în editura noastră, reprezintă pentru Paul Leu o dublă împlinire: a vocaţiei şi a pasiunii.

A *vocaţiei,* pentru că, după cum vom arăta mai jos, autorul a pus în această lucrare truda şi migala marilor cercetători ai istoriei literare, metoda şi rigoarea spiritelor clasice.

A *pasiunii*, pentru că dintre cele aproape 500 de studii, documente şi articole publicate până acum, în această lucrare Paul Leu a simţit că trebuie să pună tot atâta suflet cât va fi pus Marele Creator când a suflat asupra chipului de lut.

Simion Florea Marian trebuie receptat ca un spirit de valoare universală, el depăşind, încă din timpul vieţii, când opera nu-i era pe deplin cunoscută, cu mult cadrul unei desfăşurări regionale (în speţă, Bucovina) şi îndeajuns şi în perimetrul strict naţional al culturii româneşti.

Despre savantul din Bucovina s-a vorbit mult, dar, din păcate, puţini au fost acei care au depăşit stadiul unei informaţii sumare, atât în ce priveşte opera, cât mai ales viaţa.

Aşa se face că **Dicţionarul folcloriştilor** (autori Iordan Datcu şi S.C. Stoenescu), apărut în 1979, nota la sfârşitul articolului despre Simion Florea Marian o bibliografie critică selectivă din publicaţii, studii ocazionale şi reviste, dar nici o lucrare monografică. Şi cel apărut în

---

[4] Klaus Mittman, **Paul Leu – Simion Florea Marian,** în **Nord Press,** Suceava, anul IV, nr. 840, din 24 octombrie 1996, p.9; ibidem, **Bucovina literară,** anul VI (1996), iulie – decembrie, nr.7 – 12 (65 – 70), Serie nouă, p.46; ibidem, **Scriptium,** Buletin de informare a Bibliotecii *I. G. Sbiera,* Suceava, nr.3 – 4, 1996, p. 23 – 24 şi **Septentrion ,** anul IV, nr. 12 – 13, 1996, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

1989, suferă, parțial, de aceeaşi deficiență, deoarece nu sunt enumerate toate studiile monografice apărute pe această temă.

Prima lucrare monografică, teza de doctorat a profesorului ieşean Mircea Fotea, **Simeon Florea Marian – Folclorist şi etnograf,** avea să apară abia în 1987, după ce va fi aşteptat şi aceasta lumina tiparului încă din 1983, când lucrarea era deja gata predată prestigioasei edituri Minerva.

Studiul domnului Mircea Fotea este o admirabilă abordare din perspectiva etnofolclorică a operei lui S. Fl. Marian.

Ceea ce *lipsea era o monografie a vieții şi activității celei mai mari personalități pe care Bucovina a dat-o culturii române.* Acest gol este umplut acum de lucrarea lui Paul Leu, o monografie exemplară, realizată în cel mai autentic spirit călinescian.

Prin această lucrare, cercetătorul sucevean pune la dispoziția investigatorilor istoriei literare, a folcloriştilor şi etnografilor, în general, la dispoziția oamenilor de cultură o carte de referință, fără de care nici un demers ştiințific nu va mai fi posibil.

Mai bine de 1040 de pagini şi 73 facsimile refac, pas cu pas, clipă de clipă, destinul uman şi pe cel al savantului risipit şi risipindu-se fără ostenire pe tărâmul cunoaşterii spiritualității româneşti.

Cu tenacitate şi perseverență, de-a lungul a peste douăzeci şi cinci de ani, Paul Leu a adunat un material pe cât de divers, pe atât de interesant, fapt care i-a permis nu doar completarea sistematică, cronologică, amănunțită a datelor despre viața marelui savant, ci, mai ales o interesantă reconstituire a atmosferei, uneori în date intime, emoționale, în care a trăit şi s-a mişcat folcloristul.

Cartea devine astfel o oglindă vie nu doar a omului S. Fl. Marian, ci şi a istoriei Bucovinei la sfârşitul veacului trecut şi începutul celui pe care acum îl petrecem.

Din datele adunate de autorul monografiei, un prim bun câştigat este acela că prenumele corect este SIMION şi nu SIMEON, cum a fost receptat până acum de către toți oamenii de cultură.

Paul Leu face apel la **Certificatul de botez** al copilului născut la 1 septembrie 1847, act eliberat de parohul bisericii ortodoxe din Ilişeşti, Dimitrie Bucevschi.

Va trebui, dar, ca de aici înainte să ortografiem Simion Florea Marian , iar nu Simeon, cum s-a fixat în obişnuința noastră.

Satul, ascendenții, copilăria, adolescența, peregrinările prin Transilvania fac țesătura încântătoare a primelor trei capitole ale monografiei.

Date culese din scrisori ale familiei, documente parohiale şi şcolare, adunate din cele mai diverse arhive şi din cele mai surprinzătoare locuri, precum şi din manuscrisele inedite studiate şi

https://biblioteca-digitala.ro

valorificate de Paul Leu sunt în măsură să ne dea, de la bun început, sugestia unui destin sinuos.

Subiectul lucrării devine *un veritabil personaj* care capătă consistență de la pagină la pagină.

Descoperim astfel un temperament puternic, incomod şi insubordonat, care încă de pe băncile şcolii îşi află preocupări colaterale în culegerea de poezii şi tradiții populare, din care face, mai apoi, o pasiune fără leac, fapt care va incomoda mult destinul şcolarului.

Elevul Marian, inconform unei şcoli excesiv de formalizate, va hălădui pe la multe şcoli din Bucovina şi Ardeal până să dobândească o diplomă.

Nici studiile universitare nu au fost suficient de lineare, atât elev şi mai apoi student, Simion Florea Marian fiind deja angrenat într-o necurmată muncă de cercetare şi de publicare a creației populare.

Primirea în Academia Română, în anul 1881, în şedința din 26 martie a marcat, fără îndoială, decisiv activitatea şi existența învățatului bucovinean. Iar discursul inaugural de la 12/24 martie 1882, **Cromatica poporului român,** deschide seria marilor lucrări ale lui S. Fl. Marian, izvorâte toate din concepția că "o națiune care doreşte să aibă o limbă bogată şi omogenă ar trebui, mai înainte de toate, să adune şi să scoată la lumină întreaga literatură populară".

Răspunsul lui B. P. Hasdeu la discursul de recepție, extrem de sintetic, de pătrunzător şi elogios în acelaşi timp, conturează, chiar şi în acest moment, vastele disponibilități investigatoare ale lui S. Fl. Marian, constituindu-se într-un veritabil ***magna cum laudae*** adus cărturarului din Țara de Sus

Capitolele: **Peregrin transilvan, Culegerea lui S. Fl. Marian, izvor de inspirație eminescian, În aşteptarea hirotonisirii, Diacon şi catihet la Voloca şi Siret, Primirea în Academia Română, Statornicie şi continuitate, Lupta pentru românizarea şcolii în ducatul Bucovinei, Păstor de suflete în fosta Cetate de Scaun, La Academia Română, Printre academicieni, Ctitor al etnobotanicii române, Prozator şi memorialist** şi altele, aduc la lumină date inedite legate de alte noutăți ale activității lui S. Fl. Marian, oarecum diferite de preocupările ştiințifice, dar organic legate de acestea, asemeni contraforțelor de edificiul pe care îl susțin şi îl întăresc în durată şi îl pun, în acelaşi timp, în evidență mai bine.

Relațiile cu Academia Română, studiate de autorul monografiei, în peste 200 de pagini, relevă aspectul cel mai dramatic din existența savantului român.

Datele adunate de istoricul literar notează avatarurile luptei personajului uman cu realitățile politico-sociale şi etice ale unei istorii necruțătoare.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, aflăm că, de multe ori, acestui membru marcant al Academiei i-a fost imposibil să participe la şedinţele celui mai înalt for ştiinţific al românilor, fie pe motiv că autorităţile imperiului care anexase Bucovina, nu i-au permis, fie că au fost de vină mijloacele materiale destul de precare ale familiei.

Absenţa fizică a lui S. Fl. Marian a fost însă compensată de o neîntreruptă corespondenţă cu membrii marcanţi ai Academiei.

Referatele sale asupra unor lucrări ştiinţifice sunt străbătute de exigenţele şi rigorile unei cenzuri pe care şi-a impus-o, în primul rând, sieşi. Aşa se explică probabil şi unele inamiciţii pe care şi le-a dobândit de-a lungul activităţii sale de referent şi recenzent de lucrări ştiinţifice.

Bănuite doar şi prezentate sumar până acum, activităţile lui Marian legate de realizarea unor lucrări cu caracter regional (**Die osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild** şi **Rumanische Volkslieder aus der Bukowina)** sau de importanţă naţională (**Dicţionarul Academiei Române)** se clarifică acum prin prezentarea exactă a contribuţiei academicianului – preot la aceste monumente de cultură.

Cercetând manuscrisele inedite aflate la Suceava sau în fondul Bibliotecii Academiei, Paul Leu pune în lumină, pentru prima oară, un aspect mai puţin cunoscut al preocupărilor lui Simion Florea Marian – acela de *culegător de basme.* Adunând cu metoda ştiinţifică demnă de invidiat chiar şi de folcloriştii de azi, un număr impresionant de basme, acestea completează portretul spiritual al poporului sau relevă aspectul interesant al fabulaţiei narative de lungi dimensiuni.

Autorul monografiei subliniază *tendinţa spre epopeic* şi *hiperbolic* a unei părţi din basmele culese de Simion Florea Marian, dar şi o permanentă *vocaţie a ironiei şi autoironiei creatorului anonim.*

În legătură cu acest aspect, semnalăm faptul că Paul Leu, după apariţia ediţiei critice de la Editura Minerva, a publicat, la editura noastră, încă alte trei tomuri de **Basme populare româneşti,** ce întregesc patrimoniul naţional cu pagini irepetabile din spiritualitatea acestui popor.

Nu putem încheia această succintă prezentare a monografiei lui Paul Leu asupra vieţii şi operei lui Simion Florea Marian fără a semnala cititorului că unul dintre ultimele capitole ale lucrării îndeplineşte un deziderat nu doar al autorului rândurilor de faţă, ci al tuturor românilor cu adevărată vocaţie culturală – acela al integrării în cultura europeană.

În contemporaneitatea sa europeană este capitolul în care Paul Leu surprinde cu fidelitate reţeaua densă de legături şi deschideri ale omului şi operei spre universalitate.

Academia Română a avut şi are un rol important în dezvoltarea culturii şi ştiinţei naţionale. Despre rolul şi locul ei s-au scris numeroase studii, articole, vizând diverse aspecte, mai ales cu ocazia aniversărilor,

https://biblioteca-digitala.ro

însă puţini sunt cercetătorii care au privit sintetic, în devenirea ei istorică, această prestigioasă instituţie.

Printre aceştia din urmă se numără şi Paul Leu, cu monografia: **S. Fl. Marian, academician,** apărută la Editura Euroland, 1998, 268 p.

Completând mărturiile lui Nicolae Iorga, Paul Leu surprinde veridic şi sugestiv locul catihetului academician printre ceilalţi confraţi ai săi, astfel:

"Părintele Simion Florea Marian, păstor de suflete cu inima blajină, îngăduitoare, de ţăran doinind din fluier sau chemând din bucium, poposea când şi când, ca un cocostârc albastru, printre colegii săi de la Academia Română, aducând cu sine prinosul roadelor hărniciei sale împătimit truditor pe ogorul cunoaşterii vieţii materiale, spirituale, artistice, lingvistice, istorice toponimice, psihologice până în cele mai ascunse meandre ale traiului, simţirii şi cugetării antecesorilor săi ce au sălăşluit, de milenii, în spaţiul mioritic"[5].

Paul Leu coagulează în monografia mai sus pomenită, momente importante din istoria prestigioasei instituţii, având ca personaj principal pe unul din membrii săi, creatorul etnografiei şi etnobotanicii române, cu intenţia mărturisită de a veni în întâmpinarea celor ce vor dori să facă o istorie completă a Academiei Române.

Monografistul a surprins pe S. Fl. Marian în etapa de consolidare, dezvoltare şi creştere a prestigiului Academiei pe plan naţional şi european, subliniind rolul său în dinamizarea acestei ascensiuni.

În primul capitol **Alegerea între nemuritori**, istoricul literar sugerează ambianţa începutului închegării forţelor ce vor aduce succesele remarcabile din ultimele decenii ale secolului al XIX–lea şi începutul celui de al XX-lea.

În cel de-al doilea capitol al monografiei, **Activitatea academică,** e surprinsă documentat contribuţia lui Marian în adunările generale anuale, participarea sa, alături de Vasile Alecsandri, Ion Ghica, B. P. Hasdeu, Titu Maiorescu, Ion Kalinderiu, Ioan Bianu etc., la europenizarea ştiinţei şi culturii naţionale şi preţuirea de care se bucura opera, opiniile ştiinţifice şi persoana preotului sucevean printre colegii săi de la **Junimea.**

Cartea mai conturează un moment din sinuoasa realizare a **Dicţionarului Academiei** şi raporturile lui Marian, oficiale şi intime, cu ceilalţi academicieni ai epocii.

De curând a apărut despre S. Fl. Marian , în aceeaşi colecţie şi editură, o altă monografie, în două volume, pe care, Paul Leu, pentru a o deosebi de prima, o intitulează **Ctitorul etnografiei române.**

---

[5] Paul Leu, **S. Fl. Marian, academician,** Fundaţia pentru Cultură Universală *Universalia,* Editura ***Euroland,*** Suceava, 1998, p.29.

https://biblioteca-digitala.ro

Noua apariţie se deosebeşte substanţial de ediţia din 1996, iar profesorul sucevean o consideră ca fiind un al doilea pas important în structura şi organizarea materialului selectat, adunat şi fişat în ultimii treizeci de ani.

Monografia din 1999 este, în adevăr, o altă carte de sinteză despre S. Fl. Marian, precum **Martirul Inimii** (1995) e o altă lucrare ce se deosebeşte radical de **Ciprian Porumbescu**, apărută la Editura Muzicală, în 1978.

Cele două sinteze monografice despre Marian se deosebesc între ele atât cantitativ cât şi calitativ.

La ultima, gradul de organizare arhitectonică şi estetică, de selecţie, de aducere la zi a problemelor puse în discuţie, de stilizare şi de completare cu material ilustrativ e mult mai mare.

Dacă **Simion Florea Marian, Monografie,** 1996, cuprinde 456 de pagini, 15 capitole, 5 subcapitole şi numai 22 facsimile după documente inedite redactate în limbile: română, germană şi latină. **Ctitorul etnografiei române. Monografie,** volumele I şi II, însumează 1046 de pagini, 22 capitole, 25 subcapitole şi 76 facsimile, mai mult decât dublu.

Şi din punct de vedere calitativ sunt deosebiri evidente provenite din descoperirea a noi documente, sau dintr-o analiză mai amănunţită a materialului faptic corelat cu dezvoltarea ştiinţei naţionale şi europene.

Dacă ediţia din 1996 are numai 15 capitole şi 5 subcapitole, cea din 1999 e alcătuită din 22 de capitole şi 25 subcapitole, iar gradul de selectare a amănuntului semnificativ, tipic şi a exprimării a crescut mult.

Astfel, apar capitole şi subcapitole noi, cum ar fi: **Ctitor al etnobotanicii române, Prozator şi memorialist, Culegerea lui S. Fl. Marian, izvor de inspiraţie eminescian, Preocupări lingvistice, Geneza *Mitologiei daco – române,* Lupta împotriva politicii de omogenizare etnică, Manipularea recensământului antroponimelor şi toponimelor în ducatul Bucovinei** etc.

Constatăm că, în monografiile sale, Paul Leu lucrează ca un arhitect. După ce a adunat materialul de construcţie (faptele, datele, documentele, actele oficiale, declaraţiile unor contemporani, fotografiile etc.) depozitat în maldăre de fişe) timp de mai multe zeci de ani, a întocmit un anume plan general, ce a rezultat dintr-o analiză temeinică a grămezilor de manuscrise, documente, acte oficiale, scrisori, fişe şi, în funcţie de conţinutul şi volumul lor, le-a proiectat a fi întrupate într-o carte, care să nu depăşească mai mult de cinci sute de pagini, sau în două când volumul şi valoarea acestora o cerea.

După stabilirea conţinutului, în una sau două unităţi grafice, a urmat repartizarea materialului de construcţie pe capitole, subcapitole şi idei şi abia după aceea istoricul literar a purces la întruparea părţilor

https://biblioteca-digitala.ro

componente ale planului stabilit într-o monografie, prin redactarea propriu – zisă a cărții sale.

Constatăm că modul de lucru folosit de istoricul literar Paul Leu se aseamănă cu tehnica românească a lui Liviu Rebreanu, folosită la realizarea capodoperelor sale: **Ion** şi **Răscoala,** sau a lui Camil Petrescu la structurarea romanului **Un om între oameni** sau a dramei **Bălcescu.**

Dacă în primul volum al monografiei **Ctitorul etnografiei române** se conturează sugestiv mediul ambiant care a generat şi modelat apariția, coagularea şi dezvoltarea omului şi a personalității ştiințifice a lui Marian, în cel de al doilea se evidențiază cu claritate şi, uneori cu surprindere, contribuția substanțială la modernizarea şi europenizarea culturii şi ştiinței naționale.

Ceea ce atrage atenția, în mod evident, este grija profesorului Paul Leu de a sugera nu numai atmosfera de epocă, ci şi de a stabili locul ce-l ocupă S. Fl. Marian printre personalitățile vremii sale şi de mai târziu.

El consideră că mai toți folcloriştii şi-au început cariera ştiințifică pornind de la cunoaşterea teoretică a disciplinei respective la cercetarea ei practică, ori Marian urmează calea inversă şi, poate, şi din această cauză, etnobotanistul a produs mai mult pentru ştiința ce a servit-o cu dăruire decât institute specializate, încadrate cu zeci de cercetători.

Această situație se datoreşte faptului că viitorul etnofolclorist bucovinean a "plecat de acolo de unde tradiția, folclorul şi gândirea mitică creşteau ca iarba grasă a pajiştilor bucovinene sau se iscau la poalele fagilor ca o boare a codrilor ce coborau de pe obcine", remarca monografistul.

Simion, fiul lui Grigore Florea Marian din Ilişeşti, a simțit cum în sufletul său, sensibilizat de ambianța mediului natural, se depozitează, pe nesimțite, duhul milenar al străbunilor, abundent stratificat în memoria şi inima etniei din spațiul mioritic"[6] şi abia, după aceea şi-a însuşit tainele disciplinei din cultura germană şi le-a completat şi folosit, sub auspiciile benefice ale Academiei Române şi ale **Junimii,** în magistrala sa operă etnofolclorică.

În volumul al doilea autorul grupează numai acele manuscrise, documente, informații, mărturii, ilustrații care conturează ascensiunea şi rezultatele obținute de omul de ştiință, lingvistul, istoricul S. Fl. Marian.

El a crescut treptat, adăpându-şi setea de cunoaştere din cele mai curate fântâni ale epocii sale, după cum precizează Paul Leu:

---

[6] Paul Leu, **Ctitorul etnografiei române, Monografie,** vol I, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Fundația pentru Cultura Universală *Universalia,* Editura ***Euroland,*** Suceava, 1999, coperta IV

https://biblioteca-digitala.ro

"Începându-şi ucenicia sub influenţa iluminismului transilvan şi a şcolii romantice creată de Vasile Alecsandri, reorientându-se şi perfecţionându-se la cea ştiinţifică a lui B. P. Hasdeu şi maturizându-se, prin înrâurirea reciproc benefică exercitată de *spiritul critic junimist* şi *academic,* personalitatea omului de ştiinţă, a teologului, a moralistului şi a pedagogului S. Fl. Marian marchează un punct nodal în europenizarea culturii locuitorilor spaţiului carpato-danubiano-pontic"[7].

În sprijinul afirmaţiilor de mai sus vin şi opiniile apărute, de curând, într-o recenzie la monografia **Ctitorul etnografiei române,** a dr. Mircea Fotea, de la Universitatea *Al. I. Cuza,* din Iaşi.

Referindu-se la contribuţia lui Paul Leu la conturarea personalităţii cetăţeanului, a păstorului de suflete şi a omului de ştiinţă S. Fl. Marian în cultura naţională şi europeană, distinsul meu profesor remarca:

"În editura Euroland a publicat prof. Paul Leu şi monografia pe care v-o prezint în rândurile de faţă.

În anii în care realizam documentarea pentru teza mea de doctorat consacrată cercetării activităţii de folclorist şi etnograf a lui S. Fl. Marian, am parcurs multe documente, aflate în diverse fonduri, care vizau viaţa lui exemplară, consacrată cu mărinimie şi dragoste celor din jur şi ştiinţei, pe care a servit-o cu un devotament rar întâlnit, şi am rămas impresionat profund de descoperirile făcute.

Deşi scopul studiului meu era altul, am reţinut sintetic şi momentele importante din viaţa cercetătorului culturii noastre populare, pentru că am considerat că aruncau lumini pentru înţelegerea mai exactă a acestei personalităţi pe care am avut-o.

După publicarea studiului am rămas cu convingerea că viaţa lui S. Fl. Marian merită să fie investigată amănunţit întrucât folcloristul sucevean a constituit pentru contemporanii lui, şi poate constitui pentru generaţia actuală, ca şi pentru cele viitoare, un model demn de urmat.

Mă aşteptam şi doream în acelaşi timp să apară mai multe cărţi consacrate lui S. Fl. Marian, pe care folcloristul bucovinean le merită cu prisosinţă, dar n-a fost să fie aşa.

Ce a fost şi ce a rămas valoros din opera lui S. Fl. Marian ?

S. Fl. Marian nu s-a remarcat în epocă pe deplin nici ca istoric, deşi a făcut parte, ca membru al Academiei Române, din Secţiunea istorică şi a avut preocupări în acest sens; nici ca scriitor, poet sau prozator, deşi a publicat în tinereţe şi mai târziu creaţii originale; nici în

[7] Paul Leu, **Ctitorul etnografiei române, Monografie,** vol I, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Fundaţia pentru Cultura Universală *Universalia,* Editura ***Euroland,*** Suceava, 1999, p.5.

https://biblioteca-digitala.ro

calitate de cercetător al limbii vii populare din zona în care s-a născut, deşi contribuţiile lui în acest sens au fost apreciate de specialişti; nici ca teoretician al folclorului, deşi răzbat din unele prefeţe, referate sau alte documente rămase de la el, opinii interesante, viabile încă, după cum se constată şi din monografia pusă în discuţie.

Fiind convins de vechimea, bogăţia remarcabilă şi originalitatea culturii noastre populare, el şi-a asumat, din tinereţe şi până la sfârşitul vieţii, sarcina aparent modestă, dar în realitate de o extrem de mare importanţă în acel moment ca şi mai târziu, de a o scoate la lumină pentru a o pune la dispoziţia oamenilor de ştiinţă şi pentru o mai exactă şi mai dreaptă cunoaştere şi apreciere a poporului său.

Ideea valorificării culturii noastre populare a încolţit în mintea tânărului S. Fl. Marian în timpul studiilor liceale, când profesorii străini de la Gr –or. K. K. Obergymnasium din Suceava se împăunau cu ştiinţa lor, neluând în seamă cultura poporului în mijlocul căruia trăiau şi îşi desfăşurau activitatea.

Realitatea dură şi de nemaiacceptat, conştientizată de elevul folclorist ca şi de alţi contemporani de-ai săi, era necunoaşterea culturii populare româneşti în bogăţia şi complexitatea ei nici de către românii înşişi, în special de către intelectualii care se ridicau în acel moment şi care odată cu însuşirea limbii germane oficiale, preferau şi cultura germană.

În îndeplinirea acestui plan al vieţii sale, el s-a bazat pe cunoaşterea directă şi profundă a culturii noastre populare şi pe sugestii ale unor oameni de ştiinţă din epocă.

Fiind receptiv faţă de tot ceea ce îi poate fi de folos în perfecţionarea activităţii sale, S. Fl. Marian a avut mult de câştigat de pe urma contactului cu personalităţi marcante ale epocii, prezente în Academia Română, şi cu viaţa ştiinţifică a ţării, după cum o dovedeşte lucrarea lui Paul Leu.

Metoda sa de valorificare a culturii noastre populare s-a conturat în timp, odată cu evoluţia ca folclorist, şi s-a dovedit a fi valabilă deoarece păstra nealterat documentul folcloric.

Planul său de valorificare a culturii populare româneşti, realizat în bună parte, dovedeşte că folcloristul sucevean ajunsese un profund cunoscător al acestei culturi.

Chiar şi simpla enumerare a volumelor sale tipărite şi a lucrărilor rămase în manuscris, în diferite stadii de elaborare, impresionează şi dau măsura muncii depuse şi a contribuţiei aduse în scoaterea la lumină a bogatei noastre culturi [8].

---

[8] **Poesii populare din Bucovina, Balade române,** Botoşani, 1869; **Poesii populare române,** tomul I, II, Cernăuţi, 1875; **Tradiţiuni populare române,** Sibiu, 1878; **Cromatica poporului român,** Bucureşti, 1883; **Ornitologia poporană română,** tom I,

https://biblioteca-digitala.ro

La toate acestea ar mai trebui să adăugăm sutele de studii şi articole apărute în numeroase publicaţii româneşti.

Fiind impresionat de activitatea prodigioasă a lui S. Fl. Marian, de numărul mare de lucrări tipărite sau rămase în manuscris, folcloristul Gheorghe Vrabie observa, cu multă dreptate, următoarele:

"Suceava în felul acesta devine un centru de mare influenţă ştiinţifică, promovată însă ... de un singur om. Ceea ce astăzi fac institute cu zeci de cercetători, Marian în condiţii materiale foarte modeste, a realizat el singur, o operă grandioasă"[9].

Cum au fost posibile asemenea rezultate excepţionale într-o viaţă de om nu tocmai lungă ne spune Liviu Marian într-o lucrare dedicată tatălui său:

"Şase până la opt ore de muncă zilnică, regulată. Şi aceasta pe lângă activitatea rodnică de membru al societăţilor româneşti sucevene.

Pentru el nu exista sărbătoare, vacanţă, distracţii sau plăceri! Totul a jertfit activităţii care, devenind patimă, a cuprins toată fiinţa sa.

Abia isprăvea corectarea unei scrieri şi manuscrisele pentru altele erau scoase din întuneric, scuturate de praf, întinse pe masă. Din nou ordona, cernea, coresponda şi începea nesfârşitul fâşâit al peniţei pe hârtie"[10].

Ce a putut să ţină trează voinţa, efortul său zilnic consacrat valorificării culturii noastre populare a fost încrederea nestrămutată că scoaterea ei la lumină reprezenta o prioritate în acel moment pentru naţiunea română.

Şi nu s-a înşelat deloc. Vorbind, într-un manuscris, despre unii contemporani care neglijau sau chiar disprețuiau cercetarea culturii populare, studentul teolog S. Fl. Marian afirma cu seninătate, cu

---

II, Cernăuţi, 1883; **Descântece poporane române,** Suceava, 1886; **Nunta la români,** Bucureşti, 1890; **Înmormântarea la români,** Bucureşti, 1892; **Naşterea la români,** Bucureşti, 1892; **Vrăji, farmece şi desfaceri,** Bucureşti, 1893; **Satire poporane române,** Bucureşti, 1893; **Tradiţii poporane române din Bucovina,** Bucureşti, 1895; **Răsplata. Poveşti din Bucovina,** Suceava, 1897; **Sărbătorile la români,** I, II, III, Bucureşti, 1898, 1899, 1901; **Poesii poporale despre Avram Iancu,** Suceava, 1900; **Insectele în limbă, credinţele şi obiceiurile românilor,** Bucureşti, 1903; **Legendele Maicii Domnului,** Bucureşti, 1904.

Lucrări rămase în manuscris: **Hore şi obiceiuri din Bucovina,** Bucureşti, 1910; **Cântece din Bucovina şi Ardeal,** 3 volume; **Doine din Bucovina,** 2 volume; **Doine din Ardeal,** 1 volum; **Hore, strigături şi cântece din Ardeal, Bucovina şi Ungaria,** 1 volum; **Doine ostăşeşti, balade şi colinde,** 1 volum; **Colinde,** 1 volum; **Cimilituri,** 1 volum; **Poveşti bucovinene,** 3 volume; **Botanica poporană română,** 12 volume; **Sărbătorile la români,** 1 volum; **Junețea la români,** 1 volum; **Animale sugătoare,** 3 volume; **Satire,** 1 volum.

[9] Gheorghe Vrabie, **Folcloristică română. Evoluţie, curente, metode,** Editura pentru literatură, 1968, p. 214.

[10] Liviu Marian, **Simion Florea Marian,** în "Junimea literară", anul IV, (1907), nr. 6, 7.

https://biblioteca-digitala.ro

convingere şi cu o înțelegere lucidă a valorii muncii pe care o desfăşura, următoarele:

"Dar să nu ne uităm la gurile rele , ci ... să-i lăsăm în pace, să nu ne abatem de la lucrul odată început, ci să-l preurmăm cu diligență şi pacienţă până ce-l vom duce la fine.

Sper că altă generație ne va prețui şi lucrurile noastre, sper că urmaşii noştri nu vor fi aşa de ignoranți şi de indiferenți față de națiune şi datinile sale"[11].

Ceea ce trebuie remarcat ca având o extrem de mare importanță este faptul că S. Fl. Marian a pus multă competență, pasiune şi dragoste în tot ceea ce a făcut, de aceea opera sa scrisă dedicată cunoaşterii culturii poporului său şi-a păstrat şi chiar şi-a mărit valoarea odată cu trecerea anilor, iar faptele lui sociale au rămas întipărite în mințile şi sufletele urmaşilor.

Este edificator în acest sens relatarea unui fost elev al lui S. Fl. Marian ajuns academician, Vasile Grecu (1885 – 1972), profesor de bizantinologie la universitățile din Cernăuți şi Bucureşti.

Academicianul profesor Vasile Grecu povesteşte, peste ani, cum a fost nevoit, din cauza greutăților din familie, să întrerupă studiile liceale în anul al II-lea şi să se întoarcă acasă unde îl aşteptau mama şi încă trei frați mai mici.

Fiind unul dintre cei mai buni elevi ai clasei, S. Fl. Marian s-a sesizat de absența lui şi a trimis un elev acasă să-l cheme la şcoală. Continuăm cu relatarea academicianului profesor Vasile Grecu :

"Cum m-a văzut, părintele Marian m-a mustrat părinteşte şi mi-a spus retezat:

- Să vii cu mine la gimnaziu şi să mi te duci în clasă !
- Că nu mă lasă mama !
- Să-i spui să treacă pe la mine şi o să te lase !

După ce a fost mama la părintele Marian, nu numai că nu m-a stingherit de la carte, ci dimpotrivă, cu o jertfă de sine ce nu pot s-o uit niciodată, mi-a înlesnit cercetarea liceului din Suceava şi a universităților din Viena şi Cernăuți.

După câțiva ani de zile, nu-mi aduc aminte cu ce împrejurare, mama mi-a povestit cum a mustrat-o profesorul Marian şi pe ea, pentru că nu mă lasă la şcoală şi cum i-a spus că atâțea domni mari nu ştiu ce ar da să le învețe băieții aşa de bine, precum învățam eu şi că face un păcat de care Dumnezeu n-o va ierta niciodat, dacă mă va opri de la şcoală.

[11] Paul Leu, **Ctitorul etnografiei române, I,** Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Fundația pentru Cultura Universală, *Universalia,* , editura Euroland, Suceava, 1999, p. 193.

https://biblioteca-digitala.ro

Ambiția cea nobilă i-a fost trezită şi mai târziu, când studiile carierei mele au mers din succes în succes, am înțeles de ce mama, cât a trăit părintele Marian, plătea în fiecare an o liturghie în sănătatea lui, iar după moarte pentru iertarea păcatelor"[12].

Lucrarea recenzată conține numeroase alte realizări şi documente edificatoare pentru felul cum a înțeles profesorul de religie de la liceul sucevean să-şi îndeplinească misiunea de îndrumător spiritual al elevilor.

Grija pentru ridicarea prin cultură a poporului român majoritar din Bucovina, atragerea a cât mai mulți elevi români care să urmeze cursurile liceului, românizarea învățământului, încurajarea şi ajutorarea elevilor merituoşi, pe lângă trezirea şi menținerea sentimentului de solidaritate națională a românilor, buna organizare a vieții lor politice pentru a putea lupta "contra acelor care ne jignesc în drepturile şi aspirațiile noastre juste"[13] au fost obiective prioritare şi permanente ale vieții sale.

Ca argument în favoarea necesității unei mai bune organizări a întregii vieți religioase, politice şi sociale, preotul folclorist aduce, cu obiectivitatea care l-a caracterizat, exemplul altor popoare din jur:

"Trebuie să vedem că nepăsându-ne de învățătură, ne pierdem moşia părintească; să vedem cum alte popoare luptă pe întrecute pentru înflorirea aşezămintelor bisericeşti, şcolare şi cetățeneşti"[14].

Asemenea filozofilor antici, care îşi trăiau viața conform filozofiei pe care o susțineau, S. Fl. Marian şi-a îndemnat, tot timpul, elevii săi să-şi dezvolte acele virtuți sufleteşti pe care el însuşi şi le-a cultivat în întreaga sa existență.

Într-un cuvânt adresat elevilor, în calitate de catihet, la început de an şcolar, S. Fl. Marian afirma următoarele:

"... nu fățărnicia, nici îngâmfarea sau mândria îl fac pe om, om de omenie şi vază, ci modestia, sinceritatea, adevărul, dreptatea, puritatea şi faptele cele bune"[15].

Vorbind despre desele şi substanțialele donații făcute de S. Fl. Marian Societății **Şcoala română,** Iancu Nistor, cunoscut om de ştiință bucovinean, relatează cum a decurs o asemenea donație de 100 coroane, prin care S. Fl. Marian a plătit toată taxa de membri pe viață pentru ambii săi fii: "Şi toate acestea le-a făcut cu sfială şi cu o mişcătoare modestie.

---

[12] Idem, p. 479 – 480.
[13] Idem, p. 397.
[14] Idem, p. 365.
[15] Idem, p. 490.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşa era felul său de a fi, având pe sama sa numai mulţămirea sufletească a unui om darnic şi cinstit, care simte o nespusă bucurie când face o faptă bună"[16].

Chiar şi numai din situaţiile prezentate ne dăm seama că la S. Fl. Marian între vorbe şi fapte nu existau neconcordanţe, ci o perfectă armonie. În fiinţa sa S. Fl. Marian a concentrat alese virtuţi ale poporului român, pe care i le-au recunoscut ca atare şi mulţi dintre contemporani.

Paul Leu are în lucrare un capitol care se intitulează sugestiv **Integrarea morală a Marelui Altruist,** remarcând aceste dominante ale personalităţii sale.

O apreciere generoasă şi în acelaşi timp obiectivă referitoare la S. Fl. Marian, evidenţiată de mai multe ori în paginile lucrării de către Paul Leu, vizează contribuţia folcloristului la europenizarea culturii şi ştiinţei româneşti din veacul său. În acest fel el este aşezat, pe merit, alături de alţi înnoitori pe care i-am avut: B. P. Hasdeu, T. Maiorescu, A. D. Xenopol, Gr. Cobălcescu, P. Poni, ş. a.

Prin structura şi conţinutul ei, monografia lui Paul Leu **Ctitorul etnografiei române, I, II,** Suceava, 1999, este o amplă prezentare a vieţii şi activităţii lui S. Fl. Marian, din care figura ilustrului nostru înaintaş reiese cu claritate în ceea ce a avut caracteristic.

Una din însuşirile specifice lucrării recenzate o constituie folosirea, în cuprinsul ei, a foarte multor documente de epocă: scrisori, amintiri, acte oficiale ş. a.

Mizând pe faptul că impactul documentelor asupra cititorului este mare şi că ele impun scrierii un oarecare farmec, autorul abuzează, uneori, de ele, ceea ce duce la o segmentare a propriei expuneri. Aceasta se întâmplă atunci când documentele sunt date în întregime şi se desfăşoară pe mai multe pagini.

În ceea ce priveşte titlul dat de autor cărţii sale, credem că el cuprinde în sine o supraestimare a contribuţiei lui S. Fl. Marian la apariţia etnografiei româneşti şi în acelaşi timp o subestimare a contribuţiei altor valoroşi predecesori, precum Dimitrie Cantemir şi B. P. Hasdeu, ca să cităm pe cei mai reprezentativi dintre ei.

Monografia lui Paul Leu, **Ctitorul etnografiei române, I, II,** Fundaţia pentru Literatura Universală, *Universalia,* Editura Euroland, Suceava, 1999, este o carte care completează informaţiile cu privire la viaţa şi activitatea lui S. Fl. Marian, personalitate exemplară a ştiinţei şi culturii româneşti"[17].

---

[16] Idem, p. 476.

[17] Mircea Fotea, **Paul Leu, *Ctitorul etnografiei române, I, II,* Editura Euroland, Suceava, 1999,** *Anuarul Făt – Frumos,* anul II, nr. 2, Editura Suceava, 2000, p. 353 – 355.

https://biblioteca-digitala.ro

Despre primul prozator, reporter şi folclorist bucovinean, Iraclie Porumbescu, s-a scris relativ puţin în istoriografia naţională, cu excepţia lui Leca Morariu, care a depozitat mult material documentar în vederea alcătuirii unei monografii cu privire la fiul său, însă nu a realizat-o antum.

De curând, Paul Leu ne-a surprins cu o nouă apariţie monografică exemplar alcătuită, bine informată şi documentată, pe care a intitulat-o **Iraclie Porumbescu. Monografie,** ce a apărut în Colecţia ***Patrimonium*** a Editurii Euroland, din Suceava.

Referindu-se la masiva sinteză ce reînvie atmosfera societăţii bucovinene de la sfârşitul secolului al XIX-lea, Paul Leu, printre multe altele, în una din analizele sale pertinente, preconizează şi locul ce-l ocupă cărturarul sucevţean în literatura română:

"Amintirile lui Iraclie Porumbescu prefigurează, prin câteva modalităţi de expresie, viziune artistică şi conţinut, realizări ale literaturii noastre de mai târziu.

Tehnica narativă, a pionierului prozei române din Bucovina, descinde din cea cronicărească şi te poartă cu gândul la stilul evocator, atmosfera şi oralitatea **Amintirilor din copilărie** ale contemporanului său, Ion Creangă.

Memorialistica părintelui Iraclie anticipează, în unele privinţe, prezentarea grandioasă a peisajului carpatin din **Pe drumuri de munte** de Calistrat Hogaş, descrierile cinegetice şi unele figuri de umiliţi şi oropsiţi ai soartei din proza sadoveniană, precum şi câteva scene pline de umor şi ironie din viaţa monahală, ce vor fi pe deplin exploatate de Damian Stănoiu sau Tudor Arghezi"[18].

Prima monografie despre Iraclie Porumbescu, din cultura naţională, este structurată pe o pluritate de aspecte bucovinene, specifice secolului al XIX-lea, ce aduce informaţii, date şi idei noi, unele, surprinzătoare pentru istoricul culturii din zilele noastre.

Cartea începe cu capitolul **Rădăcini sucevţene şi putnene,** continuă cu **Părinţii lui Iraclie, Aventura cunoaşterii, Din nou la Cernăuţi, Secretar de redacţie, Printre paşoptişti, Căsătoria, Păstor de suflete, Compozitorul şi textierul, Poetul, Iniţiator al serbării de la Putna** şi se încheie cu **Memorialistul.**

"În configuraţia activităţii publicistice dispersate a lui Iraclie Porumbescu", remarca Paul Leu, un loc aparte îl ocupă reportajul redactat cu ocazia deshumării osemintelor Muşatinilor, din criptele de la Mănăstirea Putna, deoarece, prin ele, nu numai că aduce informaţii inedite şi face propuneri care vor avea profunde ecouri istorice în

[18] Paul Leu, **Iraclie Porumbescu. Monografie,** Colecţia *Patrimonium,* Coperta I de Veronica Gridinoc, Coperta IV de C. Lambadari, Desene de PIM şi Veronica Gridinoc, Editura Euroland, Suceava, 2000, p. 320, coperta IV

https://biblioteca-digitala.ro

posteritate, ci şi pentru calitățile artistice care anunță *naşterea reportajului literar românesc*"[19].

Paul Leu reia, în capitolul **Poetul** şi dezbate o idee mai veche, enunțată de el prin 1970, în **Convorbiri literare** şi reluată, după un an, într-un volum de cercetări al unei universități.

Printre altele, istoricul literar afirmă şi demonstrează că "Mihai Eminescu a intuit, pentru prima oară, afectiv, conceptul filozofic schopenhauerian cu privire la geniu, în adolescența cernăuțeană, odată cu cercetarea poeziei **Poetul** (a lui Iraclie Porumbescu), din manualul lui Aron Pumnul şi apoi a continuat să se preocupe în etapele următoare.

Impactul emoțional a rămas, în stare latentă, stratificat în mintea şi sufletul artistului (ca şi cele din poezia lui Fabian Bob) până a plecat să studieze la Viena şi Berlin, unde a venit în contact nemijlocit cu opera filozofică a inițiatorului voluntarismului modern, Arthur Schopenhauer"[20].

Orice moment aniversar este prilej de subiectivare sau obiectivare, de rememorare şi regăsire a sinelui oamenilor şi a fenomenelor sociale, de retrospectivă a devenirii, precum şi o aspră, dar necesară decantare a valorilor.

La 140 de ani de la înființarea sa, în 1860, Colegiul Național "Ştefan cel Mare" din Suceava beneficiază, în sfârşit, de o monografie.

Rodul muncii pasionate a unui dascăl devotat, cartea, apărută la Editura Euroland sub egida Fundației pentru Cultură Universală, *Universalia,* vorbeşte, în fiecare secțiune a ei, despre vocația culturală a populației din această parte a țării şi despre permanenta ei deschidere spre universalitate.

Volumul I, aparține cunoscutului cercetător al culturii bucovinene, profesorul Paul Leu, *este o lucrare de-a dreptul monumentală.* Nu atât prin volumul, cât mai ales prin conținutul său.

Dintr-un succint dar energic cuvânt de avertizare a cititorului (**Avertisment),** aşezat la sfârşitul monografiei propriu – zise, aflăm despre avatarurile unei lucrări pregătite pentru publicare încă din 1985.

Nu era poate momentul istoric pentru o astfel de apariție, deşi chiar în acea perioadă au apărut destule monografii ale unor cunoscute licee din țară. Sau, poate că nici oamenii nu erau destul de pregătiți pentru a săvârşi un astfel de act monumental.

Pentru că, orice s-ar spune, monografia unei instituții de prestigiu, cum e Colegiul Național "Ştefan cel Mare" este un monument care nu aparține autorului, nu aparține nici persoanelor mai mult sau mai

[19] Paul Leu, **Iraclie Porumbescu. Monografie,** Colecția *Patrimonium,* Coperta I de Veronica Gridinoc, Coperta IV de C. Lambadari, Desene de PIM şi Veronica Gridinoc, Editura Euroland, Suceava, 2000, p. 320, coperta IV

[20] Ibidem, p. 299

https://biblioteca-digitala.ro

puțin implicate, ci doar instituției în sine, ca parte componentă a unei entități mai ample, numită *cultura națională.*

Desfăşurat pe 578 de pagini, acest volum se referă la *etapa austriacă* din existența şcolii, adică perioada cuprinsă între anii 1860 şi Marea Unire, din 1918, când Bucovina, alături de Transilvania, intră în hotarele de drept ale României.

Paul Leu promisese, de altfel, o trilogie a acestei monografii. Astfel, un al doilea volum urma să cuprindă perioada interbelică din evoluția colegiului, iar cel de-al treilea să se ocupe de etapa de după al doilea război mondial.

De altfel, chiar în prefața acestui prim volum, profesorul Vasile Monacu îşi îndemna colegii să se alăture lăudabilei realizări de acum şi să contribuie la desăvârşirea operei începute de profesorul Paul Leu.

Structurată în unsprezece capitole, urmate de un *avertisment* şi anexe cuprinzând documentele oficiale de înființare a şcolii, tabele cu numele directorilor şi ale profesorilor din perioada 1860-1918, precum şi unele medalioane sau amintiri ale unor personalități culturale, lucrarea este mărturia talentului şi a pasiunii de cercetător a autorului.

În general, o monografie este o operă fundamental ştiințifică, riguros organizată, menită să informeze, strict limitată, prin aplicarea la subiectul propus şi, prin urmare, suficient de aridă.

Privită din această perspectivă, lucrarea domnului Leu se încadrează perfect în rigorile speciei – ea este extrem de minuțios documentată, uneori chiar până la pedanterie, logic organizată, întregul demers fiind condus cu o mână sigură.

Dar, dincolo de toate acestea, ca şi în celelalte realizări din acest domeniu, monografia Colegiului Național "Ştefan cel Mare" din Suceava este, în acelaşi timp, şi o veritabilă frescă a epocii în această regiune a țării, un document complex al vieții culturale, sociale, politice a Bucovinei. Nimic din ariditatea specifică monografiilor nu se mai găseşte în această carte.

Talentul de cercetător al autorului se împleteşte aici cu vocația logosului, astfel încât cartea se citeşte cu aceeaşi plăcere cu care citim un roman[21].

[21] Octavian Nestor, **O necesară şi monumentală monografie,** în **Monitorul de Suceava**, anul VI, nr. 251 (1505), din 25 octombrie.

https://biblioteca-digitala.ro

II. ÎNGRIJITOR DE EDIȚII CRITICE ŞI PENTRU COPII

Paul Leu a îngrijit două cărți ilustrate color pentru tineret şi unsprezece ediții critice selectate din proza inedită a lui Simion Florea Marian, pe care le-a publicat la diverse edituri şi în diverse țări.

În volumul ilustrat special pentru copii: **Basme din Țara de Sus**, tipărit în 1875 la Editura Junimea, Iaşi, sunt incluse în circuitul național 16 inedite culese de Marian din localitățile: Ilişeşti, Reuseni, Igeşti, Ropcea, Suceava şi alte comunități rurale din Bucovina istorică. La apariția cărții, Traian Cantemir, remarca: "*Volumul dezvăluie o latură inedită a activității folcloristului sucevean".*

Dacă pe linia preocupărilor acestuia, în domeniul prozei literare anonime nu se cunoştea, până acum, decât broşura din 1879, intitulată **Răsplata**, această nouă colecție de basme constituie o adevărată surpriză.

Ea se datoreşte cercetărilor arhivistice întreprinse de Paul Leu atât în fondul documentar pus la dispoziție de fiica fostului profesor de liceu, cât şi în manuscrisele păstrate la Academie.

Investigațiile făcute au scos la lumină un valoros mănunchi de basme, care vin să completeze golurile existente în literatura noastră pentru copii şi să întregească imaginea strădaniilor cărturarului sucevean.

Datorită cercetărilor efectuate de Paul Leu se poate constata că pasiunea lui Simion Florea Marian pentru creațiile spirituale ale poporului l-au făcut să se intereseze de basmele româneşti încă din primele clase de liceu. Ea nu l-a părăsit nici mai târziu, când folcloristul s-a dedicat monografiilor sale cunoscute, conferindu-le o impresionantă bogăție de materiale şi o interpretare din cele mai judicioase.

În asemenea condiții era firesc ca de pe urma sa să nu rămână numai cele câteva poveşti cu conținut etic şi de dimensiuni reduse, cuprinse în amintita broşură, **Răsplata**, ci o masivă culegere de basme, compartimentate în mai multe volume, dintre care unul purta titlul **Poveşti populare româneşti**[22].

Sugestia de mai sus a avut ecou în planul editorial de perspectivă al lui Paul Leu.

Istoricul literar sucevean a publicat, în 1986, ediția critică **Basme Populare Româneşti**, Editura Minerva, Bucureşti, XXVIII + 526 p. iar următoarele trei tomuri au apărut la Editura Euroland, în 1997, 1998 şi multe altele.

---

[22] Traian Cantemir, **O culegere de basme**, în **Cronica**, anul IX, nr. 28, din 9 iulie 1987, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

"Dacă despre activitatea prodigioasă a lui S. Fl. Marian s-au scris şi se mai scriu studii remarcabile, subliniindu-se contribuția cărturarului bucovinean la evoluția folcloristicii, opera sa, în schimb, n-a cunoscut reeditări periodice care să servească drept instrument de lucru cercetătorilor de specialitate sau să fie izvor de informații pentru marele public.

Postum nu i s-a publicat aproape nimic din vastul material păstrat în manuscris.

Deşi cuprinde un număr impresionant de basme, **Cântece din Bucovina şi Ardeal, Hore şi strigături, Doine ostăşeşti**, precum şi lucrări monografice ca **Botanica populară română**, care n-ar angaja oamenii de ştiință la o muncă extenuantă, dacă ar fi avut intenția să le dea la tipar, totuşi moştenirea rămasă de la Marian aşteaptă şi azi înțelegerea generoasă a acestora.

Singura excepție din acest punct de vedere, o constituie Paul Leu. Dând la lumină, în 1975, o substanțială culegere de **Basme din Țara de Sus**, îngrijitorul ei o alcătuieşte numai din piese rămase în manuscris.

Volumul s-a bucurat de o primire favorabilă, restituirea literară interesând deopotrivă atât pe folclorişti cât şi generațiile tinere"[23].

Cel de-al doilea volum ilustrat pentru copii se intitulează **Legende istorice din Bucovina** şi nu aduce piese inedite, ci reeditează materialul difuzat în secolul trecut.

Este o culegere selectivă formată din cuprinsul a două lucrări ale lui S. Fl. Marian şi anume: **Tradițiuni poprale române** (1878) şi **Tradițiuni poporane române din Bucovina** (1895) la care se mai adaugă câteva publicate în reviste după 1895.

Pe coperta IV, a susnumitei cărți, referindu-se la rolul şi locul lui Marian în salvarea multor nestemate populare de la pieire, Paul Leu scria: "Din vremi imemorabile, ca sângele celor dispăruți, faptele eroice ale înaintaşilor au pulsat spre noi prin inimile nenumăratelor generații, încununându-se cu o aură legendară.

Ele încep cu descifrarea vieții dacice şi glorifică lupta maselor pentru apărarea gliei străbune, a libertății poporului, condus de Dragoş Vodă, Sas Vodă, Ştefan cel Mare, continuă cu evidențierea faptelor unor eroi populari ca Pintea, Darie sau Dediu şi se încheie cu relatarea suferințelor apărătorilor anonimi ai Țării de Sus, ce s-au petrecut prin viață neştiuți de nimeni, ca iarba şi florile câmpului.

Multă vreme, legendele din Bucovina s-au numărat printre puținele fragmente de istorie vie transmisă din om în om, din generație

[23] Traian Cantemir, **O culegere de basme**, în **Cronica**, Iaşi, anul XI, nr. 28 (545), din 9 iulie 1986, p.3.

https://biblioteca-digitala.ro

în generație, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când S. Fl. Marian le-a adunat, publicat, salvându-le astfel de la pieire"[24].

Îndată după apariția cărții, un bun cunoscător al folclorului bucovinean, Traian Cantemir, ținea să sublinieze calitățile şi locul culegerii, astfel: "legendele din primul compartiment al cărții se referă la domnitorii proeminenți ai Moldovei ca Dragoş Vodă, Ştefan cel Mare, Vasile Lupu, reliefându-le calitățile de conducători, acte de vitejie, ataşamentul față de masele populare.

Întrucât edițiile lui S.Fl. Marian au apărut acum un secol, când populația românească din Bucovina trăia în condițiile oneroase ale Imperiului Habsburgic, legendele i-au servit nu numai ca manual de istorie, ci şi ca element de înțelegere a sentimentelor patriotice"[25].

Analizând valoarea concluziilor pe care Paul Leu le emite, pe baza documentelor inedite, recenzentul cărții, remarca: "Volumul este precedat de o **Introducere** care nu ridică problema legendelor istorice publicate, ci se preocupă de ecoul pe care l-a avut Marian pe plan internațional.

Având la dispoziție bogata corespondență a folcloristului, adăpostită în Casa memorială de la Suceava, Paul Leu a utilizat-o din plin, scoțând în evidență nu numai aprecierile elogioase ce i s-au adus lucrărilor sale, ci şi relațiile prieteneşti închegate între S. Fl. Marian şi diverşi oameni de ştiință ai timpului.

Din acest punct de vedere o mențiune aparte merită Angelo de Gubernatis, I. Zizič, M. Friedwagner, Vladimir Lamansky.

Opera lui S. Fl. Marian n-a suscitat numai interesul specialiştilor în materie, ci şi pe cel al lingviştilor.

Cu Gustav Weigand s-a împrietenit şi a colaborat încă de pe vremea când profesorul de la Leipzig făcea anchete lingvistice în satele bucovinene. Lui Hugo Schuchardt, deşi nu-l cunoştea personal, i-a oferit bogate informații lexicale, la cererea acestuia. Pe lingvist îl impresionează "valoroasa şi foarte substanțiala dumneavoastră carte despre [...] insecte". Romanistul Jan Urban Jarnik a fost şi el unul dintre admiratorii lui S. Fl. Marian, păstrându-i sentimente prieteneşti până la dispariție.

Amănunte de genul celor menționate scot în relief o altă dimensiune a personalității lui S. Fl. Marian.

Din succinta lor trecere în revistă reiese că folcloristul nu-şi priveşte domeniul de activitate unilateral, ci în conexiunea unor

[24] Traian Cantemir, Simion Florea Marian, **Legende istorice din Bucovina**, în Suceava, anuarul Muzeului Județean, IX, 1982, p. 347; vezi şi : H. Temeschburger, Legende istorice, în Neue Literatur, 33, nr. 2, februarie 1982, p. 116-117.

[25] Traian Cantemir, **S. Fl. Marian şi cultura tradițională**, în Tribuna României, anul XI, nr. 223, din 15 februarie 1982, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

discipline limitrofe. Meritul lui Paul Leu este de a le fi urmărit şi de a le fi înregistrat cu atenție, indicând nivelul la care acestea urcă.

Studiile pe care le-a întreprins în direcția menționată şi pe care le-a publicat în ultimii ani tind să se întregească într-o documentată monografie **Simion Florea Marian**, pe care o aşteptăm cu interes. **Introducerea** la volumul de **Legende istorice din Bucovina** nu-i decât un capitol al proiectatei lucrări"[26].

Iordan Datcu, în **Folclorişti şi etnografi – Pagini de dicționar** precum şi în **Dicționarul etnologilor români**, vol. II, atrage atenția specialiştilor asupra conținutului bogat al ediției critice de **Basme populare româneşti**, apărută la Minerva, în 1986 şi la Euroland, în 1997-1998.

Cartea, prin conținut, structură şi tiraj, s-a impus nu numai iubitorilor de narațiuni populare, după cum o confirmă analizele, notele şi cronicile apărute în : **Viața Românească, România Literară, Revista de Etnografie şi Folclor, Contemporanul, Cronica, Luceafărul, Limbă şi literatură, Tribuna României, Suceava, Anuarul Muzeului Județean** etc., ci şi specialiştilor în materie.

Referindu-se la locul ce-l ocupă noul corpus de proză populară în cultura națională, redactorul şef al **Revistei de Etnografie şi Folclor**, preciza: "Gândindu-ne că în cei 80 de ani care au trecut de la moartea acestui merituos cărturar, nu s-au tipărit decât 3 – 4 titluri, unele dintre ele reeditări nesemnificative, publicarea unei **antologii** de basme culese de Marian, aflate în manuscris, nu se poate constitui decât într-un **eveniment ştiințific şi cultural** ce trebuie primit şi consemnat ca atare. Cu atât mai mult cu cât, ne informează Paul Leu, cel mai autorizat cunoscător în momentul de față, manuscrisele inedite ale lui Marian, însumează peste 25.000 pagini[27]".

În legătură cu importanța ştiințifică, actualitatea şi locul ce-l ocupă ediția critică de **Basme populare româneşti** apărută la Minerva, printre celelalte instrumente de lucru specializate pe genuri, în vederea valorificării culturii naționale, un bun cunoscător al situației, remarca:

"Pentru a-şi emite considerațiile în legătură cu particularitățile creațiilor folclorice culese de S. Fl. Marian, Paul Leu parcurge atât variantele existente în literatura noastră populară, cât şi pe ale folcloristului însuşi.

Depăşind dificultățile întâmpinate la consultarea manuscriselor, Paul Leu a realizat o ediție a basmelor lui Marian **exemplar pus la punct**, înzestrând-o cu toată aparatura critică necesară.

---

[26] Ibidem, vezi şi: Vera Neagu, **Historical legens**, în **Romanian News**, 4, nr. 33, din 14 august 1981, p. 9.

[27] Alexandru Dobre, **Basme "de autor"**, în **Luceafărul**, anul XXX, nr. 20 (1308) din 13 iunie 1987, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Notele de la sfârşitul volumului sunt edificatoare în acest sens. Ele indică nu numai paginile manuscriselor din care s-a făcut transcrierea, ci şi etapele intermediare prin care au trecut basmele până au ajuns la forma definitivă.

Procedeul utilizat a dat naştere unui întreg şir de micromonografii care ne introduc în laboratorul de lucru al folcloristului"[28].

Pentru cercetătorii de azi, publicare textelor notate de Marian şi colaboratorii săi, are o dublă importanță: - îmbogățeşte corpusul de basme româneşti şi contribuie la cunoaşterea fenomenului socio-cultural din epocă.

Se păstrează multe din particularitățile socio-culturale, lingvistice şi stilistice ale informatorului, inclusiv semne ale interferenței culturale majore cu cea folclorică, ceea ce poate contribui la "citirea" fenomenului cultural al epocii (cca. 1865-1900). Astfel, un econom din Ilişeşti imaginează scene sentimentale şi dialoguri de vodevil între personajele basmului **Ginerele împăratului Roşu**.

Un alt personaj îşi motivează acțiunile strict economic şi realist, fiind uitat determinismul sever specific basmului.

Neologismele, urbanismele şi termenii administrativi moderni din limbaj sunt percepuți ca atare şi de cititorul de azi, care, dacă nu are prejudecata arhaității poveştilor, este surprins, ba chiar contrariat.

Colecția oferă câteva piese rare exegeților preocupați de morfologia basmului, de structura discursului narativ şi de conținutul mitico-ritualic. **Calimendru, Ginerele Împăratului Roşu** şi **Fiul lepei** constituie performanțe de sinteză a motivelor de folosire a modelului funcțional al basmului fantastic, cu imprevizibile posibilități şi combinații după logica specifică a discursului narativ al basmului.

Amestecul straturilor mitice ale culturii populare şi, mai ales, interesanta interferență a structurilor precreştine cu cele creştine sunt evidente în **Frații de cruce** (motivul pactului cu diavolul în varianta răsăriteană) şi în **Sântu Nicolai** (personaj mitic creştin căruia îi este atribuită funcția de donator-adjuvant).

Alte piese ale colecției încântă prin expresivitatea limbajului, bogăția lexicală şi paremiologică a discursului.

Naratorul basmului **Sărăcuțul** foloseşte expresii paremiologice, proverbele şi sentințele într-o manieră rafinată, surprinzător de asemănătoare cu cea a lui Creangă şi acelaşi text conține formule introductive şi mediane cu inedite frumuseți poetice.

Se poate concluziona că basmele din colecția lui S. Fl. Marian îmbogățesc corpusul de proză populară şi facilitează studii de diacronie a faptului folcloric.

---

[28] Traian Cantemir, **S. Fl. Marian**, **Basme Populare româneşti, în Tribuna României**, anul XV, nr. 326 din 15 septembrie 1987, p. 4

https://biblioteca-digitala.ro

Apărut la o editură de prestigiu, Minerva, volumul a necesitat un aparat critic pe care Paul Leu l-a alcătuit cu meticulozitate, din perspectiva specialistului, dar accesibil publicului larg, interesat de acest domeniu.

Consultând corespondența lui Marian, însemnările din "jurnalul de creație", precum şi alte documente de arhivă, cercetătorul reconstituie "istoricul" interesului pentru basm al tânărului elev, iar, mai apoi, al omului de ştiință Marian[29]."

Structura, izvoarele, simbolica şi motivele acestor producții populare bucovinene sunt cele întâlnite şi în alte zone geografice: frații mai mari invidioşi pe isprăvile mezinului (**Calimendru**), soarele furat de pe cer, răpirea fetelor de către zmei (**Chiparuşiu**), ciobanul care a reuşit să **scoboare** poame şi frunze din copacul cel mai înalt, eroul care face într-o noapte, din deal şes...

La multe basme motivele se întrepătrund, de aici şi lungimea mai mare sau complicarea lor (**Ginerele împăratului Roşu**).

Gluma, ironia îşi găsesc întotdeauna locul potrivit, țintind, cel mai adesea, spre cei puternici: de pildă, un povestitor imaginează că un împărat uită să dea unui fecior o felie de pâine... (**Sântu Nicolai**).

Naratorul popular îşi face simțită prezența prin diferite forme, ținând să-şi încredințeze auditoriu ori că povestea a fost mincinoasă, ori că a fost şi el martor, ori că personajele trăiesc şi astăzi printre noi.

Uneori, întâmplările poveştii sunt regizate foarte iscusit.

În **Minciuna şi galbănul** este vorba de clasicul pariu al hâtrului, de a obține bani printr-o demonstrație de fantezie. "Minciuna" are aici sensul de escapadă imaginativă şi putere de inventivitate la nesfârşit.

Boierii, partenerii pariului, nu vor să recunoască performanțele plăsmuitoare ale hâtrului, decât când acesta îi implică şi pe ei în scenariul fantastic.

De ce sunt poveşti? În textul intitulat expresiv **Puterea poveştilor** – un fel de crez narativ popular – unul din personaje, dracul, nu s-a putut apropia de casele unde i-au ieşit în cale "*un tăciune, un cărbune, o scânteie*", fiindcă în acele case s-a spus o poveste. Tăciunele e povestea spusă de un bătrân, cărbunele e povestea spusă de un fecior, iar scânteia e povestea spusă de o fată.

"*Poveştile prefăcându-se în felurite chipuri, ne alungă de la fiecare casă*", îi destăinuie dracul prisăcarului.

Iar prisăcarul, de atunci "*nu numai că singur spune poveşti, ci şi pe alții îi îndeamnă să spuie, căci de casa unde se spune poveste nici un rău nu se lipeşte*".

---

[29] Cornelia Mânicuță, **S. Fl. Marian, Basme populare româneşti**, în **Revista de Etnografie şi Folclor**, tomul 32, nr. 3-4, 1990.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşadar, o mărturie de credință în **energia cuvântului**, încrederea în **Logos**, văzut ca un scut magic de apărare al omului"[30].

În timp ce **Puterea poveştilor** este o referire la străvechea, precreştină funcție magico-ritualică apotropaică a practicii povestitului, din **Pogacia** transpar vechi ritualuri cu caracter ludic ce au supraviețuit până la noi.

Din cele 235 narațiuni epice cu care a îmbogățit Marian patrimoniul culturii naționale, exceptând pe cele botanice, ornitologice şi zoologice, poveştile: **Capra cu trei iezi, Câinele şi lupul** şi **Tovarăşii Şoarecului sau te temi de o alună şi biruieşti pe mama lupilor** vin să întregească unul din cele mai deficitare sectoare ale literaturii folclorice naționale, acela al **basmelor animaliere**[31].

Ediția critică de **Basme populare româneşti** "deschide o fereastră spre colecția celui mai mare folclorist bucovinean"[32], atrăgând, încă odată, atenția specialiştilor din țară şi din afara ei[33].

Cu ajutorul altor inedite, Paul Leu a redactat şi prefațat volumul de **Nuvele şi amintiri,** prin care pune în evidență, pentru prima oară în cultura națională, o nouă dimensiune a activității creatoare a lui S. Fl. Marian, aceea de **scriitor realist-memorialist**, pe care, în timpul vieții sale, nu au afirmat-o public decât sporadic.

Cartea a apărut în Colecția **Patrimonium** a Editurii Euroland, la Suceava, în 1994.

"Valoarea prozei memorialistice edită şi inedită, rămasă de la S. Fl. Marian, constata îngrijitorul ediției critice, e străbătută de farmec, revoltă, admirație, sinceritate şi autenticitatea confesiunii autobiografice, de arta cu care-şi conturează evident personajele sau de modul cum surprinde unele aspecte de natură.

Tehnica narațiunii alerte, din unele fragmente, este dublată de caracterul documentar cert, prin care imortalizează oameni de seamă, întâmplări semnificative, fapte şi aspecte din viața românilor bucovineni şi transilvăneni în raport cu vremelnicele intemperii ale istoriei.

Din păcate însă, nu toate textele literare rămase de la Marian sunt scrise în acelaşi diapazon estetic"[34].

---

[30] Alexandrina Monteoru, **Puterea poveştilor**, în **Viața Românească**, anul LXXXII, nr. 5, 1987, Bucureşti, p. 94-95.

[31] Paul Leu, **Contribuția lui S. Fl. Marian la cunoaşterea basmelor cu animale**, în **Revista de Etnografie şi Folclor**, tomul 35, nr. 2, 1990, Editura Academiei Române, Bucureşti, p. 187-190

[32] George Muntean, **Valorificarea culturii populare** – eseu, în **România literară**, Bucureşti, anul XX, nr. 38, din 17 septembrie 1987, p. 19

[33] Andrei Hâncu şi Grigore Botezat, **Marele folclorist şi etnograf Simeon Florea Marian**, în **Limbă şi literatură moldovenească**, nr. 4 (126), octombrie-decembrie 1989, Editura Academiei de Ştiință a R.S.S. Moldoveneşti, Chişinău, p. 45,48.

https://biblioteca-digitala.ro

Datorită acestei cauze, Paul Leu nu a inclus, în **Nuvele şi amintiri**, întregul material de care dispunea.

Din volumul amintit mai sus, mai rezultă şi calităţi "estetice, lingvistice, etice, zămislite de o înnăscută abilitate de a infuza miturile autohtone în proza cultă de scurtă întindere, din momentul închegării literaturii originale naţionale, precum şi numeroase evocări inedite cu evidente calităţi portretistice, peisagistice şi documentare.

Ideea de a-şi aşterne pe hârtie amintirile, sentimentele trăite, convingerile morale, opiniile şi atitudinea faţă de lumea prin care trecea s-au conturat de timpuriu, încă de pe când a purces la Blaj, pentru a-şi continua studiile liceale, după cum o atestă şi manuscrisul inedit **Impresii şi suveniri de călătorie, Blaj, 18/6 mai 1871.**

Mărturiile din acest prim set memorialistic sunt importante, mai ales, sub aspect documentar, deoarece ele ajută la reconstituirea unui fragment din biografia şi activitatea tânărului folclorist.

Multe date şi relatări sunt comune mai multor generaţii de tineri ce s-au instruit în acel moment istoric. Aflăm, bunăoară, de ce plecau gimnaziştii suceveni sau cernăuţeni, ca să-şi continue studiile în Transilvania (la Blaj, Beiuş sau Năsăud), care era itinerarul ce-l parcurgeau pe jos, cu căruţa de ocazie sau cu poştalionul până la **mica Romă**, cum o numea unul dintre peregrini, Mihai Eminescu.

Cele mai realizate nuvele ale scriitorului bucovinean, care concură valoric cu ale contemporanului său Ioan Slavici şi prefaţează pe cele ale lui Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu sau Pavel Dan, sunt **Fântâna Vântoaselor, În ziua de Sân-Foca** şi **Mitru Lupu**, rămase în manuscris până la apariţia acestui volum. Ca şi **Zburătorul**, ele îşi trag seva epică din mituri şi credinţe autohtone"[35].

Este meritul incontestabil al cercetătorului şi biografului vieţii şi activităţii lui Simion Florea Marian, profesorul Paul Leu, de a fi pus la dispoziţia istoriei literare naţionale o imagine complexă şi nuanţată a uneia dintre cele mai interesante personalităţi ale celei de a doua jumătăţi a veacului trecut.

Cunoscut, mai ales, sub aspectul contribuţiilor la tezaurizarea folclorului şi etnografiei româneşti, S. Fl. Marian ni se relevă din perspectiva *creatorului de literatură*.

Volumul intitulat **Nuvele şi amintiri**, apărut la Editura Euroland, sub îngrijirea profesorului Paul Leu, ne-o evidenţiază pe deplin.

Criticului şi istoricului literar i se oferă un material pe cât de inedit, pe atât de surprinzător. Obişnuiţi a vedea şi a recepta o personalitate culturală prin prisma unor formule generice deja

[34] S. Fl. Marian, **Nuvele şi amintiri**, Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Paul Leu, Colecţia **Patrimonium**, Editura **Euroland**, Suceava, 1994, p. 7.
[35] Ibidem, p. 6,12.

https://biblioteca-digitala.ro

consacrate, orice contrazice sau completează aceste formulări pot crea rezerve.

Este însă de datoria filologului şi a istoricului literar să refacă mereu imaginea unei personalităţi culturale – mai ales atunci când ea este de talia lui S. Fl. Marian – ţinând seama de contribuţii de felul celor de faţă.

Pe de altă parte, dacă istoricului şi criticului literar aceste lucruri i se impun în virtutea profesiei pe care o practică, pentru cititorul de literatură bună, **Nuvele şi amintiri** atrag fără nici o stavilă, ba, mai mult, se insinuează ca nişte lecturi care, în final, sunt un adevărat deliciu intelectual.

Structural, volumul îngrijit de Paul Leu conţine o primă secţiune de **Nuvele**, iar a doua de **Amintiri**. Din punct de vedere estetic, ele sunt egale, dată fiind, în primul rând, focalizarea temei.

Dacă **Amintirile** ne introduc undeva într-un anumit spaţiu istoric, social şi cultural al secolului al XIX-lea, aşa cum e de aşteptat, ele se constituie, în primul rând, în documente inedite asupra epocii, completând, cu specificul regiunii nordice a ţării, datele oferite şi de alţi autori ai acestei perioade.

Ceea ce este însă mai important chiar decât reperele istorico-sociale şi etnografice este **limbajul** acestor naraţiuni. Un limbaj modern, curat, cursiv şi nuanţat care contrazice, ca o minune, "limba peltică" de care îi acuză George Călinescu pe cei mai mulţi dintre scriitorii bucovineni.

În treacăt fie spus, în ceea ce ne priveşte, şi aceasta este opinia cercetătorului Paul Leu: *S. Fl. Marian nu este doar o personalitate regională, ci un reprezentant de vârf al culturii naţionale româneşti.*

Nuvelele sunt adevărate revelaţii ale spiritului. Să constaţi că savantul care a adunat şi valorificat, cu metodă şi fără odihnă, obiceiurile şi tradiţiile poporului român de pretutindeni, realizând astfel cel mai important tezaur al reîntregirii unei bogate şi misterioase mitologii româneşti, este şi un talent de scriitor, este, cel puţin, o sărbătoare.

Prima dimensiune a nuvelisticii lui S. Fl. Marian am atins-o, implicit, vorbind despre **limbajul** amintirilor, limbaj ale cărui calităţi se impun de la primele fraze.

Poate, senzaţia cea mai acută este cea de **cristalin**: "În capătul despre miezul nopţii al satului Joseni, în marginea unei râpe, se află un bordeiaş mic, făcut din pământ şi acoperit cu glii.

În acest bordeiaş locuia, de mai mulţi ani, un ţigan.

De unde venise el aici nici un sătean nu-şi putea răspunde.

Ceea ce ştiau sătenii era că acest ţigan iarna făcea fuse, coveţi, linguri şi le vindea pe la oameni, iară vara făcea cărămizi. (**În ziua de Sân-Foca**)."

https://biblioteca-digitala.ro

Cea de-a doua coordonată a acestor scrieri o constituie, fără îndoială, **autenticitatea sondajului psihologic**.

În nuvelele lui S. Fl. Marian personajele sunt, în mare parte, oameni simpli. Ele se exprimă însă, de fiecare dată, printr-o esenţializare a discursului până la tipologizare.

Gestica, mimica, suspendarea comunicării într-un "ceva" prelungit dincolo de realitate, într-un univers al simbolurilor, fac din protagoniştii întâmplători adevăraţi purtători de **semne** într-un scenariu al destinului perfect regizat.

O lume iniţiată şi iniţiatică în acelaşi timp, care îşi depăşeşte coordonatele accidentale ale spaţiului şi timpului, asumându-şi responsabilitatea unei eterne drame umane.

Departe de a fi nişte apariţii pitoreşti (slăbiciune a literaturii române până la sfârşitul primelor două decenii ale secolului XX), personajele nuvelelor puse în discuţie sunt **fundamental dramatice**. Acest fapt adânceşte, în primul rând, senzaţia de autenticitate a fiecărui demers narativ.

Convingerea că primul nuvelist al analizei psihologice în literatura română este Ioan Slavici trebuie ameliorată cu aceste contribuţii ale lui S. Fl. Marian.

În fine, cea de-a treia dimensiune a operei în discuţie este **misterul existenţial**, un gen special de enigmistică plurivalentă.

Unii l-ar spune **fabulos folcloric**. Poate fi şi asta. Dar luciditatea cu care însuşi autorul îşi priveşte personajul, o certă obiectivare a acestuia, sfărâmă limitările unei zone a fabulosului folcloric şi ne duce cu gândul la modul cum Garcia Marquez rezolvă instabilitatea dintre real şi fantastic.

În proza sa, laureatul Premiului Nobel pentru Literatură, trage "*linia de demarcaţie care separă realul de ceea ce pare fantastic, fiindcă în lumea pe care încerc s-o evoc această barieră nu există*".

Şi S. Fl. Marian întrebuinţează procedeul fără să tulbure unitatea naraţiunii, după cum rezultă din finalul nuvelei **Fântâna Vântoaselor**, când foloseşte opiniile unui bătrân şi pe ale leliţei Dochia (cei doi reflectori au păreri contradictorii) cu privire la autorul crimei.

Aşa se face că într-o nuvelă, ca cea pomenită mai sus, *revitalizarea adevărului, în legătură cu întâmplările dramatice, este atât de pulverizată, cu puncte de vedere diferite, până a ne conecta la procedeele foarte moderne ale prozei sud-americane*.

Paul Leu dezvoltă, mai pe larg, calităţile literare ale scriitorului S. Fl. Marian în capitolul al XVIII-lea: **Prozator şi memorialist**, din cel de al II-lea volum al monografiei **Ctitorul etnografiei române**, apărut în 1999, la Editura Euroland.

https://biblioteca-digitala.ro

O altă ediție critică realizată de Paul Leu şi care surprinde prin noutatea ei este: **S. Fl. Marian**, **Plantele noastre**.

În prefață istoricul literar demonstrează, prin logica sa inatacabilă, cu lux de argumente inedite, că "S. Fl. Marian nu este numai *fondatorul etnobotanicii române*, care a definit noțiunile, a stabilit aria de cuprindere a obiectului şi finalitatea cercetării, ci şi *cel mai de seamă etnobotanist al secolului al XIX-lea,* deoarece a adus importante contribuții la: naşterea, dezvoltarea şi modernizarea acestei discipline, după cum o confirmă intervențiile sale făcute cu ocazia selectării manuscriselor ce concurau la premiile Academiei Române, moştenirea inedită lăsată posterității, activitatea prestată înainte şi, mai ales, după ce a devenit unul dintre cei mai harnici lucrători ai celui mai înalt for ştiințific al tuturor românilor.

După ce am popularizat acest aspect inedit al activității lui S. Fl. Marian în rândul românofonilor din Statele Unite ale Americii, prin volumul: S. Fl. Marian, **Legende etnobotanice**[36]**,** acuma facem acelaşi lucru pentru cei din România.

Volumele sunt argumente aduse în vederea publicării celor 12 volume inedite ale **Botanicii populare române** îndelung aşteptate de specialişti"[37].

[36] S. Fl. Marian, **Legende botanice**, Miami, Florida, USA, 1999, 196p.
[37] S. Fl. Marian, **Plantele noastre**, Ediție critică, prefață şi note de Paul Leu, Colecția Patrimonium, Editura Euroland, 2000, p. 17-18

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE
A
ROMÂNIEI
* BIBLIOTECA *

9,30 lei

https://biblioteca-digitala.ro